UNIWERSYTET W SIEDLCACH
WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH
INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

De Securitate et Defensione
O Bezpieczeństwie i Obronności

ISSN 2450-5005

ADRES REDAKCJI/ EDITORIAL TEAM

INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE, WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH, UNIWERSYTET W SIEDLCACH,
UL. ŻYTNIA 39, 08-110 SIEDLCE/
INSTITUE OF SECURITY STUDIES, FACULTY OF SOCIAL SCIENCES, UNIVERSITY OF SIEDLCE,
ŻYTNIA 39, 08-110 SIEDLCE, POLAND

ZA WERSJĘ PIERWOTNĄ CZASOPISMA UZNAJE SIĘ WERSJĘ ELEKTRONICZNĄ DOSTĘPNĄ POD ADRESEM HTTP:/WWW.DESECURITATE.UWS.EDU.PL / THE ORIGINAL VERSION OF THE JOURNAL IS THE ELECTRONIC VERSION AVAILABLE AT THE HTTP:/WWW.DESECURITATE.UWS.EDU.PL

SKŁAD I ŁAMANIE/ TYPESETTING: DR MARTA SARA STEMPIEŃ

LOGOTYP/LOGOTYPE: ALEKSANDRA WOLSKA

OKŁADKA/ COVER: MGR KAROLINA SÓWKA

WYDAWCA/ PUBLISHER:

UNIWERSYTET W SIEDLCACH/ UNIVERSITY OF SIEDLCE, ZYTNIA 39, 08-110 SIEDLCE
HTTP://WWW.UWS.EDU.PL

PL ISSN 2450-5005

ADRES DO PRZESŁANIA ARTYKUŁÓW/ ARTICLES SUBBMISION ADDRESS

REDAKCJA "DE SECURITATE ET DEFENSIONE. O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI"
E-MAIL: secu_et_defen@uws.edu.pl

UNIWERSYTET W SIEDLCACH
WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH
INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

De Securitate et Defensione
O Bezpieczeństwie i Obronności

SPIS TREŚCI

TABLE OF CONTENTS

Jakub ŚWIĄTEK
Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
kuba-dx@wp.pl
https://orcid.org/0009-0006-4365-8533
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.01

MIL-KANAŁY JAKO NARZĘDZIE WOJNY INFORMACYJNEJ W KONFLIKCIE ROSYJSKO-UKRAIŃSKIM

ABSTRAKT: Mil-kanały zakładane w mediach społecznościowych są kolejnym cyfrowym przedłużeniem arsenału środków wojny informacyjnej. Różnią się od mil-blogów tym, że relacjonują działania konkretnej jednostki w strukturze sił zbrojnych. Celem niniejszego artykułu jest wyszczególnienie, scharakteryzowanie oraz określenie roli ukraińskich i rosyjskich mil-kanałów w prowadzonej przez te państwa wojnie informacyjnej. Problemy badawcze objęły identyfikację sposobów wykorzystania mil-kanałów przez Rosję i Ukrainę do wojny informacyjnej, a także wskazanie treści i narracji, które się na nich znajdują. W ramach hipotez przyjęto, iż mil-kanały to istotne narzędzie wojny informacyjnej, poprzez które realizuje się działania ofensywne i defensywne, treści na nich wykazują cechy przekazu propagandowego, a narracje skłaniają się do przedstawiania własnych wysiłków jako uzasadnionych i sprawiedliwych na tle bandyckich i niesłusznych przeciwnika. W celu zrealizowania założeń artykułu dokonano przeglądu rosyjskich i ukraińskich mil-kanałów na platformie Telegram i YouTube oraz przeanalizowano i zinterpretowano literaturę ekspercką z różnych obszarów naukowych. W artykule wykazano, że mil-kanały używane są do uwydatniania wewnętrznych problemów w armii nieprzyjaciela, propagandy i dehumanizacji wroga. W ramach działań defensywnych, mil-kanały swoimi treściami podnoszą morale społeczeństwa, promują postawy patriotyczne oraz wysiłki danego państwa w wojnie.

SŁOWA KLUCZOWE: wojna informacyjna, Rosja, Ukraina, media społecznościowe, propaganda

MIL-CHANNELS AS A TOOL OF INFORMATION WARFARE IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN CONFLICT

ABSTRACT: Mil-channels established on social media are another digital extension of the information warfare arsenal. They differ from mil-blog in that they report on the activities of a specific unit within the armed forces. The purpose of this article is to specify, characterize, and define the role of Ukrainian and Russian mil-channels in the information warfare waged by these countries. Research questions included identifying how Russia and Ukraine utilize mil-channels for information warfare, as well as identifying the content and narratives contained within them. The hypotheses assume that mil-channels are an important tool of information warfare, through which offensive and defensive actions are implemented. The content on them exhibits characteristics of propaganda, and the narratives tend to present one's own efforts as justified and righteous against the backdrop of the adversary's criminal and unfair ones. To achieve the objective of the article, a review of Russian and Ukrainian mil-channels on Telegram and YouTube was conducted, and expert literature from various scientific fields was analyzed and interpreted. The article demonstrates that mil-channels are used to highlight internal problems within the enemy army, to promote propaganda, and to dehumanize the enemy. As part of defensive operations, mil-channels use their content to boost public morale, promote patriotic attitudes, and promote a given country's efforts in war.

KEYWORDS: information warfare, Russia, Ukraine, social media, propaganda

WPROWADZENIE

Informacje rozumiane jako zinterpretowane dane, którym nadano znaczenie i wartość w konkretnym kontekście, są istotnym orężem wojny rosyjsko-ukraińskiej. Eskalacja starć konwencjonalnych między tymi dwoma podmiotami areny międzynarodowej w 2022 roku wiązała się również z natężeniem działań w ramach walki informacyjnej. Końcówka lutego tegoż roku w narracji rosyjskiej stała się początkiem tak zwanej „specjalnej operacji wojskowej", która podjęta została w celu ochrony ludności Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej oraz demilitaryzacji i denazyfikacji Ukrainy. Z kolei ofiara agresora wkroczyła w nowy, cięższy etap własnej wielkiej wojny ojczyźnianej, której celem jest odparcie napadu zbrojnego sąsiadującego mocarstwa i utrzymanie swojej państwowości. Konieczne stało się natężenie operacji informacyjnych przez jedną i drugą stronę, ponieważ cały świat zwrócił swoją uwagę na to, co dzieje się w Europie Wschodniej.

Wojna informacyjna to pojęcie o wielu definicjach. Jednakże w kilku z nich dostrzec można wspólny motyw, jakim jest atak i obrona. Vladimir Volkoff wskazuje, że to „ofensywne i defensywne używanie informacji i systemów informacyjnych (…)"[1]. Robert Białoskórski w swoim badaniu również przyjął ten motyw, wskazując, że to „(…) proces osiągania strategicznych celów (interesów) dowolnej organizacji poprzez ofensywne i defensywne działania w przestrzeni informacyjnej (…)"[2]. Wojna immanentnie jest związana z atakiem i obroną, co analogicznie przekłada się również na wojnę informacyjną. W artykule przyjęto więc, że działania w jej ramach mogą mieć charakter zarówno defensywny, jak i ofensywny. Wiele opracowań zaznacza również, że rosyjskie pojmowanie wojny informacyjnej różni się od zachodniej w niektórych kwestiach. Ukraina, będąc niegdyś republiką związkową ZSRR, przyjęła wybrane założenia, jednocześnie czerpiąc z doświadczeń własnych i innych państw w latach, kiedy była już niepodległym podmiotem.

Zarówno Rosja, jak i Ukraina poszukują metod oraz mediów do uzyskania przewagi w wojnie informacyjnej. Technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT) to ważne rozwiązania w tym kontekście – są wydajne i przede wszystkim tańsze w porównaniu z kosztami tradycyjnych działań wojennych[3]. Internet to technologia ICT, która szczególnie ubogaca możliwości tytułowej domeny walki. Wynika to m.in. z cechy, jaką jest powszechność użytku sieci – liczba użytkowników Internetu to około 3 miliardy osób i nadal będzie rosnąć[4]. Różnorodne media społecznościowe, serwisy czy aplikacje są więc wykorzystywane przez strony wojujące m.in. poprzez mil-kanały do atakowania i bronienia się w ramach wojny informacyjnej.

[1] V. Volkoff, *Krótka historia dezinformacji. Od konia trojańskiego do Internetu*, Bielany Wrocławskie – Kobierzyce 2022, s. 235-236.
[2] R. Białoskórski, *The theoretical concept of information warfare: A general outline,* „Humanities and Social Sciences" 2023, 30(4), s. 8.
[3] M. Taddeo, *Information Warfare: A Philosophical Perspective*, „Philosophy and Technology" 2012, 25, s. 106.
[4] O. Kravchenko, V. Veklych, M. Krykhivskyi, T. Madryha, *Cybersecurity in the face of information warfare and cyberattacks,* „Multidisciplinary Science Journal" 2024, 6, s. 1.

Mil-blogi (skrót od *military web logs*) rozumiane są jako małe strony w sieci Internet, prowadzone przez żołnierzy, będące swego rodzaju dziennikami, za pośrednictwem których publikuje się materiały, komentarze i inne treści związane z wojnami czy konfliktami zbrojnymi[5]. Pierwsze z nich zaczęły pojawiać się w czasach globalnej wojny z terroryzmem – zakładane przez amerykańskich żołnierzy uczestniczących w walkach na Bliskim Wschodzie[6]. W kontekście obecnej wojny rosyjsko-ukraińskiej oprócz mil-blogów popularność zdobywają mil-kanały zakładane na serwisach Telegram czy YouTube. Tworzone są kanały relacjonujące doświadczenia i działania całych pułków, batalionów czy dywizji. Stanowią one swego rodzaju *fanpage* danej struktury w siłach zbrojnych oraz służą wysiłkom wojennym w domenie informacyjnej. Subskrypcje i wyświetlenia na niektórych z nich sięgają milionów. Należy więc odróżnić mil-blogi będące z reguły inicjatywą pojedynczych osób od mil-kanałów, charakteryzujących się bardziej rozproszoną własnością i zajmujących się działaniami danej struktury. Te drugie można powiązać z określoną strukturą w siłach zbrojnych – zakładane na popularnych serwisach są istotnym narzędziem prowadzenia walki informacyjnej przez daną stronę konfliktu. W polskich opracowaniach nie poświęca się im szczególnej uwagi mimo ich dużego potencjału docierania do wielu odbiorców na świecie.

Celem artykułu jest wyszczególnienie oraz scharakteryzowanie rosyjskich i ukraińskich mil-kanałów, a także określenie ich roli w prowadzonej przez te państwa wojnie informacyjnej. Główny problem badawczy zawarto w pytaniu: W jaki sposób mil-kanały są wykorzystywane przez Rosję i Ukrainę w wojnie informacyjnej? Wobec tak sformułowanego głównego problemu badawczego przyjęto następujące szczegółowe problemy badawcze:

- Jakie treści są publikowane na rosyjskich i ukraińskich mil-kanałach na potrzeby wojny informacyjnej?
- Jakie narracje można wyszczególnić na rosyjskich i ukraińskich mil-kanałach?

Na podstawie głównego problemu badawczego przyjęto hipotezę: przypuszcza się, że mil-kanały są istotnym narzędziem rosyjskiej i ukraińskiej wojny informacyjnej, za pośrednictwem których realizuje się działania ofensywne i defensywne. Bazując na pierwszym szczegółowym problemie badawczym, sformułowano hipotezę szczegółową, w świetle której przypuszcza się, iż treści publikowane na rosyjskich i ukraińskich mil-kanałach na potrzeby wojny informacyjnej wykazują cechy przekazu propagandowego. W myśl drugiej hipotezy szczegółowej przypuszcza się, że narracje pojawiające się na mil-kanałach przedstawiają wysiłki własne jako uzasadnione i sprawiedliwe, a działania nieprzyjaciela jako bandyckie i niesłuszne.

Do zrealizowania celów niniejszej pracy dokonano przeglądu i interpretacji artykułów eksperckich poruszających tematykę wojny informacyjnej oraz tych ujmujących wojnę rosyjsko-ukraińską, aby głębiej przybliżyć kontekst wieloletniego konfliktu między tymi podobnymi, a jednocześnie poróżnionymi narodami. Scharakteryzowano rosyjskie i ukraińskie

[5] E. Robbins, *Muddy Boots IO: The Rise of Soldier Blogs,* „Australian Army Journal" 2007, 4(3), s. 39.
[6] *Ibidem.*

podejście do wojny informacyjnej w celu przybliżenia ogólnych założeń, wedle których te dwa państwa prowadzą walkę informacyjną. Aby zrozumieć niektóre narracje rosyjsko-ukraińskiej wojny informacyjnej przytoczono również artykuły i wiedzę z obszarów stosunków międzynarodowych oraz historii. Skorzystano również z serwisu Telegram, gdzie odbywa się większość rosyjskich działań w ramach wojny informacyjnej, jeśli chodzi o platformy społecznościowe oraz YouTube, gdzie dominują ukraińskie mil-kanały na rzecz rosyjskich. Pozwoliło to zapoznać się z mil-kanałami obu stron oraz charakterem treści, które są na nich publikowane. Wybrano po pięć aktywnych mil-kanałów, które miały więcej niż tysiąc subskrybentów w okresie tworzenia niniejszego opracowania, ponieważ na Telegramie i YouTube istnieją granice, po przekroczeniu których kanały mogą zacząć zarabiać. Można więc uznać, że takowe zaczynają się wtedy realnie liczyć w hierarchii wielu kanałów na tych serwisach. Przeanalizowano treści od 2022 roku do bieżących. Wybór tego okresu uzasadniono nasileniem się wojny informacyjnej po 24 lutego 2022 roku i powstaniem wielu mil-kanałów właśnie w tym przedziale czasowym.

ROSYJSKA WOJNA INFORMACYJNA I MIL-KANAŁY

Federacja Rosyjska, a wcześniej Związek Radziecki wykształciły odmienne ujęcia wojny informacyjnej w stosunku do państw NATO. ZSRR stosował tzw. środki aktywne (*aktiwnyje mieroprijatija*), które obejmowały m.in. działania dezinformacyjne oraz propagandowe wewnątrz i zewnątrz państwa[7]. Postsowiecka Rosja zdecydowała się kontynuować ich wykorzystanie, w dalszym ciągu silnie kładąc nacisk na ukierunkowanie wojny informacyjnej na społeczeństwa i psychikę obywateli w czasach pokoju, implementując jednocześnie walkę z wykorzystaniem nowin technologicznych[8]. Wedle rosyjskiej myśli informacje podczas operacji wojskowych pełnią funkcję nadrzędną w stosunku do sił zbrojnych, które są z kolei postrzegane jako ich wsparcie[9]. W armiach zachodnich operacje informacyjne (INFOOPS) to zaledwie dodatek do prowadzonych kampanii przez siły konwencjonalne[10]. Rosyjska wojna informacyjna nie jest ograniczona czasem wojny i pokoju. Ma ona służyć jako jedno z narzędzi wojny hybrydowej bądź przygotować grunt pod operację ściśle wojskową[11]. Jest to założenie wynikające m.in. z doktryny Gierasimowa, której główne idee rosyjski generał, od którego jej nazwa pochodzi, przedstawił w 2013 roku[12]. Wojna informacyjna jest procesem niemal ciągłym, dostosowywanym do bieżących zmiennych i kontekstów. Fakt ten zaznaczono w drugiej edycji słownika kluczowych terminów z zakresu bezpieczeństwa informacyjnego opracowanym przez

[7] R.E. Kanet, *Moscow and the World: From Soviet Active Measures to Russian Information Warfare,* „Applied Cybersecurity & Internet Governance" 2024, 3(1), s. 35.
[8] P. Bryczek-Wróbel, M. Moszczyński, *The evolution of the concept of information warfare in the modern information society of the post-truth era*, „Defence Sciences Review" 2022, 13, s. 58.
[9] R. Thornton, *The Changing Nature of Modern Warfare: Responding to Russian Information Warfare,* „The RUSI Journal" 2015, 160(4), s. 42.
[10] *Ibidem.*
[11] J. Meissner, *Rosyjska koncepcja wojny nowej generacji w świetle pierwszych doświadczeń z wojny w Ukrainie*, „Roczniki Nauk Społecznych" 2022, 50(4), s. 135.
[12] *Ibidem,* s. 134.

Wojskową Akademię Sztabu Generalnego w 2008 roku[13]. Istnieje także różnica w ujęciu wojny informacyjnej, psychologicznej i kognitywnej. W rosyjskim pojmowaniu wojna informacyjna to również wojna psychologiczna, a także bliska wysiłkom w ramach wojny kognitywnej[14]. W nomenklaturze NATO występują takie pojęcia jak *INFOOPS* czy *PSYOPS* rozróżniające jedno od drugiego, gdy w rosyjskiej mówi się o wojnie informacyjno-psychologicznej[15].

Rosyjskie mil-kanały funkcjonują głównie na komunikatorze Telegram, gdzie oprócz możliwości kontaktowania się między użytkownikami istnieje funkcja założenia kanału. Za jego pośrednictwem odbywa się jednokierunkowa transmisja treści, takich jak materiały wideo, zdjęcia czy wiadomości tekstowe do wielu osób jednocześnie. Jest to główna platforma przekazu rosyjskich mil-kanałów z uwagi na ograniczony dostęp do innych, jak chociażby YouTube. Efektem tego jest zdominowanie serwisu YouTube przez ukraińskie mil-kanały na rzecz rosyjskich. Telegram założony przez pochodzących z Rosji braci Durow nie stosuje takiej samej polityki dostępności co YouTube, czego rezultatem jest istnienie rosyjskich mil-kanałów, które wymieniono w tabeli 1.

Tabela 1. Przykłady aktywnych rosyjskich mil-kanałów na komunikatorze Telegram

Lp.	Nazwa kanału	Powiązanie	Data założenia	Subskrypcje[16]
1.	*Северный Ветер*	Grupa Operacyjna Wojsk Rosyjskich „Północ”	28.04.2024	118 265
2.	*106 гвардейская дивизия ВДВ Тула*	106. Gwardyjska Dywizja Powietrzno-desantowa, Tuła	08.07.2023	12 830
3.	*Родная 98-я (ВДВ России)*	98. Gwardyjska Dywizja Powietrznodesantowa im. 70-lecia Wielkiego Października	09.12.2024	11 390
4.	*Башкирский батальон*	Baszkirskie Bataliony im. M. Szaimuratowa i A. Dostawałowa, 31. Pułk Strzelców Zmotoryzowanych „Baszkiria” i inne	16.06.2022	10 958
5.	*Гвардейская 71-я дивизия ЛенВО*	71. Dywizja Gwardii Leningradzkiego Okręgu Wojskowego	11.08.2023	7 868

Źródło: opracowanie własne

Za pośrednictwem rosyjskich mil-kanałów wzmacniana jest jedna z narracji – Rosja *versus* Zachód/NATO. Stosuje się ją w ramach modelu tzw. oblężonej twierdzy, który ma utrzymywać społeczeństwo rosyjskie w poczuciu zagrożenia i utwierdzać w przekonaniu, że rozpętaniu wojny winne jest NATO, a także aktywnie się w nią angażuje[17]. Na kanale Grupy Operacyjnej „Północ” zawarto ostrzeżenie przed kanałem podszywającym się pod tę strukturę,

[13] K. Giles, *Handbook of Russian Information Warfare. Fellowship Monograph 9,* Rome 2016, s. 4.
[14] A.P. Olechowski, *Dezinformacja i propaganda orężem wojny kognitywnej,* „Media i Społeczeństwo” 2022, 17(2), s. 26-27.
[15] *Ibidem.*
[16] Stan na 07.02.2026.
[17] T. Kamiński, *Propaganda i jej wpływ na bezpieczeństwo państwa i obywateli na przykładzie działań wojennych w Ukrainie*, „SECURO” 2024, 11, s. 63-64.

implikując, że w jego działalność zaangażowane są brytyjskie służby wywiadowcze[18]. Jednakże owego powiązania dokonano wyłącznie na podstawie brytyjskiego numeru telefonu, który należał do osoby będącej właścicielem firmy mającej pomagać unikać poboru do Sił Zbrojnych FR. Reklama tej firmy pojawiła się na jednym z mil-kanałów, przed którymi Grupa „Północ" ostrzegała. Nie stanowi to jednak wystarczającego dowodu jednoznacznie wskazującego na działalność cywilnego bądź wojskowego wywiadu Wielkiej Brytanii. Z kolei na mil-kanale 71. Dywizji w ramach święta zwanego Dniem Przyjaźni i Jedności Słowian opublikowano post rozszerzający narrację Rosja *versus* Zachód o narody słowiańskie. Panslawizm wykorzystywany jest przez Rosję do nastawiania społeczeństw słowiańskich przeciw Zachodowi i Unii Europejskiej, które wedle narracji chcą zniszczyć kulturę i odrębność tego ludu[19]. W ramach tego zaznaczono, że państwa zachodnie przyzwalały na pielęgnowanie w byłych republikach radzieckich rusofobii i nacjonalizmu – jako konsekwencję owych działań przytoczono triumf Majdanu w Kijowie[20].

Dehumanizacja to ważne narzędzie propagandy polegające na przedstawianiu lub traktowaniu człowieka w sposób mu uwłaczający, podkreślający, iż nie jest ludzką istotą[21]. Wobec tego zarówno jedna, jak i druga strona konfliktu stosują określenia mające odczłowieczyć i obrazić przeciwnika. Strona rosyjska używa szerokiej gamy pejoratywów np. ukrofaszyści, naziści, terroryści, tchórze, mordercy[22]. Dehumanizacja może też przybierać formy animalizujące. Adrienne de Ruiter wskazuje, iż najbardziej znane historyczne przykłady dehumanizacji polegały na „[…] stosowaniu analogii lub metafor zwierzęcych w celu usprawiedliwienia okrucieństw"[23]. Na kanale 98. Gwardyjskiej Dywizji do jednego z postów ukazującego materiał wideo, na którym eliminowany był posterunek Sił Zbrojnych Ukrainy, zawarto opis, gdzie wrogi personel nazwano szczurami[24]. 71. Dywizja Gwardii nazwała grupę przebywających nieprzyjaciół karaluchami[25]. Z kolei na jednym z czeczeńskich mil-kanałów żołnierzy ukraińskich nazwano prosiętami, co pośrednio może wynikać z niskiego statusu tychże zwierząt w kulturze islamskiej[26]. Inna obraźliwa forma to chochły/chochoły nawiązująca do tradycyjnego sposobu golenia i układania włosów na głowie przez ukraińskich mężczyzn[27]. Owego pejoratywu użyto m.in. na kanale tulskiej *WDW* (*Wozduszno-Diesantnyje Wojska*)[28].

[18] Северный Ветер, 26.01.2026, https://t.me/warriorofnorth/15036 (28.01.2026).
[19] V. Đorđević, M. Suslov, M. Čejka, O. Mocek, M. Hrabálek, *Revisiting Pan-Slavism in the Contemporary Perspective,* „Nationalities Papers" 2023, 51(1), s. 9.
[20] Гвардейская 71-я дивизия ЛенВО, 25.06.2025, https://t.me/ogvmsbr_200Z/2211 (28.01.2026).
[21] A. de Ruiter, *To be or not to be human: Resolving the paradox of dehumanization,* „European Journal of Political Theory" 2023, 22(1), s. 74.
[22] Северный Ветер, 27.01.2026, https://t.me/warriorofnorth/15045 (27.01.2026).
[23] A. de Ruiter, *op. cit.,* s. 4.
[24] Родная 98-я (ВДВ России), 18.12.2025, https://t.me/rodnaya98vdd/2887 (28.01.2026).
[25] Гвардейская 71-я дивизия ЛенВО, 14.08.2025, https://t.me/ogvmsbr_200Z/2313 (28.01.2026).
[26] Батальон „Питерского" Спецназ „Ахмат" МО РФ, 27.01.2026, https://t.me/Batalion_Piterskyi_Russia/4421 (28.01.2026).
[27] H. Fossberg, K. Fangen, *Weaponized humor and militarized masculinity: the role of memes in far-right discourse on the Russo-Ukrainian war,* „Journal of Gender Studies" 2025, s. 12.
[28] 106 гвардейская дивизия ВДВ Тула, 19.02.2025, https://t.me/vdv_106/1650 (28.01.2026).

Powtarzającym się motywem na wszystkich wymienionych w tabeli mil-kanałach jest publikowanie wierszy nawiązujących do wojny, żołnierskiego życia, a także miłości. Celem tego jest romantyzacja toczonego konfliktu poprzez zastosowanie środków artystycznych iuczynienie z niego głębszego doświadczenia. Jeden z nich opublikowano na kanale 98. Dywizji Powietrznodesantowej[29], którego trzy przetłumaczone strofy zawarto poniżej:

> Kochała go cicho, Jak kocha się raz na zawsze, I przy każdym spotkaniu, jasno, Mówiła: „Jesteś moim przeznaczeniem".
> A on był miły i prosty, Żołnierz o uczciwej duszy, Spełniał swój obowiązek wobec ojczyzny, Trzymając jej spokój w swojej piersi.
> I wyruszając na ciężką bitwę, Miał ze sobą tylko jedno światło – Jej oczy, jej ciepło, jej niewypowiedziane powitanie.

Za pomocą wierszy dokonywana jest emocjonalizacja języka oraz powstaje możliwość stworzenia narracji bohaterskiej, co ma szansę odzwierciedlić się większym poparciem społecznym dla danych opcji politycznych[30]. Wysiłkom rosyjskich żołnierzy nadaje się w ten sposób charakter eposowy, co może też zachęcać odbiorców wierszy do podjęcia walki samemu w celu stania się częścią prezentowanej w utworze legendy. Wiersze o wojnie można znaleźć również na kanałach Grupy Operacyjnej „Północ"[31], 106. Dywizji Powietrznodesantowej[32], jednostek baszkirskich[33] oraz 71. Dywizji Gwardii Leningradzkiego Okręgu Wojskowego[34].

Oprócz wyżej wymienionych mil-kanałów na uwagę zasługuje niegdyś powiązany z Grupą Wagnera, lecz już zawieszony ze względu na brak aktywności kanał GREY ZONE. W szczytowym okresie subskrybowało go ponad 619000 użytkowników[35]. To właśnie tam opublikowano materiał wideo ukazujący egzekucję dezertera Jewgienija Nużyna przy wykorzystaniu młota[36]. Działanie to było kolejnym krokiem budowania reputacji tej CzWK (*Czastnaja Wojennaja Kompanija*) jako bezwzględnej i niebezpiecznej grupy najemników[37]. Symbolika tego narzędzia egzekucji została następnie wykorzystana do próby zastraszenia Unii Europejskiej. Młot pokryty sztuczną krwią na trzonku z wygrawerowanym logiem Grupy Wagnera na obuchu i zapakowany w futerał na skrzypce został wysłany do Parlamentu Europejskiego jako odpowiedź na wniosek prawodawców UE o umieszczenie CzWK na unijnej liście

[29] Родная 98-я (ВДВ России), 19.01.2026, https://t.me/rodnaya98vdd/3135 (27.01.2026).
[30] G. Pancheva, A.A. Ardhelas, A.T. Gil, A. Spencer, *'Russian warship, go fuck yourself': Romantic narratives of the hero in the war of Ukraine*, „The British Journal of Politics and International Relations" 2024, 27(1), s. 281.
[31] Северный Ветер, 27.01.2026, https://t.me/warriorofnorth/15046 (27.01.2026).
[32] 106 гвардейская дивизия ВДВ Тула, 06.12.2025, https://t.me/vdv_106/1864 (27.01.2026).
[33] Башкирский батальон, 13.01.2026, https://t.me/bashbat02/14698 (27.01.2026).
[34] Гвардейская 71-я дивизия ЛенВО, 30.08.2025, https://t.me/ogvmsbr_200Z/2327 (27.01.2026).
[35] TGStat, *GREY ZONE: Subscribers number growth,* https://tgstat.ru/en/channel/@grey_zone/stat/subscribers (28.01.2026).
[36] Novaya Gazeta Europe, *New video of alleged sledgehammer execution appears on Telegram channel affiliated with PMC Wagner. Graphic footage,* 13.02.2023, https://novayagazeta.eu/articles/2023/02/13/new-video-of-alleged-sledgehammer-execution-appears-on-telegram-channel-affiliated-with-pmc-wagner-graphic-footage-en-news (28.01.2026).
[37] Wcześniejszym drastycznym działaniem był materiał wideo z 2017 r. ukazujący tortury, egzekucję i bezczeszczenie zwłok dezertera z syryjskiej armii Hamdiego Bouty.

terrorystów[38]. Powodem upadku głównego mil-kanału Grupy Wagnera, jak i samej organizacji była śmierć jej szefa Jewgienija Prigożyna w 2023 roku.

Mil-kanały na Telegramie dopełniają działania rosyjskich mil-blogerów, takich jak Siemion Piegow, Michaił Zwinczuk czy Aleksandr Koc, którzy również posiadają swoje kanały i prowadzą działania w ramach wojny informacyjnej, zgodnie z narracjami Kremla. Ich kanały często posiadają również większą liczbę subskrybentów i cieszą się większą popularnością w społeczeństwie. Wynikać to może z łatwości tworzenia się relacji parasocjalnej między odbiorcą a pojedynczym nadawcą niźli całą strukturą, w skład której wchodzi wiele osób o zakrytych twarzach i pseudonimach zamiast imion oraz nazwisk ze względu na potrzeby bezpieczeństwa operacyjnego. Specjalista od dezinformacji Clint Watts z amerykańskiego Instytutu Badań nad Polityką Zagraniczną zaznaczył, że strona konfliktu, która „(…) będzie w stanie utrzymać swoje kampanie informacyjne w Telegramie, ma największe szanse na kształtowanie światopoglądu na temat tego, co dzieje się na Ukrainie”[39]. Wobec tego strona rosyjska kontynuuje wojnę informacyjną z Ukrainą za pośrednictwem tego komunikatora, by zrealizować swój naczelny cel wyrażany powiedzeniem *pobieda budiet za nami.*

UKRAIŃSKA WOJNA INFORMACYJNA I MIL-KANAŁY

Ukraińskie ujęcie wojny informacyjnej jest wynikiem czerpania pomysłów z wybranych rozwiązań innych państw, a także rezultatem własnych doświadczeń na przestrzeni lat po uzyskaniu niepodległości w latach 90. ubiegłego wieku.

Peter Schrijver wskazał podmioty, których koncepcje znalazły użytek w ukraińskiej metodyce działań informacyjnych i są to Związek Radziecki/Rosja, Izrael oraz NATO[40]. Rosyjska FSRR, jako dominujący podmiotem ZSRR, miała wiodący wpływ na sposoby prowadzenia wojny informacyjnej, które następnie przejęła Federacja Rosyjska. Spadkobiercą została również Ukraina, implementując takie metody jak używanie osobistej komunikacji wroga do wywierania wpływu czy wykorzystanie aspektu popularności celebryckiej do wzmacniania przekazu[41]. Przykładem tego pierwszego jest publikowanie prywatnych rozmów telefonicznych żołnierzy FR w mediach społecznościowych, które przechwycił ukraiński wywiad wojskowy[42]. Drugi to unowocześniona forma wykorzystania czołowych publicystów i korespondentów wojennych przez ZSRR w czasach II wojny światowej do popularyzacji wysiłków sowietów. Obecnie poprzez twórczość internetową – w szczególności osób zaangażowanych w działania operacyjne – propagowane są wysiłki wojsk ukraińskich[43]. Ukraina przyjęła również koncepcję

[38] Organized Crime and Corruption Reporting Project, *Putin's Chef Sends 'Bloody' Sledgehammer to EU Parliament*, 25.11.2022, https://www.occrp.org/en/news/putins-chef-sends-bloody-sledgehammer-to-eu-parliament (28.01.2026).
[39] V. Bergengruen, *How Telegram Became the Digital Battlefield in the Russia-Ukraine War*, 21.03.2022, https://time.com/6158437/telegram-russia-ukraine-information-war/ (28.01.2026).
[40] P. Schrijver, *Ukraine's Fight on the Front Lines of the Information Environment*, 12.09.2023, https://mwi.westpoint.edu/ukraines-fight-on-the-front-lines-of-the-information-environment/ (30.01.2026).
[41] *Ibidem.*
[42] *Ibidem.*
[43] *Ibidem.*

konfrontacji informacyjnej (*informacyonnoje protiwoborstwo*). Jest ona już w większym stopniu związana z Federacją Rosyjską i zakłada, że oprócz konfrontacji informacyjno-psychologicznej ważną rolę odgrywa też konfrontacja informacyjno-techniczna, skupiająca się na manipulacji fizycznej, a także destrukcji informacji i systemów informacyjnych[44]. Ukraina wykorzystuje domenę cyber do działań ofensywnych np. poprzez ataki DDoS, ujawnianie oklauzulowanych informacji czy zakłócanie działania systemów rosyjskich spółek państwowych[45]. W odniesieniu do Izraela Ukraina analogicznie wykorzystała media społecznościowe do tworzenia platform i kampanii nagłaśniających wydarzenia z konfliktu, w celu uzyskania poparcia międzynarodowego, a także budowania globalnej świadomości na temat sytuacji w kraju, który został objęty wojną[46]. Z kolei w odniesieniu do NATO Ukraina, będąc w pewnym stopniu podmiotem protegowanym przez Sojusz, zaadaptowała koncepcję komunikacji strategicznej (*StratCom*) w 2015 roku, co zostało też uwzględnione w ich Doktrynie Wojskowej oraz Doktrynie Bezpieczeństwa Informacyjnego[47]. Skutkiem tej adaptacji było ustanowienie w 2021 r. Centrum ds. Zwalczania Dezinformacji oraz Centrum ds. Komunikacji Strategicznej i Bezpieczeństwa Informacyjnego, co stanowi znaczną poprawę dla ukraińskich zdolności w informacyjnej domenie walki[48]. Akceptując przegraną po porozumieniach mińskich w 2015 roku, Ukraina wyciągnęła wnioski i zaczęła podejmować kroki w celu zbudowania systemu, który lepiej oprze się rosyjskim atakom w ramach walki o przewagę informacyjną.

Ukraińskie mil-kanały wyraźnie dominują na YouTube w porównaniu ze słabiej widocznymi odpowiednikami rosyjskimi na tej platformie. Konkurencja toczy się na Telegramie, gdzie kanały rosyjskie i ukraińskie rywalizują ze sobą w celu uzyskania dominacji przekazu za pośrednictwem tego komunikatora. Jednak to YouTube jest zdecydowanie popularniejszym medium przekazu, jeśli chodzi o cały świat, dzięki czemu dominacja na nim jest wielką wartością dodatnią w ramach wojny informacyjnej. Wedle raportu Similarweb w grudniu ubiegłego roku domena youtube.com była drugą najczęściej odwiedzaną na świecie, a dwie domeny związane z Telegramem t.me oraz telegram.org znalazły się odpowiednio na 40 i 69 miejscu[49]. Ograniczenie dostępu dla rosyjskich kanałów wykorzystuje Ukraina, prowadząc wojnę informacyjną za pośrednictwem mil-kanałów, które wymieniono w tabeli 2.

[44] M. Grisé, A. Demus, Y. Shokh, M. Kepe, J. Welburn, K. Holynska, *Rivalry in the Information Sphere: Russian Conceptions of Information Confrontation,* 30.09.2022, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA100/RRA198-8/RAND_RRA198-8.pdf (06.02.2026).
[45] S. Mehta, U. Kumar, *Cyberwarfare In Russia Ukraine War Lessons For India*, „Synergy" 2025, 4(1), s. 78-79.
[46] P. Schrijver, *Ukraine's Fight…, op. cit.*
[47] L. Kompantseva, *Research, Education, and Practice of StratCom in the Security Service of Ukraine in Interagency Settings*, „Information & Security: An International Journal" 2021, 48(1), s. 70.
[48] *Ibidem*, s. 72.
[49] S. Belinsky, *The Top 100 Most Visited Websites in the World (December 2025),* 19.01.2026, https://www.similarweb.com/blog/research/market-research/most-visited-websites/ (30.01.2026).

Tabela 2. Przykłady aktywnych ukraińskich mil-kanałów na YouTube

Lp.	Nazwa kanału	Powiązanie	Data założenia	Subskrypcje[50]
1.	*Третій армійський корпус*	3. Korpus Armijny	07.07.2022	1 610 000
2.	*Полк Каліноўскага*	Pułk im. Konstantego Kalinowskiego	23.04.2022	47 900
3.	*ХАРТІЯ*	13. Brygada Operacyjna „*Chartija*”	05.07.2023	31 000
4.	*2-й механізований батальйон 3 ОШБр*	2. Batalion Zmechanizowany 3. Samodzielnej Brygady Szturmowej	08.01.2017	23 000
5.	*3 Полк ССО ім. Святослава Хороброго*	3. Samodzielny Pułk Specjalny im. Księcia Światosława Chrobrego	18.09.2018	19 900

Źródło: opracowanie własne.

Najpopularniejszym ukraińskim mil-kanałem na YouTube jest ten prowadzony przez 3. Armijny Korpus. Wcześniej należał do 3. Samodzielnej Brygady Szturmowej, której trzonem są weterani Brygady Azow, sformowanej w 2014 roku jako ochotniczy batalion. Wielu doświadczonych żołnierzy przeszło do owej Brygady po klęsce w mieście Mariupol na południu Ukrainy. W wyniku reorganizacji 3. Brygada Szturmowa oraz inne jednostki tworzą obecnie Korpus, który prężnie działa w przestrzeni medialnej. Fakt przynależności żołnierzy Azowa, owianych legendą pośród społeczeństwa ukraińskiego i znanego na świecie w sposób zarówno pozytywny, jak i negatywny, wpłynął na popularność tego mil-kanału obok innych czynników, takich jak wysoka jakość materiałów czy tłumaczenie publikowanych tam filmów (nie wszystkich) na wiele języków.

Najczęściej oglądanym rodzajem treści na mil-kanałach są materiały typu *POV Combat*[51]. Jeśli chodzi o wyświetlenia, to w dniu 01.02.2026 r. na trzech wymienionych w tabeli kanałach najpopularniejszymi materiałami były te ukazujące starcia z perspektywy pierwszoosobowej. Na kanałach Brygady „*Chartija*” i 3. Samodzielnego Pułku Specjalnego były one z kolei drugimi najczęściej wyświetlanymi filmami. Materiały tego typu ukazują trudy, z jakimi zmagają się żołnierze podczas wojny, pozwalają oglądającemu w pewnym stopniu przenieść się na pole bitwy dzięki immersyjności widoku pierwszoosobowego. Mogą one umacniać wizerunek ukraińskich sił zbrojnych jako wysoko zdeterminowanych obrońców mimo skrajnych warunków panujących na froncie i zachęcać do dalszego wspierania ich wysiłków przez sferę euroatlantycką.

Strona ukraińska w swoich przekazach również stosuje pejoratywy wobec nieprzyjaciela. Jedne z popularniejszych określeń to: ork, *pidar* i moskal. Pierwsze odnosi się do mitycznych stworzeń, które w szczególności upodobały sobie działania wojenne, a także cechują się odrzucającą aparycją i brutalnością[52]. Słowo *pidar* odnoszące się również pogardliwie do osób

[50] Stan na 07.02.2026.
[51] *POV Combat* – materiały wideo, w których działania na polu bitwy prezentowane są z perspektywy pierwszoosobowej, najczęściej za pośrednictwem kamer *GoPro* montowanych na hełmach lub kamizelkach żołnierzy.
[52] M. Navalna, et al., *Invective Vocabulary in The Language of the Ukrainian Mass Media During the Russia-Ukraine War: Stylistic Layers and Pragmatics of Meaning*, „AD ALTA: Journal Of Interdisciplinary Research” 2024, 14(1), s. 51.

o orientacji homoseksualnej jest potocznie używanym przez żołnierzy ukraińskich określeniem na przeciwnika. Z kolei słowo moskal to polski etnonim Rosjanina, używany też przez Ukraińców i Białorusinów oraz postrzegany w Rosji jako pogardliwy. Przykładów użycia owych pejoratywów można doszukać się choćby w tytułach materiałów wideo publikowanych na ukraińskich mil-kanałach. Brygada „*Rubiż*" na jednym ze swoich materiałów zaprezentowała pakiet ujęć pochodzących z bezzałogowego statku powietrznego zrzucającego ładunki wybuchowe na miejsca, w których przebywali rosyjscy żołnierze nazwani orkami[53]. W jednym z materiałów 3. Korpusu Armijnego pokazującego walkę w okopach z perspektywy pierwszej osoby, można usłyszeć, jak żołnierze ukraińscy potocznie określają przeciwnika słowem *pidar* w procesie porozumiewania się między sobą[54]. Z kolei na mil-kanale Brygady „*Chartija*" krótki materiał zawierający komentarz do faktu odparcia przez jednostkę rosyjskiego natarcia zatytułowano jako „*Chartija* zmiażdżyła moskali"[55].

Materiały publikowane na ukraińskich mil-kanałach nie są skierowane wyłącznie do własnego społeczeństwa. Odbiorcami treści mogą być również żołnierze FR oraz cywile z Rosji, którzy śledzą wojnę w Internecie. Tak jak w przypadku rosyjskich mil-kanałów strona ukraińska zamieszcza na swoich wywiady z jeńcami wojennymi. Niektóre rozmowy są przeprowadzane w specjalnie przygotowanych do tego warunkach, a inne bardziej przypominają przesłuchanie zaraz po uchwyceniu jeńca na polu bitwy. Celem tego jest przedstawienie, że są oni traktowani zgodnie z międzynarodowym prawem humanitarnym konfliktów zbrojnych (MPHKZ), a także obnażenie wewnętrznych problemów armii nieprzyjaciela i podkreślenie panującego w niej niskiego morale. Na mil-kanale 3. Armijnego Korpusu jest duża ilość wywiadów z jeńcami, również tymi pochodzącymi z innych państw. W jednym z nich indyjski student opowiedział, jak został oszukany ofertą pracy, co skończyło się przymusowym wcieleniem go do rosyjskiej armii[56]. Żołnierze Pułku Kalinowskiego po schwytaniu jeńca przeprowadzili z nim wywiad, z którego wynikło, że jedną z kar nakładanych przez jego przełożonych było bicie i głodzenie[57]. W materiale 2. Batalionu Zmechanizowanego przedstawiono wywiad, gdzie schwytany żołnierz opowiedział, że podpisał kontrakt jako alternatywę dla odbycia wyroku 7 lat pozbawienia wolności za posiadanie narkotyków[58]. Na kanale 3. Samodzielnego Pułku Specjalnego opublikowano z kolei materiał pokazujący schwytanie jeńca, który

[53] Бригада РУБІЖ, *ОРКИ НЕ ВИТРИМАЛИ! Тотальне знищення ворога привело до яскравих результатів!*, 30.09.2025, https://www.youtube.com/watch?v=JIhTXj92RHg (03.02.2026).
[54] Третій армійський корпус, *Третій контакт — вдалий! Знищення п*дарів, що намагалися просунутися між позиціями Трійки*, 04.02.2025, https://www.youtube.com/watch?v=wXTl1wYoSSo (03.02.2026).
[55] ХАРТІЯ, *«Хартія» перемолола москалів*, 17.05.2025, https://www.youtube.com/shorts/665OtkDoF7g (03.02.2026).
[56] Третій армійський корпус, *Росія вербує індійців, студент в полоні та строк за «228» — розслідування Трійки!*, 25.12.2025, https://www.youtube.com/watch?v=8CaXQ9qpFXA (02.02.2026).
[57] Полк Каліноўскага, *Размова з палонным | Полк Калиновского*, 04.03.2023, https://www.youtube.com/watch?v=h9KSivN9nxM&rco=1 (02.02.2026).
[58] 2-й механізований батальйон 3 ОШБр, *Окупант, триколор і полон: як закінчилася «показуха під*рів» в Копанках*, 13.06.2024, https://www.youtube.com/watch?v=9GosD967Nok&rco=1 (02.02.2026).

tłumaczył, że nie chciał walczyć i został zwerbowany w więzieniu, gdzie trafił za kradzież[59]. Przesłuchaniom towarzyszyły często takie gesty jak poczęstowanie papierosem czy umożliwienie skontaktowania się z bliskimi, co ma podkreślać humanitarne traktowanie jeńców oraz zachęcać nieprzyjaciela do złożenia broni. Stanowi to również kontrę do rosyjskich narracji głoszących, że w przypadku dostania się do niewoli ukraińskiej, trzeba liczyć się z torturami czy nawet egzekucją.

Powtarzającym się akcentem na niektórych ukraińskich mil-kanałach jest podkreślanie służby zagranicznych ochotników w Siłach Zbrojnych Ukrainy. W ramach tego zamieszczane są wywiady z żołnierzami, którzy przytaczają swoje historie oraz tłumaczą powody dołączenia do wojny po stronie ukraińskiej. Na jednym z materiałów 3. Korpusu Armijnego zaprezentowano prawie dwugodzinny wywiad z czterema zagranicznymi ochotnikami pochodzącymi ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Niderlandów i Kanady[60]. Brygada „*Chartija*" również przeprowadziła wywiad z ochotnikiem w ich szeregach – 20-letnim obywatelem Kanady, który służy w jednostce jako medyk[61]. Powody ochotniczego dołączania są różne – od czysto osobistych związanych z wojskowym hobby czy koniecznością opuszczenia rodzimego kraju do ideowych, takich jak chęć obrony suwerenności zaatakowanego państwa czy zadanie ciosu wspólnemu wrogowi bez konieczności wojowania na terenie własnego kraju. Wyjątkowym przykładem jest Pułk im. Konstantego Kalinowskiego – w jego przypadku założyć można, że prowadzony przez tę jednostkę mil-kanał jest w całości o zagranicznych ochotnikach. Pułk składa się w większości z Białorusinów, którzy są przeciwni reżimowi Aleksandra Łukaszenki i walczą po stronie Ukrainy w charakterze politycznej kontry, którą Ukraina wykorzystuje jako narzędzie nacisku na sąsiada z północy[62]. Wyszczególnianie faktu służby zagranicznych ochotników ma umiędzynaradawiać sprawę obrony suwerenności Ukrainy, lecz jest to również wykorzystywane do wzmacniania rosyjskich narracji w ramach wojny informacyjnej. Wywiady z ochotnikami pochodzącymi często z państw należących do NATO mogą utwierdzać rosyjskie społeczeństwo w przekonaniu, że armia Federacji Rosyjskiej toczy konflikt z więcej niż jednym podmiotem areny międzynarodowej, co czyni sukcesy na froncie silniejszymi propagandowo.

PODSUMOWANIE

Zdecydowana większość mil-kanałów powstała po roku 2022, kiedy zaistniała potrzeba wzmożenia wysiłków w ramach wojny informacyjnej przez dwa największe państwa Europy Wschodniej, które weszły w nowy etap konfliktu między sobą. Platformy społecznościowe,

[59] 3 Полк ССО ім. Святослава Хороброго, *3 полк ССО: зачистка ДРГ на промзоні — полон і захоплена рація!*, 20.10.2025, https://www.youtube.com/watch?v=Ip3DcVz94Sc (02.02.2026).
[60] Третій армійський корпус, *«Друзі гадають, я найманець НАТО»: ДВІЖ з іноземцями-легіонерами!*, 11.09.2025, https://www.youtube.com/watch?v=zli_hyQx3I0 (03.02.2026).
[61] ХАРТІЯ, *КУПЕР У КУП'ЯНСЬКУ | Бойовий медик «Хартії» з Канади врятував 50 побратимів і сам наступив на міну*, 11.01.2026, https://www.youtube.com/watch?v=M4io4umhBNY (03.02.2026).
[62] M. Koczan, *Czynniki determinujące kontunuowanie wojny rosyjsko-ukraińskiej,* „Nowa Polityka Wschodnia" 2023, 2(37), s. 119-120.

takie jak Telegram i YouTube okazują się użytecznym narzędziem wojny informacyjnej w związku z potencjałem docierania za ich pośrednictwem do wielu odbiorców jednocześnie, możliwością publikowania na nich treści różnego typu czy opcją wyrażania własnego poparcia bądź dezaprobaty poprzez komentarze i reakcje. Oprócz pełnienia funkcji w wojnie informacyjnej są one również źródłem dochodu. Platforma YouTube umożliwia monetyzację treści po spełnieniu określonych wymagań, dzięki czemu mil-kanały mogą pozyskiwać fundusze na potrzeby własne. Z kolei na Telegramie kanały posiadające więcej niż tysiąc subskrybentów również otrzymują wypłaty, poprzez podział przychodów z reklam. Niektóre mil-kanały na obu platformach podają także numery kont bankowych, na które użytkownicy mogą wpłacać pieniądze, by wesprzeć daną jednostkę.

Rosyjskie i ukraińskie mil-kanały wykorzystywane są do działań ofensywnych i defensywnych w wojnie informacyjnej. Uwydatniane są wewnętrzne problemy nieprzyjaciela takie jak złe traktowanie przez przełożonych, niedoposażenie, przymusowe wcielanie do armii czy wysyłanie na front po zbyt krótkim czasie szkolenia. Dużą rolę w pozyskiwaniu tych informacji pełnią wywiady i przesłuchania z pochwyconymi jeńcami wojennymi. Gdy jedna lub druga strona dokona ataku na infrastrukturę czy ludność cywilną, to informacja o tym szybko pojawia się na mil-kanale ubrana w emocjonalny język i często dopełniona pejoratywami na temat nieprzyjaciela. W ramach działań defensywnych publikowane są z kolei materiały, których celem jest podniesienie morale społeczeństwa, np. ukazujące zwycięstwa w potyczkach, oddające hołd poległym żołnierzom z uznaniem ich bohaterstwa czy artystyczne poruszające tematykę wojenną. Mil-kanały mogą też służyć do obrony własnej przestrzeni informacyjnej, czego przykładem było ostrzeżenie przed kanałem fałszywie powiązanym z rosyjską Grupą Operacyjną „Północ".

Treści publikowane na mil-kanałach są różnorodne i wynikają z możliwości, jakie oferuje dana platforma oraz inwencji twórczej podmiotów prowadzących kanał. Większość z nich stanowią materiały wideo, które zapewniają potencjał multimedialnego przekazu wielu wątków jednocześnie. Zamieszcza się też pojedyncze posty na dane tematy. Na rosyjskich mil-kanałach pojawiają się treści artystyczne, takie jak wiersze o wojnie czy piosenki patriotyczne, posty na temat bieżących świąt państwowych, a także ujęcia z kamer dronów, które zostały wykorzystane w charakterze amunicji krążącej lub jako środki zrzucające ładunki wybuchowe. Zadaniem tych treści jest m.in. utwierdzenie odbiorców w przekonaniu o wysokiej kompetencji armii rosyjskiej, czego dowodem mają być sukcesy uchwycone na kamerach, a także utrwalenie przekonania o słuszności prowadzenia specjalnej operacji wojskowej, poprzez treści propagandowe. Na ukraińskich mil-kanałach treściami wiodącymi są materiały *POV Combat,* wywiady z własnymi żołnierzami i jeńcami wojennymi oraz muzyka o przekazie patriotycznym. Zarówno w rosyjskiej, jak i ukraińskiej przestrzeni informacyjnej obecna jest klasyczna technika propagandowa, polegająca na dehumanizacji strony przeciwnej, która ma służyć zwiększeniu akceptacji dla brutalnych działań w nią wymierzonych.

Narracje, które są dostrzegalne na rosyjskich mil-kanałach to: Rosja *versus* Zachód/ NATO, Zachód i Unia Europejska jako zagrożenie dla Słowian oraz Rosja wyzwalająca

Ukrainę z nazizmu. Fakt wzięcia do niewoli zagranicznego ochotnika walczącego po stronie Ukrainy lub natrafienia na sprzęt pochodzący z państw NATO jest w pełni wykorzystywany do utrwalania narracji, w myśl której Rosja nie walczy z jednym krajem, lecz ze skonsolidowanymi wysiłkami wielu państw należących do najsilniejszego sojuszu militarnego na globie. W swoich działaniach informacyjnych Rosja stara się wykorzystywać cechę łączącą szereg państw Europy Środkowo-Wschodniej, jaką jest słowiańskie pochodzenie ludności, by antagonizować je w stosunku do zachodniej części Europy i Unii Europejskiej. Sama jednak pomija fakt, że nie jest w pełni słowiańskim państwem, lecz federacją, w skład której wchodzi wiele mniejszości narodowych z innych kręgów kulturowych i cywilizacyjnych. W odniesieniu do ostatniej przytoczonej narracji, Rosja argumentuje swoją agresję koniecznością denazyfikacji sąsiada. Ma to nastąpić poprzez obalenie reżimu w Kijowie, dlatego, gdy przejmowana jest wieś czy miasto Ukraińskie to na rosyjskich mil-kanałach używane jest określenie „wyzwolono". Takowy zabieg semantyczny ma nadać prowadzonej specjalnej operacji wojskowej charakter prewencyjno-defensywny.

Dostrzegalne narracje na ukraińskich mil-kanałach to: działanie z poszanowaniem MPHKZ, wsparcie wysiłków obronnych przez państwa Zachodu, obywateli Rosji i Białorusi, a także większa determinacja do walki od przeciwnika. Mimo zabiegów dehumanizacyjnych na ukraińskich mil-kanałach zaobserwować można poszanowanie godności nieprzyjaciela oraz dawanie mu wielu okazji do złożenia broni i przejścia w niewolę. W wielu wywiadach jeńcy podkreślają także dobre traktowanie, co wykorzystuje strona ukraińska do wzmacniania wizerunku bycia sprawiedliwym podmiotem w tym konflikcie. Jednakże zbrodnie wojenne są popełniane zarówno przez jedną, jak i drugą stronę, przy czym wiedza o ich większej ilości wypłynie zapewne po zawieszeniu broni. Na ukraińskich mil-kanałach wyszczególnia się przykłady zaangażowania obywateli innych państw w wysiłki obronne. Przynależność ochotników z państw NATO do jednostek ukraińskich ma podkreślać fakt wsparcia polityczno-militarnego Ukrainy przez najsilniejszy sojusz militarny na świecie. Z kolei istnienie formacji białoruskiej, a także rosyjskiej (Legion Wolność Rosji), które walczą po stronie Ukrainy, rozszerzają narrację wsparcia o opozycjonistów państw sąsiadujących. Jest to też wiadomość dla Rosji i Białorusi, że istnieją grupy zdobywające doświadczenie bojowe, które są zmotywowane do zmian w swoich ojczyznach. Formacje te posiadają również swoje mil-kanały, gdzie narracje mogą trafiać silniej do rodaków choćby ze względu na błąd poznawczy, nazywany faworytyzmem grupy własnej. Ostatnia narracja jest wyszczególniana w wywiadach z jeńcami, gdzie pojmani żołnierze często zaznaczają, że ich służba na froncie była alternatywą dla więzienia bądź spowodowana przymusem. Jest to kontrastem dla formacji ochotniczych takich jak 3. Armijny Korpus czy Pułk Kalinowskiego, gdzie żołnierze z reguły są zmotywowani samą ideą.

BIBLIOGRAFIA

2-y mekhanizovaniy batal'yon 3 OSHBR. 2024. Okupant, trikolor i polon: yak zakinchilasya «pokazukha pid*ri» v Kopnkakh. [2-й механізований батальйон 3 ОШБр. 2024. Окупант, триколор і полон: як закінчилася «показуха під*рів» в Копанках]. W https://www.youtube.com/watch?v=9GosD967Nok&rco=1.

3 Polk SSO im. Svyatoslava Khorobrogo. 2025. 3 polk SSO: zachistka DRG na promzoni — polon i zakhoplena racia!. [3 Полк ССО ім. Святослава Хороброго. 2025. 3 полк ССО: зачистка ДРГ на промзоні — полон і захоплена рація!]. W https://www.youtube.com/watch?v=Ip3DcVz94Sc.

106 gvardeyskaya diviziya VDV Tula. 2025. [106 гвардейская дивизия ВДВ Тула. 2025]. W https://t.me/vdv_106/1650.

Bashkirskiy batal'on. 2026. [Башкирский батальон. 2026]. W https://t.me/bashbat02/14698.

Batal'on "Piterskogo" Spetsnaz "Akhmat" MO RF. 2026. [Батальон "Питерского" Спецназ "Ахмат" МО РФ. 2026]. W https://t.me/Batalion_Piterskyi_Russia/4421.

Belinsky Shai. 2026. The Top 100 Most Visited Websites in the World (December 2025). W https://www.similarweb.com/blog/research/market-research/most-visited-websites/.

Bergengruen Vera. 2022. How Telegram Became the Digital Battlefield in the Russia-Ukraine War. W https://time.com/6158437/telegram-russia-ukraine-information-war/.

Białoskórski Robert. 2023. „The theoretical concept of information warfare: A general outline". Humanities and Social Sciences 30(4): 7-24. https://doi.org/10.7862/rz.2023.hss.39.

Brigada RUBIZH. 2025. ORKI NE VITRIMALI! Total'ne znishchennya voroga privelo do yaskravikh rezul'tativ! [Бригада РУБІЖ. 2025. ОРКИ НЕ ВИТРИМАЛИ! Тотальне знищення ворога привело до яскравих результатів!]. W https://www.youtube.com/watch?v=JIhTXj92RHg.

Bryczek-Wróbel Patrycja, Moszczyński Maciej. 2022. „The evolution of the concept of information warfare in the modern information society of the post-truth era". Defence Sciences Review 13: 48-62. https://doi.org/10.37055/pno/152620.

de Ruiter Adrienne. 2023. „To be or not to be human: Resolving the paradox of dehumanization". European Journal of Political Theory 22(1): 73-95. https://doi.org/10.1177/1474885120984605.

Đorđević Vladimir, Suslov Mikhail, Čejka Marek, Mocek Ondřej, Hrabálek Martin. 2023. „Revisiting Pan-Slavism in the Contemporary Perspective". Nationalities Papers 51(1): 3-13. https://doi.org/10.1017/nps.2022.75.

Fossberg Hanna, Fangen Katrine. 2025. „Weaponized humor and militarized masculinity: the role of memes in far-right discourse on the Russo-Ukrainian war". Journal of Gender Studies: 1-22. https://doi.org/10.1080/09589236.2025.2545905.

Giles Keir. 2016. Handbook of Russian Information Warfare. Fellowship Monograph 9. Rome: NATO Defense College.

Grisé Michelle, Demus Alyssa, Shokh Yuliya, Kepe Marta, Welburn Jonathan, Holynska Khrystyna. 2022. Rivalry in the Information Sphere: Russian Conceptions of Information Confrontation. W https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA100/RRA198-8/RAND_RRA198-8.pdf.

Gvardeyskaya 71-ya diviziya LenVO. 2025. [Гвардейская 71-я дивизия ЛенВО. 2025]. W https://t.me/ogvmsbr_200Z/2211.

Gvardeyskaya 71-ya diviziya LenVO. 2025. [Гвардейская 71-я дивизия ЛенВО. 2025]. W https://t.me/ogvmsbr_200Z/2327.

Kamiński Tomasz. 2024. „Propaganda i jej wpływ na bezpieczeństwo państwa i obywateli na przykładzie działań wojennych w Ukrainie". SECURO 11: 57-67. https://doi.org/10.33896/Securo.2024.11.5.

Kanet Roger Edward. 2024. „Moscow and the World: From Soviet Active Measures to Russian Information Warfare". Applied Cybersecurity & Internet Governance 3(1): 34-57. https://doi.org/10.60097/ACIG/162742.

KHARTIYA. 2025. «Khartiya» peremolola moskaliv. [ХАРТІЯ. 2025. «Хартія» перемолола москалів]. W https://www.youtube.com/shorts/665OtkDoF7g.

KHARTIYA. 2026. KUPER U KUP'YANS'KU | Boyoviy medik «Khartiї» z Kanadi vryatuvav 50 pobratimiv i sam nast. [ХАРТІЯ. 2026. КУПЕР У КУП'ЯНСЬКУ | Бойовий медик «Хартії» з Канади врятував 50 побратимів і сам наступив на міну]. W https://www.youtube.com/watch?v=M4io4umhBNY.

Koczan Marcin. 2023. „Czynniki determinujące kontunuowanie wojny rosyjsko-ukraińskiej". Nowa Polityka Wschodnia 2(37): 110-124. https://doi.org/10.15804/npw20233705.

Kompantseva Larysa. 2021. „Research, Education, and Practice of StratCom in the Security Service of Ukraine in Interagency Settings". Information & Security: An International Journal 48(1): 69-83. https://doi.org/10.11610/isij.4804.

Kravchenko Olena, Veklych Vladyslav, Krykhivskyi Mykhailo, Madryha Tetiana. 2024. „Cybersecurity in the face of information warfare and cyberattacks". Multidisciplinary Science Journal 6: 1-11. https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0219.

Mehta Shobhit, Kumar Umang. 2025. „Cyberwarfare In Russia Ukraine War Lessons For India". Synergy 4(1): 71-95.

Meissner Jacek. 2022. „Rosyjska koncepcja wojny nowej generacji w świetle pierwszych doświadczeń z wojny w Ukrainie". Roczniki Nauk Społecznych 50(4): 133-148. https://doi.org/10.18290/rns22504.12.

Navalna Maryna, Kostusiak Nataliia, Sazonova Yaroslava, Prosianyk Oksana, Skliarenko Olesia, Chernobrov Yuliia, Ovsiienko Alla, Pryimachok Oksana, Shynkar Tetiana. 2024. „Invective Vocabulary in The Language of the Ukrainian Mass Media During the Russia-Ukraine War: Stylistic Layers and Pragmatics of Meaning". AD ALTA: Journal Of Interdisciplinary Research 14(1): 47-53.

Novaya Gazeta Europe. 2023. New video of alleged sledgehammer execution appears on Telegram channel affiliated with PMC Wagner. Graphic footage. W https://novayagazeta.eu/articles/2023/02/13/new-video-of-alleged-sledgehammer-execution-appears-on-telegram-channel-affiliated-with-pmc-wagner-graphic-footage-en-news.

Olechowski Adam Paweł. 2022. „Dezinformacja i propaganda orężem wojny kognitywnej". Media i Społeczeństwo 17(2): 25-38. https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.2564.

Organized Crime and Corruption Reporting Project. 2022. Putin's Chef Sends 'Bloody' Sledgehammer to EU Parliament. W https://www.occrp.org/en/news/putins-chef-sends-bloody-sledgehammer-to-eu-parliament.

Pancheva Gabriela, Ardhelas Amri Azis, Gil Andrea Torresagaton, Spencer Alexander. 2024. „‘Russian warship, go fuck yourself’: Romantic narratives of the hero in the war of Ukraine”. The British Journal of Politics and International Relations 27(1): 270-291. https://doi.org/10.1177/13691481241303258.

Polk Kalinoŭskaga. 2023. Razmova z palonnym | Polk Kalinovskogo. [Полк Каліноўскага. 2023. Размова з палонным | Полк Калиновского]. W https://www.youtube.com/watch?v=h9KSivN9nxM&rco=1.

Robbins Elizabeth. 2007. „Muddy Boots IO: The Rise of Soldier Blogs”. Australian Army Journal 4(3): 39-58.

Rodnaya 98-ya (VDV Rossii). 2025. [Родная 98-я (ВДВ России). 2025].W https://t.me/rodnaya98vdd/2887.

Schrijver Peter. 2023. Ukraine’s Fight on the Front Lines of the Information Environment. W https://mwi.westpoint.edu/ukraines-fight-on-the-front-lines-of-the-information-environment/.

Severnyy Veter. 2026. [Северный Ветер. 2026]. W https://t.me/warriorofnorth/15036.

Taddeo Mariarosaria. 2012. „Information Warfare: A Philosophical Perspective”. Philosophy and Technology 25: 105-120. https://doi.org/10.1007/s13347-011-0040-9.

TGStat. GREY ZONE: Subscribers number growth W https://tgstat.ru/en/channel/@grey_zone/stat/subscribers.

Thornton Rod. 2015. „The Changing Nature of Modern Warfare: Responding to Russian Information Warfare”. The RUSI Journal 160(4): 40-48. https://doi.org/10.1080/03071847.2015.1079047.

Tretiy armiys'kiy korpus. 2025. «Druzi gadayut', ya naymanets' NATO»: DVIZH z inozemtsyami-legionerami! [Третій армійський корпус. 2025. «Друзі гадають, я найманець НАТО»: ДВІЖ з іноземцями-легіонерами!]. W https://www.youtube.com/watch?v=zli_hyQx3I0.

Tretiy armiys'kiy korpus. 2025. Rosiya verbuє indiytsiv, student v poloni ta strok za «228» — rozslidu. [Третій армійський корпус. 2025. Росія вербує індійців, студент в полоні та строк за «228» — розслідування Трійки!]. W https://www.youtube.com/watch?v=8CaXQ9qpFXA.

Tretiy armiys'kiy korpus. 2025. Tretiy kontakt — vdaliy! Znishchennya p*dariv, shcho namagalisya prosunutisya miż pozicyami Trijki. [Третій армійський корпус. 2025. Третій контакт — вдалий! Знищення п*дарів, що намагалися просунутися між позиціями Трійки]. W https://www.youtube.com/watch?v=wXTl1wYoSSo.

Volkoff Vladimir. 2022. Krótka historia dezinformacji. Od konia trojańskiego do Internetu. Bielany Wrocławskie – Kobierzyce: Wektory.

Krzysztof MROCZKOWSKI
Uniwersytet Rzeszowski
Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie
mroczkowski.worldmilitaria@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7382-9982
Arkadiusz MACHNIAK
Uniwersytet Rzeszowski
Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie
amachniak @ur.edu. pl
https://orcid.org/0000-0002-8092-9973
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.02

WYBRANE ASPEKTY WSPÓŁPRACY POLSKICH SŁUŻB SPECJALNYCH ZE SŁUŻBĄ BEZPIECZEŃSTWA UKRAINY W KONTEKŚCIE WOJNY POMIĘDZY ROSJĄ A UKRAINĄ. WPŁYW NA BEZPIECZEŃSTWO POLSKI I UKRAINY

ABSTRAKT: Artykuł analizuje wybrane obszary współpracy polskich służb specjalnych ze Służbą Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU) w kontekście trwającej wojny rosyjsko ukraińskiej. Przedstawiono ewolucję relacji operacyjnych po 2014 r., kiedy to aneksja Krymu przez Federację Rosyjską oraz wybuch konfliktu zbrojnego na Donbasie stały się katalizatorem zacieśnienia współpracy wywiadowczej między oboma państwami. Szczególną uwagę poświęcono intensyfikacji działań po pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r., która nadała współpracy nowy wymiar strategiczny i operacyjny, stawiając przed służbami obu krajów bezprecedensowe wyzwania w zakresie koordynacji działań w warunkach aktywnego konfliktu zbrojnego. Omówiono kluczowe pola kooperacji, takie jak wymiana informacji wywiadowczych i kontrwywiadowczych, wspólne przeciwdziałanie rosyjskim operacjom wpływu oraz dezinformacji, zwalczanie cyberzagrożeń wymierzonych w infrastrukturę państwową, a także ochrona infrastruktury krytycznej obu krajów. Artykuł wskazuje, że skuteczność tej współpracy jest uwarunkowana nie tylko zasobami i zdolnościami operacyjnymi stron, lecz również poziomem wzajemnego zaufania instytucjonalnego oraz kompatybilnością procedur i standardów wymiany informacji niejawnych, wypracowanych zarówno w ramach struktur dwustronnych, jak i szerszych formatów wielostronnych. W artykule podkreślono znaczenie synergii działań obu państw dla bezpieczeństwa regionalnego w Europie Środkowo Wschodniej, wskazując jednocześnie na główne wyzwania strukturalne i operacyjne. Należą do nich różnice systemowe wynikające z odmiennych tradycji prawno instytucjonalnych, presja operacyjna generowana przez aktywne działania Rosji w przestrzeni kinetycznej, informacyjnej i cybernetycznej oraz konieczność dalszej harmonizacji procedur w ramach procesów integracji euroatlantyckiej Ukrainy. Istotnym elementem analizy jest również ocena wpływu tej współpracy na zdolności obronne i bezpieczeństwo wewnętrzne zarówno Polski, jak i Ukrainy. Analiza ukazuje współpracę polsko ukraińską na poziomie służb specjalnych jako istotny element wzmacniania odporności państw regionu wobec agresywnej polityki Federacji Rosyjskiej, a także jako przykład praktycznej realizacji solidarności sojuszniczej w warunkach trwającego konfliktu zbrojnego. Wnioski z przeprowadzonej analizy mogą stanowić punkt odniesienia dla dalszych badań nad architekturą bezpieczeństwa w regionie oraz rolą współpracy bilateralnej w systemie zbiorowej obrony.

SŁOWA KLUCZOWE: polskie służby specjalne, Służba Bezpieczeństwa Ukrainy, wojna rosyjsko-ukraińska, operacje wpływu, infrastruktura krytyczna

SELECTED ASPECTS OF COOPERATION BETWEEN THE POLISH SPECIAL SERVICES AND THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE IN THE CONTEX OF THE WAR BETWEEN RUSSIA AND UKRAINE. IMPACT ON THE SECURITY OF POLAND AND UKRAINE

ABSTRACT: The article analyzes selected areas of cooperation between Polish special services and the Security Service of Ukraine (SBU) in the context of the ongoing Russo-Ukrainian war. The evolution of operational relations after 2014 is presented, when Russia's annexation of Crimea and the outbreak of armed conflict in Donbas became catalysts for strengthening intelligence cooperation between the two states. Particular attention is paid to the intensification of activities following Russia's full-scale invasion of Ukraine in February 2022, which gave the cooperation a new strategic and operational dimension, posing unprecedented challenges for the services of both countries in terms of coordinating activities under conditions of an active armed conflict. Key areas of cooperation are discussed, including the exchange of intelligence and counter-intelligence information, joint efforts to counter Russian influence operations and disinformation, combating cyber threats targeting state infrastructure, and the protection of critical infrastructure in both countries. The article argues that the effectiveness of this cooperation depends not only on the resources and operational capabilities of the parties involved, but also on the level of mutual institutional trust and the compatibility of procedures and classified information-sharing standards developed within both bilateral structures and broader multilateral formats. The article emphasizes the significance of synergizing the efforts of both states for regional security in Central and Eastern Europe, while identifying the main structural and operational challenges. These include systemic differences arising from distinct legal and institutional traditions, operational pressure generated by Russia's active conduct across kinetic, informational, and cyber domains, and the need for further harmonization of procedures within the framework of Ukraine's Euro-Atlantic integration processes. An important element of the analysis is also an assessment of the impact of this cooperation on the defense capabilities and internal security of both Poland and Ukraine. The analysis presents Polish-Ukrainian cooperation at the level of special services as a significant element in strengthening the resilience of states in the region against the aggressive policy of the Russian Federation, as well as an example of the practical realization of allied solidarity under conditions of an ongoing armed conflict. The conclusions drawn from the analysis may serve as a reference point for further research into the security architecture of the region and the role of bilateral cooperation within the collective defense system.

KEYWORDS: Polish intelligence services, Security Service of Ukraine, Russian-Ukrainian war, influence operations, critical infrastructure

WPROWADZENIE

Po objęciu urzędu prezydenta Rosji przez Władimira Putina po raz pierwszy – co miało miejsce w 2000 r. – rozpoczęto zakrojony na szeroką skalę proces reorganizacji państwa i jego sił zbrojnych. Plany W. Putina zakładały pokonanie marazmu i kryzysu lat 90. XX w. i przemodelowanie FR w światowe mocarstwo. Ten cel miał być osiągnięty poprzez m.in. budowę nowoczesnych sił zbrojnych i konkretnej strategii ich użycia. Sztab Generalny Rosji opracował tzw. „koncepcję wojny nowej generacji", ogłoszoną w styczniu 2013 r. W modelu wojny XXI wieku zasadniczy nacisk położono na narzędzia niemilitarnego oddziaływania dla osiągnięcia strategicznych celów politycznych Rosji[1].

Pełnoskalowa agresja FR na Ukrainę w 2022 r. doprowadziła do bezprecedensowej intensyfikacji współpracy państw Europy Środkowo-Wschodniej w obszarze bezpieczeństwa. Szczególne znaczenie w tym procesie odgrywają służby specjalne, których zadania obejmują zarówno pozyskiwanie informacji, jak i przeciwdziałanie operacjom wywiadowczym oraz

[1] D.D. Kasprzycki, *Konflikt zbrojny na Ukrainie w kontekście rosyjskiej koncepcji wojny nowej generacji*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2022, 1, s. 80; *Vide*: L. Pińczak, *Wojna rosyjsko-ukraińska - kampania 2022 r. Przebieg i następstwa,* „Rocznik Strategiczny" 2022, 23, s. 383-407; M. Klasa, M. Klasa, *Rosyjska „specjalna operacja wojskowa" jako nieudany coup de main. Perspektywa analizy wywiadowczej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" 2025, 32, s. 53-84.

działaniom hybrydowym prowadzonym przez Rosję. Polska, jako państwo graniczące z Ukrainą i aktywnie wspierające jej wysiłek obronny, stała się jednym z kluczowych partnerów Kijowa w wymiarze wywiadowczym i kontrwywiadowczym. Współpraca polskich służb specjalnych z SBU[2] nabrała nowej dynamiki, obejmując m.in. wymianę informacji, zwalczanie rosyjskich operacji wpływu, ochronę infrastruktury krytycznej oraz przeciwdziałanie zagrożeniom cybernetycznym.

Mimo rosnącego znaczenia tej kooperacji w literaturze naukowej wciąż brakuje pogłębionych analiz dotyczących jej zakresu, uwarunkowań i praktycznych efektów. Złożoność środowiska bezpieczeństwa, tajność działań operacyjnych oraz dynamiczny charakter wojny sprawiają, że temat ten wymaga szczególnej ostrożności badawczej i oparcia się na dostępnych źródłach otwartych, analizach eksperckich oraz danych instytucjonalnych.

W ramach pracy autorzy skupili się na problemie badawczym określającym zakres kluczowych obszarów współpracy polskich służb specjalnych ze SBU oraz czynników wpływających na jej intensyfikację w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej uwzględniając aspekt bezpieczeństwa Polski i Ukrainy. W związku z tym podjęte zostaną starania udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze:

1. Jak ewoluowała współpraca polskich służb specjalnych i SBU od 2014 r. do czasu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę?
2. Jakie obszary współpracy uległy największemu wzmocnieniu po 2022 r.?

Badanie prowadzone było w oparciu o poniższe tezy badawcze:

1. Współpraca polskich służb specjalnych z SBU znacząco zintensyfikowała się po 2022 r., stając się jednym z kluczowych elementów regionalnej architektury bezpieczeństwa.
2. Najważniejsze obszary kooperacji dotyczą wymiany informacji wywiadowczych, kontrwywiadowczych, przeciwdziałania rosyjskim operacjom wpływu oraz ochrony infrastruktury krytycznej i cyberbezpieczeństwa.
3. Skuteczność współpracy zależy od stopnia harmonizacji procedur, zaufania instytucjonalnego oraz presji operacyjnej wynikającej z działań Rosji.

Badanie opiera się na metodach właściwych dla nauk o bezpieczeństwie i stosunków międzynarodowych, w szczególności: analizie treści (*content analysis*) dokumentów instytucjonalnych, raportów rządowych, komunikatów służb oraz publikacji think-tanków; analizie porównawczej, pozwalającej zestawić ewolucję współpracy przed i po 2022 r; studiach przypadku (*case studies*) dotyczących wybranych obszarów współpracy, takich jak cyberbezpieczeństwo czy przeciwdziałanie operacjom wpływu; analizie systemowej, umożliwiającej ocenę współpracy w kontekście szerszego środowiska bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej.

[2] *Vide:* Na temat genezy powstania i działalności SBU oraz innych służb specjalnych Ukrainy: A. Olechno, *Służby specjalne w systemie politycznym Ukrainy,* „Studia Politologiczne" 2017, 43, s. 113-127; А. Давид, *День СБУ: найуспішніші операції спецслужби проти Росії на морі, в небі й на землі*, https://molbuk.ua/ukraine/308225-den-sbu-naiuspishnishi-operacii-specsluzhby-proty-rosii-na-mori-v-nebi-i-na-zemli.html#google_vignette (08.05.2026).

EWOLUCJA I UWARUNKOWANIA WSPÓŁPRACY POLSKICH SŁUŻB SPECJALNYCH Z SBU

Stosunki polsko-ukraińskie i ukraińsko-polskie postrzegane były i nadal są jako rzeczywistość trudna, złożona, historycznie bolesna, ale też pełna analogii, etosu i problemów dnia codziennego. Obraz ten wynika z położenia geograficznego, styku narodów, tradycji, postaw kultur, zachowań i wartości społeczno-politycznych[3].

Współpraca polskich służb specjalnych z SBU realizowana była stopniowo, w ścisłym związku z przemianami geopolitycznymi w Europie Środkowo-Wschodniej po rozpadzie ZSRR. Początkowo relacje te były sporadyczne i koncentrowały się głównie na zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, przemytu oraz nielegalnej migracji na pograniczu polsko-ukraińskim. Wynikało to z faktu, że zarówno Polska, jak i Ukraina w latach 90. XX w. były państwami w procesie transformacji, zmagającymi się z dziedzictwem postsowieckich struktur oraz słabością instytucji państwowych. W tym okresie współpraca służb miała przede wszystkim wymiar policyjno-operacyjny, a nie strategiczny.

Relacje służb polskich i ukraińskich nie były wolne od kwestii kontrowersyjnych i budzących spore emocje. Cieniem na tych w relacjach położyła się tzw. „sprawa Łysenki". W sierpniu 1993 r. pod zarzutem prowadzenia działalności szpiegowskiej został aresztowany na terenie Polski oficer SBU, major Anatolij Łysenko. Rząd Ukrainy zapewniał, że sprawa mjr. A. Łysenki jest próbą generowania nastrojów antyukraińskich, a z drugiej strony proponował jednak, aby ten incydent był rozpatrywany poufnie. Proces Łysenki w październiku 1993 r. zakończył się wyrokiem skazującym, a przedmiotowa afera szpiegowska położyła się cieniem na pozytywny przebieg dwuletniej współpracy polsko-ukraińskiej i zamroziła na kilkanaście miesięcy obustronne stosunki[4].

Jednak współpraca służb obu państw (i nie tylko służb) była niezwykle potrzebna, gdyż, jak zauważa Andrzej Sławiński: „ Wspólne działania zarówno Polski, jak i Ukrainy wyraźnie pokazały konieczność dalszego zacieśniania współpracy oraz jej intensyfikacji, szczególnie w obliczu zagrożenia wpadnięciem w „szarą strefę bezpieczeństwa europejskiego", która stworzyła się w tej części kontynentu po upadku żelaznej kurtyny i zniknięciu ZSRR"[5].

Istotnym punktem zwrotnym dla rozwoju współpracy było przystąpienie Polski do NATO w 1999 r. oraz do Unii Europejskiej w 2004 r. Integracja euroatlantycka spowodowała modernizację polskiego systemu bezpieczeństwa, w tym przekształcenie służb specjalnych w

[3] A. Chodubski, *Stosunki polsko-ukraińskie: granice współpracy na początku lat 90. XX w*., „Nowa Polityka Wschodnia" 2012, 1,s. 131;*Vide:* K. Borkowski, *Znaczenie polityki zagranicznej Ukrainy dla bezpieczeństwa Polski*, Kraków 2021, passim.

[4] EKaczor, *Współpraca Polski i Ukrainy na płaszczyźnie politycznej i militarnej po 1991 roku*, „Facta Simonidis" 2010, nr 1, s. 85; *Vide:* T.A. Tupalski, *Stosunki polsko - ukraińskie w latach 2004-2010*, „Colloqium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni" 2014, 3; A. Szeptycki, *Współczesne stosunki polsko-ukraińskie*, Warszawa 2023.

[5] A. Sławiński, *Główne kierunki polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej po 1991 roku*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności" 2020, 2, s. 134.

nowoczesne instytucje zdolne do współdziałania z partnerami zagranicznymi. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW), Agencja Wywiadu (AW), Służba Kontrwywiadu Wojskowego (SKW) oraz Służba Wywiadu Wojskowego (SWW) zaczęły odgrywać coraz większą rolę w regionalnej architekturze bezpieczeństwa, a Polska stała się jednym z kluczowych państw wspierających prozachodni kurs Ukrainy. Współpraca z SBU zaczęła obejmować nie tylko kwestie kryminalne, lecz także wymianę informacji dotyczących zagrożeń terrorystycznych, proliferacji broni oraz aktywności obcych służb wywiadowczych. W październiku 2015 r. ówcześni szefowie służb – ABW gen. Dariusz Łuczak i SBU płk Wasyl Hrycak – podczas spotkania we Lwowie omówili zasadny i kierunki współpracy w zakresie zwalczania zagrożeń dla Polski i Ukrainy[6].

Tym samym służby specjalne Ukrainy stały się w sposób niejako naturalny partnerami dla polskich służb w zwalczaniu zagrożeń dla obu państw. Jak wypowiedział się w 2015 r. Marek Biernacki – ówczesny minister koordynator ds. służb specjalnych: „Nie ukrywam, że służby ukraińskie, służby specjalne są partnerskimi, więc staramy się monitorować wszelakiego typu zagrożenia. Nie chcemy być zaskoczeni”[7].

Wstąpienie Polski do UE, wybuch „pomarańczowej rewolucji” na Ukrainie i zaangażowanie polskich władz oraz wsparcie polskiego społeczeństwa stworzyły warunki do nowego otwarcia w relacjach pomiędzy oboma krajami. Czynnikiem, który istotnie wpłynął na zbliżenie obu stron był wzrost znaczenia Polski i Ukrainy na arenie międzynarodowej[8].

Kolejna faza ewolucji współpracy nastąpiła po wydarzeniach Euromajdanu w latach 2013-2014 oraz aneksji Krymu przez FR i rozpoczęciu działań zbrojnych w Donbasie. Zmiana orientacji politycznej Ukrainy na jednoznacznie prozachodnią oraz otwarta agresja FR spowodowały, że Polska zaczęła postrzegać stabilność Ukrainy jako jeden z kluczowych elementów własnego bezpieczeństwa. W tym aspekcie współpraca służb specjalnych nabrała nowego wymiaru: z jednej strony dotyczyła wsparcia reform sektora bezpieczeństwa Ukrainy, z drugiej – wspólnego neutralizowania rosyjskich operacji wywiadowczych, dezinformacyjnych i hybrydowych. Po 2014 r. Ukraina stała się jednym z zasadniczych pól konfrontacji pomiędzy Zachodem a Rosją, co wymusiło intensyfikację koordynacji służb państw NATO z SBU oraz z nowo utworzonymi organami jak Narodowe Antykorupcyjne Biuro Ukrainy[9].

Konflikt ukraińsko-rosyjski rozpoczęty się w 2014 r. udowodnił, iż stan pokoju w Europie nie jest procesem trwałym, który nie wymaga zaangażowana w jego utrzymanie. Imperialna polityka FR, np. zbrojne ataki na Gruzję i Ukrainę, udowodniła społeczności międzynarodowej realne zagrożenia ze strony tego państwa. Bezprawna aneksja Krymu przez Rosję uświadomiła,

---

[6] InfoSecurity24, *Współpraca ABW i Służby Bezpieczeństwa Ukrainy,* https://infosecurity24.pl/wspolpraca-abw-i-sluzby-bezpieczenstwa-ukrainy (15.03.2026).

[7] *Polskie i ukraińskie służby nawiązały współpracę. Chcą kontrolować przepływ uchodźców nowym szlakiem,*https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-polskie-i-ukrainskie-sluzby-nawiazaly-wspolprace-chca-kontro,nId,1894080 (15.03.2026).

[8] A. Latosińska, *Ukraina w polityce zagranicznej Polski (2004-2014),* [w:] , M. Pietrasiak, M. Stelmach, K. Żakowski, (red.), *Polityka zagraniczna Polski. 25 lat doświadczeń*, Łódź 2016, s. 117.

[9] M. Jaremczuk, *Współpraca Narodowego Antykorupcyjnego Biura Ukrainy ze służbami specjalnymi innych państw a bezpieczeństwo wewnętrzne Polski*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2018, 19, passim.

jak delikatne jest prawo międzynarodowe oraz jak małe są podstawy jego egzekwowania. Pojawiły się obawy, iż aspiracje Rosji będą wzrastać. FR zainspirowana osiągniętymi sukcesami oraz słabą reakcją ze strony społeczności międzynarodowej będzie nadal badać zachowanie świata wobec swojej agresywnej polityki międzynarodowej. Poważny niepokój powinien budzić plan Rosji zakładający opanowanie części lub całości Ukrainy, czy odzyskanie strefy wpływów nad obszarami niektórych państw członkowskich NATO[10].

Po agresji FR na Ukrainę w 2022 r. Polska – ze względu na sąsiedztwo i dotychczasową politykę – stała się państwem awangardowym w zakresie pomocy temu państwu. Dotyczyła ona m.in. dostaw amunicji i broni, w tym myśliwców MiG-29, udzielenia pomocy uchodźcom, ewakuacji rannych i utworzenia hubu wojskowego i humanitarnego. Polska zainspirowała też międzynarodowe wsparcie polityczne i aktywnie działała na rzecz zacieśnienia współpracy Ukrainy z NATO i izolowania Rosji[11].

Agresja FR na Ukrainę, rozpoczęta 24 lutego 2022 r., doprowadziła do kolejnego etapu we współpracy polskich służb specjalnych z SBU. Rozpoczęto istotne gromadzenie informacji i materiałów dowodowych, ich analizę oraz przekazywanie danych właściwym organom międzynarodowym, w tym Międzynarodowemu Trybunałowi Karnemu. Z oficjalnych komunikatów ABW wynika, że od pierwszego dnia agresji służba ta prowadziła działania na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego Polski oraz wsparcia Ukrainy. ABW uczestniczyła w dokumentowaniu rosyjskich zbrodni wojennych na terytorium Ukrainy, działając w porozumieniu z prokuraturą oraz stroną ukraińską, która zwróciła się do Polski o pomoc w tym zakresie[12].

Równolegle intensyfikacji uległa współpraca wojskowego segmentu polskich służb specjalnych z partnerami ukraińskimi. Od 2022 r., po agresji FR na Ukrainę, SKW intensywnie koordynuje swoje działania ze służbami specjalnymi państw NATO w celu ochrony, osłony i zabezpieczenia interesów ekonomicznych sił zbrojnych Polski oraz kontrwywiadowczej ochrony oraz osłony sił sojuszniczych przebywających w Polsce. SKW koordynuje także zabezpieczenie pomocy sojuszniczej dla Ukrainy[3].

Determinanty wspólnych działań polskich służb specjalnych z SBU mają charakter wielowymiarowy. Po pierwsze, kluczowe znaczenie ma wspólnota zagrożeń – zarówno Polska, jak i Ukraina są celem działań rosyjskich służb specjalnych, cyberataków, operacji dezinformacyjnych i prób destabilizacji politycznej. Po drugie, współpraca ta jest uwarunkowana szerszym kontekstem politycznym: Polska konsekwentnie wspiera euroatlantyckie aspiracje Ukrainy, a jej służby pełnią rolę istotnego ogniwa w systemie wymiany informacji w ramach NATO i UE. Po trzecie, ważnym czynnikiem jest stopniowa reforma ukraińskiego sektora bezpieczeństwa, w tym tworzenie nowych instytucji antykorupcyjnych oraz próby ograniczenia wpływów

[10] Z. Policikiewicz, P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski (red.), *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa państw,* Toruń 2019, s.42.
[11] T. Żornaczuk, V. Jóźwiak, (red.), *Raport PISM. Współpraca regionalna w Europie Środkowej po agresji Rosji Na Ukrainę – zmiany i perspektywy*, Warszawa 2024, s.17.
[12] S. Żaryn, *Działania ABW po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/dzialania-abw-po-rozpoczeciu-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine (08.03.2024).

postsowieckich struktur w SBU i innych służbach. Współpraca ukraińskich organów ze służbami specjalnymi innych państw ma też znaczenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego Polski, m.in. poprzez zwalczanie korupcji transgranicznej, przestępczości zorganizowanej i wpływów rosyjskich[13].

W praktyce współpraca polskich służb z SBU i innymi ukraińskimi instytucjami bezpieczeństwa obejmuje kilka kluczowych obszarów. Po pierwsze, jest to wymiana informacji wywiadowczych i kontrwywiadowczych dotyczących aktywności służb Rosji, agentury wpływu oraz zagrożeń hybrydowych. Po drugie, współpraca dotyczy ochrony szlaków transportowych, którymi przez terytorium Polski kierowana jest pomoc wojskowa i humanitarna na Ukrainę, co wymusza stałą koordynację działań, monitorowanie zagrożeń sabotażowych oraz przeciwdziałania próbom zakłócenia dostaw. Po trzecie, istotnym elementem jest współpraca w obszarze cyberbezpieczeństwa i walki z dezinformacją, co wynika z faktu, że rosyjskie operacje informacyjne są wymierzone zarówno w społeczeństwo polskie, jak i ukraińskie. Nie bez znaczenia są również podstawy instytucjonalne i prawne. Współpraca służb specjalnych jest z natury rzeczy niejawna, a jej szczegóły rzadko są ujawniane opinii publicznej. Jednak analiza dostępnych komunikatów, raportów oraz materiałów prasowych pozwala stwierdzić, że po 2014 r., a zwłaszcza po 2022 r., nastąpiło wyraźne zacieśnienie relacji pomiędzy polskimi służbami a SBU. W oficjalnych materiałach rządowych podkreśla się, że Polska jest jednym z kluczowych państw wspierających Ukrainę w wymiarze humanitarnym, politycznym i wojskowym, co w sposób naturalny przekłada się na intensyfikację współpracy służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo[14].

Współpraca służb obu państw jest jak najbardziej zasadna, gdyż Polska i Ukraina potrzebują intensywnych, bieżących kontaktów, aby na jak najwcześniejszym etapie diagnozować i neutralizować zagrożenia. Według danych ABW można wnioskować, że zmianie uległ sposób działania rosyjskich służb, które obecnie inicjują i koordynują działania dywersyjne o charakterze terrorystycznym. Celem stały się głównie obiekty cywilne, np. magazyny i sklepy wielkopowierzchniowe. Do działań dywersyjnych nie są już tak często wykorzystywani agenci lub stali współpracownicy służb Rosji. Obecnie na popularności zyskuje wykorzystanie tzw. proxy agentów, czyli jednorazowych agentów[15].

Ewolucja współpracy polskich służb specjalnych z SBU przebiegała od relacji o charakterze głównie operacyjno-policyjnym w latach 90., poprzez sukcesywne zacieśnianie więzi po 2014 r., aż po strategiczne partnerstwo w warunkach wojny pomiędzy FR a Ukrainą. Uwarunkowania tej współpracy obejmują zarówno wspólnotę zagrożeń, jak i zbieżność interesów politycznych oraz osadzenie Polski w strukturach euroatlantyckich.

[13] *Współpraca międzynarodowa w kontekście Ukrainy,* https://skw.gov.pl/aktualnosci/wspolpraca-miedzynarodowa-w-kontekscie-ukrainy/ (08.03.2024).
[14] S. Żaryn, *Działania ABW… op. cit.*
[15] A. Olech, *Obywatele Ukrainy popełniają najwięcej dywersji w Polsce. Ta statystyka nie mówi wszystkiego,* https://defence24.pl/geopolityka/obywatele-ukrainy-popelniaja-najwiecej-dywersji-w-polsce-ta-statystyka-nie-mowi-wszystkiego (15.03.2026).

OPERACYJNE OBSZARY KOOPERACJI W KONTEKŚCIE WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ

Agresja Rosji na Ukrainę doprowadziła do bezprecedensowego zacieśnienia współpracy pomiędzy polskimi służbami specjalnymi – ABW, SKW, AW, SWW – a ukraińską SBU. Intensyfikacja ta wynikała zarówno z bezpośredniego zagrożenia militarnego i hybrydowego ze strony Rosji, jak i z rosnącej roli Polski jako państwa frontowego NATO oraz kluczowego hubu logistycznego dla wsparcia Ukrainy. Współpraca ta obejmuje szereg obszarów operacyjnych, które w warunkach wojny nabrały strategicznego znaczenia.

8 lipca 2024 r. podpisane zostało formalne porozumienie pomiędzy Polską a Ukrainą dotyczące form i zakresu współpracy – w tym obejmującym działania wywiadów i kontrwywiadów obu państw. W porozumieniu czytamy: „1. Polskie służby specjalne będą współpracować z ukraińskimi odpowiednikami w zakresie identyfikacji i zwalczania zidentyfikowanych zagrożeń; 2. Polska będzie wspierać Ukrainę we wzmacnianiu współpracy z NATO w sferze wywiadowczej i kontrwywiadowczej”[16].

Warto zwrócić uwagę na określone płaszczyzny współpracy polskich i ukraińskich służb specjalnych. Po pierwsze, wymiana informacji wywiadowczych i kontrwywiadowczych. Zasadniczym obszarem kooperacji pozostaje wymiana informacji dotyczących działań służb specjalnych Rosji, jej Sił Zbrojnych oraz aktywności dywersyjnej na terenie Ukrainy i nie tylko. SBU, dysponując rozbudowaną siecią źródeł na terytoriach okupowanych oraz w samej FR, dostarczała polskim służbom danych dotyczących planów operacyjnych rosyjskich jednostek, aktywności służb specjalnych Rosji oraz działań sabotażowych wymierzonych w państwa NATO[17]. Jednym z przykładów dwustronnej współpracy służb Polski i Ukrainy była również wymiana informacji o osobach podejrzanych o działalność szpiegowską – w tym przypadku – skutkowało to rozbiciem w 2023 r. rosyjskiej siatki agenturalnej prowadzącej obserwację infrastruktury kolejowej w Polsce. Przedmiotowa operacja była możliwa dzięki informacjom przekazanym przez stronę ukraińską[18].

Druga płaszczyzna współpracy polskich służb specjalnych i SBU to przeciwdziałanie rosyjskim operacjom wpływu i dezinformacji. W 2023 r. ABW informowała o zablokowaniu kilkudziesięciu portali i profili szerzących rosyjską propagandę, z których część była wcześniej monitorowana przez SBU[19]. Rosyjska wojna informacyjna stała się jednym z kluczowych pól współpracy. Służby specjalne prowadziły wspólne działania w zakresie identyfikacji kampanii dezinformacyjnych, w tym narracji mających na celu osłabienie poparcia społecznego dla

[16] *Porozumienie o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa pomiędzy Rzecząpospolitą Polską a Ukrainą*, https://www.qov.pl/web/premier/polsko-ukrainskie-porozumienie-w-dziedzinie-bezpieczenstwa (22.03.2026).
[17] *Ukraine's Current Counterintelligence Capabilities,* https://www.ponarseurasia.org/ukraines-current-counterintelligence-capabilities/ (22.03.2026).
[18] Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, *Kolejne zarzuty w sprawie działalności siatki szpiegowskiej, tzw. „kamerkowców". Wydano list gończy,* https://www.abw.gov.pl/pl/informacje/2700,Kolejne-zarzuty-w-sprawie-dzialalnosci-siatki-szpiegowskiej-tzw-kamerkowcow-Wyda.html (22.03.2026).
[19] TVP Info, *„ABW blokuje rosyjskie portale propagandowe",* https://www.tvp.info/tag?tag=abw (22.03.2026).

wsparcia Ukrainy oraz destabilizację sytuacji politycznej w Polsce. Według raportów ukraińskich think-tanków Rosja wykorzystywała sieci botów, fałszywe konta oraz kontrolowane media do szerzenia treści antyukraińskich i antynatowskich, często kierowanych bezpośrednio do odbiorców w Polsce. Wspólne działania obejmowały analizę źródeł, identyfikację powiązań finansowych oraz neutralizację kanałów propagandowych[20].

Kolejną płaszczyzną obecnej współpracy polskich i ukraińskich służb specjalnych są działania mające na celu udaremnienie zamachów na terenie Polski lub Ukrainy. Oficjalne informacje ujawnione przez SBU i ABW wskazują, że obie formacje w 2024 r. udaremniły planowany zamach na prezydenta Wołodymyra Zełenskiego. Zamach planowany był na terenie portu lotniczego Rzeszów-Jasionka. Niedoszłym zamachowcem miał być Paweł K. – były żołnierz – działający z pobudek ideologicznych i finansowych. Planował zamach z wykorzystaniem zaawansowanych metod np. atak dronem typu FPV lub precyzyjny atak snajpera. Zatrzymany zamachowiec był tzw. uśpionym agentem GRU, aktywowanym po ataku Rosji na Ukrainę. Strona ukraińska oficjalnie przekazała, że udział polskich służb odegrał kluczową rolę w operacji zatrzymania rosyjskiego agenta[21].

Zamachy terrorystyczne wpisują się w *modus operandi* rosyjskich służb specjalnych i mogą skutkować kreowaniem sytuacji kryzysowych w innych państwach. Działania takie są niezwykle skomplikowane o charakterze tajnym i prowadzone bywają zazwyczaj na terytoriach obcych państw. Celem strategicznym przedmiotowych działań jest destabilizacja sytuacji na części bądź całości terytorium obcego państwa, a także dyskredytacja jego władz w otoczeniu międzynarodowym. Mają również w zamiarze oddziaływanie na rządy i opinię publiczną innych państw zgodnie z interesem Rosji[22].

Następną kwestią związaną ze współpracą służb obu państw jest ochrona infrastruktury krytycznej i szlaków logistycznych. Polska stała się głównym kanałem transportu uzbrojenia, sprzętu wojskowego i pomocy humanitarnej na Ukrainę. Z tego względu ochrona infrastruktury kolejowej, magazynowej i energetycznej stała się priorytetem[23]. Aktualnie jest to atrakcyjny obszar operowania rosyjskich służb specjalnych, czemu muszą zaradzić zarówno polskie,

---

[20] *Kyiv PR Consultants Charged With Treason After Running Disinformation Operations For Russia,* https://spravdi.org/en/kyiv-pr-consultants-charged-with-treason-after-running-disinformation-operations-for-russia/ (22.03.2026).

[21] B. Wypartowicz, *Były żołnierz chciał zabić Zełenskiego w Rzeszowie? SBU ujawnia szczegóły akcji z 2024 roku,* https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/agencja-bezpieczenstwa-wewnetrznego/byly-zolnierz-chcial-zabic-zelenskiego-w-rzeszowie-sbu-ujawnia-szczegoly, (25.03.2026); *Vide:* B. Figaj, *Polak chciał pomóc w zamachu na Zełenskiego. Były wojskowy usłyszał wyrok*, https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/agencja-bezpieczenstwa-wewnetrznego/polak-chcial-pomoc-w-zamachu-na-zelenskiego-byly-wojskowy-uslyszal-wyrok (25.03.2026).

[22] J. Darczewska, P. Żochowski, *Środki aktywne. Rosyjski towar eksportowy*, „Punkt widzenia OSW" 2017, nr 63, passim. SBU, podobnie jak ABW, posiada w swoich strukturach wyspecjalizowaną jednostkę do działań antyterrorystycznych. *Vide:* Т. Сафронов, *ЦСО „А" формує новий штурмовий підрозділ*, https://militarnyi.com/uk/news/tsso-a-formuye-novyj-shturmovyj-pidrozdil/ (08.05.2026); M. Layuk, *ЦСО „А" СБУ: від боротьби з тероризмом до війни з окупантами*, https://www.ukrainer.net/tsso-a-sbu/ (08.05.2026); О. Кацімон, *СБУ вперше розповіла, як снайпери Центру „А" воювали за фортецю Бахмут*, https://suspilne.media/630294-sbu-vperse-rozpovila-ak-snajperi-centru-a-vouvali-za-fortecu-bahmut/ (08.05.2026).

[23] Rada do spraw Współpracy z Ukrainą. Kancelaria Prezesa rady Ministrów, *Polska pomoc Ukrainie 2022-2023,* 09.2025, s. 29-30.

ukraińskie a w wielu przypadkach także służby specjalne państw NATO. Polska i Ukraina należą do państw najbardziej narażonych na rosyjskie operacje sabotażowe wymierzone w infrastrukturę energetyczną i transportową[24].

W listopadzie 2025 r. opinia publiczna w Polsce poinformowana została o aktach dywersji na liniach kolejowych. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Minister Sprawiedliwości jednogłośnie oznajmili, że była to „robota" specjalistów związanych z Rosją. Minister SWiA Marcin Kierwiński wskazał, iż „wszystko wskazuje na to, że użyty ładunek był profesjonalnie przygotowany i nosił cechy poważnej, zaplanowanej operacji przeprowadzonej przez osoby mające realne doświadczenie w tego typu działaniach. Trzeba pamiętać, że rosyjskie służby często rekrutują wykonawców takich operacji przez Internet: czasem są to osoby bez doświadczenia. Był to atak znacznie bardziej zaawansowany niż akty sabotażu, z którymi mieliśmy do czynienia, wcześniej przygotowany tak, by wyrządzić Polsce poważniejsze szkody"[25]. Z informacji przekazanych przez SBU wynika, że rosyjskie służby specjalne sukcesywnie intensyfikują swoje działania na wschodniej flance NATO. Do realizacji tych celów rosyjskie służby wykorzystują m.in. obywateli Ukrainy gotowych do szpiegostwa, a także sabotażu i dywersji[26].

Wspólne działania służb specjalnych w tym zakresie pozostają niezwykle istotne dla bezpieczeństwa obu państw zgodnie z tym, co zauważa Ewa Jakubiak: „Specyficzną rolę w ochronie IK pełnią służby specjalne. W swojej dyspozycji posiadają rozwinięte siły służące do identyfikacji zagrożeń wywołanych działalnością człowieka"[27].

Intensywnie jest realizowana współpraca polskich i ukraińskich, jak również poszczególnych państw NATO zakresie cyberbezpieczeństwa. Rosyjskie cyberataki wymierzone w Polskę i Ukrainę są jednym z najbardziej dynamicznych obszarów współpracy. CERT-ABW. Jednostki cybernetyczne SBU prowadzą wymianę informacji o złośliwym oprogramowaniu, infrastrukturze botnetów oraz technikach stosowanych przez rosyjskie grupy APT, takie jak Sandworm, APT28 czy Gamaredon. W 2022 r. SBU przekazała Polsce dane dotyczące kampanii phishingowych wymierzonych w polskie instytucje rządowe, co pozwoliło na ich szybkie zneutralizowanie. Z kolei polskie służby udostępniały Ukrainie narzędzia analityczne oraz wsparcie ekspertów w zakresie analizy incydentów. Rozpoznając aktywność grup APT w Polsce realizowana jest przez służby specjalne współpraca z CSIRT-ami poziomu krajowego – CSIRT MON i CSIRT GOV. Istotne znaczenie ma ponadto współpraca międzynarodowa w ramach CSIRTs Network i partnerami komercyjnymi. Często analogiczne ataki prowadzone są w wielu krajach jednocześnie. W 2023 r. obserwowana była aktywność grupy APT29/Midnight

[24] K. Redlowska, M. Popyk, T. Keatinge, *Responding to Russian Sabotage Financing,* https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/insights-papers/responding-russian-sabotage-financing (26.03.2026).
[25] D. Mikołajczyk, *Robota profesjonalistów. Czy służby są gotowe „na wojnę"?*, https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/robota-profesjonalistow-czy-sluzby-sa-gotowe-na-wojne (26.03.2026); *Vide*: *Fotografowali strategiczną infrastrukturę. Ukraińcy zatrzymani przez ABW,* https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/agencja-bezpieczenstwa-wewnetrznego/fotografowali-strategiczna-infrastrukture-ukraincy-zatrzymani-przez-abw (08.04.2026).
[26] J.M. Raubo, *To nie koniec rosyjskiego sabotażu*, https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/to-nie-koniec-rosyjskiego-sabotazu-opinia (26.03.2026).
[27] E. Jakubiak, *Ochrona infrastruktury krytycznej w Polsce,* „Zeszyty Naukowe SGSP" 2018, 66, s. 172.

Blizzard, związanej z rosyjską Służbą Wywiadu Zagranicznego. Efekty tych działań w kwietniu 2023 r. przedstawiła SKW. Raport SKW dotyczył kampanii szpiegowskiej, mającej na celu pozyskiwanie informacji z ministerstw spraw zagranicznych oraz placówek dyplomatycznych, w większości znajdujących się w krajach należących do NATO i UE[28].

Według specjalistów z ukraińskiego zespołu reagowania na incydenty CERT-UA Polska oraz jej władze są poważnie narażone na cyberataki dokonywane przez grupy związane z rosyjskimi służbami. W 2023 r. ukraińskie służby informowały o możliwości przedmiotowych ataków dokonywanych na władze RP i UA. Sprawcy tych ataków podszywali się pod SBU[29]. W 2025 r. ABW i SKW poinformowały wraz z partnerami zagranicznymi o działaniach rosyjskiego GRU. Według informacji służb wywiad wojskowy GRU co najmniej od 2022 r. prowadzi kampanię cyberszpiegowską przeciwko firmom takim jak IT, transportowi kolejowemu, lotniczemu i drogowemu, branży zbrojeniowej i logistycznej. Wszystkie łączy jeden mianownik: pomoc walczącej Ukrainie[30].

Istotnym aspektem współpracy służb specjalnych pozostają wspólne szkolenia, doradztwo i wsparcie techniczne. W 2023 r. Polska i Kanada przeprowadziły dla SBU m.in. szkolenie medyków bojowych, saperów (inżynierów bojowych) i załóg pancernych dla personelu tej służby[31].

Kwestie takie jak szkolenia i doradztwo również mogą być wykorzystywane przez obce służby specjalne lub grupy przestępcze z nimi powiązane. W 2025 r. ABW i SBU na podstawie informacji przekazanych przez meksykańskie służby specjalne rozpracowały grupę meksykańskich ochotników – prawdopodobnie powiązanych z Rosją – którzy brali udział w szkoleniach dotyczących wykorzystywania dronów na terenie UA[32].

Obustronne szkolenia i wymiana informacji pomiędzy ABW a SBU dotyczą kwestii z zakresu procedur operacyjnych i technik oraz zacieśniania współdziałania w zakresie umiejętności paramilitarnych. Służby Polski i Ukrainy organizują wspólne szkolenia w celu wymiany doświadczeń, w tym o charakterze specjalistycznym i operacyjnym. Wymiana wspólnych doświadczeń obejmuje np. techniki pracy operacyjnej, co jest kluczowe w świetle zagrożeń hybrydowych czy też podnoszenia kwalifikacji w zakresie działań o charakterze paramilitarnym. Przedmiotowe szkolenia są istotne w kontekście ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego obu państw przed zagrożeniami. Należy zaznaczyć, że oficjalne informacje o konkretnych terminach oraz uczestnikach wspólnych szkoleń służb specjalnych Polski i Ukrainy są objęte klauzulą niejawności, analogicznie jak szkolenia z zakresu ochrony informacji niejawnych.

---

[28] *Raport roczny z działalności CERT POLSKA 2023*, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cert.pl/uploads/docs/Raport_CP_2023.pdf (27.03.2026).

[29] S. Palczewski, *Ukraina: Polska celem nowej kampanii,* https://cyberdefence24.pl/cyberbezpieczenstwo/ukraina-polska-celem-nowej-kampanii (27.03.2026).

[30] P. Makowiec, *Służby ostrzegają przed rosyjskim GRU,* https://cyberdefence24.pl/armia-i-sluzby/sluzby-ostrzegaja-przed-rosyjskim-gru (27.03.2026).

[31] *Wspólne oświadczenie premiera Morawieckiego i premiera Trudeau,* https://www.gov.pl/web/premier/wspolne-oswiadczenie-premiera-morawieckiego-i-premiera-trudeau (08.04.2026).

[32] TVP Info, *Kartele szkolą się w Ukrainie. Polacy namierzyli „ochotników" z Meksyku*, https://www.tvp.info/88076038/kartele-narkotykowe-z-meksyku-i-kolumbii-wysylaja-swych-ludzi-na-wojne-do-ukrainy-interesuje-ich-szkolenie-dronowe-polskie-sluzby-namierzyly-kanal-przerzutowy (12.04.2026).

Rosyjska wojna informacyjna stała się jednym z kluczowych pól współpracy pomiędzy służbami Polski i Ukrainy. Służby prowadzą wspólne działania w zakresie identyfikacji kampanii dezinformacyjnych, w tym narracji mających na celu osłabienie poparcia społecznego dla wsparcia Ukrainy oraz destabilizację sytuacji politycznej w Polsce. Rosyjskie operacje informacyjne koncentrują się na podważaniu zaufania między Polską a Ukrainą i wzmacnianiu historycznych resentymentów oraz eskalowaniu konfliktów społecznych. FR wykorzystuje m.in. narracje dotyczące rzekomych przywilejów dla uchodźców ukraińskich, sporów historycznych oraz obciążeń ekonomicznych, aby osłabić solidarność społeczną i polityczną między państwami[33].

W 2025 r. ukraiński wywiad HUR ostrzegał Polskę przed nasilającą się rosyjską kampanią dezinformacyjną przed wyborami prezydenckimi. Informacje te dotyczyły m.in.: prób wywołania konfliktów między Polakami a uchodźcami ukraińskimi, manipulowania narracjami historycznymi, szerzenia fałszywych informacji o rzekomych zagrożeniach ekonomicznych. Współpraca ta umożliwiła polskim służbom szybsze reagowanie na kampanie wpływu[34]. Nie tylko służby specjalne kooperują w tym zakresie – polskie instytucje, takie jak Fundacja INFO OPS Polska, współpracują z ukraińskimi partnerami w zakresie analizy zagrożeń informacyjnych. Raport Foreign Information Manipulation and Interference Threats and Answers in Poland podkreśla, że od 2014 r. Polska rozwija systemy monitorowania i przeciwdziałania rosyjskim operacjom wpływu, często korzystając z doświadczeń ukraińskich[35].

Polska stała się głównym kanałem transportu uzbrojenia, sprzętu wojskowego i pomocy humanitarnej na Ukrainę. Z tego względu ochrona infrastruktury kolejowej, magazynowej i energetycznej stała się priorytetem. Polskie i ukraińskie służby – często przy wsparciu służb specjalnych państw NATO – współpracują w zakresie monitorowania zagrożeń dla szlaków logistycznych, w tym prób sabotażu, ataków cybernetycznych oraz obserwacji prowadzonej przez rosyjskich agentów. Wspólne działania obejmują m.in.: analizę zdjęć satelitarnych i danych SIGINT, identyfikację osób prowadzących rozpoznanie infrastruktury, zabezpieczanie transportów wojskowych. Polska i Ukraina należą do państw najbardziej narażonych na rosyjskie operacje sabotażowe wymierzone w infrastrukturę energetyczną i transportową. Przykładem wspólnych działań było wyjaśnienie wspomnianego już powyżej incydentu na linii kolejowej Warszawa-Lublin w listopadzie 2025 r., która obsługuje ponad 100 pociągów dziennie i jest wykorzystywana do transportu pomocy wojskowej dla Ukrainy. Służby poinformowały, że model działania sprawców, był oparty na tym samym modelu działania, co w innych niedawnych operacjach powiązanych z Rosją, która do jej przeprowadzenia wykorzystała

[33] M. Prysiazhniuk, V. Solovian, *Report. Divide and Conquer: Russia's Information War Against Ukrainian-Polish Relations*, Warszawa 2023, s. 32. *Vide:* A. Olech, J. Dobrowolska, *Polsko-ukraińskie relacje a rosyjskie działania dezinformacyjne*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego" 2022, 26, s. 63-72.

[34] Portal Polskiego Radia, *Ukrainian intelligence says Russia running „Doppelganger" disinformation campaign to sway Polish election* https://www.polskieradio.pl/395/7785/artykul/3525285,ukrainian-intelligence-says-russia-running-%E2%80%9Cdoppelganger-disinformation-campaign-to-sway-polish-election (14.04.2026).

[35] M. Sijer, W. Pokora, *Foreign Information Manipulation and Interference Threats and Answers in Poland*, *Fundacja INFO OPS Polska*, 06.10.2024, https://infoops.pl/foreign-information-manipulation-and-interference-threats-and-answers-in-poland/ (14.04.2026).

nieprzeszkolonych agentów, w tym cudzoziemców z Ukrainy, zawerbowanych za pośrednictwem nieformalnych lub przestępczych sieci i zdalnie kierowanych przez agentów działających za granicą Polski[36].

PODSUMOWANIE

Problem badawczy artykułu koncentruje się na określeniu kluczowych obszarów współpracy polskich służb specjalnych z SBU oraz identyfikacji czynników warunkujących intensyfikację tej kooperacji w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej. Osadzenie problemu w szerszym tle – tj. rosyjskiej „koncepcji wojny nowej generacji" z 2013 r. oraz strategii odbudowy mocarstwowej pozycji Rosji zapoczątkowanej przez Putina w 2000 r. – nadaje pracy wymiar systemowy, wykraczający poza bieżące zdarzenia militarne.

Pytania badawcze dotyczą dwóch zasadniczych kwestii: ewolucji relacji operacyjnych między polskimi służbami a SBU w okresie 2014-2022 oraz identyfikacji obszarów, które uległy największemu wzmocnieniu po pełnoskalowej inwazji Rosji.

Tezy układają się w logiczną i spójną całość. Pierwsza zakłada, że 2022 r. stanowił przełomowy moment intensyfikacji współpracy, która stała się filarem regionalnej architektury bezpieczeństwa. Druga precyzuje główne obszary kooperacji – wywiad, kontrwywiad, przeciwdziałanie operacjom wpływu, ochrona infrastruktury krytycznej i cyberbezpieczeństwo. Trzecia wskazuje na harmonizację procedur, zaufanie instytucjonalne i presję operacyjną jako kluczowe zmienne warunkujące skuteczność całej współpracy.

Artykuł podejmuje temat istotny poznawczo i aktualny strategicznie. Głównym ograniczeniem – świadomie zasygnalizowanym przez autorów – pozostaje tajność działań operacyjnych, wymuszająca oparcie się wyłącznie na źródłach otwartych. Praca wpisuje się w lukę badawczą w polskiej i ukraińskiej literaturze dotyczącej praktycznych aspektów współpracy służb specjalnych w warunkach aktywnego konfliktu zbrojnego.

BIBLIOGRAFIA

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. 2026. 2024-2025. Wybrane aktywności. W https://www.abw.gov.pl/pl/aktualnosci/2815,Agencja-Bezpieczenstwa-Wewnetrznego-2024-2025-Wybrane-aktywnosci.html.

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Kolejne zarzuty w sprawie działalności siatki szpiegowskiej, tzw. „kamerkowców". Wydano list gończy, W https://www.abw.gov.pl/pl/informacje/2700,Kolejne-zarzuty-w-sprawie-dzialalnosci-siatki-szpiegowskiej-tzw-kamerkowcow-Wyda.html.

[36] CEPA, S.Greene, D. Kagan, M. Boulègue, M. Ålander, D. White, *War Without End: Deterring Russia's Shadow War,* https://cepa.org/comprehensive-reports/war-without-end-deterring-russias-shadow-war/ (6.04.2026). *Vide: Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2024-2025. Wybrane aktywności,* https://www.abw.gov.pl/pl/aktualnosci/2815,Agencja-Bezpieczenstwa-Wewnetrznego-2024-2025-Wybrane-aktywnosci.html (08.05.2026).

Alìsìâ David. 2024. Den′ SBU: najuspìšnìšì operacìï specslužbi proti Rosìï na morì, v nebì j na zemlì, [Алісія Давид. День СБУ: найуспішніші операції спецслужби проти Росії на морі, в небі й на землі. In https://molbuk.ua/ukraine/308225-den-sbu-naiuspishnishi-operacii-specsluzhby-proty-rosii-na-mori-v-nebi-i-na-zemli.html#google_vignette].

Borkowski Kazimierz. 2021. Znaczenie polityki zagranicznej Ukrainy dla bezpieczeństwa Polski. Kraków: praca doktorska.

CEPA. 2026. Greene Sam. Kagan David. Boulègue Mathieu. Alander Minna, White Douglas, War Without End: Deterring Russia's Shadow War. W https://cepa.org/comprehensive-reports/war-without-end-deterring-russias-shadow-war/.

CERT Polska. 2023. Raport roczny z działalności CERT POLSKA 2023, W https://cert.pl/uploads/docs/Raport_CP_2023.pdf.

Chodubski Andrzej. 2012. „Stosunki polsko-ukraińskie: granice współpracy na początku lat 90.XX w.". Nowa Polityka Wschodnia 1: 131-150.

Darczewska Jolanta. Żochowski Piotr. 2017. „Środki aktywne. Rosyjski towar eksportowy". Punkt widzenia OSW 63.

Figaj Bartłomiej. 2026. Polak chciał pomóc w zamachu na Zełenskiego. Były wojskowy usłyszał wyrok. W https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/agencja-bezpieczenstwa-wewnetrznego/polak-chcial-pomoc-w-zamachu-na-zelenskiego-byly-wojskowy-uslyszal-wyrok.

InfoSecurity24. 2015. Współpraca ABW i Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. W https://infosecurity24.pl/wspolpraca-abw-i-sluzby-bezpieczenstwa-ukrainy.

InfoSecurity24. 2024. Fotografowali strategiczną infrastrukturę. Ukraińcy zatrzymani przez ABW. W https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/agencja-bezpieczenstwa-wewnetrznego/fotografowali-strategiczna-infrastrukture-ukraincy-zatrzymani-przez-abw.

Interia Wydarzenia. 2015. Polskie i ukraińskie służby nawiązały współpracę. Chcą kontrolować przepływ uchodźców nowym szlakiem W https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-polskie-i-ukrainskie-sluzby-nawiazaly-wspolprace-chca-kontro,nId,1894080.

Jakubiak Ewa. 2018. „Ochrona infrastruktury krytycznej w Polsce". Zeszyty Naukowe SGSP 66: 165-175.

Jaremczuk Mateusz. 2018. „Współpraca Narodowego Antykorupcyjnego Biura Ukrainy ze służbami specjalnymi innych państw a bezpieczeństwo wewnętrzne Polski". Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 19: 42-57.

Kacìmon Ol′ga. 2023. SBU vperše rozpovìla, âk snajperi Centru „A" voûvali za fortecû Bahmut [Кацімон Ольга. СБУ вперше розповіла, як снайпери Центру „А" воювали за фортецю Бахмут. W https://suspilne.media/630294-sbu-vperse-rozpovila-ak-snajperi-centru-a-vouvali-za-fortecu-bahmut/].

Kaczor Estera. 2010. „Współpraca Polski i Ukrainy na płaszczyźnie politycznej i militarnej po 1991 roku". Facta Simonidis 1: 75-104.

Kasprzycki Daniel, Damian. 2022. „Konflikt zbrojny na Ukrainie w kontekście rosyjskiej koncepcji wojny nowej generacji". Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 1: 79-107.

Kaul. Eeli C. 2023. Ukraine's Current Counterintelligence Capabilities. W https://www.ponarseurasia.org/ukraines-current-counterintelligence-capabilities/.

Klasa Marek, Klasa Michał. 2025. „Rosyjska „specjalna operacja wojskowa" jako nieudany coup de main. Perspektywa analizy wywiadowczej". Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 32: 53-84.

KPRM. 2023. Wspólne oświadczenie premiera Morawieckiego i premiera Trudeau. W https://www.gov.pl/web/premier/wspolne-oswiadczenie-premiera-morawieckiego-i-premiera-trudeau.

Latosińska Agnierszka. 2016. Ukraina w polityce zagranicznej Polski (2004-2014) W: Polityka zagraniczna Polski. 25 lat doświadczeń, 115-132. Wydawnictwo UŁ.

Layuk Myroslav. 2024. CSO „A" SBU: vìd borot′bi z terorizmom do vìjni zokupantami, [Layuk Myroslav, ЦСО „А" СБУ: від боротьби з тероризмом до війни з окупантами. W https://www.ukrainer.net/tsso-a-sbu/].

Makowiec Paweł. 2025. Służby ostrzegają przed rosyjskim GRU. W https://cyberdefence24.pl/armia-i-sluzby/sluzby-ostrzegaja-przed-rosyjskim-gru.

Mikołajczyk Dominik. 2025. Robota profesjonalistów. Czy służby są gotowe „na wojnę"? W https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/robota-profesjonalistow-czy-sluzby-sa-gotowe-na-wojne.

Olech Aleksander, Dobrowolska Julia. 2022. „Polsko-ukraińskie relacje a rosyjskie działania dezinformacyjne". Studia Bezpieczeństwa Narodowego 26: 63-72.

Olech Aleksander. 2026. Obywatele Ukrainy popełniają najwięcej dywersji w Polsce. Ta statystyka nie mówi wszystkiego. W https://defence24.pl/geopolityka/obywatele-ukrainy-popelniaja-najwiecej-dywersji-w-polsce-ta-statystyka-nie-mowi-wszystkiego.

Olechno Artur. 2017. „Służby specjalne w systemie politycznym Ukrainy". Studia Politologiczne 43: 113-127.

Palczewski Szymon. 2023. Ukraina: Polska celem nowej kampanii. W https://cyberdefence24.pl/cyberbezpieczenstwo/ukraina-polska-celem-nowej-kampanii.

Pińczak Leon. 2022. „Wojna rosyjsko-ukraińska - kampania 2022 r. Przebieg i następstwa". Rocznik Strategiczny 23: 383-407.

Policikiewicz Zdzisław. Siemiątkowski Piotr. Tomaszewski Patryk (red.). 2019. Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa państw. Toruń: Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa.

Porozumienie o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa pomiędzy Rzecząpospolitą Polską a Ukrainą. W https://www.qov.pl/web/premier/polsko-ukrainskie-porozumienie-w-dziedzinie-bezpieczenstwa.

Portal Polskiego Radia. 2025. Ukrainian intelligence says Russia running „Doppelganger" disinformation campaign to sway Polish election. W https://www.polskieradio.pl/395/7785/artykul/3525285,ukrainian-intelligence-says-russia-running-%E2%80%9Cdoppelganger-disinformation-campaign-to-sway-polish-election.

Prysiazhniuk Marianna, Solovian Volodymyr. 2023. Report. Divide and Conquer: Russia's Information War Against Ukrainian-Polish Relations. Warszawa: Wydawnictwo MSZ.

Rada do spraw Współpracy z Ukrainą. Kancelaria Prezesa rady Ministrów. 2025. Polska pomoc Ukrainie 2022-2023. W https://instytutpolski.pl/kyiv/wp-content/uploads/sites/19/2026/02/Polska_Pomoc_Ukrainie_2022-2023.pdf

Raubo Jacek, Marcin. 2025. To nie koniec rosyjskiego sabotażu. W https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/to-nie-koniec-rosyjskiego-sabotazu-opinia.

Redlowska Kinga. Popyk Marta. Keatinge Tom. 2026. Responding to Russian Sabotage Financing, W https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/insights-papers/responding-russian-sabotage-financing.

Safronov Tapac. 2023. CSO “A” formuê novij šturmovij pìdrozdìl, [Сафронов Тарас, ЦСО “А” формує новий штурмовий підрозділ]. W https://militarnyi.com/uk/news/tsso-a-formuye-novyj-shturmovyj-pidrozdil/.

Sijer Maksym, Pokora Wojciech. 2024. Foreign Information Manipulation and Interference Threats and Answers in Poland, Fundacja INFO OPS Polska. W https://infoops.pl/foreign-information-manipulation-and-interference-threats-and-answers-in-poland/.

Sławiński Andrzej. 2020. „Główne kierunki polsko - ukraińskiej współpracy wojskowej po 1991 roku”. De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności 2: 130-144.

Szeptycki Andrzej. 2023. Współczesne stosunki polsko-ukraińskie. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Tupalski Tomasz Andrzej. 2014. „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 2004-2010”. Colloqium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, nr 3:135-157.

TVP Info. „ABW blokuje rosyjskie portale propagandowe”. W https://www.tvp.info/tag?tag=abw.

TVP Info. 2025. Kartele szkolą się w Ukrainie. Polacy namierzyli „ochotników” z Meksyku. W https://www.tvp.info/88076038/kartele-narkotykowe-z-meksyku-i-kolumbii-wysylaja-swych-ludzi-na-wojne-do-ukrainy-interesuje-ich-szkolenie-dronowe-polskie-sluzby-namierzyly-kanal-przerzutowy.

Współpraca międzynarodowa w kontekście Ukrainy. W https://skw.gov.pl/aktualnosci/wspolpraca-miedzynarodowa-w-kontekscie-ukrainy/

Wypartowicz Bartłomiej. 2025. Były żołnierz chciał zabić Zełenskiego w Rzeszowie? SBU ujawnia szczegóły akcji z 2024 roku. W https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/agencja-bezpieczenstwa-wewnetrznego/byly-zolnierz-chcial-zabic-zelenskiego-w-rzeszowie-sbu-ujawnia-szczegoly.

Żaryn Stanisław. 2023. Działania ABW po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji na Ukrainę. W https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/dzialania-abw-po-rozpoczeciu-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine.

Żornaczuk Tomasz. Jóźwiak Veronika (red.). 2024. Raport PISM, Współpraca regionalna w Europie Środkowej po agresji Rosji Na Ukrainę – zmiany i perspektywy. Warszawa: Wydawnictwo PISM.

Marcin OSKIERKO
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie
Katedra Nauk o Bezpieczeństwie
moskierko@panschelm.edu.pl
https://orcid.org/0000-0003-3450-6037
Sławomir ŻURAWSKI
Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie
Wydział Nauk o Bezpieczeństwie
slawomir.zurawski@onet.pl
https://orcid.org/0000-0001-9527-3391
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.03

ODPORNOŚĆ SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA NA KRYZYSY MIGRACYJNE W WARUNKACH KONFLIKTU ZBROJNEGO – UJĘCIE SYSTEMOWE I MODELOWE

ABSTRAKT: Celem artykułu jest analiza odporności systemu ochrony zdrowia w warunkach kryzysu migracyjnego wywołanego konfliktem zbrojnym oraz opracowanie jego ujęcia systemowego i modelowego. Punkt wyjścia stanowi założenie, że masowy napływ migrantów stanowi istotne wyzwanie dla funkcjonowania systemów publicznych, w szczególności ochrony zdrowia, generując presję na zasoby, organizację oraz finansowanie świadczeń zdrowotnych. W artykule podjęto próbę identyfikacji kluczowych komponentów determinujących odporność systemu ochrony zdrowia, obejmujących wymiar instytucjonalny, zasobowy, finansowy, epidemiologiczny oraz społeczny. Problem badawczy sformułowano w postaci pytania: w jakim stopniu system ochrony zdrowia jest zdolny do absorpcji, adaptacji i transformacji w warunkach kryzysu migracyjnego wywołanego konfliktem zbrojnym? Przyjęto hipotezę, zgodnie z którą poziom odporności systemu ochrony zdrowia zależy przede wszystkim od stopnia integracji jego komponentów oraz zdolności do ich elastycznego wykorzystania, a nie wyłącznie od poziomu dostępnych zasobów. W artykule zastosowano podejście teoretyczno-analityczne, oparte na analizie literatury przedmiotu, dokumentów strategicznych oraz danych wtórnych dotyczących funkcjonowania systemu ochrony zdrowia. W wyniku przeprowadzonych analiz opracowano model odporności systemu ochrony zdrowia, uwzględniający trzy poziomy funkcjonalne: absorpcję, adaptację oraz transformację. Wnioski wskazują, że skuteczne funkcjonowanie systemu w warunkach kryzysu migracyjnego wymaga nie tylko zwiększania zasobów, lecz przede wszystkim wzmacniania zdolności organizacyjnych, koordynacyjnych oraz integracyjnych systemu. Wnioski płynące z badania mogą stanowić podstawę do projektowania rozwiązań systemowych i rekomendacji dla decydentów podejmujących działania w obszarze bezpieczeństwa zdrowotnego państwa.

SŁOWA KLUCZOWE: odporność systemu, bezpieczeństwo zdrowotne, kryzys migracyjny, system ochrony zdrowia, konflikt zbrojny

RESILIENCE OF THE HEALTH CARE SYSTEM TO MIGRATION CRISES IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT – SYSTEMIC AND MODEL APPROACH

ABSTRACT: The aim of this article is to analyze the resilience of the healthcare system under the conditions of migration crisis caused by armed conflict and to develop a model-based and systemic approach to this phenomenon. The starting point is the assumption that the mass influx of migrants constitutes a significant challenge for public systems, particularly healthcare, generating pressure on resources, organization, and financing of medical services. The study identifies key components determining the resilience of the healthcare

system, including institutional, resource-based, financial, epidemiological, and social dimensions. The research problem is formulated as follows: to what extent is the healthcare system capable of absorbing, adapting, and transforming under the conditions of a migration crisis triggered by armed conflict? The hypothesis assumes that the resilience of the healthcare system depends primarily on the level of integration between its components and the ability to use them flexibly, rather than solely on the availability of resources. The study applies a theoretical and analytical approach based on a review of the literature, strategic documents, and secondary data on the functioning of the healthcare system. As a result, a resilience model of the healthcare system is proposed, which includes three functional levels: absorption, adaptation, and transformation. The findings indicate that effective functioning of the healthcare system during migration crises requires not only increased resources, but, above all, strengthened organizational, coordination, and integration capacities. The conclusions of the study may be the basis for designing systemic solutions and recommendations for decision-makers taking action in the area of national health security.

KEYWORDS: system resilience, health security, migration crisis, healthcare system, armed conflict

WPROWADZENIE

Współczesne środowisko bezpieczeństwa charakteryzuje się rosnącą złożonością oraz dynamiczną kumulacją zagrożeń o charakterze transgranicznym, wśród których szczególne miejsce zajmują konflikty zbrojne oraz towarzyszące im masowe migracje ludności. Zjawiska te wywierają istotny wpływ nie tylko na stabilność polityczną i społeczną państw, lecz również na funkcjonowanie kluczowych systemów publicznych, w tym systemu ochrony zdrowia. W warunkach kryzysów migracyjnych system ten poddawany jest wielowymiarowej presji, obejmującej zarówno nagły wzrost zapotrzebowania na świadczenia zdrowotne, jak i konieczność dostosowania struktur organizacyjnych, finansowych oraz kadrowych do zmieniających się warunków funkcjonowania.

Bezpieczeństwo zdrowotne państwa stanowi jeden z fundamentalnych komponentów bezpieczeństwa narodowego, ponieważ odnosi się bezpośrednio do zdolności instytucji publicznych do ochrony życia i zdrowia ludności oraz zapewnienia ciągłości świadczeń zdrowotnych w sytuacjach nadzwyczajnych. W ujęciu systemowym obejmuje ono zarówno stan zdrowia populacji, jak i sprawność funkcjonowania systemu ochrony zdrowia, rozumianego jako zespół powiązanych ze sobą instytucji, zasobów oraz mechanizmów regulacyjnych, ukierunkowanych na realizację potrzeb zdrowotnych społeczeństwa. W tym kontekście system ochrony zdrowia pełni nie tylko funkcję usługową, lecz również stabilizacyjną, stanowiąc jeden z kluczowych filarów odporności państwa na sytuacje kryzysowe.

Wojenny kryzys migracyjny wywołany agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku stanowi jedno z najważniejszych wyzwań dla systemów ochrony zdrowia państw europejskich w XXI wieku. Skala napływu uchodźców, jego nagły charakter oraz długotrwałość oddziaływania doprowadziły do istotnych zmian w funkcjonowaniu systemów publicznych, w tym systemu ochrony zdrowia w Polsce. W krótkim czasie konieczne stało się zapewnienie dostępu do świadczeń zdrowotnych dla setek tysięcy osób przy jednoczesnym utrzymaniu ciągłości opieki dla ludności krajowej. Sytuacja ta ujawniła zarówno zdolności adaptacyjne

systemu, jak i jego ograniczenia strukturalne, szczególnie w obszarze zasobów kadrowych, finansowania oraz koordynacji międzyinstytucjonalnej.

Dotychczasowe analizy koncentrowały się głównie na aspektach prawnych, organizacyjnych oraz finansowych funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w warunkach kryzysu migracyjnego, jednak w mniejszym stopniu podejmowano próbę ujęcia tego zjawiska w perspektywie systemowej odporności. Tymczasem kategoria odporności (resilience) pozwala na całościowe spojrzenie na zdolność systemu do reagowania na zakłócenia, adaptacji do nowych warunków oraz transformacji w odpowiedzi na długotrwałe wyzwania. Ujęcie to wykracza poza analizę bieżącej efektywności działania systemu, koncentrując się na jego zdolnościach rozwojowych oraz potencjale do przekształceń strukturalnych.

Celem artykułu jest analiza funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w warunkach kryzysu migracyjnego w kontekście jego odporności systemowej oraz opracowanie modelowego ujęcia tej odporności. Problem badawczy sprowadza się do pytania: w jakim stopniu system ochrony zdrowia jest zdolny do absorpcji, adaptacji i transformacji w warunkach nagłego i długotrwałego napływu migrantów wywołanego konfliktem zbrojnym? W odpowiedzi na tak sformułowany problem przyjęto hipotezę, zgodnie z którą odporność systemu ochrony zdrowia zależy nie tyle od poziomu jego zasobów, ile od stopnia integracji jego komponentów instytucjonalnych, finansowych, epidemiologicznych i społecznych oraz zdolności do ich elastycznego wykorzystania.

W artykule zastosowano podejście teoretyczno-analityczne, oparte na analizie literatury przedmiotu, dokumentów strategicznych oraz danych wtórnych dotyczących funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w Polsce w latach 2022-2024. Wykorzystano również metodę analizy systemowej, umożliwiającą identyfikację relacji między poszczególnymi komponentami systemu oraz ocenę ich wpływu na poziom jego odporności.

Dobór danych wtórnych oparto na kryterium ich bezpośredniego związku z funkcjonowaniem systemu ochrony zdrowia w warunkach wojennego kryzysu migracyjnego w Polsce w latach 2022-2024. Analizie poddano dokumenty rządowe, akty prawne, raporty Narodowego Funduszu Zdrowia, dane statystyczne dotyczące świadczeń zdrowotnych oraz opracowania organizacji międzynarodowych. Operacjonalizację pojęcia „odporności systemowej” przeprowadzono poprzez wyodrębnienie pięciu komponentów: instytucjonalno-organizacyjnego, zasobowego, finansowo-ekonomicznego, epidemiologicznego oraz społeczno-integracyjnego. Ocena odporności została oparta na analizie zdolności systemu do absorpcji, adaptacji i transformacji w warunkach zwiększonej presji migracyjnej.

Struktura artykułu obejmuje analizę istoty bezpieczeństwa zdrowotnego, uwarunkowań prawnych funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w warunkach kryzysu migracyjnego, ocenę jego funkcjonowania w Polsce oraz przedstawienie modelowego ujęcia odporności systemu ochrony zdrowia. Wnioski końcowe koncentrują się na identyfikacji kierunków wzmacniania odporności systemu w perspektywie długoterminowej, z uwzględnieniem wyzwań wynikających z utrzymującej się niestabilności środowiska bezpieczeństwa.

BEZPIECZEŃSTWO ZDROWOTNE PAŃSTWA – ISTOTA, ZAKRES I UWARUNKOWANIA SYSTEMOWE

Bezpieczeństwo zdrowotne jednostki stanowi jeden z podstawowych komponentów subiektywnie odczuwanego poczucia bezpieczeństwa. Jego brak prowadzi do utraty poczucia kontroli nad własnym funkcjonowaniem, co w konsekwencji utrudnia lub wręcz uniemożliwia realizację podstawowych celów życiowych oraz ról społecznych[1]. W tym ujęciu bezpieczeństwo zdrowotne nie ogranicza się wyłącznie do wymiaru systemowego, lecz obejmuje również perspektywę indywidualną, silnie powiązaną z percepcją zagrożeń oraz dostępnością świadczeń zdrowotnych.

Pojęcie bezpieczeństwa zdrowotnego pozostaje ściśle związane z kategorią zagrożeń, a jego stan analizowany jest przez pryzmat ich identyfikacji, skali oraz dynamiki[2]. Współczesne rozumienie tego pojęcia podlega ewolucji, co powoduje brak jednej, uniwersalnej definicji. Bezpieczeństwo zdrowotne obejmuje szeroki zakres zagadnień, w tym zapobieganie powstawaniu zagrożeń zdrowotnych, reagowanie na ogniska chorób i epidemie, wykorzystanie zdrowia jako instrumentu polityki publicznej, a także przeciwdziałanie zagrożeniom o charakterze bioterrorystycznym[3]. Tym samym stanowi ono kategorię wielowymiarową, obejmującą czynniki społeczne, ekonomiczne, środowiskowe oraz organizacyjne, które łącznie determinują poziom zdrowia populacji[4].

Bezpieczeństwo zdrowotne należy rozpatrywać również jako kategorię funkcjonalną, odnoszącą się do efektów zdrowotnych osiąganych w skali społecznej. W tym ujęciu obejmuje ono zespół czynników wpływających na stan zdrowia populacji, których współdziałanie warunkuje skuteczność systemu ochrony zdrowia. Jednocześnie pozostaje ono powiązane z subiektywnym poczuciem zagrożenia, jakie towarzyszy pacjentom oraz ich rodzinom w sytuacji choroby, a także z dostępnością świadczeń zdrowotnych na poziomie odpowiadającym rzeczywistym potrzebom zdrowotnym społeczeństwa[5].

W literaturze przedmiotu prezentowane są zróżnicowane podejścia definicyjne do bezpieczeństwa zdrowotnego. K. Harasim wskazuje, że może ono być rozpatrywane w kontekście ochrony ludności przed zagrożeniami zewnętrznymi, co prowadzi do jego wyodrębnienia z obszaru zdrowia publicznego i polityki zdrowotnej oraz lokowania w sferze polityki bezpieczeństwa międzynarodowego[6]. Podejście to nawiązuje do koncepcji *human security*, wywodzącej

[1] D. Jurczak, K. Dumkiewicz, *Bezpieczeństwo zdrowotne w pandemii w obszarze pogranicza polsko-rosyjskiego*, „Kultura Bezpieczeństwa" 2021, 40, s. 100-101.
[2] *Ibidem*, s. 101.
[3] P.M. Nowicka, J. Kocik, *Zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego Polski*, „Studia BAS" 2018, 4(56), s. 107.
[4] B. Bober, *Bezpieczeństwo zdrowotne jako istotny komponent bezpieczeństwa państwa*, „Studia nad bezpieczeństwem" 2016, 1, s. 37.
[5] *Ibidem*, s. 37.

się z idei „wolności od strachu i niedostatku", w której bezpieczeństwo zdrowotne stanowi jeden z kluczowych wymiarów bezpieczeństwa człowieka[6].

Z kolei M. Borkowski definiuje bezpieczeństwo zdrowotne jako stan i proces polegający na tworzeniu, nadzorowaniu i kontrolowaniu – przy wykorzystaniu dostępnych środków, w szczególności prawnych i technicznych – warunków umożliwiających jednostce funkcjonowanie w środowisku sprzyjającym zachowaniu dobrostanu zdrowotnego[7]. W tym ujęciu akcent położony jest na rolę państwa jako podmiotu kształtującego ramy systemowe bezpieczeństwa zdrowotnego.

W ujęciu P. Grzywny bezpieczeństwo zdrowotne oznacza zapewnienie przez państwo warunków społecznych, ekonomicznych i środowiskowych umożliwiających realizację prawa do ochrony zdrowia, którego kluczowym elementem jest równy dostęp do świadczeń medycznych[8]. Tym samym dostępność systemu ochrony zdrowia stanowi jeden z głównych determinantów poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego społeczeństwa[8].

M. Paplicki zwraca uwagę na instytucjonalny wymiar bezpieczeństwa zdrowotnego, definiując je jako pewność działania organów administracji publicznej oraz podległych im służb w zakresie ochrony życia i zdrowia. Jednocześnie wskazuje, że bezpieczeństwo zdrowotne ma charakter procesu ciągłych działań państwa i jednostki zmierzających do zaspokojenia potrzeb zdrowotnych, przy czym – z uwagi na ograniczenia finansowe – zakres tej ochrony w praktyce koncentruje się na sytuacjach nagłego zagrożenia życia lub zdrowia[9].

Z kolei M. Pietraś interpretuje bezpieczeństwo zdrowotne jako dynamiczny proces sekurytyzacji zagrożeń zdrowotnych, charakteryzujący się zmiennością zakresu przedmiotowego i podmiotowego[10]. Proces ten pozostaje ściśle powiązany z przemianami zachodzącymi w środowisku międzynarodowym, w szczególności z końcem zimnej wojny oraz postępującą globalizacją, które redefiniują sposób postrzegania bezpieczeństwa i jego współczesnych zagrożeń.

Uwzględniając powyższe ujęcia definicyjne, autorzy rozdziału przyjmują, że bezpieczeństwo zdrowotne należy traktować jako jeden z kluczowych komponentów bezpieczeństwa narodowego, obejmujący zdolność państwa do zapewnienia ochrony życia i zdrowia ludności zarówno w warunkach stabilnych, jak i w sytuacjach kryzysowych. W ujęciu systemowym odnosi się ono do efektywności funkcjonowania systemu ochrony zdrowia oraz jego zdolności do reagowania na zagrożenia epidemiologiczne, środowiskowe i społeczne, w tym wynikające z konfliktów zbrojnych i masowych migracji.

---

[6] K. Harasim, *Bezpieczeństwo zdrowotne vs dobrostan psychospołeczny – aspekty aksjologiczne i funkcjonalne*, „Kultura Bezpieczeństwo. Nauka – praktyka – refleksje" 2018, 29, s. 67.

[7] M. Borkowski, *Prawne podstawy bezpieczeństwa zdrowotnego człowieka. Wybrane zagadnienia prawa żywnościowego*, [w:] M. Borkowski, A. Wesołowska (red.), *Bezpieczeństwo zdrowotne człowieka. Wybrane problemy*, Gdańsk 2013, s. 68.

[8] P. Grzywna, *Bezpieczeństwo zdrowotne w nauce o polityce społecznej. Wprowadzenie do dyskusji*, Katowice 2017, s. 33.

[9] M. Paplicki, *Bezpieczeństwo zdrowotne obywatela w polskim systemie ratownictwa medycznego*, Wrocław 2020, s. 118.

[10] M. Pietraś, *Bezpieczeństwo zdrowotne jako wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Athenaeum, Polskie Studia Politologiczne" 2023, 78(2), s. 266.

W tym kontekście bezpieczeństwo zdrowotne należy rozpatrywać w sposób interdyscyplinarny, z uwzględnieniem jego powiązań z bezpieczeństwem społecznym, ekonomicznym i militarnym. Szczególnego znaczenia nabiera ono w sytuacjach kryzysowych, takich jak pandemie, katastrofy naturalne czy konflikty zbrojne, które generują nagły wzrost zapotrzebowania na świadczenia zdrowotne oraz prowadzą do istotnego obciążenia infrastruktury medycznej.

RAMY PRAWNE DOSTĘPU UCHODŹCÓW Z UKRAINY DO SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA W POLSCE

Dbałość o bezpieczeństwo zdrowotne ludności stanowi jeden z podstawowych obowiązków państwa, mający umocowanie konstytucyjne. Na poziomie krajowym obowiązek zapewnienia równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej wynika z art. 68 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który gwarantuje każdemu prawo do ochrony zdrowia oraz nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia dostępu do świadczeń finansowanych ze środków publicznych. Realizacja tego obowiązku wymaga sprawnego funkcjonowania systemu ochrony zdrowia, w tym jego stabilności organizacyjnej, finansowej i kadrowej[11].

W kontekście napływu uchodźców wojennych z Ukrainy kluczowe znaczenie miały regulacje przyjęte na poziomie Unii Europejskiej. Decyzja wykonawcza Rady (UE) 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r.[12], wydana na podstawie art. 5 dyrektywy 2001/55/WE, potwierdziła istnienie masowego napływu osób z Ukrainy oraz uruchomiła mechanizm tymczasowej ochrony. Dyrektywa 2001/55/WE[13] zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia osobom objętym ochroną tymczasową dostępu, m.in. do opieki zdrowotnej, pomocy społecznej, zakwaterowania, edukacji oraz rynku pracy.

Implementacja tych rozwiązań na poziomie krajowym nastąpiła poprzez ustawę z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy, która stała się podstawowym instrumentem regulującym status pobytowy oraz dostęp do świadczeń publicznych w Polsce[14].

Autorzy rozdziału wskazują, że ustawa ta kompleksowo określiła zakres uprawnień obywateli Ukrainy, obejmując m.in. legalizację pobytu, dostęp do numeru PESEL i usług publicznych, wsparcie socjalne, możliwość podejmowania pracy oraz dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej na zasadach zbliżonych do obywateli polskich. Szczególne znaczenie miało zagwarantowanie dostępu do świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych, co

[11] *Ibidem*, s. 60.
[12] *Decyzja wykonawcza Rady (UE) 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r. stwierdzająca istnienie masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy w rozumieniu art. 5 dyrektywy 2001/55/WE i skutkująca wprowadzeniem tymczasowej ochrony*, Dz. Urz. UE L 71/1 z 4.03.2022.
[13] *Dyrektywa Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami,* Dz. Urz. UE L 212/12 z 7.08.2001.
[14] M. Oskierko, A. Łysomirski, D. Stankowski, M. Kołodyński, *Warunki prawne wjazdu i pobytu obywateli Ukrainy w Polsce. Warunki prawne wjazdu i pobytu obywateli Ukrainy w Polsce po rozpoczęciu działań wojennych w Ukrainie,* [w] *Wielowymiarowość środowiska bezpieczeństwa. Część druga,* Biała Podlaska 2025, s. 124.

stanowiło istotny instrument realizacji bezpieczeństwa zdrowotnego zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i populacyjnym[15].

Autorzy rozdziału podkreślają, że przyjęte rozwiązania prawne miały charakter precedensowy w skali systemu ochrony zdrowia w Polsce, ponieważ po raz pierwszy w tak szerokim zakresie objęto cudzoziemców dostępem do świadczeń publicznych w trybie quasi-powszechnym. W ich ocenie mechanizm ten należy interpretować nie tylko jako instrument pomocy humanitarnej, lecz również jako narzędzie ograniczania ryzyka zdrowotnego w wymiarze populacyjnym, w tym przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych oraz destabilizacji systemu zdrowia publicznego.

W odpowiedzi na długotrwały charakter konfliktu ustawodawca dokonywał kolejnych nowelizacji. Ustawa z dnia 15 maja 2024 r. przedłużyła obowiązywanie mechanizmów wsparcia, w tym tymczasowej ochrony do dnia 30 września 2025 r., zapewniając ciągłość dostępu do świadczeń publicznych, obejmując opiekę zdrowotną[16].

Zdaniem autorów kierunek zmian legislacyjnych wskazuje na stopniowe przejście od modelu interwencyjnego do modelu regulacyjno-stabilizacyjnego, w którym kluczowe znaczenie zyskuje integracja uchodźców z systemem zabezpieczenia społecznego, w tym systemem ubezpieczenia zdrowotnego. Oznacza to, że w perspektywie długoterminowej bezpieczeństwo zdrowotne państwa będzie uzależnione nie tylko od skali świadczeń, lecz od efektywności włączania migrantów do systemu finansowania ochrony zdrowia.

Uwzględniając powyższe regulacje, autorzy rozdziału wskazują, że system prawny w Polsce został w krótkim czasie dostosowany do warunków nadzwyczajnych, umożliwiając objęcie uchodźców kompleksowym wsparciem, w tym dostępem do systemu ochrony zdrowia. Rozwiązania te miały charakter zarówno interwencyjny, jak i systemowy, stanowiąc kluczowy element odpowiedzi państwa na wojenny kryzys migracyjny.

SYSTEM OCHRONY ZDROWIA W POLSCE W WARUNKACH WOJENNEGO KRYZYSU MIGRACYJNEGO

Bezpieczeństwo zdrowotne państwa stanowi jeden z podstawowych wymiarów bezpieczeństwa narodowego, ponieważ odnosi się bezpośrednio do zdolności instytucji publicznych do ochrony życia i zdrowia ludności, przeciwdziałania zagrożeniom epidemicznym, zapewnienia ciągłości świadczeń zdrowotnych oraz reagowania na sytuacje nadzwyczajne. W ujęciu systemowym obejmuje ono zarówno stan zdrowia populacji, jak i sprawność organizacyjną, kadrową, finansową oraz infrastrukturalną systemu ochrony zdrowia. W tym sensie bezpieczeństwo zdrowotne należy rozpatrywać nie tylko jako efekt funkcjonowania sektora

[15] *Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*, Dz.U. 2022 poz. 583.
[16] Ustawa z dnia 15 maja 2024 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2024, poz. 854.

medycznego, lecz jako rezultat zdolności instytucjonalnej państwa do zarządzania sytuacjami kryzysowymi.

Według Światowej Organizacji Zdrowia system zdrowotny, w Polsce częściej określany jako system ochrony zdrowia, tworzy zbiór wszystkich publicznych i prywatnych organizacji, instytucji oraz zasobów formalnie ukierunkowanych na poprawę, utrzymanie lub przywracanie zdrowia. System ten obejmuje zarówno świadczenia indywidualne, jak i działania populacyjne, a także aktywność nakierowaną na oddziaływanie na polityki innych sektorów w celu uwzględnienia społecznych, środowiskowych i ekonomicznych determinantów zdrowia. W jego obrębie wyróżnia się współdziałające ze sobą obszary zdrowia publicznego, opieki zdrowotnej oraz opieki społecznej[17]. Oznacza to, że efektywność systemu ochrony zdrowia w warunkach zwiększonej presji migracyjnej pozostaje ściśle uzależniona od poziomu integracji tych obszarów oraz zdolności do koordynacji działań międzysektorowych.

Tak rozumiany system ochrony zdrowia nie pełni wyłącznie funkcji usługowej. Jest również mechanizmem stabilizacji społecznej i jednym z instrumentów budowania odporności państwa na kryzysy. Jak podkreśla A. Wojtczak, zdrowie nie może być rozpatrywane wyłącznie jako brak choroby, lecz jako stan umożliwiający jednostce pełnienie ról społecznych i zawodowych, radzenie sobie z problemami oraz zachowanie sprawności psychicznej i fizycznej w określonych warunkach środowiskowych i kulturowych. W konsekwencji bezpieczeństwo zdrowotne wykracza poza problematykę medyczną i zyskuje wymiar strategiczny[18], stając się jednym z fundamentów odporności społecznej i funkcjonowania państwa w warunkach destabilizacji.

Istotnym punktem odniesienia dla organizacji współczesnych systemów ochrony zdrowia pozostają podstawowe funkcje zdrowia publicznego. W warunkach polskich obejmują one przede wszystkim monitorowanie stanu zdrowia ludności i identyfikację potrzeb zdrowotnych, zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób, identyfikację i eliminowanie czynników ryzyka zdrowotnego, przeciwdziałanie skutkom katastrof i klęsk żywiołowych, zapewnienie nadzoru epidemiologicznego, promocję zdrowego stylu życia, kształcenie kadr medycznych, tworzenie spójnych regulacji prawnych, monitorowanie jakości świadczeń oraz ocenę sytuacji zdrowotnej kraju w perspektywie porównań międzynarodowych. Uzupełniają je działania ukierunkowane na ochronę zdrowia jednostki, takie jak zapewnienie dostępu do szczepień ochronnych, leczenia chorób zakaźnych, badań przesiewowych czy wsparcia dla grup zagrożonych wykluczeniem zdrowotnym[19]. W warunkach kryzysu migracyjnego szczególnego znaczenia nabierają te funkcje, które umożliwiają szybkie identyfikowanie zagrożeń epidemiologicznych oraz ograniczanie ich skutków na poziomie populacyjnym.

W tym kontekście świadczenie zdrowotne należy rozumieć jako działania służące zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu lub poprawie zdrowia oraz inne działania medyczne

[17] D. Cianciara, *Zdrowie publiczne w Polsce – problemy i wyzwania*, „Studia BAS" 2018, 4(56), s. 88.
[18] A. Wojtczak, *Zdrowie publiczne wyzwaniem dla systemów zdrowia XXI wieku*, Warszawa 2017, s. 3
[19] M. Latalski, A. Pacian, *Zdrowie publiczne a medycyna społeczna*, [w:] T.B. Kulik, A. Pacian (red.), *Zdrowie publiczne*, Warszawa 2015, s. 22-23.

wynikające z procesu leczenia lub z przepisów odrębnych regulujących zasady ich wykonywania. Jakość i dostępność tych świadczeń przesądzają nie tylko o kondycji pacjenta, lecz także o poziomie odporności społecznej państwa na skutki kryzysów. Tym samym system ochrony zdrowia należy postrzegać jako jeden z kluczowych mechanizmów ograniczania skutków kryzysów, w tym kryzysów migracyjnych o charakterze nagłym i masowym.

Analiza wybranych segmentów świadczeń zdrowotnych udzielonych obywatelom Ukrainy w Polsce w latach 2022-2024 pozwala uchwycić kierunki transformacji systemu ochrony zdrowia w warunkach wojennego kryzysu migracyjnego. Autorzy skoncentrowali się na trzech kategoriach świadczeń – podstawowej opiece zdrowotnej, ambulatoryjnej opiece specjalistycznej oraz leczeniu stomatologicznym – uznając je za reprezentatywne dla kolejnych poziomów organizacji systemu oraz obrazujące proces przechodzenia od fazy interwencyjnej do fazy stabilizacji i leczenia długoterminowego.

Dobór tych trzech segmentów nie jest przypadkowy – odzwierciedlają one bowiem pełne spektrum funkcjonowania systemu: od dostępu pierwszego kontaktu (POZ), przez leczenie specjalistyczne (AOS), po obszary często odraczane, lecz kosztowo wrażliwe (stomatologia). Poniżej w tabeli 1 przedstawiono dynamikę liczby świadczeniobiorców i wartości świadczeń w podstawowej opiece zdrowotnej (POZ) w latach 2022-2024.

Tabela 1. Dynamika liczby świadczeniobiorców i wartości świadczeń w podstawowej opiece zdrowotnej (POZ) w latach 2022-2024.

Rodzaj świadczeń, udzielonych na podstawie ustawy pomocowej	**2022 r.**		**2023 r.**		**2024 r.**	
	Liczba Osób	**Wartość świadczeń (w zł)**	**Liczba osób**	**Wartość świadczeń (w zł)**	**Liczba osób**	**Wartość świadczeń (w zł)**
podstawowa opieka zdrowotna	338 887	41 478 145,77	312 339	52 011 995,17	177 637	48 481 270,30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Prezes Rady Ministrów, *Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonania ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium państwa*, Warszawa 2025, Druk nr 1966.

Tabela 1 obrazuje zmiany liczby świadczeniobiorców oraz wartości świadczeń w podstawowej opiece zdrowotnej w latach 2022-2024. Odnotowano systematyczny spadek liczby pacjentów – z 338 887 w 2022 r. do 177 637 w 2024 r. – przy jednoczesnym wzroście wartości świadczeń w 2023 r. i utrzymaniu ich na wysokim poziomie w roku kolejnym. Zjawisko to wskazuje na wyraźne przejście od fazy masowego, interwencyjnego korzystania z opieki podstawowej do etapu bardziej selektywnego i kosztowo intensywnego leczenia.

W ocenie autorów oznacza to, że POZ przestała pełnić wyłącznie funkcję absorpcyjną, a zaczęła odgrywać rolę filtra kierującego pacjentów do bardziej zaawansowanych segmentów systemu.

Tabela 2. Dynamika liczby świadczeniobiorców i wartości świadczeń w ambulatoryjnej opiece specjalistycznej (AOS) w latach 2022-2024.

Rodzaj świadczeń, udzielonych na podstawie ustawy pomocowej	**2022 r.**		**2023 r.**		**2024 r.**	
	Liczba Osób	**Wartość świadczeń (w zł)**	**Liczba osób**	**Wartość świadczeń (w zł)**	**Liczba osób**	**Wartość świadczeń (w zł)**
ambulatoryjna opieka specjalistyczna	125 303	29 917 394,11	113 382	48 090 453,43	83 500	49 745 831,35

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Prezes Rady Ministrów, *Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonania ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium państwa*, Warszawa 2025, Druk nr 1966.

Tabela 2 przedstawia zmiany w ambulatoryjnej opiece specjalistycznej. Liczba świadczeniobiorców spadła z 125 303 w 2022 r. do 83 500 w 2024 r., natomiast wartość świadczeń wzrosła z 29,9 mln zł do blisko 49,7 mln zł. Dane te jednoznacznie wskazują na wzrost kosztochłonności leczenia przy jednoczesnym spadku liczby pacjentów. Zdaniem autorów jest to kluczowy dowód przejścia systemu do fazy leczenia zaawansowanego, w której dominują przypadki wymagające specjalistycznej diagnostyki oraz terapii. Oznacza to również wzrost obciążenia segmentów o najwyższych kosztach jednostkowych, co w dłuższej perspektywie wpływa na stabilność finansową całego systemu.

Interpretacja tych danych wskazuje na ujawnianie się odroczonych potrzeb zdrowotnych oraz przejście od leczenia interwencyjnego do kompleksowego. Wzrost wartości świadczeń przy relatywnie stabilnej, a następnie malejącej liczbie pacjentów oznacza wyraźny wzrost kosztochłonności jednostkowej leczenia.

Łączna analiza tych segmentów prowadzi do spójnych wniosków systemowych. We wszystkich przypadkach obserwowany jest spadek liczby świadczeniobiorców przy jednoczesnym wzroście lub utrzymaniu wysokiego poziomu kosztów.

Zjawisko to należy interpretować jako przejście systemu ochrony zdrowia z fazy reagowania ilościowego na fazę jakościową, ukierunkowaną na leczenie bardziej złożonych przypadków medycznych. W ocenie autorów oznacza to, że kryzys migracyjny przekształcił się z krótkoterminowego obciążenia operacyjnego w długoterminowe wyzwanie strukturalne.

Analiza relacji pomiędzy wpływami ze składek zdrowotnych a kosztami świadczeń wskazuje na istotne przekształcenia finansowe systemu. W 2023 r. przypis składek wyniósł 3,1 mld zł, a w 2024 r. wzrósł do 3,8 mld zł (wzrost o 22,6%). Dominującą rolę odgrywały osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę, przy rosnącym udziale osób prowadzących działalność gospodarczą. Jednocześnie koszty leczenia obywateli Ukrainy w 2024 r. wyniosły około 2,2 mld zł, przy wyraźnym przesunięciu ciężaru finansowania w kierunku osób objętych systemem ubezpieczeniowym[20].

[20] B. Pieniążek-Osińska, *Ile faktycznie kosztuje leczenie Ukraińców w Polsce? Dane z NFZ zmieniają spojrzenie,* https://www.rynekzdrowia.pl/Finanse-i-zarzadzanie/Ile-faktycznie-kosztuje-leczenie-Ukraincow-w-Polsce-Dane-z-NFZ-zmieniaja-spojrzenie,276342,1.html (18.03.2026)

Dane te potwierdzają, że migracja nie była wyłącznie czynnikiem kosztowym, lecz również źródłem dodatkowych wpływów do systemu, wynikających z aktywizacji zawodowej migrantów. Struktura wydatków wskazuje jednak na dominację kosztów leczenia szpitalnego oraz specjalistycznego, co potwierdza wcześniejsze wnioski dotyczące wzrostu złożoności przypadków medycznych.

Rosnąca kosztochłonność świadczeń stanowi jeden z głównych czynników ryzyka dla stabilności finansowej systemu w perspektywie długoterminowej. Zestawienie wpływów i kosztów wskazuje, że system ochrony zdrowia nie został jednoznacznie przeciążony finansowo, lecz przeszedł proces głębokiej transformacji strukturalnej. W ocenie autorów kluczowym zjawiskiem nie jest sam poziom wydatków, lecz zmiana ich struktury – przesunięcie ciężaru z opieki podstawowej na świadczenia specjalistyczne i szpitalne.

Istotnym elementem wzmacniającym odporność systemu ochrony zdrowia w warunkach wojennego kryzysu migracyjnego była współpraca międzynarodowa realizowana w ramach programu ewakuacji medycznej MEDEVAC. Mechanizm ten umożliwiał przenoszenie pacjentów wymagających specjalistycznego leczenia do innych państw Unii Europejskiej oraz Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Rozwiązanie to stanowi przykład ponadnarodowego podejścia do zarządzania bezpieczeństwem zdrowotnym, w którym odpowiedzialność za zapewnienie opieki medycznej rozkładana jest pomiędzy wiele państw i instytucji.

Według danych Ministerstwa Zdrowia do 31 grudnia 2024 r. z terytorium Polski relokowano 226 pacjentów ukraińskich wymagających dalszego leczenia poza granicami kraju. Jednocześnie w ramach całego europejskiego programu MEDEVAC relokowano ponad 3900 pacjentów do 22 państw Unii Europejskiej i Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Dane te wskazują, że wsparcie międzynarodowe stanowiło istotny element odciążający krajowe systemy ochrony zdrowia oraz umożliwiający zapewnienie wysokospecjalistycznej opieki medycznej osobom najbardziej poszkodowanym przez działania wojenne.

Szczególne znaczenie w tym procesie odegrał Medevac Hub Jasionka, utworzony 1 września 2022 r. przy Rzeszowskiej Agencji Rozwoju Regionalnego. Ośrodek ten został sfinansowany przez Komisję Europejską, zarządzany przez Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej oraz wspierany przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji. Założenia organizacyjne i operacyjne hubu zostały wypracowane wspólnie przez Komisję Europejską, Światową Organizację Zdrowia oraz Ministerstwo Zdrowia. Stanowi on przykład praktycznej realizacji koncepcji wielopoziomowego zarządzania kryzysowego, obejmującego współpracę instytucji krajowych, organizacji międzynarodowych i podmiotów pozarządowych.

Medevac Hub Jasionka pełnił funkcję centrum koordynacji relokacji medycznych, zapewniając pacjentom oraz ich rodzinom zakwaterowanie, opiekę pielęgniarską, wsparcie psychospołeczne oraz ciągłość leczenia w okresie poprzedzającym transport do docelowych placówek medycznych. Hub umożliwiał również identyfikację pacjentów wymagających pilnej hospitalizacji oraz organizację ich przekazania do szpitali referencyjnych. Do końca 2024 r. z jego wsparcia skorzystało 2744 osób, w tym 1996 pacjentów oraz 748 osób towarzyszących.

Analiza funkcjonowania programu MEDEVAC wskazuje, że odporność systemu ochrony zdrowia nie powinna być rozpatrywana wyłącznie w wymiarze krajowym. Współczesne kryzysy migracyjne oraz konflikty zbrojne wymagają tworzenia transnarodowych mechanizmów współpracy umożliwiających redystrybucję zasobów medycznych, personelu oraz pacjentów pomiędzy państwami. W tym ujęciu zdolność do korzystania z międzynarodowych sieci wsparcia staje się jednym z istotnych wyznaczników odporności systemowej. Doświadczenia Polski związane z funkcjonowaniem programu MEDEVAC pokazują, że współpraca międzynarodowa może skutecznie ograniczać presję wywieraną na krajowy system ochrony zdrowia oraz zwiększać możliwości leczenia pacjentów wymagających specjalistycznej opieki medycznej.

MODEL ODPORNOŚCI SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA W WARUNKACH KRYZYSU MIGRACYJNEGO

Koncepcja odporności systemu ochrony zdrowia stanowi jedno z kluczowych podejść analitycznych wykorzystywanych we współczesnych badaniach nad bezpieczeństwem zdrowotnym państwa. W literaturze przedmiotu odporność definiowana jest jako zdolność systemu do absorpcji zakłóceń, adaptacji do zmieniających się warunków oraz transformacji w odpowiedzi na długotrwałe kryzysy, w tym konflikty zbrojne i towarzyszące im migracje przymusowe. W ujęciu systemowym oznacza to nie tylko utrzymanie ciągłości świadczeń zdrowotnych, lecz także zdolność do reorganizacji struktur oraz wdrażania trwałych zmian zwiększających odporność w przyszłości[21].

W warunkach kryzysu migracyjnego odporność systemu ochrony zdrowia kształtowana jest przez współzależne komponenty, których integracja determinuje zdolność systemu do reagowania na presję wynikającą z nagłego wzrostu liczby pacjentów. Wymiar instytucjonalno-organizacyjny odnosi się do zdolności systemu do szybkiej reorganizacji struktur oraz procedur w sytuacji kryzysowej. Obejmuje on mechanizmy zarządzania kryzysowego, elastyczność instytucjonalną oraz zdolność do koordynacji działań między różnymi poziomami administracji publicznej i podmiotami systemu ochrony zdrowia. Badania wskazują, że skuteczność reakcji systemu w dużej mierze zależy od jakości zarządzania oraz poziomu integracji instytucjonalnej[22].

Wymiar zasobowy koncentruje się na dostępności i efektywności wykorzystania zasobów systemu ochrony zdrowia, w tym personelu medycznego, infrastruktury oraz wyposażenia technicznego. W literaturze podkreśla się, że niedobory kadrowe stanowią jeden z głównych czynników ograniczających odporność systemu, szczególnie w krajach o relatywnie niskiej liczbie lekarzy i pielęgniarek na 1000 mieszkańców. Jednocześnie zdolność do elastycznego

[21] M. Kruk, M. Myers, S.T. Varpilah, B.T. Dahn, *What is a resilient health system? Lessons from Ebola*, "The Lancet" 2015, 385, s. 1910-1912.
[22] J. Kempner, *Invisible people with invisible pain: A commentary on "Even my sister says I'm acting like a crazy to get a check": Race, gender, and moral boundary-work in women's claims of disabling chronic pain*, „Social Science & Medicine" 2017, 189, s. 154.

zarządzania zasobami, w tym ich relokacji oraz zwiększania dostępności świadczeń, stanowi istotny element budowania odporności systemowej[23].

Wymiar finansowo-ekonomiczny odnosi się do stabilności systemu finansowania ochrony zdrowia oraz jego zdolności do absorpcji dodatkowych kosztów wynikających z kryzysu migracyjnego. W warunkach nagłego wzrostu liczby pacjentów system finansowania podlega znacznemu obciążeniu, co wymaga wdrażania mechanizmów kompensacyjnych oraz elastycznego zarządzania wydatkami publicznymi. Analizy OECD wskazują, że systemy o wyższym poziomie finansowania oraz lepszej strukturze wydatków wykazują większą odporność na szoki zewnętrzne[24].

Wymiar epidemiologiczny obejmuje zdolność systemu do monitorowania i ograniczania zagrożeń zdrowotnych, w tym chorób zakaźnych oraz skutków przerwania leczenia chorób przewlekłych. W warunkach migracji przymusowej szczególnego znaczenia nabiera efektywność systemów nadzoru epidemiologicznego, programów szczepień oraz zdolność do szybkiego reagowania na pojawiające się ogniska chorób. Światowa Organizacja Zdrowia wskazuje, że brak ciągłości opieki zdrowotnej w populacjach migracyjnych może prowadzić do pogorszenia wskaźników zdrowotnych zarówno wśród migrantów, jak i ludności przyjmującej.

Wymiar społeczno-integracyjny odnosi się do zdolności systemu ochrony zdrowia do funkcjonowania w warunkach zróżnicowania kulturowego oraz społecznego. Obejmuje on poziom akceptacji społecznej dla migrantów, dostępność usług tłumaczeniowych oraz kompetencje międzykulturowe personelu medycznego. Badania wskazują, że bariery językowe oraz brak integracji społecznej mogą prowadzić do ograniczenia dostępu do świadczeń zdrowotnych oraz obniżenia efektywności systemu[25].

Funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia w warunkach kryzysu migracyjnego ujawnia się na trzech poziomach operacyjnych. Pierwszy z nich stanowi zdolność absorpcji, rozumiana jako możliwość przyjęcia nagłego wzrostu liczby pacjentów bez utraty podstawowej funkcjonalności systemu. Drugi poziom obejmuje zdolność adaptacji, polegającą na dostosowaniu struktur organizacyjnych oraz procedur do nowych warunków funkcjonowania. Trzeci poziom stanowi zdolność transformacji, rozumiana jako wprowadzanie trwałych zmian systemowych, które zwiększają odporność na przyszłe kryzysy.

W ujęciu syntetycznym odporność systemu ochrony zdrowia może być interpretowana jako funkcja współzależnych komponentów instytucjonalnych, zasobowych, finansowych, epidemiologicznych i społecznych, których integracja determinuje zdolność systemu do utrzymania ciągłości świadczeń zdrowotnych w warunkach zwiększonej presji. Wysoki poziom odporności charakteryzuje systemy zdolne do jednoczesnej absorpcji szoku, adaptacji operacyjnej

[23] OECD, https://www.oecd.org/en/topics/health.html (18.04.2026).
[24] WHO, https://www.who.int/publications/i/item/health-of-refugees-and-migrants (18.04.2026).
[25] H. Legido-Quigley, D. Panteli, J. Car, M. McKee, R. Busse, *Clinical guidelines for chronic conditions in the European Union*, World Health Organization 2013.

oraz transformacji strukturalnej, co pozwala na zachowanie stabilności funkcjonowania nawet w warunkach długotrwałego kryzysu.

Analiza funkcjonowania systemu ochrony zdrowia w Polsce w warunkach wojennego kryzysu migracyjnego wskazuje, że system ten wykazał znaczną zdolność adaptacyjną, umożliwiającą zapewnienie ciągłości świadczeń zdrowotnych pomimo istotnego wzrostu obciążenia. Jednocześnie ujawniły się jego ograniczenia strukturalne, szczególnie w obszarze zasobów kadrowych oraz koordynacji międzysektorowej. Oznacza to, że długoterminowe wzmacnianie odporności systemu ochrony zdrowia wymaga nie tylko zwiększenia nakładów finansowych, lecz przede wszystkim poprawy integracji jego komponentów oraz rozwijania mechanizmów zarządzania kryzysowego i współpracy międzyinstytucjonalnej.

Tabela 3. Propozycja wskaźników monitorowania odporności systemu ochrony zdrowia

Wymiar	**Przykładowy wskaźnik**
Instytucjonalny	czas wdrożenia procedur kryzysowych
Kadrowy	liczba lekarzy i pielęgniarek na 1000 mieszkańców
Finansowy	udział wydatków kryzysowych w budżecie NFZ
Epidemiologiczny	liczba ognisk chorób zakaźnych
Integracyjny	liczba świadczeń realizowanych z udziałem tłumaczy

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźniki te mogą stanowić podstawę budowy krajowego systemu monitorowania odporności systemu ochrony zdrowia na kryzysy migracyjne oraz inne sytuacje nadzwyczajne.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzona analiza pozwala na sformułowanie wniosku, że odporność systemu ochrony zdrowia w warunkach kryzysu migracyjnego wywołanego konfliktem zbrojnym stanowi kluczowy komponent bezpieczeństwa państwa, determinujący zdolność do zapewnienia ciągłości świadczeń zdrowotnych oraz ochrony zdrowia populacji. Dynamiczny i długotrwały napływ migrantów ujawnia zarówno potencjał adaptacyjny systemu, jak i jego ograniczenia strukturalne, szczególnie w obszarze zasobów kadrowych, finansowania oraz koordynacji międzyinstytucjonalnej.

Wyniki analizy potwierdzają przyjętą hipotezę badawczą, zgodnie z którą poziom odporności systemu ochrony zdrowia nie jest determinowany wyłącznie przez wielkość dostępnych zasobów, lecz przede wszystkim przez stopień integracji jego komponentów oraz zdolność do ich elastycznego wykorzystania. Systemy charakteryzujące się wysokim poziomem koordynacji instytucjonalnej, sprawnymi mechanizmami zarządzania oraz zdolnością do szybkiej reorganizacji wykazują większą skuteczność w reagowaniu na sytuacje kryzysowe niż systemy opierające się wyłącznie na zwiększaniu nakładów finansowych czy infrastrukturalnych.

Zaproponowane ujęcie modelowe, oparte na trzech poziomach funkcjonalnych – absorpcji, adaptacji i transformacji – umożliwia kompleksową ocenę zdolności systemu ochrony

zdrowia do reagowania na kryzysy migracyjne. Szczególne znaczenie ma zdolność do przechodzenia od działań reaktywnych do działań o charakterze strategicznym, ukierunkowanych na trwałe wzmacnianie odporności systemu. Oznacza to konieczność wdrażania rozwiązań systemowych, obejmujących rozwój zasobów kadrowych, cyfryzację procesów zarządzania, wzmocnienie nadzoru epidemiologicznego oraz poprawę integracji społecznej migrantów.

W perspektywie praktycznej wyniki badań wskazują na potrzebę budowy zintegrowanego podejścia do zarządzania systemem ochrony zdrowia w warunkach kryzysowych, uwzględniającego współpracę międzysektorową oraz wielopoziomową. Kluczowe znaczenie ma również rozwijanie mechanizmów wczesnego ostrzegania oraz scenariuszowego planowania działań, które pozwolą na skuteczniejsze przygotowanie systemu na przyszłe kryzysy o podobnym charakterze.

W kontekście dalszych badań zasadne wydaje się pogłębienie analiz empirycznych, w szczególności w zakresie oceny efektywności wdrażanych rozwiązań oraz porównań międzynarodowych, które umożliwią identyfikację dobrych praktyk w zakresie budowania odporności systemów ochrony zdrowia. W warunkach utrzymującej się niestabilności środowiska bezpieczeństwa zagadnienie to nabiera szczególnego znaczenia, stanowiąc jeden z kluczowych kierunków rozwoju współczesnych systemów bezpieczeństwa zdrowotnego.

BIBLIOGRAFIA

Bober Benedykt. 2016. „Bezpieczeństwo zdrowotne jako istotny komponent bezpieczeństwa państwa". Studia nad bezpieczeństwem 1: 33-64.

Borkowski Mirosław. 2013. Prawne podstawy bezpieczeństwa zdrowotnego człowieka. Wybrane zagadnienia prawa żywnościowego. W Bezpieczeństwo zdrowotne człowieka. Wybrane problemy, Wydawnictwo Gdańskiej Szkoły Wyższej.

Cianciara Dorota. 2018. Zdrowie publiczne w Polsce – problemy i wyzwania. Studia BAS 4(56): 77-102.

Decyzja wykonawcza Rady (UE) 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r. stwierdzająca istnienie masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy w rozumieniu art. 5 dyrektywy 2001/55/WE i skutkująca wprowadzeniem tymczasowej ochrony. Dz. Urz. UE L 71/1 z 4.03.2022.

Druk nr 1966. Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonania ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

Dyrektywa Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami. Dz. Urz. UE L 212/12 z 7.08.2001.

Grzywna Paweł. 2017. Bezpieczeństwo zdrowotne w nauce o polityce społecznej. Wprowadzenie do dyskusji. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Harasim Konrad. 2018. „Bezpieczeństwo zdrowotne vs dobrostan psychospołeczny – aspekty aksjologiczne i funkcjonalne". Kultura Bezpieczeństwo. Nauka – praktyka – refleksje 29: 58-69.

Jurczak Dariusz, Dumkiewicz Kamil. 2021. „Bezpieczeństwo zdrowotne w pandemii w obszarze pogranicza polsko-rosyjskiego". Kultura Bezpieczeństwa Nr 40; 92-106.
Kempner Joanna. 2017. "Invisible people with invisible pain: A commentary on 'Even my sister says I'm acting like a crazy to get a check': Race, gender, and moral boundary-work in women's claims of disabling chronic pain". Social Science & Medicine 189: 152-154.
Kruk Margaret, Myers Michael, Varpilah S. Tornorlah, Dahn T. Bernice. 2015. "What is a resilient health system? Lessons from Ebola". The Lancet, 385: 1910-1912.
Latalski Maciej, Pacian Anna. 2014. Zdrowie publiczne a medycyna społeczna. W Zdrowie publiczne. Warszawa: PZWL.
Legido-Quigley Helena, Panteli Dimitra, Car Josip, McKee Martin, Busse Reinhard. 2013. Clinical guidelines for chronic conditions in the European Union, World Health Organization.
Nowicka Paulina Maria, Kocik Janusz. 2018. „Zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego Polski". Studia BAS 4(56): 103-121.
OECD. 2026. W https://www.oecd.org/en/topics/health.html
Oskierko Marcin, Łysomirski Adrian, Stankowski Daniel, Kołodyński Marcin. 2025. Warunki prawne wjazdu i pobytu obywateli Ukrainy w Polsce po rozpoczęciu działań wojennych w Ukrainie. W Wielowymiarowość środowiska bezpieczeństwa. Część druga, 111-134, Wydawnictwo Akademii Bialskiej.
Pacian Anna. 2015. Prawna Ochrona Pacjenta. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
Paplicki Mateusz. 2020. Bezpieczeństwo zdrowotne obywatela w polskim systemie ratownictwa medycznego. Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa.
Pietraś Marek. 2023. „Bezpieczeństwo zdrowotne jako wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego". Athenaeum, Polskie Studia Politologiczne 78(2): 253-279.
Pieniążek – Osińska Beata. 2025. Ile faktycznie kosztuje leczenie Ukraińców w Polsce? Dane z NFZ zmieniają spojrzenie. W https://www.rynekzdrowia.pl/Finanse-i-zarzadzanie/Ile-faktycznie-kosztuje-leczenie-Ukraincow-w-Polsce-Dane-z-NFZ-zmieniaja-spojrzenie,276342,1.html.
Prezes Rady Ministrów. 2025. Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonania ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium państwa, Warszawa, Druk nr 1966.
Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Dz.U. 2022 poz. 583.
Ustawa z dnia 15 maja 2024 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2024, poz. 854.
WHO. W https://www.who.int/publications/i/item/health-of-refugees-and-migrants.
Wojtczak Andrzej. 2017. Zdrowie publiczne wyzwaniem dla systemów zdrowia XXI wieku. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.

Damian JARNICKI
Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
damian.jarnicki@uws.edu.pl
https://orcid.org/0000-0002-1573-6200
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.04

PRYMAT SKUTECZNOŚCI – ŚRODOWISKO NATURALNE JAKO CEL I KOSZT WSPÓŁCZESNYCH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

ABSTRAKT: Współczesne konflikty zbrojne, przeobrażające się w angażujące całą państwową machinę wojny, stają się nie tylko coraz częstsze, ale również coraz bardziej bezkompromisowe w doborze celów i środków, przy pomocy których rozstrzygnięcia mają być osiągane. Choć nie są to wciąż wojny totalne, generują poprzez maksymalizację intensywności, a przede wszystkim kalibracji inwazyjności dla państw atakowanych, potrzebę obrony totalnej. Totalność przybiera formę spowodowania uciążliwości dla adwersarza, która osłabi jego morale i sprawczość odwetu. Jest to więc walka nie tylko z wrogiem militarnym, ale de facto również – własnym otoczeniem. Celem staje się sprawianie uciążliwości przeciwnikom, poprzez niszczone środowisko naturalne. Środowisko ekologiczne jest tu więc rozpatrywane jako swoisty „zakładnik", którego instrumentalizację we współcześnie różnie motywowanej agresji zbrojnej wykorzystuje się poprzez precyzyjnie priorytetyzowany system zadawania strat – destrukcji wobec rywala. Maksymalizacja szkód, przy jednoczesnej ekonomizacji angażowania środków własnych w agresję przy użyciu szkodliwej sprawczości ubytków środowiskowych, stanowi przejaw geostrategicznego „makiawelizmu". Środowisko staje się poszukiwanym źródłem asymetrycznej przewagi w symetrycznych konfliktach, dlatego upowszechnienie takiego podejścia operacyjnego powoduje debatę nad koniecznością „uzbrojenia" prawa międzynarodowego w narzędzia, by zapobiegać, a jeśli już się wydarzy, ścigać i karać – tzw. ekobójstwo.

SŁOWA KLUCZOWE: konflikty zbrojne, środowisko naturalne, ekobójstwo, taktyka wojskowa, cele strategiczne

THE PRIMACY OF EFFECTIVENESS: THE NATURAL ENVIRONMENT AS A TARGET AND CASUALTY OF CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS

ABSTRACT: Contemporary armed conflicts, evolving into wars involving the entire state machine, are becoming not only increasingly frequent but also increasingly uncompromising in the choice of goals and means by which decisions are to be achieved. While these are still not total wars, they generate the need for total defense through maximizing intensity and, above all, calibrating the invasiveness of attacked states. Total defense takes the form of causing nuisance to the adversary, weakening their morale and the ability to retaliate. Therefore, it is a fight not only against the military enemy but also, de facto, against one's own environment. The goal becomes to cause nuisance to opponents through the destruction of the natural environment. The ecological environment is thus considered a kind of "hostage," whose instrumentalization in contemporary armed aggression, with its various motivations, is exploited through a precisely prioritized system of inflicting losses and destruction on the opponent. Maximizing damage while simultaneously economizing the involvement of one's own resources in aggression through the harmful agency of environmental damage is a manifestation of geostrategic "Machiavellianism." The environment is becoming a sought-after source of asymmetric advantage in symmetrical conflicts, therefore, the widespread adoption of this operational approach sparks debate on the need to "arm" international law with tools to prevent, and if it does occur, prosecute, and punish so-called ecocide.

KEYWORDS: armed conflicts, natural environment, ecocide, military tactics, strategic goals

WPROWADZENIE

Corocznie 6 listopada świat dostaje, za sprawą obchodów Międzynarodowego Dnia Zapobiegania Wyzyskowi Środowiska Naturalnego podczas Wojen i Konfliktów Zbrojnych (od 2001 r.), przypomnienie o tym, że żywioł agresji zbrojnej zatacza bardzo szerokie destrukcyjne kręgi, czyniąc poważne skutki bieżące, długotrwałe, a nierzadko nieodwracalne. Niestety również, pomimo międzynarodowej jurysdykcji w formie Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskiej, obligującego do odpowiedniej kalibracji metod i środków walki, w roku 2026 wciąż dochodzi do poważnych – i co gorsza – nieprzypadkowych, lecz tendencyjnych naruszeń w tym zakresie[1].

Kwestie poważnych problemów środowiska sytuują je rokrocznie od 2011 roku w czołowej piątce publikowanego przy okazji Światowego Forum Gospodarczego dokumentu analitycznego „Global Risk Report". Analizy w tym zakresie, wykraczając poza *stricte* „zielone" aspekty wspomnianej problematyki, pokazują także m.in.[2]:

- kaskadowość stresu środowiskowego i generowaną nimi radykalizację polityczną;
- zaostrzenie rywalizacji w krajobrazie konkurencyjnym;
- wpływ na ekonomię – fundamenty bezpieczeństwa gospodarczego państw;
- pogłębienie problemów energetycznych;
- spiralę wpędzeń w niestabilność łańcuchów dostaw;
- finalnie strategiczną konkurencję wokół zasobów.

Tematyka środowiska naturalnego w zderzeniu z cechami i mechanizmami współczesności jest bardzo kontrowersyjna i złożona. Frapującym jest chociażby fakt, że podczas gdy jedni koncentrują się na kompleksowym dążeniu do przybliżania celów np. neutralności klimatycznej i ograniczania emisji gazów cieplarnianych[3], drudzy (liczby idące w dziesiątkach tysięcy oficjeli) udają się prywatnymi odrzutowcami na szczyt klimatyczny[4], a jeszcze inni z premedytacją, dla celów geopolitycznych, niszczą metodycznie bieżące i strategicznie istotne – fundamenty zaplecza środowiskowego, pogarszając kondycję samego środowiska naturalnego, ale również położenia milionów ludzi.

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE ARTYKUŁU

Powyższą sytuację problemową można sprecyzować jako rosnące globalnie bagatelizowanie kwestii środowiskowych w związku z kontekstem postępującego prymatu radykalnych rozwiązań

[1] Instytut Rozwoju Myśli Ekologicznej, *Międzynarodowy Dzień Zapobiegania Wyzyskowi Środowiska Naturalnego podczas Wojen i Konfliktów Zbrojnych*, 06.11.2020, https://irme.pl/miedzynarodowy-dzien-zapobiegania-wyzyskowi-srodowiska-naturalnego-podczas-wojen-i-konfliktow-zbrojnych/ (03.04.2026).
[2] E. Farnworth, A. Ruhweza, *Governing environmental risk in an era of geopolitical instability*, 12.03.2026, https://www.weforum.org/stories/2026/03/governing-environmental-risk-era-geopolitical-instability/ (31.03.2026).
[3] K. Lipiński, M. Miniszewski, M. Pilszyk, *Zielona transformacja w cieniu wojny*, „Policy Paper" 2022, 3, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/11/PolicyP-3_Zielona-transfor-wojna-6.12.2022-B.pdf (27.03.2026).
[4] T. Grabowski, *Samoloty lecące na szczyt klimatyczny COP28 wyemitowały tyle CO2, że możesz dalej jeździć dieslem*, 06.12.2023, https://autoblog.spidersweb.pl/samoloty-lecace-na-cop28-klimatyczny-wyemitowaly-tyle-co2-ze-mozesz-dalej-jezdzic-dieslem (03.04.2026).

w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego. Przedmiotem badań w niniejszym artykule jest wpływ działań wojennych na stan środowiska naturalnego. Przedmiotem poznania postuluje się poszerzenie perspektywy w zakresie determinantów decyzyjnych we współczesnej rywalizacji międzypaństwowej, w której kwestie racjonalnej troski o kwestie środowiska naturalnego schodzą na drugi plan, a priorytetem staje się zapewnienie skuteczności kampanii wojskowych.

Celem ogólnym niniejszej pracy jest przybliżenie założeń metodycznego wykorzystywania sfery środowiska naturalnego do założeń rozstrzygnięć wojennych.

W artykule sformułowano również cele szczegółowe. Za cel poznawczym przyjęto zrozumienie przedkładania prymatu skuteczności militarnej nad względami ochrony środowiska. W ramach szczegółowego celu opisowego założono charakterystykę wybranych militarnych naruszeń ekologicznych we współczesnych konfliktach zbrojnych. Celem diagnostyczno-wyjaśniającym uczyniono ciąg przyczynowo-skutkowy dążenia do ustalenia przyczyn bezkompromisowych działań w zakresie niszczenia środowiska naturalnego w ramach konfrontacji militarnych. Poprzez realizację celu prognostycznego zakłada się ustalenie tendencji w zakresie militaryzacji ekologii i refleksji nad degradacją środowiska poprzez działania zbrojne. Dodatkowo dążono do wypełnienia funkcji utylitarnej nauki poprzez wyeksponowanie niszczącego wpływu ekologicznego działań wojennych, uderzającego nie tylko lokalnie, ale i globalnie.

W zaproponowanym kontekście sformułowano następujący ogólny problem badawczy o brzmieniu:

- w jakim zakresie aspekt ekologiczny „obiecuje" przybliżenie realizacji celów militarnych i dlaczeogo staje się atrakcyjny jako środek prowadzący do eskalacji?
- Szczegółowe problemy badawcze postulują ustalenia:
- w jakim stopniu i w jakim zakresie środowisko naturalne jest instrumentalizowane jako środek prowadzący do zdobycia militarnych przewag?
- jakie konsekwencje, jako metoda prowadzenia współczesnych konfliktów zbrojnych, niesie wykorzystywanie destrukcji ekologii adwersarzy?
- jakie są perspektywy uznania cywilizacyjnie instrumentów zabezpieczenia środowiska naturalnego jako celu i kosztu wobec instrumentalizowania środowiska w ramach współczesnych kampanii militarnych?

W zakresie powyższej kompozycji metodologicznej założenia merytoryczne należy wyrazić w następującej formie przypuszczeń, prowadzących do uwierzytelnienia w toku prezentacji materiału, w zakresie ogólnej hipotezy badawczej, dotyczącej ogólnego problemu badawczego, wydaje się, że strefa środowiskowa zyskała (w sensie pejoratywnej skuteczności dla cywilizacji, ale pozytywnej strategii wojskowych rozstrzygnięć) znaczenie, biorąc pod uwagę szerszy zmysł precyzyjnych i efektywnych kampanii militarnych.

Jeśli chodzi o docelowe wyjaśnienia i perspektywę osiągnięcia konkluzji, dotyczących szczegółowych komponentów sytuacji problemowej, należy przyporządkować kolejnym problemom badawczym następujące hipotezy:

– wydaje się, że współczesna sceneria globalnej architektury bezpieczeństwa i jej militarna dynamika pozwala przypuszczać, że taktyka osłabiania adwersarza poprzez destrukcję jego środowiska naturalnego, ma uderzyć w obecne możliwość, jak i źródła jego stabilności i przyszłości;
– należy założyć, że realizowana z premedytacją i konsekwencją strategia wykorzystywania środowiska naturalnego jako środka ciężkości (warunkującego powodzenie eskalacji militarnej) stanowi przejaw przekonania o skuteczności nacisku agresorów, ale również broń obosieczną w ramach obrony totalnej i odporu; dodatkowo wiąże konsekwencjami nie tylko strony walczące, ale również społeczność międzynarodową;
– wydaje się zasadnym przewidywanie, że pomimo ewolucji prawa międzynarodowego, dążącego do odzwierciedlenia specyfiki wyzwań niebezpieczeństwa współczesnego świata, kwestia uznania destrukcji za kolejny przejaw zbrodni międzynarodowej jest wciąż dyskusyjna jako skuteczny oraz respektowany instrument regulujący cywilizacyjnie.

Powyższa kompozycja metodologiczna i logiczna, stanowiąca *de facto* samą w sobie sytuację problemową, służy docelowo także wypełnieniu zdiagnozowanej w literaturze przedmiotu luki badawczej, za jaką należy uznać przyczynowo-skutkowy kontekst decyzji i premedytacji działań w kontekście prowadzonej oficjalnej narracji wobec eskalacji napięć oraz prowadzonych działań militarnych.

Założeniom konceptualnym niniejszego opracowania podporządkowano środki metodyczne w postaci zastosowania metod teoretycznych w naukach społecznych, dedykowanych:
– pozycjonowaniu metodologicznemu artykułu w związku z obserwacjami faktograficznymi i merytorycznymi w zakresie współczesnego klimatu bezpieczeństwa i determinantów współczesnych starć militarnych – dedukcja;
– konkludowaniu w zakresie wspólnych mianowników prowadzenia konfliktów zbrojnych we współczesnych starciach, ale na różnych arenach i przez różnych aktorów – wnioskowanie przez analogię,
– próbie uchwycenia fenomenu instrumentalizacji środowiska naturalnego we współczesnych starć wojskowych – analiza krytyczna literatury i źródeł;
– ustaleniu zaistniałych faktów jako tendencji wywoływania wojen ograniczonych, generujących konieczność obrony totalnej czy też podkreślaniu działań ukierunkowanych w środowisko naturalne jako działań zbliżających cywilizację do uznania jej za zbrodnię jak np. przeciwko ludzkości – indukcja;
– ukazaniu destrukcji ekologicznej jako lewara militarnego, ale także broń obosieczną, stosowaną zarówno przez agresora, jak i broniącego się – analiza systemowa.

STARCIA MILITARNE I EKOLOGIA – ANATOMIA STRATEGICZNEJ ZALEŻNOŚCI

Refleksja nad znaczeniem zależności środowiska od klimatu (nie-bezpieczeństwa), choć wypływająca z paradygmatycznej perspektywy poszerzającej analizy o aspekt bezpieczeństwa, we

współczesnym świecie, znajduje determinant egzemplifikacyjny – głównie w realistycznym postrzeganiu gry interesów (często pomimo całego pokaźnego dorobku irenologicznego, pozwalającego zrozumieć i stosować metody irenologiczne w relacjach międzypaństwowych czy też racjonalności dokonywanych zawczasu – przed rozpoczęciem konfliktów – studiów nad konfliktami zbrojnymi, teoretycznie – dostarczającymi logiki odstraszającej lub kalibrującej działania wojenne w stronę ograniczoną[5]). Dlatego wielopodmiotowe, wieloprzedmiotowe, a tym samym wielowymiarowe przełożenie tej zależności, nie znajdujące *de facto* wciąż kompleksowych rozwiązań prewencyjnych oraz kryzysowych, zaś zyskujące witalność zagrożeń zwielokratniających inne – są ściśle związane, ale również wynikające z polityk bezpieczeństwa ośrodków siły[6].

Obserwowanym faktem, relacyjnie rezonującym we współczesnym środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego wydają się być pewne pozornie (ale jedynie pozornie) dychotomiczne określenia, oddające specyfikę rozstrzygnięć we wspomnianych politykach bezpieczeństwa, a właściwie ich konsekwencji. Z jednej strony możemy postrzegać je jako dynamiczne zarządzanie eskalacją i dążenie do szybkich i precyzyjnych uderzeń w system bezpieczeństwa (obronny) wroga, a z drugiej strony, „atrakcyjność" tego typu celów i strategii agresora, powodująca zagadkowość obiektów i sekwencji ataku, skutkuje tym, że broniący się (któremu zależy na szybkim przejściu do kontrofensywy oraz przejęcia analogicznej inicjatywy) musi prowadzić „obronę totalną". Do systemu obrony totalnej zalicza się nie tylko upowszechnienie podmiotów proaktywnych w obronie, ale również swoiste ufortyfikowanie w odporność wszelkich elementów (w tym środowiskowych), niezbędnych do: po pierwsze, przetrwania w dobie starcia, a po drugie, najszybszego przywrócenia stabilności w państwowym, bądź wpływającym na nie, środowisku bezpieczeństwa[7].

Woda jest centralnym elementem ekosystemu, wskazującym z jednej strony na powiązanie człowieka ze środowiskiem, a z drugiej staje się celem w kontekście rywalizacji strategicznej o zasoby. „Wojny wodne" są prowadzone poprzez walkę informacyjną w ramach krytyki ze strony społeczności państw destrukcyjnie eksploatujących zasoby wodne, ustawiczne starcia dyplomatyczne na temat zarządzania akwenami wodnymi czy też regularne zbrojne konfrontacje zbrojne, w których nie wprost, ale „niebieskie złoto" jest pośrednim *casus belli*[8].

Ekologia zyskuje więc z jednej strony ważne miejsce w dyskursie nad perspektywami globalnego zarządzania jako spoiwo relacji pomiędzy społeczeństwem, ekonomią i naturą, przekładającą się na określone ostrzeżenia w zakresie bioróżnorodności, jakości wód, jakości żywności czy generalnie zdrowia i stanu klimatycznego[9]. Jednak z drugiej strony staje się również newralgicznym elementem rywalizacji, w ramach którego, zdaniem badacza Programu

[5] A. Czupryński, *Peace and armed conflict studies*, „Journal of Security and Sustanbility Issues" 2025, 11, s. 63-65.
[6] H. Wyligała, *Bezpieczeństwo ekologiczne*, [w:] T.W. Grabowski (red.), *Bezpieczeństwo publiczne*, Kraków 2023, s. 71-73.
[7] J. Raubo, *Obrona powszechna dla Polski. Raport,* Warsaw Enterprise Institute, Czerwiec 2022, s. 4-5 https://wei.org.pl/wp-content/uploads/2022/06/Obrona-powszechna.pdf (29.03.2026).
[8] P. Drembkowski, *Wojna o niebieskie złoto*, „Zeszyty Naukowe WSOWL", 161(3), 2011, s. 208.
[9] D. Obura, *Nature in global governance,* [w:] *Global Catastrophic Risks 2026,* Global Challenges Foundations, s. 23-24, https://globalchallenges.org/app/uploads/2025/12/Global-Catastrophic-Risks-2026.pdf (27.03.2026).

Obrony i Bezpieczeństwa Transatlantyckiego z Centrum Analiz Polityki Europejskiej (CEPA) Davida Cattlera, punktem ciężkości współczesnych wojen jest swoisty „konkurs wytrzymałości", gdzie „konkurencjami" wpływającymi na ostateczny wynik są: zdolność utrzymywania linii produkcyjnych, dostępności łańcuchów dostaw oraz zdolność do regeneracji[10] – gdzie szczególnie ta ostatnia w dużej mierze jest ściśle związana z całym ekosystemem środowiska.

Dlatego, równolegle do globalnej rewolucji cyfrowej, w wysiłkach zarówno multilateralnych, jak i unilateralnych w dalekosiężnych kalkulacjach ważną rolę odgrywa w istocie bezpieczeństwo klimatyczne. Niestety, dla wielu równie ważnym staje się otwarcie kolejnego frontu starcia i tzw. „sekurytyzacja klimatu" jako determinantów, które można zbrojnie modulować w przestrzeni adwersarza (przyjmując za permanentną zdolność ekosystemu do samoregulacji, nawet po znacznym przestymulowaniu)[11].

Dzieje się tak, pomimo że dzisiejsze wojny są obwarowane koniecznością prowadzenia jeszcze bardziej skrupulatnej kalkulacji ekonomii i gospodarki wojennej, która jest ściśle skorelowana z np. konsekwencjami środowiskowymi i tu *stricte* – np. kryzysami energetycznymi, mającymi zarówno skutki dla logistyki wojskowej, jak i dla ludności cywilnej – często w ekstremalnych warunkach pogodowych[12].

Dlatego, choć w czasach błyskawicznie proliferującej narracji w infosferze i skupiania się na np. na stricte militarnych zbrodniach wojennych, instrumentalizowaniu zabronionych traktatowo broni czy też intencyjnych atakach na infrastrukturę cywilną, w tym medyczną, nie powinno uciekać to, co stanowi odwieczny środek, bezwzględnie instrumentalizowany – mianowicie środowisko naturalne. Tzw. ekobójstwo w ujęciu historycznym, ale również współczesnym jako efektu kalibracji sztuki wojennej – przybierało różne formy. Od zatruwania podczas natarcia i okupowania ujęć wodnych czy też struktury gleby, po masowe wywoływanie pożarów i tzw. taktykę spalonej ziemi oraz poważne zmienianie biegów rzek (i tzw. wojny hydrauliczne). Jakkolwiek, zawsze było i jest wynikiem kategoryzacji na podstawie zestawienia stosowanych metod prowadzenia działań zbrojnych z ich celowością. I na tej podstawie tzw. ekobójstwa można wyróżnić w przypadku[13]:

- celowego niszczenia środowiska (np. chirurgiczne niszczenie oczyszczalni ścieków);
- niekonwencjonalnych działań wojennych (pozbawiających adwersarza taktycznie opcjonalności – np. poprzez ogołocenie przeciwnika z osłony lasu);
- regularnych konwencjonalnych działań zbrojnych (np. inwazyjne zaminowywanie terenów zielonych).

[10] D. Cattler, *New Ways to Win Wars — Proposals for the West*, CEPA. 09.04.2026, https://cepa.org/article/new-ways-to-win-wars-proposals-for-the-west/ 10.04.2026).
[11] M. Ziółkowski, *Bezpieczeństwo klimatyczne*, [w:] J. Fabisiak, H. Sommer, G. Zakrzewski (red.), *Funkcje bezpieczeństwa. Część pierwsza*, Rzeszów 2022, s. 99-111.
[12] E. Monnet, *Economic Planning and War Economy in the Context of Ecological Crisis*, „Green", „War Ecology: A New Paradigm?" 2022, 1(2), s. 46-50.
[13] P. Jędral, *Ekobójstwo jako narzędzie wojny. Jak ukarać sprawców niszczenia środowiska?*, 30.11.2024. https://oko.press/ekobojstwo-jako-narzedzie-wojny-jak-ukarac-sprawcow-niszczenia-srodowiska (27.03.2026).

Jest to generalnie działalność utrudniająca przetrwanie i odtwarzanie homeostazy w środowisku społeczno-gospodarczym, biorąc pod uwagę krąg destrukcji (kinetycznej, powietrznej, lądowej i morskiej) i jego wpływ[14]:

- eksplozje (np. bomb fosforowych) – powodujące uwolnienie toksyn przemysłowych, jak również fal upałów powodowanych przez pożary;
- eksplozje infrastruktury budowalnej, powodującej proliferację pyłu;
- emisja różnego rodzaju efektów spalań ze sprzętu wojskowego (np. samolotów i czołgów) czy też emisja związana z jego polową konserwacją.

Jednakże historycznie można mówić o nielinearnej ewolucji relacji, odnotowywanych przez stosowaną technologię w kontekście zakładanego efektu taktycznego, powiązanego z odpowiednią konsekwencją środowiskową. I tak, w czasie II wojny światowej, w tracie bombardowań strategicznych przy użyciu broni zapalającej, zniszczenia ośrodków miejskich i przemysłu przynosiły zniszczenia całych ekosystemów, w tym trwale zanieczyszczających glebę. Wojna w Zatoce Perskiej na ogromną skalę przyniosła otwarcie rozdziału dla nowoczesnych kampanii powietrznych, zakładających zakłócenia gospodarki i logistyki, powodujących masowe zanieczyszczenia powietrza oraz degradację i tak pozostających pod dużą presją ekosystemów pustynnych – pożary szybów naftowych. Precyzyjna broń kierowana, używana w Kosowie i Iraku, przynosiła uwalnianie po atakach infrastrukturalnych niebezpiecznych substancji chemicznych oraz m.in. poważne zakłócenia w dostawie wody. Najnowsze starcia, w których dołożono jeszcze do działań kinetycznych dodatkowo wojnę elektroniczną i cybernetyczną, mają na celu komplementarnie zakłócać systemy, wpływać na niestałość sieci energetycznych, ale także, co wyjątkowo niebezpieczne – generować wtórne zanieczyszczenia związane z zarządzania wieloma sektorami – infrastrukturą krytyczną[15].

Środowisko jest więc determinantem, który, z jednej strony, w sytuacji wojennej nierzadko aktywuje skłonność do lawinowej destrukcji jego składowych, a z drugiej strony, aktywem, który wydaje się atrakcyjnym z punktu widzenia przejęcia i kontrolowania jego „owoców". Wypada również wspomnieć, że samo zdegradowanie środowiska, w ramach wojny „podprogowej" czy też niewypowiedzianej przybliża temperaturę sporu w stronę jego eskalacji, ale też negatywnie rezonuje środowiskowo – utrudniając nierzadko proces przywracania pokoju i długotrwałej klarownej stabilizacji sytuacji[16].

Wypada tutaj zauważyć, że obciążenie lub szkody środowiskowe związane generalnie ze sprawami militarnymi i okołomilitarnymi występują właściwie permanentnie, w trakcie trwania konfliktów zbrojnych, ale również przed i po ich zakończeniu. Jeszcze przed konfliktami,

[14] K. Yutilova, A. Adamski, *War-induced threats to environmental resilience in Ukraine and recovery perspectives*, „Prace geograficzne", 2025, 178, s. 139-142.
[15] A. Akhunov, *From tactics to ecology: how military technologies reshape the environment in contemporary conflicts*, [w:] *Proceedings of the X inernational scientific and theoretical conference – 19.09.2025*, International Center of Scientific Organization, San Francisco 2025, s. 132-140,
[16] K.T. Kotsis, *The Impact of War on the Environment. European Journal of Ecology*, „Biology and Agriculture" 2024, 5 (1), s. 97.

a więc np. w fazie przygotowań do nich można mówić o znacznym śladzie ekologicznym podczas ćwiczeń i manewrów wojskowych, obecności wojskowej w siedliskach lądowych i morskich, w których występuje odpowiednia emisja CO_2, utylizacja sprzętu czy też jego renowacja. Faza postkonfliktowa obejmuje również liczne problemy ekologiczne, takie jak sprostanie poważnym ilościom gruzu, zanieczyszczeń, przekształceń rolniczych i związanych z nimi procesom wylesiania, ale również zbieranie i usuwanie wybuchowych pozostałości wojennych[17].

Relacja zachodząca pomiędzy środowiskiem a działaniem wojennym jest zatem ścisła i klarowna. Teoretycznych recept, by uczynić ją mniej zgubną, szczególnie w coraz bardziej niestabilnej architekturze globalnej, pozornie nie brakuje. W ujęciu procesualnym (łączącym korelatywne interakcje i zależność działań oraz wpływu, przy zachowanych tzw. cenionych wartości i celów: dowódców, specyfiki operacji wojskowych oraz ludności i środowiska[18]) niszczące działanie starć militarnych wobec środowiska ekologicznego mogłoby złagodzić[19]:

- w fazie konceptualno-preparacyjnej do wojny (m.in.) – uznać globalnie prefiguratywność konsekwencji szkód środowiskowych podczas wojen i lepiej włączać się w międzynarodową presję w zakresie ratyfikacji odpowiednich zobowiązań prawnych; włączyć aspekty środowiskowe do symulacji planowania działań operacyjnych;
- w fazie gorącej konfliktu zbrojnego (m.in.) – wdrażać w komplementarne działania operacyjne dostępne środki ostrożności, neutralizujące lub obniżające – szczególnie przypadkowe – konsekwencje dla środowiska czy też nie podejmować ataków, w zakresie których z dużym prawdopodobieństwem przewiduje się ich katastrofalne skutki;
- w fazie postkonflikowej (m.in.) – szczególnie na bazie casusów i analizy wzajemnych doświadczeń (w określonej przestrzeni geograficznej i specyfice środowiskowej) uzgadniać hierarchię priorytetowo chronionych stref środowiskowych, jak również aktualizować przyszłe doktryny operacyjne o chociażby spostrzeżenia i wytyczne ośrodków naukowych i organizacji zajmujących się sprzężeniem wojen dla środowiska, dostosowując do tego również rozbudowywaną świadomość w zakresie zakupowanej broni.

Tak się jednak nie dzieje, a największe uderzenia w naturę występuje wciąż w gorącej fazie konfliktów zbrojnych. Tylko w kontekście wojny na Ukrainie i działań rosyjskich według stanu na 3,5 roku wojny w 2025 roku, w luźnych wyliczeniach, mówi się od liczbie od 8 tysięcy zbrodni na Ukrainie, ale inne źródła mówią o 12 000[20].

W kontekście powyższego, pod kątem precyzyjnego nazywania powyżej opisywanych zjawisk, pojawiają się różne koncepcje, mające oddać intencję i determinację na rzecz

[17] D. Weir, *How does war damage the environment?*, 05.05.2025, https://ceobs.org/how-does-war-damage-the-environment/ (30.03.2026).
[18] M. Qandeel, *The protection of the natural environment in armed conflicts and agent-based modeling*, „International Review of the Red Cross" 2024, 106, s. 466.
[19] C. Simmons, *Enviromental harm for military operations and protection of civilians in armed conflict*, Center for Civilians in Conflict, Essex Armed Conflict and Crisis Hub, August 2023, s. 4-5, https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2023/09/CIVIC_Environment_Brief_Draft2.pdf (05.04.2026).
[20] M. Ogdowski, *Uderzenie w naturę*, „Polska Zbrojna", 18.07.2025, https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/44261?t=Uderzenie-w-nature (29.03.2026).

celowości w zakresie prowadzonych wojen, które godzą w środowisko. Jedną z nich jest koncepcja „wojny terraformującej" w skutkach – transformującej środowisko we wręcz wrogie dla ludzkiego życia, biorąc pod uwagę wzorce zniszczeń i ich skutki, oddziałujące na krajobrazy i infrastrukturę – łączące się w poważne skutki dla całych ekosystemów. Co odciska dalekosiężne piętno ekologiczne, a finalnie i humanitarne[21].

AKTUALNOŚĆ (I TENDENCJE?) TRYUMFU I ODPORU PONAD EKOLOGIĘ

Degradacja podstawowych i dodatkowych funkcji ekosystemu wywołuje fizyczny i biologiczny impakt, za którym idą ryzyka czysto ludzkie, finalnie skutkujące kaskadowymi ryzykami międzynarodowymi, co nabiera szczególnego znaczenia w kontekście wojen przyspieszających spektrum ekologicznym problemów w regionach i tak już rozpatrywanych jako zagrożone w wyniku lokalnych procesów przemysłowych. Wiele z nich, jak wskazuje raport brytyjskiego rządu, od arktycznych połaci Kanady, lasów deszczowych Amazonii i Kotliny Kongijskiej – przez rejon Himalajów, do przestrzeni rosyjskich lasów tajgijskich (borealnych) i azjatyckich przestrzeni formacji mangrowych oraz raf koralowych – to przestrzenie o ogromnym globalnym stabilizującym wpływie środowiskowym, ale jednocześnie geopolityczne zagrożone współczesnymi konfliktami geopolitycznymi[22].

Obecnie strategie wojskowe i kalibracja prowadzenia wojen, jak wskazują najnowsze analizy, to nieporównywalnie o wiele bardziej zakrojony koncept, w którym należy uwzględnić dużo więcej uwarunkowań i kryteriów, by móc stwierdzać *a priori*, a następnie *post factum*, że działanie wojenne może przynieść efekt – szeroko pojmowany jako polityczny. Planiści i decydenci współczesnych wojen, jak stwierdza profesor nauk politycznych na Towson University w Marylan – Joseph Roger Clark[23]:

- muszą uwzględniać dużo więcej aniżeli aspekt neutralizacji siły militarnej wroga;
- potrzebują strategii, która oddziałuje w jednakowym stopniu na wysiłki adwersarza, jak i jego morale;
- powinni narzucać w jednakowym stopniu dynamikę wojskową i pozawojskową starcia.

Przyjmując więc, że współczesne wojny zawierają w sobie triadę kinetycznego continuum (bezpośrednich zderzeń kinetycznych, ale również perswazyjnego zarządzania eskalacją), wojny poznawczej (utrzymywania inicjatywy i zmęczenia presją) oraz wojny piątej generacji (rozmywania wojny, ale też przenoszenia jej do sfery pozamilitarnej – np. cybernetycznej i społecznej)[24], nie dziwi, że współczesna wojna jako zjawisko komplementarne i symultaniczne w swojej

[21] S. Bahgeri, G. Kemp, *Terraforming Warfare and International Law*, 25.02.2026. https://opiniojuris.org/2026/02/25/terraforming-warfare-and-international-law/ (30.03.2026).
[22] HM Government, *Nature security assesment on global biodiversity loss, ecosystem collapse and national security*, s. 5-6, 8, 20.01.2026, https://www.gov.uk/government/publications/nature-security-assessment-on-global-biodiversity-loss-ecosystem-collapse-and-national-security (30.03.2026).
[23] J.R. Clark, *Military Strategy and the Political Dynamics of War*, „Military Strategy Magazine" 2025, 10(1), s. 12-19.
[24] P.J. Schäfer, *Reconfiguring International Security – The Strategic Evolution of Modern Warfare*, „Z Außen Sicherheitspolit" 2025, 18, s. 39-51.

naturze, zassała również (stawiając ją na szali rozstrzygnięcia) również sferę ekologiczną. Wobec tego Pierre Charbonnier (francuski filozof polityki i środowiska) wskazuje na współczesne cechy powiązań wojny (w szerokim kontekście rywalizacji i starć) i środowiska[25]:

- coraz trudniejszą harmonizację hierarchii produkcyjnej i przepływów dóbr w kontekście niedoborów;
- słabnięcie przekonania co do znaczenia koncepcji „jednej planety", fluktuację przekonań, co do odwleczonych dylematów katastroficznych, jednocześnie utrzymywanie się tendencji produkcyjnej „ucieczki naprzód";
- ekologizm o sumie zerowej (zawsze czyimś kosztem);
- wzmocnionej strategicznej wydobywczości na rzecz jako instrumentu wojny strukturalnej;
- jedynie ideologiczny zielony protekcjonizm, nie pragmatyczny;
- dualność mocarstw, które mogą być zarówno liderami zielonych technologii, ale również liderami światowej emisji;
- aktualizacja i wzmocnienia dylematu bezpieczeństwa, który nie może się zwiększać, kosztem np. troski o ekologię;
- „ekologia wojny" miesza się z „ekologią jako wojną", rozmydlając znaczenie „ekologii czasu wojny".

Wraz z występującymi poniżej przykładami uznaniowości uwzględniania rangi i kruchości środowiska ekologicznego podczas działań wojennych, wydaje się implikować to liczne konsekwencje dla strategicznej rywalizacji, w neorealistycznym środowisku bezpieczeństwa i konfrontacji, takie jak chociażby:

- dalsza relatywizacja prymatu wykładni geopolitycznej nad humanitarnym i środowiskowym;
- lekceważący stosunek do kwestii solidarności ekologicznej;
- stwarzanie precendensów w zakresie radykalizacji operacyjnych aspektów działań militarnych;
- ogromna liczba potencjalnych spraw do zbadania i ukarania, których skala stworzy lukę dla ryzyka braku wyegzekwowania tejże kary,
- ogromne nakłady na przywracanie względnej harmonii środowiskowej, skutkujące znacznym obciążeniem finansowym obywateli (w silnej kompaktowości dla utraty innych perspektyw rozwojowych);
- spowszednienie eskalacji przy użyciu „brania za zakładnika" środowiska ekologicznego.

Z pewnością wypełnienie powyższych cech występuje w przypadku największej współczesnej konwencjonalnej wojny, która toczy się od 24 lutego 2022 roku na Ukrainie, ostatnio zataczając również szerokie i dalekie kręgi również na terytorium rosyjskim. Obraz działań realizowanych z wielką premedytacją i zapalczywością (i to od pierwszych tygodni wojny, co potwierdza deokupacyjny obraz środowiskowy i zaburzenie tzw. usług ekosystemowych np.

[25] E. Gaudot, P. Charbonnier, *If You Want Peace, Prepare for War Ecology*, https://www.greeneuropeanjournal.eu/if-you-want-peace-prepare-for-war-ecology/ (27.03.2026).

w obwodzie kijowskim[26]) przez agresora – Rosję na Ukrainie, w zasadzie bardzo mocno przeczy głównym powodom rozpoczęcia inwazji, którymi ogłoszono demilitaryzację i denazyfikację Ukrainy. O wiele więcej o aktywności Rosji wykraczającej poza cele militarne, mówią działania, które miałyby na celu doprowadzenie do geopolitycznego podporządkowania poprzez „zdemokratyzowanie" „po rosyjsku" tej przestrzeni, jak również doprowadzenie do całkowitej deukrainizacji (włącznie z tożsamością, kulturą, językiem i dziedzictwem). Choć, jak zauważają Tetyana Malyarenko i Borys Kormych, rosyjskie *modus operandi*, którego zakładnikiem jest szeroko pojęte środowisko naturalne, każe odczytywać jako strategiczną implementację piątego (jako „5-D") fundamentu specjalnej operacji wojskowej, którą można nazwać „de-modernizacją" (de-suwerenizującym, kompleksowym cofnięciem rozwojowym). Jako proces, który *explicite*, jest realizowany poprzez zniszczenia i brutalną siłę, stosowaną w zasadzie na oślep i bez kalkulacji na całym ukraińskim terytorium wolnym od okupacji, ale również w ramach wyzysku, grabieży, eksploatacji, którą widać również na terenach anektowanych jak na Krymie i Donbasie oraz aktualnie bądź trwale okupowanych jak Zaporożu czy też Chersoniu[27].

Podejście Rosji do zarządzania chaosem ekologicznym w cieniu wojny ma charakter również propagandowy. Obok trudnej do ukrycia np. militaryzacji i fortyfikacji instalacji nuklearnej (jak Elektrownia atomowa w Zaporożu), poświęcania dla efektywności militarnej Parku Narodowego Kremińskie Lisy w Donbasie, znacznego zaburzenia stabilności funkcjonowania Morza Czarnego, Rosja represjonuje i utrudnia skuteczne funkcjonowanie badaczy środowiska i aktywistów ekologicznych – w samej Rosji, jak i na terenach okupowanych, również pod kątem rozszerzania narracji legitymizacyjnej – podejmuje działania ratownicze względem zwierząt (*vide* wywóz okazów z rezerwatu Askanii Nowej do Rostowa nad Donem[28]) i administracyjne na rzecz pozornej intencji tworzenia nowych Parków Narodowych – jak chociażby „Wielki Ług" w obwodzie zaporoskim[29].

Sumarycznie obraz bezkompromisowości taktyki wojskowej Rosji na Ukrainie można przedstawić przy pomocy 3-stopniowej skali, zaprezentowanej przez ekologa i specjalistkę ds. komunikacji w organizacji Ecoaction – Annę Koriahinę oraz wolontariuszkę tejże organizacji – Yelyzavetę Shpak. Systematyka skali i odpowiadająca im skala częstotliwości celów ataku (cechujących się swoistą sinusoidą logiki – niszczącego zainicjowania w lutym 2022 – następnie spadku intensywności w latach 2023-2024 – do ponownego wzrostu skali z początku inwazji) przedstawia się następująco[30]:

---

[26] M. Elbakidze, *Understanding the impact of the war on people-nature relationships in Ukraine*, „Ecosystem Services" 2025, 73, s. 1-15.

[27] *Vide* T. Malyarenko, B. Kormych, *New Wild Fields: How the Russian War Leads to the Demodernization of Ukraine's Occupies Territories,* „Nationalites Papers" 2024, 52(3), s. 497-515.

[28] K. Wojciechowski, M. Romanenko, *Wpływ działań wojennych na przyrodę Ukrainy*, „Wiedza Obronna" 2025, 294(5), s. 89-90.

[29] A. Ovchinnikov, *Environmental consequences of the war in Ukraine: Dec 2025 – February 2026 review*, 26.03.2026, https://uwecworkgroup.info/environmental-consequences-of-the-war-in-ukraine-dec-2025-february-2026-review/ (28.05.2026).

[30] A. Koriahina, Y. Shpak, *Four Years of War Against the Environment: What the Monitoring Data Reveals*, 25.05.2026, https://en.ecoaction.org.ua/4years-of-war-against-the-environment.html (28.05.2026).

– 1 stopień – zniszczenia niebezpiecznych obiektów bez ustalonego na dany moment przełożenia na środowisko naturalne;
– 2 stopień – zniszczenia wywołujące znaczne lokalne szkody;
– 3 stopień – rozległe zniszczenia z dużym środowiskowym wpływem o głębokiej i długoterminowej potrzebie odbudowy środowiska.

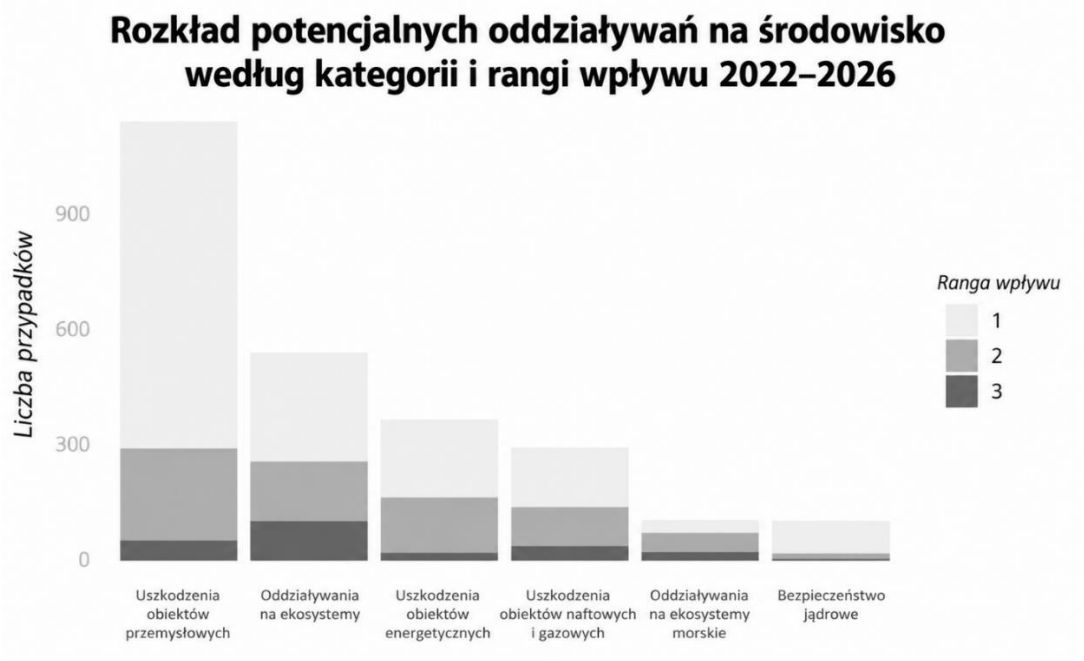

Rysunek 1. *Gradacja wpływu działań militarnych na środowisku na Ukrainie*
Źródło: Przekonwertowanie grafiki oryginalnej przy pomocy ChataGpt z: A. Koriahina, Y. Shpak, *Four Years of War Against the Environment: What the Monitoring Data Reveals*, 25.05.2026, https://en.ecoaction.org.ua/4ye-ars-of-war-against-the-environment.html (28.05.2026).

Wychodząc poza gradację celów i ich na ten moment aproksymowanych skutków, można przytoczyć parametryczną konstatację działań militarnych, jakiej odpowiada bilans całkowitej emisji CO_2. W świetle prac stowarzyszenia ekspertów ds. klimatu zgrupowanych w tzw. Inicjatywie na rzecz Rozliczania Gazów Cieplarnianych podczas Wojny oraz wyliczeń „Ecodyi" oraz resortu Gospodarki, Środowiska i Rolnictwa Ukrainy, ogólna emisja dwutlenku węgla wyniosła po 48 miesiącach wojny na Ukrainie około 311 milionów ton. Eksperci dodają, że można to sobie zobrazować paralelą do połowy rocznej emisji produkowanej w takiej potędze przemysłowej jak Republika Federalna Niemiec oraz tożsamej do efektu emisyjnego Francji[31].

Obrazu zniszczeń na styku Europy Wschodniej i Eurazji w tym konflikcie dopełnia również zestaw efektów ukraińskich dalekosiężnych ataków dronowych w newralgiczne, mające przynieść znaczący ubytek w zapleczu logistycznym Rosji (a przy okazji np. miejscowej turystyce). Jako oręż strategii odporu i odwracania uwagi rosyjskich najeźdźców, a z drugiej strony wiązania uwagi rosyjskiego społeczeństwa, jako cele uciążliwe dla reżimu na Kremlu, choć również dla rosyjskiego środowiska i społeczeństwa, wybrano rafinerie i terminale

[31] A. Ovchinnikov, *Environmental consequences of the war in Ukraine…, op. cit.*

przeładunkowe paliwa. Przełomowym dla przełamania tabu ekologicznego, a przy tym wojennego postrzega się efektowny ukraiński atak w kurorcie nad Morzem Czarnym zlokalizowanym w Tuapse (także, być może jeszcze bardziej wymowny strategicznie i propagandowo atak w trakcie tzw. rosyjskiego Davos – dorocznego forum ekonomicznego, poprzez atak na magistrale i obiekty energetyczne w Sankt Petersburgu[32]). To w wyniku tego precyzyjnego ataku do cieków wodny przedostało się wiele ton ropy, jak również odnotowywano potężne wzrosty toksycznych stężeń, łącznie wpływając na konieczność neutralizacji „miliona stóp sześciennych skażonych kamieni i ziemi"[33]. Jest to element strategii odporu, a zarazem w pewnym sensie rewanżu, za znaczne – około 10% wzrosty (w porównaniu do 2020-2021) ubytków obszarów zalesionych wywołanych post-militarnymi pożarami roku[34], jak również multilokalizacyjne (wojskowe zniszczenia infrastruktury wodnej i zanieczyszczeń samej wody) – od Wołynia przez Mariupol do przykładu Tamy w Nowej Kachowce na czwartej najdłuższej europejskiej rzece – Dnieprze[35]. Są to z jednej strony eskalujące środki, wciąż jednak ograniczone.

Swoją specyfikę egzekwowania prymatu skuteczności we współczesnej globalnej architekturze bezpieczeństwa przy zasadniczym niezważaniu na następstwa i koszty środowiskowe mają również kolejne akty rozstrzygnięć na Bliskim Wschodzie i po pierwsze „Wojna Dwunastodniowa" z 2025 roku, pomiędzy Izraelem a Iranem, a następnie połączona operacja izraelsko-amerykańska – kojarzona z nazwą „Epicka Furia". I choć, po pierwsze, szczególnie ten drugi akt agresji był intensywnie dyskutowany pod względem szerszego zmysłu racjonalności i spójności działań strony amerykańskiej (co katalizowała zmienność publicznych wypowiedzi samego amerykańskiego prezydenta i jego administracji)[36], to cele zarówno Tel-Awiwu, jak i Waszyngtonu, wydawały się w tym odraczanym i rozwleczonym starciu, klarowne. Należały do nich – w potencjalnej hierarchii wyliczeń – zniszczenie aktywów nuklearnych Iranu – zarówno obecnych, jak i zdolności ich odtwarzania, cofnięcie o kilka dekad militarnych zdolności ofensywnych (szczególnie balistycznych) Iranu, jak również próba geopolitycznego postawienia nowych akcentów w regionie, po wyperswadowujące odstręczanie od proliferacji broni masowego rażenia innych włącznie[37].

[32] L. Harding, P. Sauer, *Ukrainian drones hit St Petersburg as 'Russian Davos' opens in city*, 03.06.2026, https://www.theguardian.com/world/2026/jun/03/ukraine-drones-st-petersburg-russia-economic-forum (04.06.2026).
[33] M. Michalak, *"The New York Times": Katastrofa ekologiczna w Rosji po ukraińskich atakach*, https://wydarzenia.interia.pl/interia-blizej-swiata/news-the-new-york-times-katastrofa-ekologiczna-w-rosji-po-ukrains,nId,23480498 (28.05.2026).
[34] *Vide* A. Waśniewski and others, *Impact of the war on forest ecosystem in Ukraine based on Sentinel-2 data*, „Scientific Reports" 2024, 16, 5190.
[35] V.-M. Manoiu, M.-S. Costache, M.-A. Nica, *The Impact of the Russia–Ukraine War on Water Resources and Infrastructure of Ukraine – A Comprehensive Review*, „World" 2025, 7(3), s. 8-14.
[36] M. Singh, *How to Accomplish U.S. Objectives in Iran*, 14.05.2026, The Washington Institute for Near East Polict, https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/how-accomplish-us-objectives-iran (23.05.2026).
[37] *The Iran Project, Weighing Benefits and Costs of Military Action Against Iran*, New York 2012, s. 29-31, https://uscpublicdiplomacy.org/sites/uscpublicdiplomacy.org/files/legacy/media/IranReport_091112_FULL%20FINAL.pdf (23.05.2026).

Ocena powietrznych działań wojskowych Izraela, oceniana z punktu widzenia ekologicznego, sporządzona z perspektywy kilku miesięcy od zakończenia ich eskalacji przez irańskiego dziennikarza, badacza i eksperta medialnego Mohammada Hashemiego (powołującego się na irańskie Departamenty Energii czy też Środowiska), wskazuje, że już starcia z czerwca 2025 roku (oprócz generalnie poważnego wpływu zubożającego warstwę ozonową dla górnych warstw atmosfery, w tym szczególnie stratosfery i mezosfery, w której odbywały się wszelkie kluczowo procesy wymiany balistycznej i jej przechwytywania[38]) przyniosły stronie zaatakowanej dewastujące następstwa dla dolnych warstw i elementów środowiska naturalnego (m.in.)[39]:

- pożary od 9 do 10 tysięcy hektarów pastwisk i lasów,
- skażenia gleby,
- wysiedlenia zwierząt z naturalnych siedlisk,
- znaczne osłabienie bioróżnorodności,
- poważny wpływ na hydrosferę,
- nadzwyczajny wzrost zanieczyszczenia świetlnego i chemicznego,
- sekwestrację dwutlenku węgla i generalnie poważne uwolnienia substancji toksycznych i gazów cieplarnianych, wywodzących się z eksplozji petrochemicznych i przemysłowych środków,
- zakłócenia wzorców lęgowych i migracyjnych zwierząt.

Jeszcze większy problem licytowania eskalacji przy pomocy transregionalnych konsekwencji środowiskowych działań militarnych wystąpił w przypadku już rozszerzonego konfliktu zbrojnego z Iranem od lutego 2026 roku. W przypadku tego starcia obserwowano wzajemne bezkompromisowe groźby, jak i realne działania w zakresie zniszczeń całych (w tym poczynając od węzłowych) systemów i instalacji energetycznych, w sukurs którym szły zapowiedzi nie tylko proporcjonalnych retorsji w państwach regionu, sprzyjających koalicji atakującej względem instalacji generujących prąd i energię, ale również insynuujących możliwie bardziej obszerne konsekwencje – jak te w wyniku docelowych ataków na instalacje wodne. Nie zapominając też o wzajemnej wymianie uderzeń w pobliżu instalacji nuklearnych – w Iranie, jak i w Izraelu[40], w wyniku intensywnej wymiany ognia i doboru celów (od m.in. zniszczonych domów i budynków przez użyte paliwo i atakowane składowiska paliwa), wygenerowano tylko w pierwszej fazie konfliktu (28.02.2026-14.03-2026) – 5 054 000 ton CO_2e (ekwiwalentu dwutlenku węgla). Oznacza to więcej emisji efektu tego konfliktu zbrojnego niż np. w państwie pokroju Islandii, w sensie cywilno-przemysłowym, jednak nie w dwa tygodnie, tylko w rok[41]. Analitycy

[38] L. Moreland i inni, *The emerging environmental consequences of the Israel-Iran war*, https://ceobs.org/the-emerging-environmental-consequences-of-the-israel-iran-war/ (27.03.2026).
[39] M. Hashemi, *After the Silence: Iran Confronts the Environmental Fallout of War*, 08.12.2025, https://gulfif.org/after-the-silence-iran-confronts-the-environmental-fallout-of-war/ (23.05.2026).
[40] T. Bateman, *Iran war shows norms of international conflicts have been overturned*, 24.03.2026, https://www.bbc.com/news/articles/c4gjv02g54ko (29.03.2026).
[41] P. Bigger, B. Neimark, F. Otu-Larbi, *Two weeks of war in Iran unleashed more carbon po lution than Iceland does in a year*, Climate&Community Institute, 21.03.2026, https://climateandcommunity.org/wp-content/uploads/2026/03/Research-Snapshot_Iran-Emissions-Methodology.pdf (27.03.2026).

wspominają ponadto, że w wyniku zarówno bezpośrednich działań militarnych, jak i geotaktycznych (blokada Cieśniny Ormuz), ogólna sytuacja ekologiczna na świecie pogarsza się, na co wskazuje zwrot pokaźnej liczby państw w kierunku spalania węgla[42].

Powyższe argumenty wskazują na to np., zdaniem m.in. Anny Sénéquier (z Francuskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych i Strategicznych, IRIS), na sumaryczne oceny wpływu (które oczywiście w przyszłości mogą być bądź tonowane bądź windowane), bazujące na tym, że zestawienie uwarunkowań destrukcji wojen już nie tylko o terytoria i infrastrukturę, ale również nadwyrężających ekosystemy ekologiczne, które mają strategiczne znaczenie dla rezyliencji i stabilności społeczeństw, wskazują na to, że to konflikty o długotrwałych konsekwencjach dla środowiska, a tym samym zdrowia[43].

O skali tych działań dla Iranu mają zaświadczać reprezentatywnie oficjalne dane podawane przez stronę irańską, w świetle czego wyjątkowo poważne reperkusje środowiskowe są związane ze znaczną destrukcją środowiska, które jest skalowane według najważniejszych parametrów jako wysoce nasycone: 37 tysiącami gatunkami zwierząt, 327 obszarami chronionymi, ponad 8 tysiącami gatunkami roślin, 226 terenami podmokłymi czy też 13 rezerwatami biosfery[44].

Nie mniej drastycznie wygląda, jak donoszą Kate Mackintosh (z Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles) i Benjamin Neimark (z Queen Mary University of London), spektrum konsekwencji zestawiających rozstrzygnięcia militarne z sytuacją pozostawioną po nich w środowisku ekologicznym – biorąc pod uwagę specyfikę destrukcji działań Izraela po 7 października 2023 względem Hamasu w Strefie Gazy. Zestaw uderzających konsekwencji na listopad 2025 roku (15 miesięcy działań zbrojnych), należy według nich reprezentatywnie artykułować przy pomocy następujących wyliczeń[45]:

- wytworzenia ponad 32 mln ton CO_2 (co jest równowartością np. rocznej emisji gazów cieplarnianych państwa wielkości i specyfiki Jordanii, bądź np. łącznego produktu 8,5 działalności typowych elektrowni węglowych);
- logistycznych konieczności wygenerowania kolejnych 66 tysięcy CO_2 przez ciężki sprzęt do wywożenia lub przetworzenia gruzu;
- zniszczeń dotyczących 97% upraw drzew;
- dewastacji 82% upraw rocznych;
- destrukcji 89% pastwisk, *de facto* organizowanych w wymagającej przestrzeni geograficznej.

[42] T. Webber, *Iran war's environmental toll could leave damage and health risks for decades, experts say*, 26.03.2026, https://www.latimes.com/environment/story/2026-03-26/iran-wars-environmental-toll-could-leave-damage-health-risks-for-decades (30.03.2026).
[43] A. Sénéquier, *The war in Iran: a conflict with lasting environmental and health consequences*, 13.05.2026, https://www.iris-france.org/en/the-war-in-iran-a-conflict-with-lasting-environmental-and-health-consequences/ (23.05.2026).
[44] WANA, *47,000 Tons of Greenhouse Gases Released Over Tehran from Missile Strikes During 12-Day War*, 14.07.2025, https://wanaen.com/47000-tons-of-greenhouse-gases-released-over-tehran-from-missile-strikes-during-12-day-war/ (23.05.2026).
[45] B. Neimark, K. Mackintosh, *How wars ravage the environment – and what international law is doing about it*, 04.11.2025, https://theconversation.com/how-wars-ravage-the-environment-and-what-international-law-is-doing-about-it-268031 (30.03.2026).

Dlatego też uderzające jest, iż na terenach o specyfice Bliskiego Wschodu, takim jak Iran, Liban i północny Izrael, biorąc pod uwagę złożoność przykładowych habitatów, rangę problemu (przy naiwnym założeniu, że nie wystąpią tam kolejne wstrząsy militarne), w kontekście naturalnej regeneracji ziemi wyraża to, iż mówi się przynajmniej o dekadzie, a w kontekście pełnowartościowego przywróceniu stanu zalesienia – nawet o 40 latach[46].

Przedstawione sytuacje świadczą o tym, że wojna bierze „bez jeńców" ekologię za zakładnika rozstrzygnięć polityczno-militarnych we współczesnym świecie. I dzieje się to niezależnie od szerokości geograficznej. Analizując w tym kontekście inne punkty zapalne na świecie, nie sposób nie zastanowić się nad kolejnym „kandydatem na zakładnika ekologicznego", jakim jest potencjalnie Morze Południowochińskie według ziszczenia się scenariusza potencjalnej chińskiej inwazji na Tajwan. W tym kontekście, uwzględniając duże zagęszczenie demograficzne Tajwanu, warto skupić się na ewentualnych długotrwałych zniszczeniach ekosystemów, które mogłyby wystąpić w wyniku destrukcji na zachodnim i północnym wybrzeżu tajwańskiej wyspy – swoistego „wybrzeża Mendelejewa" – saturacyjnie występującego tu pasa fabryk chemicznych. Poniżej mapa prezentowana w artykule Layli-Marii Slim (redaktorki naczelnej Kanadyjskiego Centrum Studiów Strategicznych i Czasopisma Spraw Politycznych) na podstawie systemu informacji geograficznej – oprogramowania ArcGIS[47].

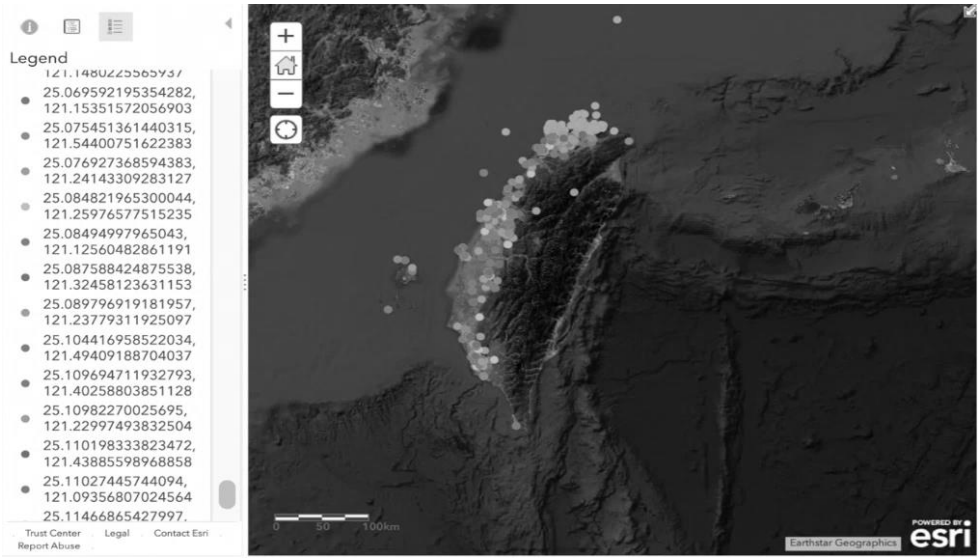

Rysunek 2. *Rozlokowanie fabryk chemicznych na Tajwanie w kontekście ewentualnego starcia militarnego z Chinami*
Źródło: L.-M. Slim, *An Environmental Assessment of The Invasion of Taiwan: Absent Eco-Political Model for War*, 23.01.2023, https://globalgreen.news/en/an-environmental-assessment-of-the-invasion-of-taiwan-absent-eco-political-model-for-war/ (04.06.2026).

[46] Ch. Cook, *Beyond bullets, bomb, raids, and rockets: the environmental impact of war*, War Room, 03.04.2025. https://warroom.armywarcollege.edu/articles/environmental-impact-of-war/ (30.03.2026).
[47] L.-M. Slim, *An Environmental Assessment of The Invasion of Taiwan: Absent Eco-Political Model for War*, 23.01.2023, https://globalgreen.news/en/an-environmental-assessment-of-the-invasion-of-taiwan-absent-eco-political-model-for-war/ (04.06.2026).

BEZKOMPROMISOWE PRAWO EKOLOGICZNE WOBEC BEZKOMPROMISOWOŚCI MILITARNEJ?

Era „wojen środowiskowych", w których przymusza się przeciwnika do uznania rozstrzygnięcia poprzez lewarowanie jego woli walki zniszczeniami w przestrzeni i wśród zasobów niezbędnych do życia jest przede wszystkim bardzo niepokojącą perspektywą oraz testem cywilizacyjnej dojrzałości wobec „cichych" – niewystępujących na pierwszych stronach gazet, ale przypominających o sobie przez następne dekady, ale często przede wszystkim – nieodwracalnych, a tym samym nieodżałowanych – ofiar tych wojen[48].

Wojenna dewastacja ekologiczna jako źródło – tylko wystarczy przywołać – utraty narodowych, ale również globalnych dóbr wspólnych, kompaktowe źródło niepokojów społecznych, przesiedleń, przeobrażeń przestrzeni środowiskowej w niezdatne do użytkowania i widma destrukcji dla zdrowia publicznego, a finalnie ponownie generującego zarzewie sekwencyjnych animozji i docelowo – następnych rozlewów krwi[49], wymaga poważnego przewartościowania i usankcjonowania, za którym powinny pójść ponadgeopolityczny systemowy konsensus i rozwiązania.

Problemem w tym zakresie nie jest brak możliwości dokumentowania tzw. ekobójstw, ponieważ istnieją liczne metody „ekologicznej kryminalistyki", na podstawie której można gromadzić materiał dowodowy w zakresie zaistnienia tego typu destrukcji. Należą do nich m.in.[50]:

- przywoływane wyżej systemy informacji geograficznej – wizualizujące dane;
- bazujące na kolejnym narzędziu – monitoringu satelitarnym – dającym szeroką terytorialną perspektywę;
- bezzałogowe statki powietrzne – pozwalające na elastyczność pomiarów i utrwalania materiałów filmowych dla dokumentacji w trudno dostępnych miejscach;
- analiza widmowa gleby i wody – ewaluujące zanieczyszczenia;
- analiza próbek biologicznych – jako narzędzie identyfikacji również źródła zanieczyszczeń.

Problemem jest stworzenie prawa międzynarodowego, który można byłoby egzekwować. Które to prawo byłoby pewnym źródłem majestatycznej prewencji, podobnie jak w przypadku zbrodni wojennych, przeciwko pokojowi, pogwałcenia praw i zwyczajów wojny czy też przeciwko ludzkości – stanowiłoby argument skutecznego ostrzeżenia o możliwych konsekwencjach po stronie dokonującego – *stricte* – piąty rodzaj zbrodni – zbrodni przeciwko środowisku (ekobójstwo). Jednak, aby tak się stało, jak pisze Rachel Killean z Uniwersytetu w Sydney, współczesne wydarzenia geopolityczne i operacyjne starć, podobnie jak to bywało chociażby od lat 70. XX wieku, muszą spowodować refleksyjną redefinicję nad istotą takich działań oraz ich skutków, w tym również przyjęciem za normę konstruowaną i oczekiwaną

[48] M. Abdelraouf, *Operation Epic Fury is Environmental Warfare*, March 2026, https://www.grc.net/documents/69ce14c8c77bcOperationEpicFuryEnvironmentalWarfarecompressed.pdf (23.05.2026).
[49] O. Solaja, *War Beyond the Battlefield: Environmental and Human Security in Iran*, 09.03.2026, European Center for Populism Studies, https://www.populismstudies.org/war-beyond-the-battlefield-environmental-and-human-security-in-iran/ (29.03.2026).
[50] V. Shevchuk i inni, *Criminalistics means and methods of combating ecocide in the modern conditions of military threats*, „Journal of Environmental Law & Policy" 2024, 4(3), s. 96.

społecznie, uzgodnioną synergicznie – kodyfikacyjnie – przez gałęzie międzynarodowego prawa: karnego, humanitarnego i ochrony środowiska. Jak stwierdza Killean, kryminalizacja szkód środowiskowych jest obecnie niepełna, a tym samym niewystarczająca[51].

Jak stwierdza Steven Freeland, przestępstwa przeciwko środowisku – czyli sytuacja, w której występuje ewidentne podporządkowanie celowych zniszczeń w środowisku strategii militarnym – nie mogą być dalej uznawane za wyłącznie „niefortunną konsekwencję działań militarnych". Jego zdaniem dotychczasowa ewolucja prawa w tym zakresie niedostatecznie kompleksowo regulowała tego typu *modus operandi stron* konfliktów w Konwencjach, Protokołach, nie dając dostatecznych narzędzi Międzynarodowemu Trybunałowi Karnemu, choć dużym krokiem naprzód jest koncentracja refleksji nad nim w ramach Statutu Rzymskiego[52].

Jak zawsze w przypadkach podobnych, tak i odnośnie przejścia od traktowania tej sprawy jako „zbrodni wojennych" (które mogą być wyłącznie sprawą zwaśnionych stron) do przestępstwa międzynarodowego (o wiele większej randze wydarzenia), kwestia rozbija się o semantykę, która pozwalałaby na efektywność egzekwowania zapisów prawa. Obecnie, jak stwierdza Jonatan Rigo Garcia z hiszpańskiego uniwersytetu Balearów, należy odejść od projektowania międzynarodowego prawa według określeń z uznanej już w globalnej jurysdykcji „puli nieefektywności i nieprecyzyjności" oraz *stricte* określeń tj. „dotkliwość", „długotrwałość" czy też „powszechność" skutków takiego działania. W zamian postuluje kodyfikację opartą na randze i doniosłości takich działań w świetle imperatywów moralnych i politycznych[53]. Emanuela Fronza i Adán Nieto, istotnie, również zauważają kwestie uzgodnienia wiążącej definicji, ale dodają również postulaty: po pierwsze, harmonizacji wysiłków w zakresie uznania przestępstwa ekobójstwa jako międzynarodowego z punktu widzenia kodyfikacji norm oraz synergii uprawnionych do tego aktorów, po drugie, poprzez sprecyzowanie i nadanie sprawczości konkretnym krokom ramach tzw. globalnej strategii prawa karnego[54].

Obecna wykładnia prawa w tym zakresie jest warunkowana głębokim multilateralnym (z uwzględnieniem kontekstu rozproszenia wielobiegunowej perspektywy większej liczby mocarstw) dyskursem politycznym. Jak zauważa Stefania Divertito, o globalnej randze problemu stanowi coraz bardziej bezkompromisowe stawianie problemu próżni prawnej na forum międzynarodowej organizacji uniwersalnej, jaką jest ONZ. Przykładem jest tu bardzo obrazowo i „statystycznie" prezentowana perswazja na rzecz pilności ustanowienia wiążącego (odstraszającego), ale również skutecznie penalizującego eko-zbrodnie we współczesnym świecie, jaka miała miejsce w listopadzie 2025 roku (w Międzynarodowym Dniu Zapobiegania Wykorzystania Środowiska w Wojnach i Konfliktach Zbrojnych) przez Inger Andersen. Wspomniana Dyrektor Wykonawcza Programu Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska ONZ (UNEP)

[51] R. Killean, *Ecocide's evolving relationship with war*, „Environment and Security" 2025, s. 20-21.
[52] S. Freeland, Conflict, scorched earth policies and environmental destruction, https://www.ibanet.org/article/6d983066-bcdb-481a-8c79-bd47362bdb49 (30.03.2026)..
[53] J.R. García, *Ecocide: from a war crime to an international crime?*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne" 2025, 23(1), s. 115-116.
[54] E. Fronza, A. Nieto, *Ecocides: A Realistic Implementation Strategy*, „RED. La Revue Européenne du Droit" 2025, 6.

wspomniała o „nowym błędnym kole", które dekomponuje równowagę światowego domina poprzez to, że zniszczone wojennie środowisko będąc oczywistą ofiarą, która nieświadomie odgrywa się na cywilizacji poprzez wieloaspektowe napędzanie „globalnej niepewności"[55].

Choć, jak stwierdza w maju 2026 roku, uznawany za jednego z najbardziej wpływowych prawników w Wielkiej Brytanii Gerard Forlin, *de facto* realizowany i forsowany globalnie ruch na rzecz przyjęcia ekobójstwa, odnosi większe tryumfy i osiąga więcej i szybciej „niż wielu przewiduje " (i zacznie być w skutkach naprawdę odczuwalny przez wiele podmiotów krajowych, publicznych korporacyjnych)[56] w świetle oficjalnych dokumentów Międzynarodowego Trybunału Karnego. Wciąż występuje podejście raczej enigmatyczne doktrynalne niż efektywność w kryminalizowaniu i rozliczaniu ekobójców. Wiążąca wydaje się bowiem, wydana w grudniu 2025 roku, tzw. Polityka Biura Prokuratora Międzynarodowego Trybunału Karnego w sprawie przeciwdziałania szkodom dla środowiska w kontekście Statutu Rzymskiego. Z tego dokumentu wynika, że choć MTK zapewnia o „zaangażowaniu w działanie" i „komplementarność" na rzecz ekobójstw, to wspomniana polityka jest w dalszym ciągu swoistą egzemplifikacją „przyczynienia się do stopniowego rozwoju jurysprudencji międzynarodowej i najlepszych praktyk dotyczących ścigania przeciwko środowisku w Międzynarodowym Trybunale Karnym i poza nim". Wielokrotnie zaś akcent odpowiedzialności za powodzenie w tym zakresie wydaje się być cedowany jednak na „krajowe wysiłki na rzecz ścigania takich przestępstw" oraz na m.in. „współpracę ze społeczeństwem obywatelskim" czy też „zaangażowanie korporacyjne"[57].

PODSUMOWANIE

Zagadnienia ekologiczne w zapewnianiu bezpieczeństwa można odbierać jak wiele innych jako wybór którejś z opcji percepcji jej wpływu na wartości z nimi utożsamiane. Na stole wyboru, tak w systemie wrażliwości narodowej, jak i regionalnej czy międzynarodowej, są warianty stwierdzenia braku bezpieczeństwa lub osiągniętego bezpieczeństwa, ale również obsesji, w świetle której można uczynić wiele „złego", nadmiernej egzaltacji pewnych kwestii uznawanych jako niezmiennie negatywne dla środowiska lub też opcji wydaje się najbardziej ryzykownej procesualnie, biorąc pod uwagę system determinantów ekologicznych. Tą opcją wydaje się tutaj stan fałszywego poczucia bezpieczeństwa, jaki może wystąpić w sytuacji bagatelizowania destrukcji coraz bardziej fundamentalnych, również globalnie, filarów środowiska naturalnego – szczególnie w sytuacji relatywizowania tej destrukcji, w cieniu kampanii wojskowych – dla celów politycznych.

[55] S. Divertito, *UNEP: recognising ecocide as war crime or crime against humanity*, 12.11.2025. https://www.renewablematter.eu/en/unep-recognising-ecocide-war-crime-against-humanity (30.03.2026).
[56] C. Gerard Forlin, KC, *Ecocide law is moving faster than many predict*, https://cornerstonebarristers.com/gerard-forlin-kc-ecocide-law-is-moving-faster-than-many-predict/ (04.06.2026).
[57] International Criminal Court, *Policy on addressing environmental damage through the Rome Statute*, December 2025, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2025-12/2025-env-eng.pdf (30.03.2026); Questions and Answers: ICC, The ICC Office of the Prosecutor's Policy on Addressing Environmental Damage Through the Rome Statute, https://www.icc-cpi.int/about/otp/questions-and-answers-the-icc-office-of-the-prosecutors-policy-on-addressing-environmental-damage-through-the-rome-statute, (04.06.2026).

Poprowadzona wyżej analiza, której horyzont absorbcji faktów i tendencji kończy się na początku czerwca 2026, predestynuje do ustaleń w zakresie postawionych problemów badawczych i hipotez.

I tak, należy potwierdzić pierwotne przypuszczenie w zakresie ogólnego problemu badawczego, gdyż istotnie sfera ekologiczna zaczyna być traktowana jako sfera zwiększenia nacisku i „problem", który nie stanie się problemem i kosztem otoczenia (szczególnie w starciach ekspedycyjnych), tylko zostanie z danym rywalem i może działać hamująco dla bezpośredniego rachunku sił.

Jeśli chodzi o problemy i hipotezy szczegółowe:

- w zakresie skali i stopnia instrumentalizacji środowiska naturalnego w osiąganiu tryumfu lub odporu obronnego widoczna jest priorytetyzacja uderzeń generujących straty bezpośrednie i wtórne różnego rodzaju destrukcji w postaci ubytków lub emisji; informacje medialne niosące wieści o tym można nazwać wysoce intensywnymi – co prowadzi do pozytywnej weryfikacji hipotezy roboczej nr 1;
- obustronne sięganie po dyskontowanie przewag konfrontacji na bazie ekologii jest uderzeniem w odporność, a więc systemowe i często podstawowe usługi ekologiczne i społeczne adwersarzy, a więc jest objęte wysoce precyzyjną kalibracją uderzeń, ale nie pod kątem ograniczania efektów destrukcji (jak np. ograniczania ofiar cywilnych), ale maksymalizacji uciążliwości z nich wynikającej; momentami jest mowa nawet o eskalacji z obiektami nuklearnymi w tle – tak więc trudno nie uznać grania ekologią za potwierdzenie hipotezy szczegółowej nr 2;
- społeczność międzynarodowa próbuje wciągnąć w komplementarność prawa związanego z ekologią coraz więcej podmiotów (nie tylko żołnierzy i establishmenty polityczno-wojskowe, ale i korporacje), jednocześnie przywołując coraz cięższy kaliber argumentów na rzecz tego, z jak poważną luką prawną obecnie mamy do czynienia; nabiera to wyjątkowego znaczenia w swoistym powrocie ery neorealistycznej, zwiększania bezprecedensowości strategicznej rywalizacji, a tym samym eksploatacji globalnych zasobów; prawo międzynarodowe ma tutaj wiele do zrobienia, nie tylko w sensie moralnym, ale również generowania przez również ekologiczną destrukcję militarną ogromnych kosztów i utrudnień – podmiotom próbującym naprawiać sytuację postkonfliktową w sensie ekologicznym, ale również zwykłym obywatelom, borykającym się z aspektami destabilizacji gospodarczej i kwestii zdrowia publicznego.

W opracowaniu, w opinii Autora, zrealizowano cel główny i cele szczegółowe, poprzez potwierdzenie:

- istnienia faktycznej anatomii strategicznej zależności, występującej w starciach militarnych pomiędzy aspektami wojskowymi a ekologią;
- wykazanie atrakcyjności (prawdopodobnie także w przyszłości) uderzeń w sferę ekologiczną, niosącą za sobą trudności bieżące dla adwersarza, jak również jego osłabiania w dłuższej perspektywie (co może osłabiać np. perspektywy jego zdolności do odwetu);

– wyłaniania się w cieniu tendencji do wojennego instrumentalizowania ekologii, tendencji do przyspieszenia radykalizacji kroków prawnych i wykształcenia faktycznych instrumentów prawnych (w sensie międzynarodowym, choć wciąż w pewnym sensie dążąc do wyręczania się społeczności międzynarodowych przez jurysdykcje krajowe), poprzez zrównanie z dotychczas znanymi kategoriami zbrodni, zbrodni ekologicznej (ekobójstwa).

Obrany w niniejszym opracowaniu przedmiot badań i przedmiot poznania w różnych konfiguracjach analitycznych ma przed sobą z pewnością liczne perspektywy badawcze, wśród których należy wskazać chociażby rosnącą dywersyfikację instrumentarium technologii ataków (tak planetarnej, jak i wykonywanej lub planowanej na podstawie i przy pomocy technologii orbitalnej) czy też sabotażu (w tym również cybernetycznego) oraz analizę coraz większego planetarnego wpływu proliferacji kaskadowego oddziaływania ekologicznej destrukcji czy też właśnie klimatycznej sprawiedliwości[58] w spektrum refleksji nad utrzymywaniem „pokoju w cieniu zaproponowanej w ramach „gry słów" przez Hadasa Zahaviego: globalnej wojny (globalnego ocieplenia)[59].

BIBLIOGRAFIA

Akhunov Ali. 2025. From tactics to ecology: how military technologies reshape the environment in contemporary conflicts, In Proceedings of the X inernational scientific and theoretical conference – 19.09.2025, 132-140, International Center of Scientific Organization: San Francisco.

Abdelraouf Mohamed. 2026. Operation Epic Fury is Environmental Warfare. W https://www.grc.net/documents/69ce14c8c77bcOperationEpicFuryEnvironmental-Warfarecompressed.pdf.

Bahgeri Saeed, Kemp Gerhard. 2026. Terraforming Warfare and International Law. W https://opiniojuris.org/2026/02/25/terraforming-warfare-and-international-law/.

Bateman Tom. 2026. Iran war shows norms of international conflicts have been overturned. 24.03.2026. W https://www.bbc.com/news/articles/c4gjv02g54ko.

Bigger Patrick, Neimark Benjamin, Otu-Larbi Fred. 2026. Two weeks of war in Iran unleashed more carbon po lution than Iceland does in a year. Climate&Community Institute. W https://climateandcommunity.org/wp-content/uploads/2026/03/Research-Snapshot_Iran-Emissions-Methodology.pdf.

Cattler David. 2026. New Ways to Win Wars — Proposals for the West. CEPA. W https://cepa.org/article/new-ways-to-win-wars-proposals-for-the-west/.

Cook Chaveso. 2025. Beyond bullets, bomb, raids, and rockets: the environmental impact of war. War Room. W https://warroom.armywarcollege.edu/articles/environmental-impact-of-war/.

Czupryński Andrzej. 2021. „Peace and armed conflict studies". Journal of Security and Sustanbility Issues. 11: 55-70.

[58] *Vide* C. Lamain i inni, *Picking up arms against a collapsing planet: militarised ecologies on a planetary scale*, „Geoforum" 2026, 173.

[59] *Vide* H. Zahavi, *Peace in an era of global war(ming)*, „Humanities and Social Sciences Communications" 2026.

Divertito Stefania. 2025. UNEP: recognising ecocide as war crime or crime against humanity. W https://www.renewablematter.eu/en/unep-recognising-ecocide-war-crime-against-humanity.

Drembkowski Paweł. 2011. „Wojna o niebieskie złoto". Zeszyty Naukowe WSOWL 161(3): 204-217.

Elbakidze Marine (i inni). 2025. „Understanding the impact of the war on people-nature relationships in Ukraine". Ecosystem Services 73: 1-15.

Farnworth Emily, Ruhweza Alice. 2026. Governing environmental risk in an era of geopolitical instability. W https://www.weforum.org/stories/2026/03/governing-environmental-risk-era-geopolitical-instability/.

Freeland Steven. (b.d.). Conflict, scorched earth policies and environmental destruction. https://www.ibanet.org/article/6d983066-bcdb-481a-8c79-bd47362bdb49.

Fronza Emanuela, Nieto Adán. 2025. „Ecocides: A Realistic Implementation Strategy". RED. La Revue Européenne du Droit 6: 127-131.

Gaudot Edouard, Charbonnier Pierre. 2024. If You Want Peace, Prepare for War Ecology. W https://www.greeneuropeanjournal.eu/if-you-want-peace-prepare-for-war-ecology/.

Grabowski Tymon. 2023. Samoloty lecące na szczyt klimatyczny COP28 wyemitowały tyle CO_2, że możesz dalej jeździć dieslem. W https://autoblog.spidersweb.pl/samoloty-lecace-na-cop28-klimatyczny-wyemitowaly-tyle-co2-ze-mozesz-dalej-jezdzic-dieslem.

Harding Luke, Sauer Pjotr. 2026. Ukrainian drones hit St Petersburg as 'Russian Davos' opens in city. W https://www.theguardian.com/world/2026/jun/03/ukraine-drones-st-petersburg-russia-economic-forum.

HM Government. 2026. Nature security assesment on global biodiversity loss, ecosystem collapse and national security. W https://www.gov.uk/government/publications/nature-security-assessment-on-global-biodiversity-loss-ecosystem-collapse-and-national-security.

Instytut Rozwoju Myśli Ekologicznej. 2020. Międzynarodowy Dzień Zapobiegania Wyzyskowi Środowiska Naturalnego podczas Wojen i Konfliktów Zbrojnych. W https://irme.pl/miedzynarodowy-dzien-zapobiegania-wyzyskowi-srodowiska-naturalnego-podczas-wojen-i-konfliktow-zbrojnych/.

International Criminal Court. 2025. Policy on addressing environmental damage through the Rome Statute. W https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2025-12/2025-env-eng.pdf.

ICC (b.d.). The ICC Office of the Prosecutor's Policy on Addressing Environmental Damage Through the Rome Statute. W https://www.icc-cpi.int/about/otp/questions-and-answers-the-icc-office-of-the-prosecutors-policy-on-addressing-environmental-damage-through-the-rome-statute.

Jędral Paweł. 2024. Ekobójstwo jako narzędzie wojny. Jak ukarać sprawców niszczenia środowiska? W https://oko.press/ekobojstwo-jako-narzedzie-wojny-jak-ukarac-sprawcow-niszczenia-srodowiska.

Killean Rachel. 2025. „Ecocide's evolving relationship with war". Environment and Security. 2025: 1-29. https://doi.org/10.1177/27538796251347111.

Koriahina Anna, Shpak Yelyzaveta. 2026. Four Years of War Against the Environment: What the Monitoring Data Reveals. W https://en.ecoaction.org.ua/4years-of-war-against-the-environment.html.

Kotsis Konstantinos T. 2024. „The Impact of War on the Environment". European Journal of Ecology, Biology and Agriculture 5(1): 89-100.

Lamain Corinne, Marijnen Esther, Edwards Nico, Jeursen Thijs. 2026. „Picking up arms against a collapsing planet: militarised ecologies on a planetary scale". Geoforum 173. 10.1016/j.geoforum.2026.104636.

Lipiński Kamil, Miniszewski Maciej, Pilszyk Marcelina. 2022. Zielona transformacja w cieniu wojny. Policy Paper. nr 3. Warszawa: Polski Instytut Ekonomiczny. W https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/11/PolicyP-3_Zielona-transfor-wojna-6.12.2022-B.pdf.

Hashemi M. 2025. After the Silence: Iran Confronts the Environmental Fallout of War. W https://gulfif.org/after-the-silence-iran-confronts-the-environmental-fallout-of-war/.

Manoiu Valentina-Mariana, Costache Mihnea-Stefan, Nica Miruna-Amalia. 2025. „The Impact of the Russia–Ukraine War on Water Resources and Infrastructure of Ukraine—A Comprehensive Review". World 7(3): 1-30.

Malyarenko Tetyana, Kormych Borys. 2024. „New Wild Fields: How the Russian War Leads to the Demodernization of Ukraine's Occupies Territories". Nationalites Papers 52(3): 497-515.

Michalak Michalak. 2026. „The New York Times": Katastrofa ekologiczna w Rosji po ukraińskich atakach. W https://wydarzenia.interia.pl/interia-blizej-swiata/news-the-new-york-times-katastrofa-ekologiczna-w-rosji-po-ukrains,nId,23480498.

Monnet Éric. 2022. „Economic Planning and War Economy in the Context of Ecological Crisis". Green. War Ecology: A New Paradigm? 1(2): 46-50.

Moreland Leon, Walsh Jonathan, Darbyshire Eoghan, Weir Doug. 2026. „The emerging environmental consequences of the Israel-Iran war". W https://ceobs.org/the-emerging-environmental-consequences-of-the-israel-iran-war/.

Neimark Benjamin, Mackintosh Kate. 2025. How wars ravage the environment – and what international law is doing about it. W https://theconversation.com/how-wars-ravage-the-environment-and-what-international-law-is-doing-about-it-268031.

Obura David. 2026. Nature in global governance. Global Catastrophic Risks 2026. Global Challenges Foundations. W https://globalchallenges.org/app/uploads/2025/12/Global-Catastrophic-Risks-2026.pdf.

Ogdowski Marcin. 2025. Uderzenie w naturę. Polska Zbrojna. W https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/44261?t=Uderzenie-w-nature.

Ovchinnikov Alexei, Environmental consequences of the war in Ukraine: Dec 2025 – February 2026 review. W https://uwecworkgroup.info/environmental-consequences-of-the-war-in-ukraine-dec-2025-february-2026-review/.

Qandeel Mais. 2024. „The protection of the natural environment in armed conflicts and agent-based modeling". International Review of the Red Cross. 106: 450-468.

Raubo Jacek Marcin. 2022. Obrona powszechna dla Polski. Raport. Warsaw Enterprise Institute. W https://wei.org.pl/wp-content/uploads/2022/06/Obrona-powszechna.pdf.

Sénéquier Anne. 2026. The war in Iran: a conflict with lasting environmental and health consequences. W https://www.iris-france.org/en/the-war-in-iran-a-conflict-with-lasting-environmental-and-health-consequences/.

Simmons Claire. 2023. Enviromental harm for military operations and protection of civilians in armed conflict. Center for Civilians in Conflict, Essex Armed Conflict and Crisis Hub. W https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2023/09/CIVIC_Environment_Brief_Draft2.pdf.

Solaja Oludele. 2026. War Beyond the Battlefield: Environmental and Human Security in Iran. 09.03.2026. European Center for Populism Studies. W https://www.populismstudies.org/war-beyond-the-battlefield-environmental-and-human-security-in-iran/.

Shevchuk Viktor, Zatenatskyi Dmytro, Kapustina Mariietta, Kolesnikova Inna, Shevchuk Anatolii. 2024. „Criminalistics means and methods of combating ecocide in the modern conditions of military threats". Journal of Environmental Law & Policy, 4(3): 83-120.

Schäfer Philipp Jan. 2025. „Reconfiguring International Security – The Strategic Evolution of Modern Warfare". Z Außen Sicherheitspolit, 18: 39-51.

Waśniewski Adam, Rynkiewicz Alicja, Hościło Agata, Havryliuk Serhii, Chaskovskyy Oleh. 2026. „Impact of the war on forest ecosystem in Ukraine based on Sentinel-2 data". Scientific Reports, 16.

Webber Tammy. 2026. Iran war's environmental toll could leave damage and health risks for decades, experts say. W https://www.latimes.com/environment/story/2026-03-26/iran-wars-environmental-toll-could-leave-damage-health-risks-for-decades.

Weir Doug. 2025. How does war damage the environment? 05.05.2025. W https://ceobs.org/how-does-war-damage-the-environment/.

Wojciechowski Krzysztof, Romanenko Maryna. 2025. „Wpływ działań wojennych na przyrodę Ukrainy". Wiedza Obronna. 294(5): 87-95.

Wyligała Helena. 2023. Bezpieczeństwo ekologiczne, W Bezpieczeństwo publiczne, 55-74. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum: Kraków.

Yutilova Kseniia, Adamski Andrzej. 2025. „War-induced threats to environmental resilience in Ukraine and recovery perspectives". Prace geograficzne, 178, 137-152.

Zahavi H. 2026. „Peace in an era of global war(ming)". Humanities and Social Sciences Communications". https://doi.org/10.1057/s41599-026-06975-w.

Ziółkowski Marek. 2022. Bezpieczeństwo klimatyczne, W Funkcje bezpieczeństwa. Część pierwsza, red. Jacek Fabisiak, Hanna Sommer, Grzegorz Zakrzewski, 99-111. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej: Rzeszów.

Iurii SHEVIAKOV
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
Civil Aviation Institute
sheviakov1011@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-5322-6674
Olena KRASNONOSOVA
tetiana.konrad@uken.krakow.
National Academy of Sciences of Ukraine
State Institution: SESI and SSDRU
krasnonosova@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-0863-3705
Victoriia ALEKSANDROVA
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Civil Aviation Institute
aleksandrova.viktoriia5@gmail.com
https://orcid.org/0009-0001-0477-2425
Natalia KONONOVA
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Civil Aviation Institute
kononovagc@gmail.com
https://orcid.org/0009-0005-3581-9432
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.05

THE EDUCATIONAL SYSTEM IN UKRAINE DURING THE ARMED CONFLICT

ABSTRACT: This article examines the intersection of pedagogical methodology and digital resilience during martial law, focusing on e-learning platforms and simulation-based training for disseminating International Humanitarian Law (IHL). The study aims to evaluate an electronic training course designed to foster human rights awareness and digital-information competencies among military personnel, volunteers, and students under active conflict conditions. Methodologically, the research employs a qualitative, interdisciplinary approach that integrates legal-normative analysis with pedagogical modeling within a systemic-functional framework. It features a comparative analysis of learning management systems (LMS) and field-tested protocols. The study is predicated on three core hypotheses: first, that information accessibility directly correlates with civic resilience; second, that human rights education serves as a vital non-kinetic security tool; and third, that pedagogical design must use micro-learning modules to adapt to high-stress environments and manage cognitive load. The main conclusions indicate that digital accessibility is the primary determinant of educational efficacy in high-risk zones. To preserve human dignity and national stability, educational systems must shift from traditional models to decentralized, digital-first architectures that prioritize technical scalability and contextual adaptability.

KEYWORDS: human rights, martial law, tools for organizing training, “online” communication, training process, teaching methods, digital application

SYSTEM EDUKACJI W UKRAINIE PODCZAS KONFLIKTU ZBROJNEGO

ABSTRAKT: Niniejszy artykuł analizuje powiązania między metodologią pedagogiczną a odpornością cyfrową w okresie stanu wojennego, koncentrując się na platformach e-learningowych i szkoleniach opartych na symulacjach, służących upowszechnianiu międzynarodowego prawa humanitarnego (MPH). Celem badania jest ocena elektronicznego kursu szkoleniowego, mającego na celu podnoszenie świadomości praw człowieka i kompetencji w zakresie informacji cyfrowych wśród personelu wojskowego,

wolontariuszy i studentów w warunkach aktywnego konfliktu. Autorzy badania wykorzystują jakościowe, interdyscyplinarne podejście, które integruje analizę prawno-normatywną z modelowaniem pedagogicznym w ramach systemowo-funkcjonalnych. Zawierają one analizę porównawczą systemów zarządzania nauczaniem (LMS) i protokołów przetestowanych w praktyce. Badanie opiera się na trzech głównych hipotezach: po pierwsze, dostępność informacji bezpośrednio koreluje z odpornością obywatelską; po drugie, edukacja w zakresie praw człowieka stanowi istotne, niekinetyczne narzędzie bezpieczeństwa; po trzecie, projekt pedagogiczny musi wykorzystywać moduły mikroedukacji, aby dostosować się do środowisk wysokiego stresu i radzić sobie z obciążeniem poznawczym. Główne wnioski wskazują, że dostępność cyfrowa jest głównym czynnikiem determinującym skuteczność edukacji w strefach wysokiego ryzyka. Aby zachować godność człowieka i stabilność narodową, systemy edukacyjne muszą odejść od tradycyjnych modeli na rzecz zdecentralizowanych, cyfrowych architektur, które stawiają na skalowalność techniczną i możliwość dostosowania do kontekstu.

SŁOWA KLUCZOWE: prawa człowieka, stan wojenny, narzędzia organizacji kształcenia, komunikacja online, proces kształcenia, metody nauczania, aplikacja cyfrowa

INTRODUCTION

METHODOLOGICAL FRAMEWORK

The study employs a qualitative, interdisciplinary approach, integrating legal-normative analysis with pedagogical modeling. The research is grounded in the "Security-through-Education" paradigm, utilizing a comparative analysis of existing e-learning solutions and field-tested training protocols. This allows an objective assessment of how digital tools can bridge the gap between theoretical legal knowledge and the practical application of human rights protections in high-threat environments.

From the perspective of security sciences, human rights education is not merely a legal requirement, but a fundamental element of cognitive security and societal resilience. Strengthening the legal literacy of both military and civilian populations acts as a strategic deterrent against disinformation and psychological operations, thereby enhancing the overall security architecture of the state during periods of armed conflict.

THE EDUCATIONAL IMPERATIVE UNDER MARTIAL LAW

The escalation of military aggression against Ukraine necessitated a fundamental reconfiguration of the national pedagogical infrastructure. Beyond logistical disruptions, martial law introduced a critical vulnerability: the potential erosion of legal literacy regarding human rights. In this high-threat environment, higher education institutions have transitioned into functional components of the national security apparatus.

The presence of martial law in Ukraine requires that higher education institutions are to search for new forms of training and communication channels. Educational institutions were forced to quickly stop traditional forms of training and look for alternatives that would allow the education to be resumed in safe conditions. Additional security concerns for the educational institutions functioning require appropriate solutions regarding communication between teachers and students. A significant number of educational institutions, starting from February 22,

2022, when the Russian Federation launched an open military attack on Ukraine, have been forced to move education activity to the online mode in most regions of the country. In such conditions, the issues of choosing effective forms and tools for building “online” communication between teachers, students and cadets of military colleges become particularly relevant.

The shift to remote instruction represents a pivot toward digital resilience. The selection of communication protocols is a strategic decision that must balance data security with the rapid dissemination of life-saving legal knowledge.

Martial law has been introduced in Ukraine since February 24, 2022 in connection with the large-scale invasion of the Russian Federation. Ensuring the legal awareness of all categories of citizens of Ukraine is an important task for authorities, educational institutions, public and volunteer organizations. To organize training on human rights issues during war, it is necessary to choose appropriate organizational forms and tools.

In the paradigm of Security Sciences, an informed populace acts as a safeguard against the destabilizing effects of war crimes and disinformation. Consequently, the selection of digital tools is scrutinized through the lens of human security, ensuring that legal awareness remains a priority for both civilian and military cohorts.

The choice of tools for organizing the educational process must comply with the regulatory and legislative acts of Ukraine, which ensure both legal and physical protection of teachers, pupils, cadets and students.

The research is predicated on the following analytical assumptions:

- Functional Resilience: Information accessibility is a direct correlate of civic resilience; therefore, training must remain "infrastructure-independent;"
- Systemic-Functional Security: Human rights education is viewed as a non-kinetic security tool that enhances the state’s legal standing and social stability;
- Cognitive Adaptability: Pedagogical design must account for high-stress environments through micro-learning modules to manage the cognitive load of participants under duress.

DIGITAL INFRASTRUCTURE AND FUNCTIONAL ANALYSIS

The task of building a system for professional training in conditions that endanger life and health has triggered significant research interest among domestic and foreign scientists. Among them, we would like to mention the studies of V. Voloshyn[1], I. Bloshchynskyi,

[1] V.D. Voloshyn, *Experience in the use of innovations in the higher military education system of Ukraine*. “Science and Technology Today”, 2022, 10(10), pp. 185–195.

O. Gevko[2], V. Kovalchuk, I. Vorotnikova[3], Ya. Maryanko, M. Ogrenich[4], N. Sokulska, R. Kovalchuk, V. Kmin[5], P. Aguilar, G. Retamal[6], M. Richmond[7], N. Arnhold, J. Bekker, N. Kersh, E. Mcleish, and D. Phillips[8].

The Ukrainian educational landscape has undergone a forced evolution, shifting from traditional pedagogical models to a security-centric instructional paradigm. Ukrainian specialists have systematically categorized this experience into three critical developmental phases:

- The Hybrid Phase (2014–2022): Initial adaptation to regional aggression, establishing the first protocols for educational continuity under threat;
- The Pandemic Pivot (2020–2022): The introduction of COVID-19 quarantine measures served as a "stress test" for digital infrastructure, normalizing Learning Management Systems (LMS) nationwide;
- The Martial Law Regime (2022–Present): The current phase, defined by large-scale kinetic threats, where digital tools have transitioned from "alternatives" to the primary infrastructure for protecting the right to education and personal safety.

The latest security restrictions imposed on the educational process for Ukrainian institutions remain in effect at present time.

Forms of human rights education during martial law times may differ in various territories of Ukraine depending on their security situation. Martial law is a special legal regime introduced in the event of armed aggression or a threat of attack on the territory of a state. The conditions of martial law provide for significant restrictions on certain rights and freedoms of citizens, but the state is obliged to ensure their maximum possible protection and compliance with international obligations.

NORMATIVE INSTRUMENTS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Human rights are a set of basic, inalienable and generally accepted norms that recognize the dignity of every person and ensure their right to freedom, security, equality and justice. Basic legislative acts that ensure people's rights at the international and European levels, include

[2] I.H. Bloshchynskyi, et al., *Distance training in war conditions: challenges and opportunities for the higher education system, Collection of Scientific Papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine,* "Series: Pedagogical Sciences", 2023, 34(3), pp. 57-72.
[3] V.I. Kovalchuk, I.P. Vorotnykova, "Models for using elements of distance learning at school. *Information Technologies and Learning Tools"*, 2017, 60(4), pp. 58-76.
[4] Y.H. Mar'ianko, M.A. Ohrenich, *Features of distance education in war conditions*, "Scientific Proceedings", 2022, 208, pp. 171–176.
[5] N.B., Sokulska, R.A. Kovalchuk, V.F. Kmin, *Analysis of the results of introducing elements of remote training for military specialists*, "Scientific Proceedings", 2021, 198, pp. 156–159..
[6] P. Aguilar, G. Retamal, *Rapid educational response in difficult emergencies: Discussion document*. International Institute for Educational Planning, *UNESCO*, 1998, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000115530 (27.04.2026).
[7] P. Aguilar, M. Richmond, *Rapid Educational Response in the Ruanda Crisis*, In *Education as a Humanitarian Response* (ed. by G. Retamal and R. Aedo-Richmond), Cassell, London, Geneva 1998.
[8] N. Arnhold, J. Bekker, N. Kersh, E. McLeish, D. Phillips, *Education for Reconstruction: The Restoration of Educational Capacity after National Catastrophe*, Wallingford 1998.

the following: Universal Declaration of Human Rights, adopted in 1948; International Covenant on Civil and Political Rights, 1966; European Convention on Human Rights, 1950.

One of the other laws that define the rights and obligations of all categories of citizens of Ukraine is the Law of Ukraine "On Citizenship of Ukraine", which defines what it means, legally speaking, to be the citizen of Ukraine. It states the grounds and procedure for the citizenship acquisition and termination, etc.[9].

Another Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons" establishes guarantees for the observance of rights, freedoms and legitimate interests of internally displaced persons[10].

It should be noted that ensuring the legal regulation of the education process in a manner that would be adjusted to the existing security conditions, that would comply with the democratic principles of society development, and that would transform the legal regulation framework is an urgent task for the leading administrative bodies of Ukraine.

Currently, there is a significant number of organizational measures of the European Union aimed at ensuring human rights, including in Ukraine during the war. One of these measures includes constant monitoring by the Council of Europe and by UN of current situation with human rights in Ukraine under martial law. The results of this monitoring are periodically published with regard to various survey groups.

The UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine was deployed in March 2014 at the invitation of the Government of Ukraine in light of the rapid deterioration of the human rights situation in Crimea and other regions of Ukraine. The mission implements the mandate of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights to protect and promote human rights for all citizens[11].

Since the beginning of the armed attack of the Russian Federation on Ukraine on February 24, 2022, the "UN Monitoring Mission" has focused its monitoring work on the impact the international armed conflict had on human rights.

The reports and conclusions of the monitoring mission are an important source of information relied on by governments, organizations, the public, and the media. They are also used in the litigation of cases and rulings by regional and international courts.

The monitoring reports contain information on the facts of violations of the rights of both civilians and prisoners of war. The reports identify the total volume and scale of torture and ill-treatment suffered by prisoners of war since the full-scale invasion of Ukraine by Russian armed forces.

Focusing on the educational process, we need to bear in mind that all activities of educational institutions must comply with the regulatory and legal framework in force in the country.

---

[9] Law of Ukraine, *On Citizenship of Ukraine*. No. 2235-III, 2001, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text (23.03.2025).

[10] Law of Ukraine, *On Ensuring Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime on the Temporarily Occupied Territory of Ukraine*. No. 1207-VII, 2014, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (27.04.2026).

[11] United Nations, *UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine: Our Work*, 2025, https://ukraine.ohchr.org/uk/aboutus/ourwork (27.04.2026).

One of the determining factors that shape the conditions for the educational activities of educational institutions is the ongoing process of European integration of Ukraine, which is enshrined in the Constitution. The European integration orientation puts additional obligations for the compliance of education activities with the legal acts of the European Union.

The educational process in Ukraine is regulated by a number of legislative acts that determine its goals, principles, structure, forms, participants, as well as the rights and obligations of education subjects. The legislative field is the basis for the functioning of the entire education system – from preschool to higher education and postgraduate studies. Legal support is an important condition for the effective functioning of entire education system. It is also a guarantee that the rights of all participants in the educational process - pupils, students, teachers, educational institutions and the state – will be protected. Given modern challenges, legislation is constantly being improved in Ukraine in order to bring it in line with European standards, with the needs of the labor market, and with the dynamics of digitalization.

The Constitution of Ukraine is the fundamental law of the state, which enshrines the right of every citizen to education. According to Article 53[12]: "Everyone has the right to education. Complete general high school education in Ukraine is mandatory. Ukraine as a State ensures the availability (free of charge) of preschool, complete general secondary, vocational (vocational and technical), higher education in state and municipal educational institutions". This norm is of critical importance for the formation of the state's educational policy.

The Law of Ukraine "On Education", adopted in 2017, is the basis for the entire national educational sphere. It defines the principles of state policy in the field of education, general principles of educational activity, the education system, and the rights and obligations of participants of the country's educational process.

The Law of Ukraine "On Education" is currently the leading regulatory legal act that establishes the legal principles for the functioning of the education system. The main aspects of education in Ukraine include: principles of the educational process (accessibility, equality, inclusion, academic integrity, autonomy of educational institutions); rights and obligations of participants in the educational process[13].

The Law "On Education" has formed a legal basis for other norms and principles that function under the Law of Ukraine "On Higher Education"[14] in higher education institutions. The key provisions of the Law "On Education" are: introduction of a competency-based approach; the autonomy of educational institutions; ensuring academic integrity; introduction of new mechanisms for assessing the quality of education.

It should be noted that within the framework of the European integration process the Law "On Education" establishes the concept of National Qualifications Framework, which defines

[12] Constitution of Ukraine, *Article 53: The Right to Education*, 1996, https://constitution.in.ua/articles/53/ (27.04.2026).
[13] Law of Ukraine, *On Education*, No. 2145-VIII, 2017, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (27.04.2026).
[14] Law of Ukraine, *On Higher Education*, No. 1556-VII, 2014, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (27.04.2026).

the qualifications of education workers and provides for integration of Ukrainian education system into European space.

The National Qualifications Framework[15] is based on European and national standards and principles of ensuring the quality of education, it takes into account the labor market requirements for the competencies of employees. It was introduced to harmonize the norms of legislation in the fields of education as well as social and labor relations, and to promote national and international recognition of qualifications obtained in Ukraine. Certain provisions of the Law on Education are aimed at harmonization with the Bologna Process that ensures the quality of education.

The Law of Ukraine "On Higher Education" defines the main legal, organizational, and financial principles of the higher education system functioning. The defining elements of the Law of Ukraine "On Higher Education" are: autonomy of universities; academic mobility of students and teachers; system of degree education (bachelor, master, doctor of philosophy); external independent assessment (EIA) as an admission tool.

Despite the fact that significant work is being done in Ukraine to harmonize national and European legislation in the field of higher education, the European Union does not possess direct competence in the field of organizing the educational process. In the EU member states: in accordance with the principle of subsidiarity, education remains exclusively the prerogative of national governments. At the same time, through numerous treaties, directives, regulations, and recommendations, the EU is responsible for common standards of quality, mobility, and recognition of qualifications[16].

According to the Law of Ukraine "On Complete General Secondary Education"[17], the learning process must be ensured by a safe educational environment and by state standards of complete general secondary education.

In addition to the main laws that regulate educational activities, there are numerous by-laws and specialized normative acts: The Law of Ukraine "On Preschool Education"[18]; The Law of Ukraine "On Professional Pre-Higher Education"[19]; The Law of Ukraine "On Scientific and Scientific-Technical Activities"; Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine on organization of the academic year, accreditation, certification of institutions; as well as Orders

[15] Cabinet of Ministers of Ukraine, *Resolution on the Approval of the National Qualifications Framework*. No. 1341, 2011, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text (27.04.2026).

[16] European Union, *Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 14: Right to Education*, 2012, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT (27.04.2026); European Parliament and Council, *Regulation (EU) 2021/817 establishing Erasmus+: the Union Programme for education, training, youth and sport*, 2021, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R0817 (27.04.2026).
European Parliament and Council. (2005). *Directive 2005/36/EC on the recognition of professional qualifications*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32005L0036 (27.04.2026).

[17] Law of Ukraine, *On Complete General Secondary Education*. No. 463-IX, 2020, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text (27.04.2026).

[18] Law of Ukraine, *On Preschool Education*, No. 2628-III, 2021, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text (27.04.2026).

[19] Law of Ukraine, *On Professional Pre-Higher Education*, No. 2745-VIII., 2019, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text (27.04.2026).

of the Ministry of Education and Science of Ukraine that regulate standard curricula, teaching methods, and assessment forms.

According to the Law on Complete General Secondary Education[20] a safe educational environment is a set of conditions in an educational institution that make it impossible to cause physical, property and/or moral harm to participants in the educational process, in particular due to non-compliance with the requirements of sanitary, fire and/or construction norms and rules, legislation on cybersecurity, and personal data protection.

State standards for complete general secondary education according to the Law are documents that determine the total amount of educational workload for applicants for primary, basic secondary, specialized secondary education, requirements for their competencies and mandatory learning outcomes grouped by relevant educational branches.

It should be noted that among the norms that regulate the rights of citizens in accordance with the legislative acts of Ukraine listed in the laws on Education there are conditions for a safe educational environment, compliance with sanitary, fire and/or construction norms, cybersecurity and protection of personal data.

SYSTEMS OF PROFESSIONAL TRAINING IN HIGH-RISK ENVIRONMENTS

Due to circumstances outlined above, the conditions, in which educational processes have been taking place in Ukraine since February 2022 can be attributed to force majeure. Under this force majeure, the administration of most educational institutions cannot guarantee participants in the educational process an absolutely safe educational environment while studying in classrooms and auditoriums on the territory of Ukraine.

Shelling of civilian infrastructure, including educational institutions, still continues. A martial law regime has been in effect throughout the territory of Ukraine, which has its own peculiarities.

The legal regime of martial law ensures defense, civil protection, public safety and order, protection of critical infrastructure, protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens. The current effect of the martial law in Ukraine imposes significant restrictions on the rights and freedoms of citizens. At the same time, the state is obliged to ensure the protection of the most important constitutional rights even in a state of emergency.

Under martial law in Ukraine, the education sector, like all other sectors of public life, is facing serious challenges. Educational process was faced with the need for immediate adaptation to new conditions: forced evacuation, destruction of educational institutions, psychological stress among participants in the educational process, and the need for distance education.

In these extraordinary circumstances, an important role in maintaining the functioning of the education system belongs to the Ministry of Education and Science of Ukraine. The Ministry of Education and Science has acted as a Security Coordinator, facilitating a “Safe

[20] Law of Ukraine, *On Complete General Secondary Education*. No. 463-IX, 2020, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text (27.04.2026).

Educational Environment" (per Article 53 of the Constitution). Platforms like the "All-Ukrainian School Online" ensure informational sovereignty and mitigate the psychological trauma associated with mass displacement.

Analytical Comparison of Learning Management Systems (LMS)

With the beginning of military operations, the Ministry of Education and Science of Ukraine focused its activities on creating conditions that should:

- ensure the continuity of the educational process;
- mitigate the negative consequences for the educational process caused by the movement of pupils, students and teachers;
- ensure the possibility of organizing distance and blended learning in conditions of hostilities;
- provide financial and material support for educational institutions;
- organize psychological support for participants in the educational process.

One of the key decisions of the Ministry of Education and Science of Ukraine was the introduction and improvement of distance learning. To accomplish this task, the following actions were taken:

- a single platform "All-Ukrainian School Online" was created, which became the main resource for students and teachers;
- methodological recommendations for organizing distance learning in an emergency situation were provided;
- development of teachers' digital skills was supported through a series of webinars and online courses;
- procedures for switching between educational institutions for students who have changed their place of residence were simplified;
- blended learning models were developed for institutions located in relatively safe regions[21].

The organizational form of education in the form of an online platform – "All-Ukrainian School Online" was created and implemented to ensure equal access to high-quality school education. The online learning platform "All-Ukrainian School Online" was launched for distance and blended learning of school students in the context of the spread of COVID-19 in December 2020.

The Ukrainian Institute for Development of Education has made significant efforts to ensure that all content posted on the platform is of high quality, meets state educational standards, and, of course, is interesting for students. This was made possible by the involvement of a large team of specialists who carried out an examination of materials at all stages of the implementation of the All-Ukrainian Online School project.

[21] Ministry of Education and Science of Ukraine, *Recommendations on the organization of the educational process in preschool education institutions for the 2024/2025 academic year*, 2024, https://mon.gov.ua/news/mon-opryliudnylo-rekomendatsii-shchodo-orhanizatsii-osvitnoho-protsesu-v-zakladakh-doshkilnoi-osvity-na-20242025-navchalnyi-rik (27.04.2026).

The main challenges for organizing education in wartime conditions were the following:

- physical danger to students and teachers;
- destruction of infrastructure;
- mass displacement of participants in the educational process;
- lack of stable access to the Internet;
- psychological trauma and stress;
- lack of funding.

Despite this, the Ministry of Education and Science, under the leadership of the Government of Ukraine, in cooperation with local authorities, international partners, and volunteer organizations, has launched a large-scale reform of the organization of the educational process in wartime conditions.

Already in March 2022, most educational institutions resumed their activities in the online format. The technical selection of a particular LMS depended on a particular aspect of Administrative Resilience required by institution. Services such as Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams have become the main learning aids. Methodological recommendations for online education have been developed, electronic diaries and testing platforms have been introduced. In relatively safe regions of Ukraine, blended learning methods have begun to operate – a combination of online lessons with classes in bomb shelters or adapted premises. In some schools, shelters with appropriate conditions for conducting lessons have been equipped, which made it possible to return children to live communication while maintaining their safety.

The modern evolution of "digital" technologies has changed traditional approaches to educational communication, creating new opportunities for learning and collaboration.

The accelerated development of the latest digital technologies and the digitalization of modern society contributes to the introduction of new information and communication technologies and defines new “positive” opportunities for the distant learning process.

The constant updating of software products and means of communication used in educational process determines the need for updates as well as the need for developing the friendly educational environment in educational institutions. Educational community requires new means, criteria and principles of learning in the information age. So, the training of educators needs to be kept on the par with the very rapidly growing capabilities of modern domestic digital environment[22].

Modern digital means of communication are constantly evolving, they are not only improving in quality, but they also change educational content. The content of education now must meet the following requirements:

- modern market conditions as represented by existing educational institutions must be accounted for;

[22]O. Palamarchuk, Problems of organization of distance and mixed education at universities of Ukraine, “Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies”, 2020, 9 (103), pp. 237-248.

- normative requirements of the State Educational Standard for Students must be upheld;
- requirements of the "Regulations on the Peculiarities of Organization of the Educational Process in Higher Military Educational Institutions of the Ministry of Defense of Ukraine, and in Military Educational Units of Higher Education Institutions" must be upheld;
- modern learning technologies must be adequate to the form of training;
- basic minimum level of skills must be ensured, which must be guaranteed by effective distance learning using appropriate set of knowledge and skills,
- norms for protecting information circulating in the process of distance learning must be upheld, which requires appropriate organizational and technical means for handling confidential information,
- the possibilities of mobile learning must be provided, which allows a student or cadet to supplement or adjust his educational program,
- the possibility of setting the priorities in the pedagogical approach must be ensured while designing the tools for online learning;
- maximum individualization must be retained in communication between student and the teacher with the possibility of checking and controlling the learning process;
- universalization of the educational process with the possibility for students to acquire the latest knowledge and most relevant skills.

One of the important aspects of the educational process is the possibility of social adaptation of students in conditions of limited communication. The possibilities of social adaptation of the military in the post-war period, their rapid and harmonious return to peaceful social life, is currently becoming an urgent problem. This process requires not only the construction of appropriate communicative ties, but also appropriate specialists who will ensure adaptation to the social and economic sphere. As long as educational process is concerned, the post-war period will be complicated by a number of challenges, which will include, in particular, the post-traumatic stress disorders, the integration into the civilian environment, and the search for new life guidelines. Successful social adaptation of former military personnel will be of critical importance not only for their personal well-being, but also for the stability of entire society and national security of Ukraine.

Education experts (Palamarchuk, O. and others[23]) determine that digitalization covers all areas of life, including the educational process. The transition from traditional classroom forms of learning to blended and fully distance models is possible thanks to the use of various digital tools.

Let's analyze the main categories and modern examples of digital education tools, their functionality, advantages, and disadvantages. Conducting such an analysis provides greater awareness of the opportunities for integrating new technologies into the learning process. To

[23] National Academy of Educational Sciences of Ukraine, *Digitalization of education: pedagogical priorities*, 2024, https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/ (27.04.2026).

choose the appropriate educational process tools for employing in the existing conditions educational institutions find themselves in, depending on the security situation, becomes an urgent task.

In order to expand the possibilities of organizing distance learning in Ukraine, let's analyze other existing digital tools[24]. The most common ones include Learning Management Systems, platforms for video conferencing and synchronous learning, tools for creating and distributing content, automated assessment systems, platforms for collaborative learning, and mobile applications for learning.

In order to popularize digitalization tools that can provide distance education, let's consider the following systems in more detail:

1. Learning Management Systems are designed for administering courses, organizing access to materials, monitoring student performance, and facilitating communication between teachers and students.
2. Platforms for video conferencing and synchronous learning provide for online lectures, webinars, and seminars in real time.
3. Tools for creating and distributing content provide services for developing interactive presentations, video lessons, and podcasts.
4. Automated assessment systems allow for tests, surveys, and task verification with the ability to automatically assign scores.
5. Platforms for social learning facilitate group work: collaborative editing of documents, projects, and discussions.
6. Mobile learning applications provide access to educational content from anywhere in the world via smartphones and tablets.

It should be noted that LMS have excellent characteristics, such as the number of access points, the range of options, and there are both free and paid versions. Among them: Moodle, Canvas, Google Classroom.

Moodle is an open-source platform that allows you to create courses, conduct assessments, and organize forums and chats. It facilitates maximum data sovereignty via localized server hosting, which is critical for military applications. Other advantages of the Moodle distance learning system include the following: it's free and flexible in configuration; it supports multilingual environments and includes large community of developers and users[25].

Canvas is a commercial LMS management system, known for its convenient intuitive interface and a wide range of integration tools (Zoom, Google Drive, and Microsoft Teams). The main advantages of the Canvas platform include the following features: powerful

[24] Kyiv Medical College, *Digital education tools*, 2021, https://kmrf.kiev.ua/wp-content/uploads/2021/11/db47b5bd-4ae0-45bf-8806-cbb95fdd05b7.pdf (27.04.2026).

[25] M. Dougiamas, P.C. Taylor, *Moodle: Using learning communities to create an open source course management system'*, World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia and Telecommunications. Chesapeake, VA: AACE, 2003, pp. 171-178; European Commission, *European Education Area explained*, 2024, https://education.ec.europa.eu/about-eea/the-eea-explained (27.04.2026).

performance analytics, support for mobile applications, adaptive design for different devices[26]. It provides advanced performance analytics as a proxy for social well-being monitoring.

Google Classroom is also a free product of the Google Internet service for organizing the educational process, closely integrated with GSuite for Education. It optimizes availability through cloud-native synchronization, essential for intermittent connectivity in combat zones. The advantages of Google Classroom are affordability, ease of use, automatic saving of documents in the cloud, built-in commenting and grading tools[27].

Platforms for video conferencing and synchronous learning Zoom, Microsoft Teams, Big Blue Button have become widespread in the organization of distance education[28].

Zoom is a software application that has gained a lot of popularity. Zoom features include: high quality video and audio, the ability to "breakout rooms", and the ability to record sessions.

The Zoom application is used for business communications, online meetings, and is widely used in education to conduct: lectures, seminars, and group consultations.

Microsoft Teams is an application for exchanging messages between users. Teams features include integration with Office 365, the ability to work collectively on digital documents in real time, chat, and channels sorted by topic. In most cases, the Teams application is used for administrative meetings, joint projects, and is also used for group learning[29].

Among the features of Big Blue Button that are different from other applications is the presence of open-source functions. An open-source solution designed specifically for education; support for an interactive whiteboard, surveys, and raising hands. It is used in the education process to conduct lectures, workshops, and interactive seminars[30].

SYNCHRONOUS COMMUNICATION AND ASSESSMENT FRAMEWORKS

The interactive tools (H5P, Adobe Captivate) can be employed. The gamified systems (Kahoot!, Quizlet) can also transform passive legal theory into actionable competencies. These tools are vital for maintaining student engagement and psychological fortification.

H5P is a plugin that integrates with LMS (Moodle, Drupal, and Word Press); it allows user to create interactive videos, presentations, cards and conduct other activities. Its advantages are: ease of use, a wide range of content types, open source[31].

The Articulate 360 application is a commercial set of tools for e-learning development; consists of Storyline, Rise, and Studio.

[26] Instructure Inc, *Canvas LMS Features*, 2024, https://www.instructure.com/canvas (27.04.2026).
[27] Google for Education, *Google Classroom Overview*. 2024, https://support.google.com/edu/classroom/answer/6020279 (27.04.2026).
[28] Microsoft, *Microsoft Teams for Education*, 2024, https://www.microsoft.com/education/products/teams (27.04.2026).
[29] *Ibidem*.
[30] BigBlueButton Inc., BigBlueButton: Open source web conferencing system, 2024, https://bigbluebutton.org/ (27.04.2026).
[31] H5P, *H5P – Create and share rich HTML5 content*, 2024, https://h5p.org/ (27.04.2026).

The advantages of Articulate 360 are a significant number of options for creating designs. The features relevant in the field of education are the availability of templates for quick course creation and multilingual support[32].

Adobe Captivate screen recording program allows user to create simulations, virtual reality content, and adaptive courses. The main advantages of Adobe Captivate are support for various output formats, integration with other Adobe products and the ability to include 360° media[33].

A very important part of the education system organization is the assessment system. Currently, there are digital platforms that allow for remote automatic assessment, including: Kahoot, Quizlet, Socrative. The "Kahoot!" system allows user to remotely test students' knowledge. The platform is built in a game format; participants answer questions in real time via mobile devices. The advantages of "Kahoot!" are a wide range of student involvement, instant feedback, and the presence of a competitive element of interest[34].

The Quizlet service is functionally used to create flashcards and tests; it supports various learning modes (flashcards, test, matching, and games). The advantages of Quizlet are adaptive repetition, a mobile application, and a common base of options for users[35].

The Socrative application is used as a tool for online surveys, tests, and quick knowledge checks; it provides reports on the results.

The advantages of Socrative are ease of setup, analytics of results, and the ability to conduct exit exams[36].

There are a number of platforms for collaborative learning that include Padlet, Miro, and Google Docs[37].

In the educational process, Padlet is used as an online whiteboard for sharing text, images, files, and links. It supports the structures consisting of columns and tables. The advantages of Padlet include a visually appealing interface, flexible access rights settings, and integration with LMS.

The Miro application serves as a tool for collaborative brainstorming, formalization of processes, which supports a large number of templates.

The advantages of the Miro application are real-time collaboration, commenting capabilities, voice and video insertions, and an infinite canvas[38].

The Google Docs, Sheets, and Slides applications serve as a tool for collaborative editing of texts, tables, and presentations with version history and comments.

---

[32] Articulate Global, Inc., *Articulate 360 Product Features*, 2024, https://articulate.com/360 (27.04.2026).
[33] Adobe Inc., *Adobe Captivate Features*, 2024, https://www.adobe.com/products/captivate/features.html (27.04.2026).
[34] Kahoot! ASA, *Kahoot! Educational Games Platform*, 2024, https://kahoot.com/ (27.04.2026).
[35] Quizlet Inc, *Quizlet Study Tools*, 2024, https://quizlet.com/ (27.04.2026).
[36] Socrative Inc, *Socrative Features*, 2024, https://socrative.com/ (27.04.2026).
[37] Padlet Inc, *Padlet: Collaborative Bulletin Board*, 2024, https://padlet.com/ (27.04.2026); Miro, *Miro Collaboration Platform*, 2024, https://miro.com/ (27.04.2026); Classcraft Studios Inc, *Classcraft: Game-based Learning Platform*, 2024, https://www.classcraft.com/ (27.04.2026).
Duolingo, *Duolingo for Schools*, 2024, https://schools.duolingo.com/ (27.04.2026).
[38] Coursera Inc, *Coursera Mobile App*, 2024, https://www.coursera.org/ (27.04.2026).

The advantages of the latter include instant synchronization, offline mode, and integration with other Google services[39].

As an alternative to distance education using computers, there are digital applications using smartphones, the so-called mobile learning (m-learning). The most common applications for mobile learning are Coursera, "edX" and Khan Academy[40].

The educational platform Khan Academy is free, widespread in Asia, Latin America and Africa, provides access to education in mathematics, science, programming. The "edX" platform is an American commercial online education platform. The Coursera and edX online applications allow students to take courses, watch videos and take tests from smartphones. The advantages of "edX" include wide selection of courses, certification, and security.

To maintain the "human" element of security, synchronous tools like Zoom, Microsoft Teams, and Big Blue Button are utilized for real-time pedagogical intervention.

To facilitate the Cognitive Load Management, tools such as H5P and Adobe Captivate are used to create interactive, adaptive content that accounts for the reduced attention spans typical of high-stress environments.

To achieve Gamified Verification, the tools such as Kahoot! and Quizlet are employed. They shift the assessment paradigm from high-stakes testing to low-stress engagement, fostering "competency-based" learning that is actionable in crisis scenarios.

SECURITY SCIENCE CONSIDERATIONS

THE "DIGITAL DIVIDE" AS A SYSTEMIC VULNERABILITY

The use of the above digitalization tools has some common limitations and opportunities. The limitations would be as follows: the digital divide, qualification opportunities, ensuring data security and confidentiality of information, additional physical and psychological loads on users.

The "digital divide" is an emerging term meaning that not all students have equal access to devices and fast Internet. Preparing teachers to use applications requires additional training for the effective use of digital technologies. Security threats – the risk of personal data leakage is increasing, there is a need to ensure compliance with global and local norms. Long-term workload in front of a screen can negatively affect health.

The "digital divide" is treated as a security gap. Unequal access to information creates "silos" that are susceptible to adversarial psychological operations. Bridging this gap is essential for the integrity of the national information space.

[39] edX Inc., *edX Mobile Learning*, 2024, https://www.edx.org/ (27.04.2026).
[40] Khan Academy, *Khan Academy Mobile App,* 2024. https://www.khanacademy.org/ (27.04.2026).

Data Sovereignty and Cybersecurity

On the other hand, the opportunities would include the rapid development of digital technologies and the rise of "artificial intelligence". Further development of "artificial intelligence" opens up new opportunities for organizing educational process (edX, Khan Academy).

Modern digital technologies and the digitalization tools of education built on them provide a wide range of opportunities for improving the quality of the educational process, increasing student motivation and optimizing the work of teachers. At the same time, the integration of these tools requires solving technical, organizational and psychological problems. In the future, the development of artificial intelligence, digital technologies and educational data analytics will contribute to the creation of even more personalized and effective educational environments.

The transition to digital learning also increases the attack surface for cyber-adversaries. Protecting the metadata and personal information of participants is a matter of National Security, requiring strict adherence to cybersecurity protocols.

Social Adaptation and National Stability

The choice of tools that would be most suitable given particular educational conditions involves considerations that can be divided into the following basic categories:

- how the interface corresponds to the tasks of education;
- how financially accessible the tool is;
- how functional the application is;
- what is the number of users that can have shared access;
- how secure the digital application is.

The final objective of human rights training is the social fortification of the populace. By addressing post-traumatic stress and facilitating the reintegration of military personnel into civilian life, education acts as a mechanism for long-term national stability.

Summary and Strategic Conclusions

The analysis demonstrates that the effective organization of human rights training during martial law requires a shift from traditional classroom models to decentralized, digital-first architectures. The integration of IHL modules into mobile-learning platforms – as exemplified by the partnership with the Swedish Institute – proves that accessibility is the primary determinant of educational efficacy in restricted environments.

Strategic conclusions suggest that future training initiatives must prioritize "technical scalability" and "contextual adaptability", ensuring that legal content remains relevant to the evolving nature of digital warfare. Ultimately, the synthesis of security sciences and digital pedagogy creates a robust framework for preserving human dignity. The institutionalization of these tools is recommended as a mandatory component of both military preparation and civil

defense protocols, ensuring that the protection of fundamental rights remains a functional reality rather than a theoretical aspiration.

This work was supported by the Swedish Institute under Grant number [JEL classification H56: K33(K10);A22,A23].

BIBLIOGRAPHY

Adobe Inc. 2024. Adobe Captivate Features. In https://www.adobe.com/products/captivate/features.html.

Aguilar Pilar and Retamal, Gonzalo. 1998. Rapid educational response in difficult emergencies: Discussion document. International Institute for Educational Planning, UNESCO. In https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000115530.

Aguilar Pilar and Richmond, Mark. 1998. Rapid Educational Response in the Ruanda Crisis. In Education as a Humanitarian Response (ed. by G. Retamal and R. Aedo-Richmond). Cassell, London/International Bureau of Education UNESCO, Geneva.

Arnhold Nina, Bekker Julia, Kersh Natasha, McLeish, Elizabeth, and Phillips, David. 1998. Education for Reconstruction: The Restoration of Educational Capacity after National Catastrophe. Symposium Books, Wallingford.

Articulate Global, Inc. 2024. Articulate 360 Product Features. https://articulate.com/360.

BigBlueButton Inc. 2024. BigBlueButton: Open source web conferencing system. In https://bigbluebutton.org/.

Bloshchynskyi Ihor H. (Lead Author). 2023. "Distance training in war conditions: challenges and opportunities for the higher education system". Collection of Scientific Papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences, 34(3), 57-72. https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v34i3.1467.

Cabinet of Ministers of Ukraine. 2011. Resolution on the Approval of the National Qualifications Framework. No. 1341. In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text.

Classcraft Studios Inc. 2024. Classcraft: Game-based Learning Platform. In https://www.classcraft.com/.

Constitution of Ukraine. 1996. Article 53: The Right to Education. In https://constitution.in.ua/articles/53/.

Coursera Inc. 2024. Coursera Mobile App. In https://www.coursera.org/.

Dougiamas, Martin and Taylor, Peter C. 2003. 'Moodle: Using learning communities to create an open source course management system'. World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia and Telecommunications, 171-178. Chesapeake, VA: AACE.

Duolingo. 2024. Duolingo for Schools. In https://schools.duolingo.com/.

edX Inc. 2024. edX Mobile Learning. In https://www.edx.org/.

European Commission. 2024. European Education Area explained. In https://education.ec.europa.eu/about-eea/the-eea-explained.

European Parliament and Council. 2005. Directive 2005/36/EC on the recognition of professional qualifications. In https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32005L0036.
European Parliament and Council. 2021. Regulation (EU) 2021/817 establishing Erasmus+: the Union Programme for education, training, youth and sport. In https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R0817.
European Union. 2012. Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 14: Right to Education. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT.
Google for Education. 2024. Google Classroom Overview. In https://support.google.com/edu/classroom/answer/6020279.
H5P. 2024. H5P – Create and share rich HTML5 content. In https://h5p.org/.
Instructure Inc. 2024. Canvas LMS Features. In https://www.instructure.com/canvas.
Kahoot! ASA. 2024. Kahoot! Educational Games Platform. In https://kahoot.com/.
Khan Academy. 2024. Khan Academy Mobile App. In https://www.khanacademy.org/.
Kovalchuk Vasyl I. and Vorotnykova Iryna P. 2017. "Models for using elements of distance learning at school". Information Technologies and Learning Tools. 60(4): 58-76.
Kyiv Medical College. 2021. Digital education tools. https://kmrf.kiev.ua/wp-content/uploads/2021/11/db47b5bd-4ae0-45bf-8806-cbb95fdd05b7.pdf.
Law of Ukraine. 2001. On Citizenship of Ukraine. No. 2235-III. In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text (Accessed: 23.03.2025).
Law of Ukraine. 2001. On Preschool Education. No. 2628-III. In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text.
Law of Ukraine. 2014. On Ensuring Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime on the Temporarily Occupied Territory of Ukraine. No. 1207-VII. In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text.
Law of Ukraine. 2014. On Higher Education. No. 1556-VII. In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text.
Law of Ukraine. 2017. On Education. No. 2145-VIII. In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.
Law of Ukraine. 2019. On Professional Pre-Higher Education. No. 2745-VIII. In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text.
Law of Ukraine. 2020. On Complete General Secondary Education. No. 463-IX. In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text.
Mar'ianko Yana H. and Ohrenich Mykola A. 2022. Features of distance education in war conditions. Scientific Proceedings. 208: 171–176. https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-208-171-176.
Microsoft. 2024. Microsoft Teams for Education. In https://www.microsoft.com/education/products/teams.
Ministry of Education and Science of Ukraine. 2024. Recommendations on the organization of the educational process in preschool education institutions for the 2024/2025 academic year. In https://mon.gov.ua/news/mon-opryliudnylo-rekomendatsii-shchodo-orhanizatsii-osvitnoho-protsesu-v-zakladakh-doshkilnoi-osvity-na-20242025-navchalnyi-rik.
Miro. 2024. Miro Collaboration Platform In https://miro.com/.

National Academy of Educational Sciences of Ukraine. 2024. Digitalization of education: pedagogical priorities. In https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/.
Padlet Inc. 2024. Padlet: Collaborative Bulletin Board. https://padlet.com/.
Palamarchuk Olena. 2020. “Problems of organization of distance and mixed education at universities of Ukraine”. Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies 9(103): 237-248.
Quizlet Inc. 2024. Quizlet Study Tools. In https://quizlet.com/.
Socrative Inc. 2024. Socrative Features. In https://socrative.com/.
Sokulska Nataliia B., Kovalchuk Roman A., and Kmin Viktor F. 2021. Analysis of the results of introducing elements of remote training for military specialists. Scientific Proceedings 198: 156–159. https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-198-156-159.
United Nations. 2025. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine: Our Work. https://ukraine.ohchr.org/uk/aboutus/ourwork.
Voloshyn Valentyn D. 2022. “Experience in the use of innovations in the higher military education system of Ukraine”. Science and Technology Today. 10(10): 185–195. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-10(10)-185-195.

Janusz LEŻOŃ
3 Podkarpacka Brygada Obrony Terytorialnej, Rzeszów
agajanuszlezon@interia.pl
https://orcid.org/0009-0004-8911-0616
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.06

WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ JAKO KLUCZOWY ELEMENT SKUTECZNEJ OBRONY CYWILNEJ. NIEWYKORZYSTANE SZANSE, MOŻLIWE KIERUNKI ZMIAN

ABSTRAKT: W artykule przedstawiono marginalną rolę Wojsk Obrony Terytorialnej w obronie cywilnej w świetle obowiązującej ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej. Główny problem badawczy sformułowano w postaci pytania: w jakim zakresie WOT może stać się kluczowym elementem skutecznej obrony cywilnej? Przyjęto hipotezę, że obrona cywilna koncentruje się głównie na działaniach w sytuacjach kryzysowych, co sprawia, iż w tym kontekście w wielu obszarach jest zintegrowana z funkcjonującym zarządzaniem kryzysowym. Marginalne zaangażowanie WOT do realizacji zadań OC wynika w szczególności z braku precyzyjnych regulacji prawnych. W badaniach zastosowano teoretyczne metody badawcze: analizę, syntezę, interpretację porównawczą, abstrahowanie oraz wnioskowanie. Analiza obejmowała określenie istoty obrony cywilnej, możliwy zakres jej integracji z funkcjonującym obecnie zarządzaniem kryzysowym, zadania powierzone Wojskom Obrony Terytorialnej w ramach OC a także możliwe zmiany zwiększające rolę WOT w obronie cywilnej. Przeprowadzone badania wskazują istotne niedostatki w obecnym systemie, wynikające z przyjętych rozwiązań prawnych. Włączenie WOT do zadań OC stworzy warunki dla formacji do odgrywania kluczowej roli w tym obszarze. Wnioski potwierdzają, że wymaga to jednak kompleksowego podejścia, obejmującego zarówno zmiany legislacyjne, organizacyjne, jak również pełną integrację ochrony ludności i obrony cywilnej z zarządzaniem kryzysowym.

SŁOWA KLUCZOWE: obrona cywilna, zarządzanie kryzysowe, ochrona ludności, Wojska Obrony Terytorialnej, odporność społeczna

TERRITORIAL DEFENCE FORCES AS A KEY ELEMENT OF EFFECTIVE CIVIL DEFENCE. MISSED OPPORTUNITIES, POSSIBLE DIRECTIONS OF CHANGE

ABSTRACT: The article presents the marginal role of the Territorial Defence Force (WOT) in civil defence within the framework of the current legislation on population protection and civil defence. The central research question asks to what extent the WOT could become a key element of an effective civil defence system. The study proceeds from the hypothesis that civil defence focuses primarily on crisis response, leading to its integration with existing crisis management systems in many areas. The WOT's limited involvement in civil defence tasks stems largely from a lack of precise legal regulations. The research employed theoretical methods, including analysis, synthesis, comparative interpretation, abstraction, and inference. The analysis covered the essence of civil defence, the potential scope for integrating it with current crisis management, the tasks assigned to the WOT within the civil defence framework, and possible changes to enhance the WOT's role in this domain. The findings reveal significant shortcomings in the current system resulting from existing legal arrangements. Incorporating the WOT into civil defence operations would enable the force to play a pivotal role in this area. However, the conclusions emphasize that this requires a comprehensive approach, encompassing legislative and organizational changes as well as the full integration of population protection and civil defence with crisis management.

KEYWORDS: Civil Defense, Crisis Management, National Security, Civil protection, Territorial Defence Forces, social resilience

WPROWADZENIE

Zmieniająca się natura zagrożeń, ich hybrydowy charakter sprawiają, że współczesne środowisko bezpieczeństwa, zarówno na arenie międzynarodowej, jak i krajowej, generuje nowe wyzwania, również na poziomie lokalnym[1]. Przykładem tego jest agresja Rosji na Ukrainę w 2022 roku, która doprowadziła do masowego napływu uchodźców do Polski[2], a także kryzys migracyjny na granicy z Białorusią[3]. Zwiększająca się liczba zagrożeń o różnorakim charakterze stawia przed systemem ochrony ludności ogromne wyzwania, które przekładają się na jego funkcjonowanie na wszystkich szczeblach organizacyjnych. Takie obciążenia nie tylko testują zdolność reakcji instytucji publicznych, ale również zmuszają do przemyślenia i dostosowania strategii obronnych oraz współpracy międzynarodowej[4]. W efekcie państwa muszą na nowo definiować swoje podejście do bezpieczeństwa, uwzględniając złożoność zagrożeń oraz potrzebę elastycznego, wielopoziomowego reagowania[5].

Od 1989 roku w Polsce zachodzą zmiany związane z obroną cywilną[6]. Niestety, nie zadbano o utrzymanie adekwatnych zasobów i właściwych struktur organizacyjnych, kluczowych dla sprawnego funkcjonowania systemu ochrony ludności[7]. Skutki tych zaniedbań są widoczne do dzisiaj. Spadek znaczenia obrony cywilnej mógł być spowodowany poczuciem „końca wojen", dominującym wśród klasy politycznej po rozpadzie ZSRR[8]. Obrona cywilna, mimo że teoretycznie jest integralną częścią systemu bezpieczeństwa państwa, w praktyce przez długie lata pozostawała na marginesie uwagi decydentów. Tymczasem współczesne zagrożenia wymagają zintegrowanego podejścia, które łączy elementy zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej, zapewniając kompleksową ochronę ludności[9,10].

Tematyka obrony cywilnej jest stosunkowo częstym obszarem badań. Literatura przedmiotu jest w związku z powyższym dość bogata, wykorzystana w artykule do definiowania

---

[1] P. Bryczek-Wróbel, *Cywilna organizacja ochrony i obrony narodowej w opinii społeczności lokalnych*. „Roczniki Nauk Społecznych" 2023, 51(2), s. 77-87.
[2] M. Kwiecińska, E.Ordyniec, *Wpływ Migracji na bezpieczeństwo społeczne w związku w wojną Na Ukrainie,* „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności" 2024, 9(2), s. 57-74.
[3] Z. Śliwa, A. K. Olech, *Wyzwania w kontekście migracji i kryzys na granicy polsko-białoruskiej*, „Wiedza Obronna" 2022, 278(1), s. 89-107.
[4] A.A. Otaiku, *A framework for hybrid warfare: Threats, challenges and solutions*, „Journal of Defense Management" 2018, 8(3), s. 1-14.
[5] H. Räisänen et al., *Comprehensive security: The opportunities and challenges of incorporating environmental threats in security policy*, „Politics and Governance" 2021, 9(4), s. 91-107.
[6] M. Kopczewski, P. Szmitkowski, *Civil defense in poland-transformation process after 1989, current state and modernization proposals*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności" 2020, 1(6), s. 75-87.
[7] P. Szmitkowski, *System ochrony ludności w Polsce-historia i współczesność*, „Colloquium" 2012, 4(4), s. 133-156; T. Pawłuszko, *Kryzys Obrony Cywilnej w Polsce. Perspektywa instytucjonalna*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego" 2023, 30(4), s. 41–62.
[8] J.M. Fiszer, *Przesłanki wewnętrzne i międzynarodowe upadku związku radzieckiego w 1991 roku oraz jego konsekwencje geopolityczne dla polityki zagranicznej polski*, „Rocznik Instytutu Europy środkowo-Wschodniej" 2021, 19(2), s. 19-41.
[9] E. Jakubiak, *Ochrona ludności w systemie bezpieczeństwa narodowego*, „Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne" 2019, 15(1), s. 82-99.
[10] A.P. Łydka, D*oświadczenia z wojny rosyjsko-ukraińskiej w obszarze obrony cywilnej*, „Roczniki Nauk Społecznych" 2025, 17 (53), nr 2, s. 125-126.

i charakterystyki pojęć w obrębie obrony cywilnej. Jednak istotą problemu badawczego jest przeprowadzenie obiektywnych analiz w obszarze wykorzystania sił zbrojnych RP do zadań obrony cywilnej na podstawie wprowadzonej w 2024 roku ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej[11]. W tym zakresie literatura przedmiotu, obejmująca również wnioski i doświadczenia ukraińskie, jest wciąż szczątkowa.

Być może jeszcze zbyt wcześnie na ocenę funkcjonowania obrony cywilnej w świetle zapisów nowej ustawy, niemniej już na tym etapie można, a nawet należy wskazać obszary, które w dalszym ciągu pozostają nieokreślone lub niedoprecyzowane. Jednym z nich jest użycie sił zbrojnych, w szczególności WOT[12], do realizacji zadań obrony cywilnej.

Wstępna analiza ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej uwidacznia zupełne pominięcie WOT w obszarze obrony cywilnej. W związku z powyższym problemem badawczym podjętym w publikacji będzie odpowiedź na pytanie: W jakim zakresie WOT może stać się kluczowym elementem skutecznej obrony cywilnej? Rozwiązanie tak sformułowanego problemu badawczego wymaga zidentyfikowania szczegółowych problemów badawczych, które w niniejszej pracy przybierają postać niniejszych pytań: Jaka jest istota obrony cywilnej? Jaka korelacja występuje pomiędzy zarządzaniem kryzysowym a obroną cywilną? Jakie zadania w ramach OC powierzono Wojskom Obrony Terytorialnej w świetle obowiązujących regulacji prawnych? Jakie zmiany mogą spowodować zwiększenie roli WOT w obronie cywilnej?

W stosunku do zidentyfikowanych problemów badawczych sformułowano hipotezę roboczą: Obrona cywilna jest integralną częścią ochrony ludności realizowaną we wszystkich stanach gotowości obronnej państwa. Koncentruje się na działaniach zapewniających bezpieczeństwo ludności, w szczególności w sytuacjach kryzysowych. W tym kontekście w wielu obszarach jest zintegrowana z funkcjonującym zarządzaniem kryzysowym. W obecnym systemie zaangażowanie WOT do realizacji zadań OC jest marginalne. Wynika w szczególności z braku precyzyjnych regulacji prawnych. Kompleksowe podejście, obejmujące zarówno zmiany legislacyjne, organizacyjne, a także pełna integracja ochrony ludności i obrony cywilnej z zarządzaniem kryzysowym, opracowanie adekwatnych planów reagowania oraz włączenie WOT do zadań OC stworzy warunki dla formacji do odgrywania kluczowej roli w tym obszarze.

W celu właściwego rozwiązania określonych problemów badawczych i osiągnięcia celu badań zastosowano teoretyczne metody badawcze: analizę, syntezę, interpretację porównawczą, abstrahowanie i wnioskowanie. Pozwoliły one na krytyczny przegląd literatury przedmiotu, w szczególności aktów prawnych dotyczących ochrony ludności i obrony cywilnej, wyjaśnienie wszelkich analizowanych materiałów niezbędnych do zidentyfikowania obszarów wymagających doprecyzowania lub wręcz potrzeby zmiany funkcjonowania systemu, sformułowanie wniosków końcowych oraz wskazanie możliwości zwiększenia roli WOT w realizacji zadań z zakresu OC.

[11] Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej, Dz.U.2024. poz. 1907.
[12] P. Szydłowski, *Koncepcja Obrony Cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego" 2025, 37, s. 59

POJĘCIE ORAZ ISTOTA OBRONY CYWILNEJ

W dostępnej literaturze można doszukać się co najmniej kilku definicji obrony cywilnej, dość często określanej jako działania mające na celu ochronę ludności, ratownictwo, pomoc poszkodowanym, ochronę zakładów pracy, miejsc użyteczności publicznej, dóbr kultury oraz współudział w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwanie ich skutków w czasie wojny[13]. Z powyższego wynika, iż obrona cywilna to ochrona ludności w czasie wojny. W podobny sposób traktuje obronę cywilną obowiązująca w Polsce ustawa. Zgodnie z jej zapisami w art. 2, ust..3 z chwilą wprowadzenia stanu wojennego i w czasie wojny ochrona ludności staje się obroną cywilną, organy ochrony ludności stają się organami obrony cywilnej, podmioty ochrony ludności stają się podmiotami obrony cywilnej, natomiast zasoby ochrony ludności stają się zasobami obrony cywilnej.

Ochrona ludności jest elementem bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, którego obowiązkiem i powinnością jest dbałość o dobrostan swoich obywateli. To jedno z podstawowych zadań realizowane przez organy administracji publicznej, inne organy i instytucje państwowe, przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, poszczególnych obywateli oraz w szczególnych przypadkach także siły zbrojne. Według niektórych badaczy ochrona ludności polega na realizacji szeregu działań zapobiegawczych, przygotowawczych, interwencyjnych oraz przywracających stan normalny, mająca na celu ochronę życia i zdrowia osób oraz cennego mienia, dóbr dziedzictwa kulturowego i środowiska w zakresie niezbędnym do przeżycia, a także na udzielaniu pomocy humanitarnej i prawnej w czasie katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i okupacji oraz bezpośrednio po nich[14]. W powyższym ujęciu ochrona ludności cywilnej wyraża się zatem w działaniach zmierzających do zapewnienia bytu człowiekowi, bez względu na rodzaj przyczyny jego niebezpieczeństwa[15]. Niezależnie od charakteru zagrożeń działanie zawsze będzie polegało na tożsamych przedsięwzięciach, to jest: ratowaniu życia i zdrowia, ewakuacji ludności, zapewnieniu poszkodowanej ludności podstawowych warunków przetrwania oraz zabezpieczeniu mienia[16]. W podobny sposób do ochrony ludności podchodzi ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej, w której „ochrona ludności – to system składający się z organów administracji publicznej wykonujących zadania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa ludności przez ochronę życia i zdrowia ludzi, mienia, w tym zwierząt, infrastruktury niezbędnej do zaspokojenia potrzeb bytowych, dóbr kultury i środowiska w sytuacji zagrożenia, zwanych dalej „organami ochrony ludności", podmiotów wykonujących te zadania, zwanych dalej „podmiotami ochrony ludności", oraz zasobów ochrony ludności"[17]. Prezentowane

[13] K. Sikora, *Istota, zasady i struktura obrony cywilnej RP*, „Studia Iuridica Lublinensia" 2015, XXIV(1), s. 107
[14] W. Kitler, A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*, Warszawa 2010, s. 67.
[15] B. Michailiuk, *Funkcjonowanie budowli ochronnych w aspekcie ochrony ludności* [w:] Kopczewski M., Kurkiewicz A., Mikołajczak S. (red.), *Paradygmaty badań nad bezpieczeństwem. Jednostki, grupy i społeczeństwa*, tom 2, Poznań 2015, s. 592.
[16] B. Michailiuk, I. Denysiuk, W. Szulc, *Zapewnienie przetrwania ludności cywilnej w warunkach zewnętrznego zagrożenia państwa i w czasie wojny – wybrane problemy*, „Wiedza Obronna" 2021, 277(4), s. 122.
[17] Ustawa o ochronie ludności…, art. 2.

podejście do ochrony ludności wydaje się być niekompletne. Po pierwsze, obejmuje bowiem działania jako reakcję na zaistniałą sytuację kryzysową czy też określone zagrożenie, co powoduje wykluczenie szeregu innych działań realizowanych w tym obszarze. Po drugie, wątpliwości może budzić „instytucjonalne" podejście do systemu ochrony ludności, skutkujące wyszczególnieniem jego stałych elementów, do których zaliczono: organy administracji publicznej, podmioty ochrony ludności oraz zasoby ochrony ludności, pomijając przy tym na przykład siły i środki wydzielane z sił zbrojnych czy też organizacje pozarządowe (niewyszczególnione w ustawie). Powyższe może mieć negatywny wpływ na efektywność działania systemu. W tym kontekście optymalne wydaje się „funkcjonalne" podejście, wyodrębniające niejako podsystemy ochrony ludności, do których zaliczyć należy między innymi podsystem militarny.

W myśl przywołanej ustawy obrona cywilna to realizacja zadań określonych w art. 61 lit. a Protokołu dodatkowego do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I), sporządzonego w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz. U. z 1992 r. poz. 175 oraz z 2015 r. poz. 1056), zwanego dalej „Pierwszym Protokołem dodatkowym do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.", mająca na celu ochronę ludności cywilnej przed zagrożeniami wynikającymi z działań zbrojnych i ich następstw.

Definicja ustawowa zredukowała zatem obronę cywilną do bezpośredniego odniesienia do zapisów I Protokołu dodatkowego, z jednoczesnym wskazaniem realizacji zadań wyłącznie w stanie wojennym lub w czasie wojny. Powyższe może sugerować, iż obrona cywilna to ochrona ludności w czasie wojny. Trudno się jednak zgodzić z tak pojmowaną obroną cywilną[18], chociażby z powodu przyjętych przez ustawodawcę różnych definicji ochrony ludności i obrony cywilnej[19]. Uwidacznia się wyraźny brak jednoznacznej, logicznej ciągłości w pojmowaniu, definiowaniu i realizacji zadań obrony cywilnej, niefunkcjonującej w czasie pokoju[20]. Można odnieść wrażenie, iż definicja nie współgra z kolejnymi regulacjami prawnymi. Obowiązująca do 2022 roku definicja, mówiąca, że „obrona cywilna ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków"[21], wydawała się bardziej adekwatna do rzeczywistej potrzeby realizacji zadań, we wszystkich stanach gotowości obronnej państwa.

Konkludując, ustawowe definicje zarówno ochrony ludności, jak i obrony cywilnej w znacznym stopniu ograniczają możliwości optymalnego wykorzystania potencjału WOT w tym obszarze. W związku z powyższym istnieje uzasadniona potrzeba redefiniowania

[18] W. Grzebalska, W. Kuźnicki, *Ochrona obywatelska*, Warszawa 2020, s. 9.
[19] J. Stochaj, *Outline of the Concept of the Population Protection and Civil Defence System in the Context of Contemporary Statutory Regulations*, „Safety & Fire Technology" 2025, 65(1), s. 43.
[20] P.Ł. Szmitkowski, *Ochrona ludności podczas konfliktu zbrojnego w założeniach Obrony Cywilnej RP,* [w:] R. Wróblewski, H. Wyrębek (red.), *Determinanty bezpieczeństwa militarnego*, Siedlce 2016, s. 250.
[21] Art. 1 pkt. 61) ustawy z dnia 28 czerwca 1979 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku Polskiej rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. z 1979 r. Nr 15, poz. 97), Art. 137 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2021 r., poz. 372, 1728).

powyższych pojęć w świetle nieco innego postrzegania systemu ochrony ludności. Stąd też zasadnym jest rozważenie proponowanych przez autora poniższych, wzajemnie powiązanych definicji, mogących znaleźć odzwierciedlenie z regulacjach prawnych (rys. 1).

Ochrona ludności to system składający się z wzajemnie powiązanych, skoordynowanych wewnętrznie i uzupełniających się sił, środków, zasobów, procedur i działań ukierunkowany na zapewnienie ochrony życia i zdrowia osób oraz cennego mienia, dóbr dziedzictwa kulturowego i środowiska w warunkach pokoju, zagrożeń kryzysowych oraz wojny, składający się z podsystemów ochrony ludności: kierowania, ostrzegania i alarmowania, ochrony zdrowia, sanitarno-epidemiologicznego, ratowniczo-gaśniczego, zasobów, ochrony infrastruktury krytycznej, organizacji pozarządowych, odporności, militarnego.

Obrona cywilna to część systemu ochrony ludności, obejmująca wydzielone siły, środki, zasoby oraz infrastrukturę z tworzących go podsystemów, mająca na celu ochronę ludności przed zagrożeniami w sytuacjach nadzwyczajnych (katastrofy, klęski żywiołowe itp.), w szczególności wynikających z zagrożeń o charakterze militarnym oraz podczas wojny.

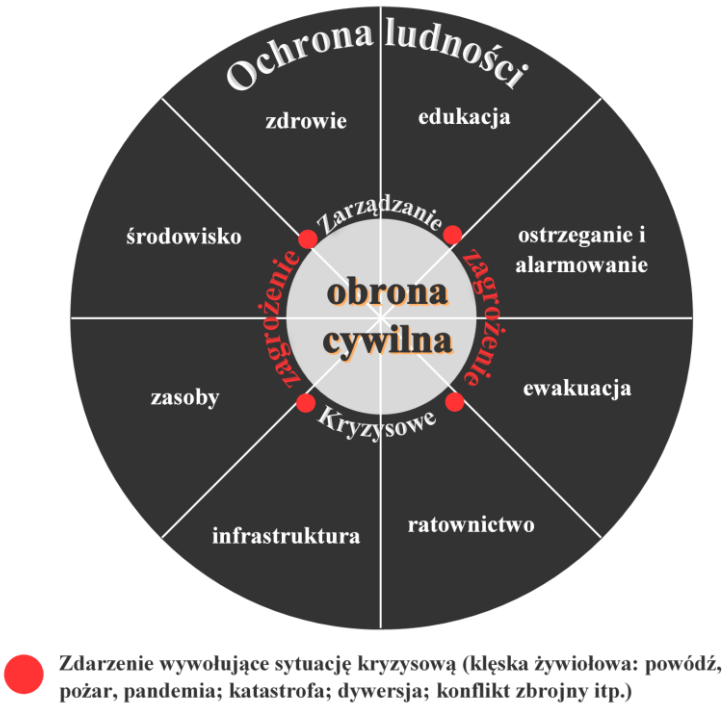

Rysunek 1. Obrona cywilna jako element ochrony ludności
Źródło: opracowanie autora.

ROLA WOJSK OBRONY TERYTORIALNEJ W OBRONIE CYWILNEJ – STAN PRAWNY

Współczesne społeczeństwo w obliczu narastających zagrożeń zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, stawia coraz wyższe wymagania wobec funkcjonowania państwowych

struktur zapewniających bezpieczeństwo[22]. Obrona cywilna odgrywa kluczową rolę w ochronie ludności i mienia oraz w budowaniu szeroko rozumianego systemu reagowania kryzysowego, który powinien funkcjonować zarówno w czasie pokoju, jak i podczas konfliktów zbrojnych[23]. W dobie zmian geopolitycznych oraz rosnącej świadomości społecznej na temat zagrożeń, oczekiwania wobec sprawnej obrony cywilnej stają się jednym z priorytetów w polityce bezpieczeństwa państwa. Można powiedzieć, że społeczeństwo oczekuje, aby system obrony cywilnej był skuteczny, dobrze zorganizowany i przygotowany na szeroką gamę zagrożeń, zarówno tych związanych z klęskami żywiołowymi, jak i tych o charakterze militarnym. W tym kontekście pojawiają się pytania o gotowość państwa do zapewnienia ochrony obywatelom w każdym możliwym scenariuszu zagrożenia[24]. Postępowanie rosyjskich sił zbrojnych nie różni się zasadniczo na przestrzeni ostatnich dekad[25]. Można zatem założyć, że w sytuacji ewentualnego konfliktu zagrożenia dla ludności cywilnej będą podobne.

W obliczu kryzysów społecznych, gospodarczych czy politycznych obrona cywilna powinna działać jako siła, która integruje społeczeństwo, mobilizuje do wspólnych działań oraz promuje solidarność, wykorzystuje do realizacji zadań siły i środki zarówno militarne, jak i niemilitarne. W tym kontekście naturalne wydaje się angażowanie WOT do realizacji zadań OC. Obowiązująca od kilkunastu miesięcy ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej niestety nie uwzględnia żadnych zadań (określonych wprost) w tym zakresie nie tylko dla formacji, ale również dla całych sił zbrojnych.

Zgodnie z art. 119 ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej możliwości ewentualnego użycia wojska są znacznie ograniczone. Po pierwsze, warunkowane są uzgodnieniami pomiędzy Szefem Obrony Cywilnej Kraju a Ministrem Obrony Narodowej lub Naczelnym Dowódcą Sił Zbrojnych, jeżeli został mianowany. Uzasadnione jest zatem pytanie o procedury aktywacji wydzielonych sił i środków sił zbrojnych. Oczywiście, można zakładać, iż będą to procedury takie same jak w przypadku zarządzania kryzysowego[26]. W opinii autora powyższe założenie jest niewłaściwe, niezgodne z prawem i niemożliwe do realizacji. Przesądza o tym przede wszystkim wymieniony w ustawie „decydent" (Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych RP) w zakresie aktywacji sił zbrojnych do zadań OC. Co prawda ustawa o obronie cywilnej wymienia również ministra obrony narodowej, jednakże zgodnie z zapisami ustawy o stanie wojennym[27], z chwilą jego wprowadzenia mianowany zostaje Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych podległy Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej. Po drugie, sformułowana konstrukcja prawna

[22] H. Wyrębek, S. Krysiński, W. Załoga, *System bezpieczeństwa rzeczypospolitej polskiej, Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Część druga,* Warszawa 2021.
[23] J. Piwowarski, M. Rozwadowski, *System zarządzania kryzysowego jako element bezpieczeństwa narodowego,* „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne" 2016, 7(1), s. 344-368.
[24] Z. Groszek, *Gotowość państwa do obrony i ochrony we współczesnych uwarunkowaniach*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie" 2016, 17(5), cz 1, s. 183-195.
[25] J. Olchowski, *Zbrodnie wojenne Federacji Rosyjskiej podczas agresji na Ukrainę,* Instytut Europy Środkowej, 11/2023.
[26] B. Pawlaczyk, *Formalnoprawne aspekty działania obrony cywilnej w Polsce*, BELLONA, Warszawa 2024, s. 39.
[27] Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U.2022. poz. 2091

nie pozwala na użycie sił zbrojnych na zasadach zawartych w innych aktach prawnych, wymienianych w art. 5, na przykład w ustawie o stanie klęski żywiołowej[28].

Konstatując powyższe, należy stwierdzić, iż użycie sił zbrojnych, w tym również Wojsk Obrony Terytorialnej do realizacji zadań obrony cywilnej jest nie tylko marginalne, ale przede wszystkim nie do końca sprecyzowane co do procedur postępowania w zakresie wydzielania sił i środków oraz ich aktywacji.

OBRONA CYWILNA A ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE

WOT realizuje szereg zadań z zakresu zarządzania kryzysowego mogących niejako wpisywać się w obszar zadań OC. Zasadna wobec powyższego jest analiza występujących, jak również możliwych zależności pomiędzy zarządzaniem kryzysowym a OC.

W kontekście organizacji OC kluczowe są ramy strukturalne, w których funkcjonuje. Sprawnie zarządzana, zintegrowana z innymi służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo państwa obrona cywilna pozwala na efektywne reagowanie na różnorodne zagrożenia. Wprowadzona w końcu zeszłego roku ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej w pewnym stopniu zintegrowała szeroko rozumiane zarządzanie kryzysowe z obroną cywilną. Integracja obejmuje w głównej mierze trzy obszary.

Pierwszy obszar dotyczy struktur organów odpowiedzialnych za planowanie i organizację zadań z zakresu ochrony ludności oraz utrzymywanie ciągłości dowodzenia w zakresie alarmowania o potencjalnych zagrożeniach, a także określenie sił i środków dedykowanych do neutralizacji danych zagrożeń, w tym formacji obrony cywilnej. Efektem wspomnianej integracji jest określenie terenowych organów obrony cywilnej, którymi tak jak w przypadku zarządzania kryzysowego są: wojewodowie, starostowie, wójtowie lub burmistrzowie (prezydenci miast). Kolejny wyraz integracji polega na realizacji zadań powyżej wymienionych organów przy pomocy odpowiednich zespołów zarządzania kryzysowego, o których mowa w art. 66 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym. Integracja objęła również dokumenty planistyczne, to jest „plany zarządzania kryzysowego", które pozostają w mocy, uzupełnione jedynie między innymi o: plany ewakuacji ludności, wykazy sił, środków, zasobów Centralnej Ewidencji Zasobów, Centralnej Ewidencji OZO oraz Ewidencji Obrony Cywilnej oraz procedury występowania o udzielenie pomocy humanitarnej i pomocy doraźnej oraz sposobu udzielania tej pomocy.

Powyższe założenia i zapisy ustawowe z jednej strony wprowadzają spore ułatwienie, niepowodujące konieczności powoływania nowych struktur, opracowywania nowych dokumentów. Z drugiej strony, zauważalny jest fakt występowania ochrony ludności zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. W czasie pokoju przyjmuje formę „zarządzania kryzysowego", natomiast w czasie wojny staje się „obroną cywilną". Zatem, oczywistym staje się, że ustawa dotycząca ochrony ludności powinna regulować zarówno obszar kryzysowy, jak i obrony

[28] Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. 2025, poz. 112.

cywilnej. W związku z powyższym integracja powinna polegać na konstrukcji jednego aktu normatywnego, który mógłby nosić tytuł: „Ustawa o zarządzaniu kryzysowym i obronie cywilnej kraju". Idąc dalej tym tokiem rozumowania, biorąc również pod uwagę proponowane definicje ochrony ludności i obrony cywilnej, można postawić tezę, że tak naprawdę aktem prawnym regulującym obszary zarządzania kryzysowego, ochrony ludności oraz obrony cywilnej powinna być „Ustawa o ochronie ludności".

Drugi obszar stanowi identyfikacja zadań z zakresu ochrony ludności. Należy zauważyć, iż zadania wynikające z ustawy o zarządzaniu kryzysowym wpisują się w pełni w katalog zadań wymieniany w ustawie o obronie cywilnej. Fakt ten należy z całą stanowczością odnotować na korzyść wszystkich organów i podmiotów zaangażowanych w ten obszar działań.

Trzeci obszar obejmuje szeroko pojęte szkolenie odnoszące się zarówno do przygotowania osób odpowiedzialnych za planowanie i koordynowanie zadań obrony cywilnej, jak również przygotowanie społeczeństwa na ewentualne zagrożenia. Wpisuje się to w szeroko pojęte „budowanie odporności", stanowiące o sile zarówno jednostki, jak i całego społeczeństwa. Doświadczenia konfliktu w Ukrainie pokazują, że właśnie ta sfera jest kluczowa z punktu widzenia prowadzenia skutecznej operacji obronnej państwa. Proces ten powinien być kompleksowy i obejmować różne grupy społeczne, takie jak młodzież szkolna, pracodawcy, urzędnicy, służby ratunkowe, organizacje pozarządowe oraz ogół obywateli.

W zakresie powyższego, czyli przygotowania społeczeństwa na sytuacje kryzysowe, należy podkreślić, że ochrona ludności jest zasadniczym zadaniem instytucji publicznych oraz organów administracji rządowej i samorządowej. Jednak niektóre działania mają charakter indywidualny i dotyczą każdego obywatela. W myśl zasady, że „organizacja jest tak silna, jak silne jest jej najsłabsze ogniwo", kluczowe jest podnoszenie wiedzy i przygotowanie obywateli do właściwego postępowania w sytuacji zagrożenia. Dotyczy to znajomości zasad ewakuacji, sygnałów alarmowych i ostrzegawczych, posiadania i umiejętności użycia indywidualnych środków ochrony przed skażeniami, znajomości zasad zabezpieczenia własnego mienia oraz umiejętności udzielania pierwszej pomocy. Proces budowania społecznej odporności jest najważniejszym zadaniem obrony cywilnej, jak również niezbędnym elementem obrony powszechnej, której istotnym czynnikiem jest przeszkolenie wojskowe młodzieży na wszystkich etapach edukacji[29].

Warto nadmienić również, że edukacja dla bezpieczeństwa jest nierozerwalnie związana z systemem bezpieczeństwa narodowego mającego na celu kształtowanie zdolności państw i społeczeństw do radzenia sobie także z wieloma innymi zagrożeniami, wywierającymi wpływ na poziom (stan, jakość) bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego[30]. W tym obszarze, WOT realizuje szereg zadań, choćby program powszechnego szkolenia obywateli „W gotowości", czy

[29] A. Zapałowski, *Obrona totalna jako wyzwanie dla bezpieczeństwa Polski*, „Polityka i Społeczeństwo" 2022, 2(20), s. 241-242.
[30] R. Jakubczak, J. Flis, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Warszawa, 2006, s. 428.

„Edukacja z wojskiem". Zasadnym wydaje się zatem formalne[31] włączenie WOT do realizacji zadań w obszarze budowania odporności społecznej.

Zintegrowanie zadań ochrony ludności wynikających z ustawy o obronie cywilnej oraz zadań z zakresu zarządzania kryzysowego stwarza sytuację, w której WOT staje się naturalnym elementem obrony cywilnej w zakresie realizacji zadań, wynikających z ustawy o zarządzaniu kryzysowym. Przez ostatnie lata funkcjonowania WOT nikt nie kwestionował i nie kwestionuje potrzeby obrony i wspierania przez tę formację lokalnych społeczności. Ideą formowania WOT była między innymi odpowiedź na pogarszającą się sytuację w środowisku bezpieczeństwa Polski, wyrażającą się w „powszechnym wojskowym przygotowaniu i wykorzystaniu zasobów ludzkich, materiałowych i przestrzeni lądowej do prowadzenia ochrony i obrony miejscowej na całym terytorium Polski dla zapewnienia skutecznego odstraszania, ochrony i obrony przed agresją i atakami grup terrorystycznych, a także niezwłocznego i skutecznego wsparcia władz i społeczeństwa w ratowaniu i zabezpieczeniu ludzi, mienia i środowiska w sytuacjach klęsk żywiołowych, katastrof technicznych i innych nieszczęść i potrzeb"[32]. Zgodnie z założeniami sformułowanymi w dokumentach doktrynalnych, Wojska Obrony Terytorialnej wspierają lokalne społeczności i elementy podsystemu niemilitarnego w realizacji zadań zarządzania kryzysowego, tj. osiągnięcia gotowości oraz udziału w niezwłocznym i powszechnym reagowaniu na sytuację zagrożenia o charakterze niemilitarnym w celu zapobieżenia lub przeciwdziałania mu, minimalizacji i usuwania jego skutków, a także przywracania stanu sprzed jego wystąpienia[33]. Zadania powyższe przewidziane są jednak tylko i wyłącznie w czasie pokoju. Uzasadnione jest zatem pytanie, czy w czasie wojny WOT nie będą angażowane do przeciwdziałania klęskom żywiołowym, likwidacji ich skutków, prowadzenia akcji ratowniczych i poszukiwawczych? W końcu, czy w czasie wojny WOT nie będzie realizował zadań ochrony zdrowia i życia ludzkiego oraz mienia? Odpowiedź na te pytania wydaje się być twierdząca. Podstawą do tego stwierdzenia jest zapis ustawowy, mówiący, że Szef Obrony Cywilnej uzgadnia z Ministrem Obrony Narodowej lub Naczelnym Dowódcą Sił Zbrojnych, jeżeli został mianowany, wsparcie działań obrony cywilnej przez Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w granicach zasad określonych w wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umowach międzynarodowych oraz międzynarodowym prawie zwyczajowym[34]. Jak zatem będzie wtedy wyglądał system zarządzania kryzysowego czy raczej system wsparcia lokalnych społeczności siłami zbrojnymi? Czy w takiej sytuacji nie powinno być rozgraniczenia na wojska operacyjne i WOT[35], który co do zasady do takich między innymi zadań został powołany i posiada ku temu pełne predyspozycje? Ostatnia wątpliwość dotyczy poziomu decyzyjnego. Czy w czasie wojny o każdym wsparciu społeczeństwa przez WOT ma decydować Minister Obrony Narodowej lub

[31] Regulowane zapisami aktów prawnych.
[32] J. Marczak, R. Jakubczak, *Raport strategiczny: Siły Zbrojne RP w drugiej dekadzie XXI wieku. Koncepcja strategiczna Obrony Terytorialnej RP*, Warszawa 2014, s. 74.
[33] Wojska Obrony Terytorialnej w Operacji, DD-3.40, 2018, s. 14-16.
[34] Ustawa o ochronie ludności…, art. 119, p. 5.
[35] J. Leżoń, J. Traciak, *W kierunku efektywnego zarządzania kryzysowego*, „Kwartalnik Bellona" 2026, 1, s. 150.

Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych? Wszak można sobie wyobrazić, że takich małych i większych zadań wsparcia społeczeństwa będą dziesiątki, jeśli nie setki, a nawet tysiące. Być może przyczyną pewnych niedoskonałości w systemie ochrony ludności jest nieprecyzyjna klasyfikacja zagrożeń, bezpośrednio wpływająca na planowanie i realizację zadań.

Efektywne działanie w obszarze ochrony ludności ułatwić może proponowana klasyfikacja zagrożeń, których odpowiednie zdefiniowanie oraz przygotowanie w postaci opracowania stosownych planów pozwoli na optymalne wykorzystanie sił i środków oraz minimalizację skutków ich wystąpienia. Najprostszą i najbardziej efektywną klasyfikacją jest podział wyszczególniający zagrożenia o charakterze nie militarnym, hybrydowym i militarnym (rys. 2).

Opracowanie zatem trzech rodzajów planów na odpowiednich poziomach jest kluczowe. Pierwszym jest Plan Zarządzania Kryzysowego, będący odpowiedzią na zagrożenia o charakterze niemilitarnym. Drugim jest Plan Reagowania na Zagrożenia Hybrydowe jako oddzielny dokument odpowiadający na zagrożenia militarne poniżej progu wojny. Obecnie tego typu plany nie funkcjonują, a jedynie pewne elementy są zawarte w Planie Zarządzania Kryzysowego[36], co może komplikować sprawne planowanie i realizację zadań. Trzecim planem jest Plan Obrony Cywilnej, opracowywany na wszystkich szczeblach organów zarządzania obroną cywilną, zawierający zadania do realizacji zarówno w czasie pokoju, jak i wojny.

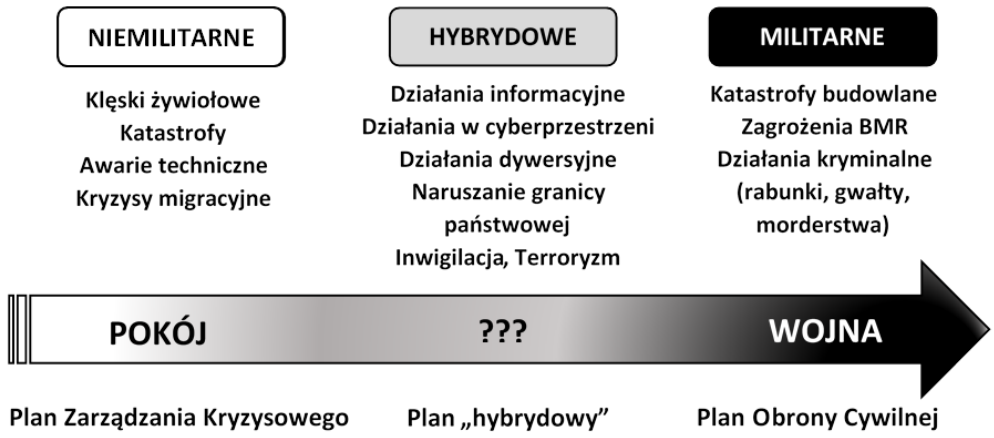

Rysunek 2. Klasyfikacja zagrożeń
Źródło: opracowanie autora

Traktując stan wojny jako swoistego rodzaju sytuację kryzysową, należy jednoznacznie stwierdzić, że Wojska Obrony Terytorialnej **powinny** być angażowane do zadań ochrony ludności w czasie wojny w ramach obrony cywilnej[37]. Po pierwsze, jest to zgodne z przepisami prawa, a po drugie, taki jest prawny i moralny obowiązek państwa w stosunku do swoich

[36] Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie państwa na zagrożenia związane z działaniami hybrydowymi*, „Informacja o wynikach kontroli" 2023, https://www.nik.gov.pl/kontrole/P/22/029/ (10.10.2024).
[37] P.Ł. Szmitkowski, *Ochrona ludności podczas konfliktu zbrojnego w założeniach Obrony Cywilnej RP*, [w:] R. Wróblewski, H. Wyrębek (red.), *Determinanty bezpieczeństwa militarnego*, Siedlce 2016, s. 253.

obywateli. Czynniki, które predysponują WOT do realizacji powyższych zadań to przede wszystkim:

- Powszechność – polegająca na pokryciu obszaru całego kraju żołnierzami, pododdziałami obrony terytorialnej.
- Lekkie uzbrojenie – pododdziały WOT na stałe wyposażone są uzbrojenie typu „lekkiego" (pistolety, karabinki), co dokładnie wpisuje się w wymogi prawa.
- Działanie w swoich rejonach odpowiedzialności przekładające się na: znajomość terenu, kontakty i wypracowane w czasie pokoju zasady współdziałania z administracją lokalną, przedsiębiorcami i innymi podmiotami realizującymi również zadania w ramach obrony cywilnej.

O ile w czasie pokoju Wojska Obrony Terytorialnej, realizując zadania leżące niejako w kompetencjach obrony cywilnej, naturalnie stają się jej elementem i nie budzą żadnych wątpliwości, o tyle wykorzystywanie sił zbrojnych w czasie wojny do zadań obrony cywilnej w oczach niektórych badaczy staje się problematyczne[38,39]. Zdaniem autora niniejszej publikacji jest to nie do końca słuszne stanowisko. Po pierwsze, możliwe i zgodne z przepisami prawa jest kierowanie formacji militarnych do zadań obrony cywilnej. Po drugie, całkowicie militarny charakter WOT nie wyklucza wydzielenia ze swych struktur sił i środków lub całych pododdziałów do obrony cywilnej. Przykładem mogą być grupy poszukiwawczo ratownicze z psami K9 czy też grupy rozminowania[40] lub grupy „przeciwlotnicze"[41] do niszczenia bezzałogowych środków powietrznych atakujących obiekty cywilne. Dla autora niniejszego manuskryptu użycie WOT w ramach obrony cywilnej w czasie wojny jest nie tylko możliwością, ale wręcz koniecznością.

OCHRONA LUDNOŚCI PRZED ZBRODNIAMI WOJENNYMI

Analizując wszystkie wymienione przez I Protokół zadania, trudno dostrzec choćby jedno odnoszące się wprost do ochrony ludności przed przemocą stosowaną przez strony konfliktu zbrojnego. Czy to oznacza, że pomimo funkcjonowania obrony cywilnej na podstawie zasady powszechności, obowiązkowości, niezmienności struktur organizacyjnych, kompleksowości działania, adekwatności, gotowości, decentralizacji zarządzania, planowania, wsparcia i solidarności, ludność cywilna jest pozbawiona ochrony przed zagrożeniami wynikającymi z braku przestrzegania prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych?

Pytanie staje się jeszcze bardziej aktualne i uzasadnione w świetle obserwowanej „rzeczywistości wojennej"[42]. Kolejne wojny różnią się stosowanymi formami przemocy, niemniej większość z nich na stałe wpisała się do kanonu represji, nieludzkiego traktowania, lub wręcz

[38] B. Włodarczyk, *Wojska Obrony Terytorialnej jako element rekonstrukcji polskiej obrony cywilnej,* „Bezpieczeństwo teoria i praktyka" 2023, nr 4, s. 169.
[39] W. Grzebalska, W. Kuźnicki, *Ochrona obywatelska,* Warszawa 2020, s. 13.
[40] Nie tyle do samego rozminowania, ile do szkolenia „cywili" w tym zakresie i budowania grup/pododdziałów do realizacji takowych zadań.
[41] Oczywiście trzeba je zbudować (struktury, wyposażenie, umiejętności, zdolności, procedury) od podstaw.
[42] J. Olchowski, *Zbrodnie wojenne Federacji Rosyjskiej podczas agresji na Ukrainę,* Instytut Europy Środkowej, 11/2023.

barbarzyństwa, a czasem ludobójstwa na ludności cywilnej. Jak zauważa B. Balcerowicz, pisząc o tak zwanych nowych wojnach: „Przemoc kierowana jest głównie przeciwko ludności cywilnej. Jeśli w wojnach na początku XX wieku udział strat ludności cywilnej w stratach ogólnych wynosił 10-15%, to pod koniec wieku przekraczał on 80%. We wszystkich wojnach nowych odnotowano nie tylko czystki etniczne, wysiedlanie ludności siłą na dużą skalę, pustoszenie terytoriów, ostrzeliwanie, niszczenie infrastruktury, minowanie terenu”[43] (np. Jugosławia), ale także ludobójstwo (np. Rwanda). Przykładów jest wiele, chociażby Srebrenica, która stała się synonimem masakry ludności cywilnej, do której doszło 6 lipca 1995 roku. Tego dnia oddział liczący około ok. 4 500 żołnierzy, dowodzony przez generała majora Milenkę Živanovicia, rozpoczął operację przeciwko srebrenickiej enklawie, która potem otrzyma kryptonim „Krivaja 95”[44]. W ciągu kilku dni lipca 1995 roku bośniaccy Serbowie dowodzeni przez generała Radko Mladiča zdobyli tę bośniacką enklawę, stanowiącą strefę bezpieczeństwa ONZ ochranianą przez holenderski batalion. Efektem operacji było wymordowanie blisko 8 000 Bośniaków w wieku od 12 do 77 lat. Całemu zdarzeniu „przyglądał” się z bliska batalion holenderski UNPROFOR. Do dziś nieznane są do końca przyczyny braku reakcji w celu niedopuszczenia do masakry.

Nie musimy sięgać do literatury czy historii aby się o tym przekonać. Wystarczy obserwować współczesne konflikty zbrojne, jak ten w Ukrainie czy w Strefie Gazy. Wszędzie tam mamy bowiem do czynienia z łamaniem prawa międzynarodowego, w wyniku czego ofiarą staje się ludność cywilna[45].

Przy zestawieniu powyższych danych z pojmowaniem obrony cywilnej zachodzi uzasadniona wątpliwość dotycząca skutecznej ochrony ludności cywilnej narażonej na wszelkiego rodzaju zagrożenia, wynikające zarówno z typowych działań militarnych, jak również z przestępczej działalności przeciwnika. Nie da się bowiem przeciwstawić takim postępowaniom za pomocą tylko i wyłącznie środków niemilitarnych. Bezczynność międzynarodowych struktur w tego typu przypadkach powinna być wystarczającym powodem angażowania własnych sił zbrojnych do ochrony ludności cywilnej. Jeśli w dalszym ciągu zarówno państwa w stosunku do swoich obywateli, jak również cały cywilizowany świat będzie postępował jak holenderski batalion ONZ, to w zasadzie niewiele będzie się różnił od oprawców zadających ból, cierpienie i śmierć ludności cywilnej.

Przytoczone powyżej przykłady winny stać się polem do dyskusji i propozycji przeciwdziałania tego typu zjawiskom, występującym niemal w każdym konflikcie zbrojnym.

[43] B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny,* Warszawa 2010, s. 163-164.
[44] A.Baron-Jaworska,. *Masakra w Srebrenicy* w https://ciekawostkihistoryczne.pl/2022/02/24/masakra-w-srebrenicy/ (30..04.2026).
[45] K. Chochowski, *Ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej jako przejaw zmian w prawie administracyjnym i administracji publicznej,* „Państwowa Akademia Nauk Stosowanych” 2025, 3(50), s. 50.

W świetle międzynarodowych regulacji prawnych[46] użycie w tym celu formacji militarnych w ramach OC będzie niemożliwe z racji wykonywania przez nie zadań humanitarnych. W tej sytuacji mamy do czynienia z pewnego rodzaju sytuacją patową, której rozwiązanie na gruncie zgodności z prawem w zasadzie nie istnieje. Pojawiające się dylematy wymagać będą podejmowania stosownych decyzji w określonych sytuacjach przez dowódców wojskowych, biorących za nie pełną odpowiedzialność. W sytuacji, w której przeciwnik nie stosuje międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, trudno o jego restrykcyjne przestrzeganie kosztem możliwych strat po stronie ludności cywilnej. Stąd też, w opinii autora, możliwym rozwiązaniem jest wydzielanie sił i środków z WOT do realizacji zadań ochrony ludności w tego typu sytuacjach. Powyższe znajduje ponadto odzwierciedlenie w aktualizacji dokumentu doktrynalnego, w którym jednym z zadań WOT jest ochrona fizyczna ludności zagrożonej przez siły okupacyjne, niedopuszczanie do zbrodni wojennych[47]. Życie ludzkie jest wartością nadrzędną i podlegać powinno szczególnej ochronie, zwłaszcza w sytuacji zagrożenia[48]. Państwo ma obowiązek zapewnić swoim obywatelom warunki do zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych[49]. Wojna jako zjawisko społeczne nie zwalnia państwa z tego obowiązku, wręcz przeciwnie, nakłada na niego szereg zadań, wynikających nie tylko z prawa międzynarodowego, ale przede wszystkim z przyjętych i obowiązujących norm moralnych, zwyczajowych czy etycznych. Bezczynność, nawet w sytuacji, w której jest zgodna z prawem, nie może być w żadnym wypadku akceptowana. W tym miejscu warto przytoczyć fakt, iż pod konwencjami genewskimi podpisało się co prawda ponad 190 państw, jednak większość z nich nigdy ich nie ratyfikowała (w tym Rosja).

Jednym ze skutecznych sposobów ochrony ludności przed zagrożeniami wynikającymi z konfliktu zbrojnego jest jej ewakuacja. Obowiązująca ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej, jak również wydane na jej podstawie rozporządzenie rady ministrów[50], określają w dość szczegółowy sposób zadania poszczególnych podmiotów w tym zakresie, poza jednym wyjątkiem. Dotyczy on zaangażowania wojska w proces ewakuacji ludności z obszarów zagrożonych. Co prawda kwestie te regulują zapisy: art. 41, 122 oraz 119 ustawy o ochronie ludności, jak również: §3 oraz §6 rozporządzenia, jednakże są to zapisy zbyt ogólne. Nie wskazują konkretnego wykonawcy, ani też nie zawierają delegacji ustawowej dla ministra obrony narodowej czy też Szefa Obrony Cywilnej, w celu ich uszczegółowienia. Niesprecyzowane zatem pozostają istotne kwestie determinujące zaplanowanie i przeprowadzenie skutecznej ewakuacji ludności. Należą do nich między innymi: obszary, za uzgodnienie których odpowiada Szef SGWP,

[46] I Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 roku, dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, Genewa, 8 czerwca 1977 roku (Dz.U. z 1992 r., nr 41, poz. 175), art. 61 pkt a.
[47] Wojska Obrony Terytorialnej w Operacji, DD-3.40(A) 2 Projekt studyjny, Zegrze 2026, s. 45.
[48] J. Stochaj, *Zalecenia ekspertów i opinie ludności w zakresie przygotowania cywilów na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny*, „Colloquium WNHiS" 2026, 1(61), s. 117.
[49] W. Kitler, A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*, Warszawa 2010, s. 66-68.
[50] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 2025 r. w sprawie ewakuacji ludności oraz zabezpieczenia mienia. (2025). Dz. U. 2025, poz. 76.

zadania realizowane przez siły zbrojne, zasady współdziałania, określenie organów wojskowych, odpowiedzialnych za dokonanie stosownych ustaleń, (na przykład w zakresie uzgadniania dróg ewakuacji).

W świetle powyższego niezbędne wydaje się uszczegółowienie zadań realizowanych przez siły zbrojne, wskazanie organów wojskowych odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji, mogących wywoływać zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki.

W tym kontekście rysuje się ogromna szansa dla WOT. Realizując zadania w stałych rejonach odpowiedzialności, formacja będzie posiadała (w czasie działań wojennych) aktualne informacje (wojska własne, przeciwnik, otoczenie) niezbędne do organizacji ewakuacji ludności. Co więcej, WOT może być wykorzystywany również do koordynacji oraz zabezpieczenia tego procesu.

PODSUMOWANIE

Obrona cywilna powinna być postrzegana jako integralna część ochrony ludności realizowana we wszystkich stanach gotowości obronnej państwa, koncentrująca się na działaniach zapewniających jej bezpieczeństwo, w szczególności w związku z zagrożeniami wywołującymi sytuacje kryzysowe. To realizacja szerokiego spektrum zadań przygotowawczych, planistycznych i wykonawczych służących zapewnieniu bezpieczeństwa ludności. Nie powinna zatem stanowić odrębnego „bytu" funkcjonującego obok lub zamiast ochrony ludności.

W toku badań zidentyfikowano istotne niedostatki w obecnym systemie, wynikające w szczególności z braku precyzyjnych regulacji prawnych. Wynikiem powyższego jest między innymi marginalne zaangażowanie WOT do realizacji zadań OC. Niemal całkowicie pominięte zostały kwestie dotyczące ochrony ludności przed zagrożeniami, jakie mogą wynikać z przestępczych, zbrodniczych działań potencjalnego przeciwnika. Argumenty przedstawione w artykule podkreślają konieczność modyfikacji istniejących unormowań w zakresie zarządzania kryzysowego, ochrony ludności i obrony cywilnej. Proponowane zmiany obejmują dokonanie stosownego podziału i klasyfikacji zagrożeń, co przełoży się bezpośrednio na opracowanie nowych planów reagowania na wszelkiego rodzaju zagrożenia. Takie działania pozwolą na spójne i efektywne funkcjonowanie systemu w obliczu różnorodnych zagrożeń, zarówno militarnych, jak i niemilitarnych.

Efektywna realizacja zadań OC wymaga angażowania wydzielonych sił i środków z WOT do ich realizacji, zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny. Ochrona ludności jest priorytetowym zadaniem państwa we wszystkich stanach jego zagrożenia. Do najważniejszych zadań OC realizowanych przez WOT w czasie konfliktu zbrojnego można zaliczyć między innymi: ewakuację ludności cywilnej, ratownictwo, wykrywanie i oznaczanie stref niebezpiecznych, odkażanie i inne podobne działania ochronne, doraźną pomoc dla przywrócenia i utrzymania porządku w strefach dotkniętych klęskami, zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego, rozminowanie terenu, doraźne grzebanie zmarłych.

Właściwe wykorzystanie nie tylko WOT, ale również innych elementów wydzielanych z sił zbrojnych do realizacji zadań obrony cywilnej wymaga określenia szczegółowych procedur, zasad postępowania obejmujących między innymi: podmioty uprawnione do wnioskowania o użycie sił zbrojnych, organy wojskowe koordynujące ten proces, organy/podmioty decyzyjne. Zasadnym wydaje się, aby w ramach integracji zarządzania kryzysowego z obroną cywilną stworzyć jednolity system zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej.

Obrona cywilna w Polsce wymaga kompleksowego podejścia, obejmującego zarówno zmiany legislacyjne, organizacyjne, jak i społeczne. Integracja ochrony ludności i obrony cywilnej z zarządzaniem kryzysowym, opracowanie adekwatnych planów reagowania oraz aktywne zaangażowanie społeczeństwa pozwoli na stworzenie skutecznego systemu ochrony ludności. Włączenie WOT do zadań OC stworzy warunki dla formacji do odgrywania kluczowej roli w tym obszarze, do którego jest predysponowana poprzez realizację ochrony i obrony lokalnych społeczności. W obliczu narastających zagrożeń podjęcie tych działań jest nie tylko pożądane, ale wręcz niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa i jego obywateli.

BIBLIOGRAFIA

Balcerowicz Bolesław. 2010. Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Bryczek-Wróbel Patrycja. 2023. „Cywilna organizacja ochrony i obrony narodowej w opinii społeczności lokalnych". Roczniki Nauk Społecznych 51(2): 77-87.

Chochowski Krzysztof. 2025. „Ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej jako przejaw zmian w prawie administracyjnym i administracji publicznej". Acta Iuridica Resoviensia 50(132): 50-70.

Fiszer Józef. 2021. „Przesłanki wewnętrzne i międzynarodowe upadku związku radzieckiego w 1991 roku oraz jego konsekwencje geopolityczne dla polityki zagranicznej Polski". Rocznik Instytutu Europy środkowo-Wschodniej 19(2): 19-41.

Gawęcka Julia Anna. 2018. „Obrona cywilna w polskim dyskursie politycznym i publicznym a kwestie bezpieczeństwa społeczności lokalnych". Przedsiębiorczość i Zarządzanie 19(1)3: 153-166.

Groszek Zbigniew. 2016. „Gotowość państwa do obrony i ochrony we współczesnych uwarunkowaniach". Przedsiębiorczość i Zarządzanie 17(5)1: 183-195.

Grzebalska Weronika, Kuźnicki Wojciech, Zygmuntowski Jan. 2020. Ochrona obywatelska: Edukacja na rzecz obywatelskiej rezyliencji. Warszawa: Instrat - Fundacja Inicjatyw Strategicznych.

Baron-Jaworska Anna. 2022. Masakra w Srebrenicy. W https://ciekawostkihistoryczne.pl/2022/02/24/masakra-w-srebrenicy/.

Jakubczak Ryszard, Flis Józef. 2006. Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie. Warszawa: Bellona.

Jakubiak Ewa. 2019. „Ochrona ludności w systemie bezpieczeństwa narodowego". Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne 15(1): 82-99.

Kitler Waldemar. 2001. Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
Kitler Waldemar, Skrabacz Aleksandra. 2010. Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Warszawa: Towarzystwo Wiedzy Obronnej.
Kitler Waldemar, Skrabacz Aleksandra Sobolewski Grzegorz, Moczulski Witold. 2006. Cywilna organizacja ochrony i obrony narodowej. W Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie. Warszawa: Bellona.
Konwencje o ochronie ofiar wojny, podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 roku. (1956). Dz. U. 1956, poz. 171.
Kopczewski Marian, Szmitkowski Paweł. 2020. „Civil defense in poland-transformation process after 1989, current state and modernization proposals". De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności, 2020 1(6): 75-87.
Kwiecińska Monika, Ordyniec Emilia. 2024. „Wpływ migracji na bezpieczeństwo społeczne w związku z wojną na Ukrainie". De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności 9(2): 57-74.
Leżoń Janusz, Traciak Julian. 2026. „W kierunku efektywnego zarządzania kryzysowego". Kwartalnik Bellona 724(1): 145-157.
Łydka Andrzej P. 2025. „Doświadczenia z wojny rosyjsko-ukraińskiej w obszarze obrony cywilnej". Roczniki Nauk Społecznych 53(2): 121-135.
Marczak Józef, Jakubczak Ryszard. 2014. Raport strategiczny: Siły Zbrojne RP w drugiej dekadzie XXI wieku. Koncepcja strategiczna Obrony Terytorialnej RP. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
Michailiuk Bogdan, Denysiuk Irmina, Szulc Wojciech. 2012. „Zapewnienie przetrwania ludności cywilnej w warunkach zewnętrznego zagrożenia państwa i w czasie wojny – wybrane problemy". Wiedza Obronna 277(4): 117-141.
Michailiuk Bogdan. 2015. Funkcjonowanie budowli ochronnych w aspekcie ochrony ludności. W Paradygmaty badań nad bezpieczeństwem. Jednostki, grupy i społeczeństwa, tom 2: 591-605.
Najwyższa Izba Kontroli. 2023. Przygotowanie państwa na zagrożenia związane z działaniami hybrydowymi, „Informacja o wynikach kontroli. W https://www.nik.gov.pl/kontrole/P/22/029/.
Olchowski Jakub. 2023. Zbrodnie wojenne Federacji Rosyjskiej podczas agresji na Ukrainę, Lublin: Instytut Europy Środkowej 11/2023.
Otaiku Ayodele A. 2018. „A framework for hybrid warfare: Threats, challenges and solutions". Journal of Defense Management 8(3): 1-14.
Pawlaczyk, Bogumiła. (2025). Formalnoprawne aspekty działania obrony cywilnej w Polsce. Kwartalnik Bellona 719(4): 31-42.
Pawłuszko Tomasz. 2023. „Kryzys Obrony Cywilnej w Polsce. Perspektywa instytucjonalna". Studia Bezpieczeństwa Narodowego 30(4): 41-61.
Piwowarski Juliusz, Rozwadowski Mariusz. 2016. „System zarządzania kryzysowego jako element bezpieczeństwa narodowego". Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne 7(1): 344-368.

Räisänen, H., Hakala, E., Eronen, J. T., Hukkinen, J. I., & Virtanen, M. J. 2021. Comprehensive security: The opportunities and challenges of incorporating environmental threats in security policy. Politics and Governance 9(4): 91-101.
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 2025 r. w sprawie ewakuacji ludności oraz zabezpieczenia mienia, Dz. U. 2025, poz. 76.
Stochaj Justyna. 2025. „Outline of the Concept of the Population Protection and Civil Defence System in the Context of Contemporary Statutory Regulations". Safety & Fire Technology 65(1): 42-54.
Stochaj Justyna., Zalecenia ekspertów i opinie ludności w zakresie przygotowania cywilów na wypadek wystąpienia kryzysu i wojny, Colloquium Pedagogika –Nauki o Politycei Administracji Kwartalnik 1(61): 109-120.
Stochaj Justyna. 2026. Ochrona ludności i obrona cywilna w systemie bezpieczeństwa narodowego. Warszawa: Difin.
Szmitkowski Paweł. 2012. „System ochrony ludności w Polsce-historia i współczesność". Colloquium Pedagogika – Nauki o Polityce i Administracji Kwartalnik 4(4): 133-156.
Szmitkowski Paweł. 2016. Ochrona ludności podczas konfliktu zbrojnego w założeniach Obrony Cywilnej RP. W Determinanty bezpieczeństwa militarnego. Siedlce: Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego.
Szydłowski Piotr. 2025. „Koncepcja Obrony Cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej". Studia Bezpieczeństwa Narodowego 37/2025: 43-62.
Śliwa Zdzisław, Olech Aleksander Ksawery. 2022. „Wyzwania w kontekście migracji i kryzys na granicy polsko-białoruskiej". Wiedza Obronna 278(1): 89-107.
Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. 2025 Nr 62 poz. 558.
Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. 2007 Nr 89 poz. 590.
Ustawa z dnia 28 czerwca 1979 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku Polskiej rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. z 1979 r. Nr 15, poz. 97, Art. 137 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2021 r., poz. 372, 1728.
Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 2022 Nr 156 poz. 1301.
Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej, Dz. U. 2024. poz. 1907.
Włodarczyk Bartosz. 2023. „Wojska Obrony Terytorialnej jako element rekonstrukcji polskiej obrony cywilnej". Bezpieczeństwo teoria i praktyka 4/2023: 161-172.
Wojska Obrony Terytorialnej w Operacji, DD-3.40. 2018. Warszawa.
Wojska Obrony Terytorialnej w Operacji, DD-3.40(A) 2 Projekt studyjny. 2026. Zegrze.
Wyrębek Henryk, Krysiński Stanisław, Załoga Wisława. 2021. „System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej". Współczesne Zagrożenia Bezpieczeństwa Państwa. Cz. 2: 7-22.
Zapałowski Andrzej. 2022. „Obrona totalna jako wyzwanie dla bezpieczeństwa Polski". Polityka i Społeczeństwo 2(20): 241-242.

Tomasz CZAJA
Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu
Instytut Kryminologii i Bezpieczeństwa Wewnętrznego
tomasz.czaja@wskz.pl
https://orcid.org/0009-0004-4133-8021
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.07

STO LAT INSTYTUCJI DZIELNICOWEGO W POLSCE. OD MODELU ADMINISTRACYJNO-KONTROLNEGO DO PARTNERSTWA Z LOKALNĄ SPOŁECZNOŚCIĄ

ABSTRAKT: W 2026 r. przypada setna rocznica formalnego wprowadzenia instytucji dzielnicowego do polskiego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego. Artykuł koncentruje się na ewolucji roli tego typu funkcjonariusza od modelu kontrolno-administracyjnego aż do koncepcji policjanta pierwszego kontaktu, opierającego swoje działania na założeniach strategii community policing. Analiza obejmuje okres od II Rzeczypospolitej, poprzez Polską Rzeczpospolitą Ludową i transformację ustrojową, po współczesny wzorzec funkcjonowania Policji. Wykazano, że przemiany instytucji dzielnicowego miały charakter stopniowy i niejednorodny. Mimo zaistniałych na przestrzeni stulecia istotnych zmian normatywnych, utrzymały się elementy pochodzące z wcześniejszych sposobów działania. Zastosowana analiza w ujęciu historyczno-instytucjonalnym pozwoliła na stwierdzenie, że w służbie policyjnego gospodarza rejonu formalnie dominuje model partnerski, chociaż w praktyce jest ograniczany z powodów biurokratycznych i organizacyjnych. Powyższe wpływa na rzeczywisty charakter relacji między Policją a obywatelami i stanowi wyzwanie dla obecnych systemów bezpieczeństwa lokalnego. W szczególności ograniczenia te wynikają z przeciążenia dzielnicowego szerokim zakresem zadań, które często wykraczają poza jego podstawową rolę, ograniczonej autonomii operacyjnej policjanta oraz napięcia między oczekiwaniami reprezentowanej instytucji a potrzebami lokalnej społeczności.

SŁOWA KLUCZOWE: dzielnicowy, policja, bezpieczeństwo lokalne, historia policji, community policing

ONE HUNDRED YEARS OF THE COMMUNITY POLICE OFFICER INSTITUTION IN POLAND: FROM AN ADMINISTRATIVE-CONTROL MODEL TO PARTNERSHIP WITH THE LOCAL COMMUNITY

ABSTRACT: The year 2026 marks the centenary of the formal introduction of the neighbourhood police officer into the Polish internal security system. This article focuses on the evolution of the role of this type of officer, from a control-and-administration model to the concept of a first-point-of-contact police officer, whose activities are based on the principles of community policing. The analysis covers the period from the Second Polish Republic, through the Polish People's Republic and the political transformation, to the contemporary model of police operation. The changes in the neighbourhood police officer have been demonstrated to be gradual and uneven. Despite significant normative changes over the course of a century, elements derived from earlier modes of operation have persisted. The historical and institutional analysis employed has allowed us to conclude that, in the role of the local police officer, the partnership model formally predominates, although in practice it is constrained by bureaucratic and organizational factors. This affects the actual nature of relations between police and citizens and poses a challenge to current local security systems. In particular, these limitations stem from the neighbourhood police officer being overburdened with a wide range of tasks that often go beyond their core role, the officer's limited operational autonomy, and the tension between the expectations of the institution they represent and the needs of the local community.

KEYWORDS: community policing officer, police, local security, police history, community policing

WPROWADZENIE

1 października 2026 r. mija sto lat od formalnego wprowadzenia instytucji dzielnicowego do struktur Policji Państwowej, a tym samym do polskiego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego[1].

Niniejszy artykuł koncentruje się na ewolucji tej funkcji na przestrzeni różnych okresów historycznych: II Rzeczypospolitej, Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, lat transformacji ustrojowej, współczesnego modelu Policji. Analiza, poprowadzona w ujęciu historyczno-instytucjonlanym, oparta została o teksty źródłowe aktów prawnych, literaturę naukową, materiały Policji, a także wieloletnie obserwacje prowadzone przez autora. Ukazuje ona zmianę roli dzielnicowego od funkcjonariusza o wyraźnej dominacji zadań administracyjno-kontrolnych do policjanta pierwszego kontaktu, który działa w oparciu o założenia strategii *community policing*. W szczególny sposób zaakcentowano skutki reformy formacji, wynikającej z upadku ustroju po 1989 roku, oraz przeobrażenia instytucji dzielnicowego, polegającego na zastąpieniu hierarchicznej relacji z obywatelami ideą rzeczywistego partnerstwa w działaniach na rzecz systemu lokalnego bezpieczeństwa.

Analiza prowadzona w artykule ma charakter historyczno-instytucjonalny, obejmując zmiany normatywne oraz ewolucję praktyki funkcjonowania instytucji dzielnicowego w poszczególnych okresach historycznych. W badaniu wykorzystano źródła prawne i historyczne, metodę porównawczą w ujęciu diachronicznym, syntezę oraz krytyczną interpretację literatury naukowej i opracowań policyjnych. Przyjęta perspektywa pozwala na uchwycenie ciągłości oraz istotnych zmian w roli dzielnicowego, a także na ocenę wpływu normatywnych regulacji na jego rzeczywiste funkcjonowanie w systemie bezpieczeństwa lokalnego.

GENEZA INSTYTUCJI DZIELNICOWEGO W POLSCE

Początki instytucjonalnego odpowiednika współczesnego dzielnicowego w Polsce sięgają okresu międzywojennego, gdy po unifikacji występujących dotąd służb o charakterze policyjnym na obszarze odradzającego się państwa pojawiła się Policja[2]. Ówczesna Polska łączyła ziemie trzech zaborów, w których funkcjonowały różne systemy prawne i organizacyjne, określające zadania, role i pozycje poszczególnych służb „policyjnych”[3].

---

[1] Komenda Główna Policji, *Pan na dzielnicy*, https://hit.policja.gov.pl/hit/aktualnosci/195396,Pan-na-dzielnicy.html (27.03.2026). *Vide*: A. Kopczyński, *100. rocznica utworzenia stanowiska dzielnicowego w polskiej Policji*, https://gazeta.policja.pl/997/aktualne-wydanie/273931,100-rocznica-utworzenia-stanowiska-dzielnicowego-w-polskiej-Policji.html (27.03.2026).

[2] Por.: D. Micek. M. Micek, P. Łuka, Z. Gontarzewski, *Rola dzielnicowego Policji. Współdziałanie z podmiotami policyjnymi i pozapolicyjnymi*, *Materiały Dydaktyczne*, Szczytno 2007, s. 6-7; J. Kostrubiec, *Organizacja i funkcjonowanie Policji Państwowej II Rzeczypospolitej*, [w:] M. Czuryk, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, K. Orzeszyna (red.), *Prawo policyjne*, Warszawa 2014, s. 15; A. Misiuk, *Historia bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce. Zarys dziejów instytucji i służb w latach 1764-1990*, Warszawa 2015, s. 155-165.

[3] B. Sprengel zwraca uwagę na fakt, że już w 1919 r. na terenach byłego Królestwa Polskiego odnotowano pierwszą obecność dzielnicowych w strukturach służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. *Vide*.: *Dr hab. Bolesław Sprengel: Dzielnicowi to nie relikt PRL*, https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoleczne/art2908781-dr-hab-boleslaw-sprengel-dzielnicowi-to-nie-relikt-prl (27.03.2026).

Pojawienie się stanowiska dzielnicowego należy wiązać z wydaniem Rozkazu nr 330 Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 26 sierpnia 1926 r. w sprawach dochodzenia dyscyplinarnego, procedur postępowania funkcjonariuszy policji oraz zasad wewnętrznych komisariatów policji[4]. Uzupełnienie do wymienionego aktu prawnego stanowił Rozkaz nr 331, którego częścią była Instrukcja o dzielnicowych, wprowadzająca nowy, administracyjno-kontrolny model lokalnej służby policyjnej z dzielnicowym jako podstawowym jej ogniwem. Jednakże ówczesne założenia nie nawiązywały do „policjanta pierwszego kontaktu", a tworzyły wzór funkcjonariusza odpowiedzialnego za administracyjny nadzór nad określonym obszarem, który ma skutecznie wykonywać władzę policyjną[5]. Całość opierała się na założeniu terytorialnej odpowiedzialności policjanta oraz osobistej znajomości lokalnego środowiska przy uwzględnieniu asymetrii w relacjach wobec społeczeństwa i realizacji przez państwo porządkowej roli.

Służbę międzywojennego dzielnicowego cechowała swoista elitarność, ponieważ objąć je mógł wyłącznie podoficer Policji Państwowej, odznaczający się nieskazitelnością w zachowaniu podczas wykonywania obowiązków służbowych, a także poza nią. Ponadto, miał posiadać duże doświadczenie życiowe („wyrobienie"), zawodowe i zamieszkiwać co najmniej w pobliżu nadzorowanej dzielnicy, zaś idealnym byłoby mieszkanie w samym rejonie[6].

Zakres obowiązków określono w §3-6 Instrukcji o dzielnicowych. Dzielnicowi nie pełnili służby patrolowej, a sami mieli prawo zlecania zadań i obowiązek kontrolowania posterunkowych operujących w ich dzielnicach (§5). Odpowiadali za śledzenie tego, co działo się w przydzielonym rejonie służbowym, asystowali przy „rewizjach, aresztowaniach i obławach", pełnili dyżury w komisariatach i poza nimi, a także brali udział w „misjach i obchodach" tych jednostek Policji Państwowej. Byli też wyznaczani do prowadzenia spraw o przekroczenia przepisów administracyjnych oraz spraw karnych, gdy znajomość lokalnych stosunków społecznych była istotniejsza od dobrej znajomości procedury karnej.

Już wówczas pojawiła się koncepcja teczki rejonu dzielnicowego, która przybrała postać książki dla każdej z dzielnic. Zawierała podstawowe informacje o rejonie i ludności, a także informacje istotne z punktu widzenia lokalnego bezpieczeństwa. Rozwiązanie to stanowiło wczesną formę systematycznego gromadzenia informacji o rejonie służbowym, co w zmodyfikowanej postaci znalazło odzwierciedlenie w narzędziach dokumentacyjnych dzielnicowego po transformacji ustrojowej w drugiej połowie XX wieku[7].

---

[4] Komenda Główna Policji, *Pan na dzielnicy*, https://hit.policja.gov.pl/hit/aktualnosci/195396,Pan-na-dzielnicy.html (19.12.2025).

[5] Z. Lasocik, *Meandry totalitaryzmu: zmiany w funkcjonowaniu pionu dzielnicowych w Polsce po II wojnie światowej*, „Ius Novum" 2012, 3(6), s. 39-40.

[6] Archiwum Akt Nowych, Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie, Rozkazy Komendanta Głównego Policji Państwowej nr 201-400, Rozkaz nr 331 Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 6 września 1926 r., dostęp online przez portal: *Szukaj w Archiwach*, https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/jednostka/-/jednostka/10433026 (19.12.2025).

[7] Zarządzenie nr 15 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 września 1999 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych (Dz. Urz. KGP z 1999 r. Nr 15 poz. 107 ze zm.) i kolejne.

By instytucja dzielnicowego właściwie funkcjonowała, Instrukcja o dzielnicowych wskazywała podstawy podziału rejonu komisariatu na dzielnice, czyli obszar, zaludnienie i stosunki bezpieczeństwa. Jednocześnie zawierała ograniczenie, by jeden dzielnicowy odpowiadał za 4-10 tys. mieszkańców.

W okresie II Rzeczypospolitej dzielnicowy pełnił funkcję administratora wyznaczonego obszaru, jako funkcjonariusz wyposażony w dosyć rozległe uprawnienia ogólnopolicyjne i prawo do dysponowania i kontrolowania podstawowych sił policyjnych na poziomie lokalnym. Jego działania dzielnicowego koncentrowały się na społecznościach uznawanych za najbardziej narażone na naruszenia prawa, co uzasadniało szeroki zakres kompetencji wynikających z Instrukcji o dzielnicowych. Niemiecka agresja na Polskę i wybuch drugiej wojny światowej przerwał funkcjonowanie Policji Państwowej w dotychczasowym kształcie[8], jednak idea i potrzeba istnienia policjanta prewencji, związanego ze środowiskiem lokalnym zostały zachowane, by po zakończeniu działań zbrojnych znaleźć odzwierciedlenie w organizacji Milicji Obywatelskiej w czasach PRL.

DZIELNICOWY W OKRESIE PRL (1953-1989)

Po zakończeniu wojny, gdy władzę w Polsce sprawowali komuniści, zmienił się model działania podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Główny akcent położono na funkcje policyjne i ochronę prawno-politycznego porządku w rodzącym się ustroju, a nowymi instytucjami resortu spraw wewnętrznych stały się: Milicja Obywatelska (MO), Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa[9]. Policja Państwowa została formalnie rozwiązana.

W okresie Polski Ludowej pierwotnie nie uwzględniono instytucji dzielnicowego w organizacji nowej formacji. Powrót dzielnicowych nastąpił dopiero w połowie 1953 r., gdy wydano Instrukcję nr 1/53 z dnia 21 lutego 1953 r. o zakresie prac dzielnicowych w Komisariatach Milicji Obywatelskiej[10]. W tym wewnętrznym akcie MO zawarto istotne zapisy dotyczące wymagań wobec dzielnicowego. Oczekiwano głównie „wyrobienia społeczno-politycznego", natomiast tak istotne kwalifikacje, jak choćby duża wiedza na temat terenu i zamieszkującej ją ludności, zostały zmarginalizowane. Ideologizacja w służbie była na bardzo wysokim poziomie, co powodowało, że potrzebni byli funkcjonariusze o szczególnej wrażliwości ideowej do walki z przeciwnikami budowniczych nowego ustroju.

Wskutek wejścia w życie Dekretu z dnia 7 grudnia 1954 r. o naczelnych organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego[11], potwierdzonego Dekretem z dnia 21 grudnia 1955 r. o organizacji i zakresie działania Milicji

[8] P. Majer, *Policja Polskiego Państwa Podziemnego*, [w:] P. Majer, M. Seroka, *225 lat policji w Polsce. Geneza i ewolucja policji*, Olsztyn 2017, s. 245-264.
[9] A. Misiuk, *Historia bezpieczeństwa…*, *op. cit.*, s. 202.
[10] Z. Lasocik, *Meandry totalitaryzmu…*, *op. cit.*, s. 40-41.
[11] Dz. U. z 1954 r., Nr 54, poz. 269.

Obywatelskiej[12], milicja stała się formacją odpowiedzialną za ochronę spokoju, ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego w resorcie spraw wewnętrznych[13].

Wskutek regulacji obowiązujących w czasie istnienia PRL instytucja dzielnicowego, choć zachowana, została jednak istotnie przekształcona. Rozkaz nr 10 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej z dnia 15 maja 1955 r. wprowadził w życie regulamin o organizacji i wykonywaniu służby dzielnicowych MO. Już w 1958 r. został on zmieniony Zarządzeniem nr 58 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej. Natomiast dopiero Rozkaz nr 7 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej z dnia 22 czerwca 1974 r. zawierał szeroki zakres obowiązków samych dzielnicowych, jak i kierowników referatów dzielnicowych[14]. W okresie PRL wprowadzono jeszcze Regulamin służby dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych, który był załącznikiem do Rozkazu nr 17 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej z dnia 22 czerwca 1984 r.[15]

Milicjant dzielnicowy funkcjonujący w strukturach Milicji Obywatelskiej realizował zadania o wyraźnie administracyjno-kontrolnym charakterze. Zakres jego obowiązków obejmował m.in. kontrolę meldunkową, nadzór nad porządkiem publicznym, realizację poleceń organów administracji oraz działania związane z kontrolą społeczną. Jednym z najważniejszych elementów służby ówczesnego dzielnicowego było wykonywanie rannych obchodów rejonu – „w zależności od potrzeb stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego" oraz utrzymywanie więzi ze społeczeństwem w celu „czynnego udziału obywateli w zapobieganiu i zwalczaniu określonych kategorii przestępstw i wykroczeń", informowania o podstawowych przepisach prawa, prawidłowym zabezpieczaniu mienia czy pozyskiwania wiedzy oficjalnej i poufnej w ramach działalności rozpoznawczej. Zwracano nawet uwagę na to, by dzielnicowy w kontaktach z obywatelami – prócz taktu i kultury osobistej – wykazywał „znajomość zagadnień politycznych i aktualnych wydarzeń w kraju"[16].

Model dzielnicowego w okresie PRL charakteryzował się dominacją funkcji kontrolno-represyjnej nad prewencyjną, silnym uzależnieniem wykorzystywanych narzędzi działania od struktur administracyjno-politycznych, wyraźną asymetrią w relacjach ze społeczeństwem (model podporządkowania), ograniczoną autonomią operacyjną (centralne sterowanie formacją), oceną efektywności opartą głównie na realizacji zadań formalnych i ich zgodności z oczekiwaniami aparatu autorytarnego państwa[17]. W konsekwencji rola dzielnicowego miała charakter wykonawczy, a jego znaczenie wynikało bardziej z pozycji w strukturze państwa niż z relacji z lokalną społecznością.

[12] Dz. U. z 1955 r., Nr 46, poz. 311.
[13] S. Pieprzny, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Kraków 2003, s. 16-17.
[14] M. Kubica, *Obowiązki dzielnicowego na przestrzeni lat w świetle zmieniających się przepisów prawa*, „Policyjne Forum Szkoleniowe" 2020, 1, s. 72-73.
[15] D. Micek, M. Micek, P. Łuka, Z. Gontarzewski, *Rola dzielnicowego…*, *op. cit.*, s. 8.
[16] Z. Cichawa, W. Jaroszewski, S. Zębala, *Praca dzielnicowych*, Warszawa 1961, s. 11-12 i 41-43.
[17] E. Wiszowaty, *Etyka Policji. Między prawem, moralnością i skutecznością*, Warszawa 2011, s. 68-70.

Mimo założeń, by dzielnicowy pełnił funkcję reprezentanta organów ścigania wobec społeczeństwa w sposób kulturalny, fachowy, sprawny i praworządny, budując autorytet i właściwą opinię o MO, analiza źródeł wskazuje, że przestrzeganie prawa i norm społecznych było w znacznym stopniu związane z represyjnym charakterem systemu państwowego, a nie z pozytywnymi relacjami między funkcjonariuszami i społeczeństwem[18]. Aktywności określane pierwotnie jako „profilaktyka społeczna" były ukierunkowane na wychowywanie społeczeństwa do przestrzegania prawa i tworzenia świadomości, że nawet najdrobniejsze przekroczenie prawa skutkuje odpowiedzialnością. W literaturze resortowej z czasu PRL wskazywano, że nadrzędnym celem społecznej profilaktyki funkcjonariuszy MO było „zapobieganie zjawiskom szkodliwym dla budownictwa ustroju socjalistycznego"[19].

TRANSFORMACJA USTROJOWA JAKO PUNKT ZWROTNY

Po transformacji ustrojowej 1989 roku odnotować należy zasadniczą zmianę w postrzeganiu roli policjanta pierwszego kontaktu. Polegała ona na odejściu od modelu represyjno-kontrolnego na rzecz formacji służącej społeczeństwu i spełniającej jego oczekiwania[20]. Stworzyło to warunki do stopniowej profesjonalizacji funkcji dzielnicowego, w tym do wzmocnienia jego znaczenia w obszarze prewencji i współpracy ze społecznością lokalną.

Powojenny model służby dzielnicowego wpisywał się w system bezpieczeństwa wewnętrznego oparty na centralizacji i dominacji funkcji administracyjno-kontrolnych. Ograniczona rola funkcjonariusza, podporządkowanie celom politycznym oraz formalizacja działań powodowały, że rola dzielnicowego była definiowana głównie przez strukturę organizacyjną państwa, a nie przez potrzeby społeczności lokalnej. Dopiero zmiany ustrojowe u schyłku poprzedniego stulecia stworzyły warunki do rewizji tego modelu, polegającej na stopniowym przesuwaniu akcentu z funkcji kontrolnych na prewencyjne oraz na redefinicji relacji między Policją a społeczeństwem[21].

Aby lepiej zobrazować ewolucję roli dzielnicowego oraz różnice w jego autonomii i zakresie działań w poszczególnych okresach historycznych, przedstawiono poniższe zestawienie (Tab. nr 1). Pozwala ona syntetycznie porównać główne cechy modeli służby oraz ich relacje ze społecznością lokalną i instytucjami współpracującymi:

[18] H. Granat (red.), *Zadania oraz podstawowe formy służby posterunkowego i dzielnicowego*, Warszawa 1974, s. 44.
[19] E. Ura, *Milicja Obywatelska w PRL. Pozycja prawna i zakres działania*, Warszawa 1975, s. 94-96.
[20] Por.: J. Gierszewski, *Polityka zarządzania zasobami ludzkimi i jej wpływ na funkcjonowanie* policji, [w:], P. Majer, M. Seroka, *225 lat policji w Polsce. Policja współczesna*, Olsztyn 2017, s. 101-104; R. Socha, *Historyczne i współczesne postrzeganie Policji w Polsce*, Warszawa 2022, s. 79.
[21] T. Czaja, *Komendant powiatowy Policji jako organ administracji rządowej w otoczeniu organów administracji samorządowej. Zarys kompetencji i zależności*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności" 2025, 11(1), s. 113.

Tabela 1. *Ewolucja roli dzielnicowego i zakres autonomii w wybranych okresach historycznych.*

Okres / model służby dzielnicowego	Główne cechy roli	Typ działań / akcent	Formy kontaktu z mieszkańcami	Poziom autonomii / samodzielności
Okres międzywojenny	Policjant w rejonie, zadania administracyjne	Patrole, nadzór porządku publicznego, egzekucja poleceń lokalnych władz	Ograniczony, głównie raportowanie	Ograniczona – formalne podporządkowanie administracji, ale brak pełnej kontroli politycznej
Okres PRL (1945-1989)	Milicjant podporządkowany celom politycznym i administracyjnym	Działania represyjne, nadzór porządku, realizacja planów administracyjno-politycznych	Formalny, głównie informacyjny	Bardzo niska – silne podporządkowanie polityczne, brak realnej inicjatywy lokalnej
Transformacja ustrojowa (lata 90.)	Policjant z nastawieniem prewencyjnym, inicjator kontaktów lokalnych	Wstępne działania zapobiegawcze, rozpoznanie środowiska, eksperymenty z lokalnymi inicjatywami	Stopniowo rozwijana współpraca, eksperymentalna	Rosnąca – zwiększająca się samodzielność wraz z odpolitycznianiem Policji
Model współczesny (od 2007 r., zarządzenie nr 528 KGP)	Policjant pierwszego kontaktu, koordynator lokalnej prewencji, partner społeczności	Prewencja, koordynacja działań lokalnych, współpraca z samorządem, NGO, szkołami i instytucjami społecznymi	Rozbudowana relacja – partnerska, aktywna	Względna – autonomia w inicjatywach lokalnych, ograniczona formalizacją i obowiązkami

Źródło: opracwoanie własne.

W powyższej tabeli ukazano etapowe przejście od funkcjonariusza podporządkowanego centralnej administracji po współczesnego policjanta pierwszego kontaktu. Wyraźnie uwidacznia się wzrost autonomii w lokalnym działaniu oraz coraz większe znaczenie współpracy z różnymi podmiotami systemu lokalnego bezpieczeństwa.

W KIERUNKU PARTNERSTWA Z LOKALNĄ SPOŁECZNOŚCIĄ

Reformy zapoczątkowane wprowadzeniem Ustawy z dnia 6 kwietnia z 1990 r. spowodowały zasadniczą zmianę w wymiarze funkcjonalnym i relacyjnym roli dzielnicowego.

Nowe regulacje na temat organizacji i wykonywania służby dzielnicowych wprowadził Rozkaz nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 kwietnia 1995 r. w sprawie służby dzielnicowego i kierownika referatu dzielnicowych[22]. Wyznaczono minimalny czas obchodu rejonu, a sam dzielnicowy miał dbać w przydzielonym rejonie o porządek i bezpieczeństwo publiczne, ochronę życia, zdrowia i mienia. W tym celu prowadził rozpoznanie osobowe, terenowe i zjawiskowe (kontynuacja z PRL), a także dokumentował pozyskane informacje w teczce rejonu. Zadania odnosiły się m.in. do: ujawniania osób stwarzających zagrożenie dla ogólnie

[22] Dz. Urz. KGP z 1995 r., Nr 9, poz. 57.

rozumianego bezpieczeństwa w rejonie i prowadzenia z nimi określonych czynności służbowych (np. rozmowy profilaktyczne), zgłaszania postulatów co do dyslokacji służb patrolowych na podstawie własnych obserwacji i stwierdzonych potrzeb, zapobiegania działalności przestępczej w rejonie, ścigania sprawców przestępstw, kontrolowania przestrzegania lokalnego prawa, jak też prowadzenia wybranych metod i form pracy policjantów pionu kryminalnego.

W latach dziewięćdziesiątych XX w. podejmowano pierwsze próby adaptacji zachodnich koncepcji prewencyjnych, w tym pilotażowych programów z zakresu *community policing*. Choć nie miały one jeszcze charakteru systemowego, stanowiły ważny etap w redefinicji roli dzielnicowego jako policjanta działającego nie tylko „dla", ale i „z" lokalną społecznością. Panowało już wtedy przekonanie, wynikające z nauki i doświadczenia, że skuteczna profilaktyka nie może być prowadzona tylko przez służby państwa, m.in. Policję, przy biernej postawie społeczeństwa. Pojawiła się potrzeba obustronnej otwartości na współpracę, przełamanie barier wynikających choćby z historycznego postrzegania służb w systemie bezpieczeństwa i budowania wzajemnego zaufania[23].

Pomysł na zmianę modelu służby dzielnicowego znalazł potwierdzenie najpierw w 1997 r., gdy wprowadzono Program zwiększenia efektywności pracy służby dzielnicowego Komendy Głównej Policji. Choć jego skutkiem miało być zmniejszenie obciążeń biurokratycznych dotyczących dzielnicowych i poprawa warunków służby w zakresie sprzętowym[24], niedostateczne zaangażowanie zarówno samych przełożonych z Policji, niewystarczająca współpraca z samorządem i lokalnymi instytucjami, a także problemy kadrowe i finansowe spowodowały zaniechanie dalszej realizacji tego przedsięwzięcia[25].

Kolejną próbę reformy stanowiło Zarządzenie nr 15 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 września 1999 w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych[26]. Stworzono możliwość awansu poziomego dzielnicowych dzięki wprowadzeniu zróżnicowanych rangą kategorii stanowisk: młodszego dzielnicowego, dzielnicowego i starszego dzielnicowego. Uznano dzielnicowego faktycznym gospodarzem rejonu, który ma możliwość, m.in. wpływania na podejmowane decyzje, koordynowania działań w dzielnicy, dostosowywania czasu służby do oczekiwań mieszkańców, samodzielnego wykonywania zadań, szybkiego i interweniowania, a także sprawnego transferu informacji[27]. Zwrócono uwagę na potrzebę współpracy z mieszkańcami oraz z jak najszerszym kręgiem podmiotów instytucjonalnych. Obowiązki dzielnicowego dotyczyły zagadnień: zwalczania chuligaństwa, prowadzenia poszukiwań osób ukrywających się, zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich, ochrony porządku publicznego, udzielania pomocy obywatelom, utrzymania

[23] J. Widacki, *Wstęp*, [w:] J. Czapska, W. Krupiarz (red.), *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, Warszawa 1999, s. 10.
[24] T. Serafin, *Powiatowe programy prewencyjne. Pomiar skuteczności i efektywności*, Warszawa 2020, s. 74.
[25] R. A. Wiak, *Europejska Sieć Prewencji Kryminalnej a bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, [w:] W. Fehler (red.), *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, Warszawa 2009, s. 187.
[26] Dz. Urz. KGP z 1999 r., Nr 15, poz. 107.
[27] J. Gral, *Organizacja służby dzielnicowego*, „Biuletyn Informacyjny Biura Koordynacji Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, Szkoła Policji w Słupsku" 2001, s. 27.

bezpieczeństwa w ruchu drogowym, zwalczania przestępczości, współdziałania z innymi służbami, pomocy ofiarom przemocy w rodzinie[28], działań w sprawach wymagających szczególnego zainteresowania dzielnicowego, a także prewencji kryminalnej[29]. Pojawienie się w przepisach o służbie dzielnicowych pojęcia prewencji kryminalnej poprzedzone było inicjatywami podejmowanymi lokalnie, bez koordynacji ze strony najwyższego kierownictwa Policji. Aczkolwiek znaczenie dzielnicowego w działaniach profilaktycznych zaczęto dostrzegać już wcześniej, np. tworząc podręcznik dla policjantów w Szkole Policji w Słupsku. Wciąż jednak brakowało rozwiązań systemowych. W warstwie dokumentacyjnej na dzielnicowym nadal ciążył obowiązek prowadzenia teczki rejonu[30].

Mimo że w policjancie widziano kreatora lokalnego bezpieczeństwa, to jednak liczba nałożonych na niego różnorodnych obowiązków nie pozwalała na prawidłowe wykorzystanie potencjału tego rodzaju stanowiska. W konsekwencji ograniczeniu ulega autonomia operacyjno-organizacyjna dzielnicowego, rozumiana jako możliwość samodzielnego kształtowania sposobu realizacji zadań w rejonie służbowym, a także zdolność do utrzymywania trwałych relacji ze społecznością lokalną.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku pojawiały się pierwsze programy pilotażowe *community policing,* np. kaliska inicjatywa „Mój dzielnicowy"[31]. Nie miały jednakże charakteru systemowych reform i pokazują, że implementacja nowych założeń przebiegała ewolucyjnie.

Najbardziej zbliżone do obecnie obowiązujących były regulacje z Zarządzenia nr 528 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 czerwca 2007 r. w sprawie form i metod wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych[32]. W swoich założeniach zmiana zarządzenia wprowadzała lokalnego menedżera bezpieczeństwa, który realizował zadania analityczno-koordynacyjne. W podstawowym zakresie obowiązków dzielnicowego znalazły się cztery grupy zadań: prowadzenie rozpoznania, profilaktyka społeczna, ściganie sprawców przestępstw i wykroczeń, kontrola przestrzegania prawa. Bardzo wyraźnie rozbudowano część dotyczącą profilaktyki, wskazując konkretne kierunki działań policjanta pierwszego kontaktu. Zarządzenie o służbie dzielnicowego legitymizowało więc podejmowane wcześniej jedynie lokalnie działania profilaktyczne, oparte na idei bliskiej współpracy z lokalną społecznością[33].

Istotną zmianą było wprowadzenie rozróżnienia między dzielnicowymi z terenów miejskich i terenów pozamiejskich. Funkcjonariusze „miejscy" mieli skupić się na rozpoznaniu i pracy profilaktycznej, a „pozamiejscy" wykonywać też dodatkowe zadania. Nowelizacja

[28] H.D. Sasal, *Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, Warszawa 2005, s. 14.
[29] R. Szczęsny, A. Osiński, *Prewencja kryminalna. Cz. III. Udział dzielnicowego w realizacji prewencji kryminalnej. Współdziałanie Policji z wybranymi organami i instytucjami*, Słupsk 1998.
[30] Z. Łupisz, W. Dobski, *Materiały poglądowe do zajęć z problematyki dokumentowania wyników rozpoznania służbowego prowadzonego przez dzielnicowego (teczka rejonu)*, Szkoła Policji w Słupsku, Słupsk 2002.
[31] M. Bryła, *Dzielnicowy służący społeczeństwu – program „Mój dzielnicowy" (z praktyki kaliskiej policji)*, [w:] J. Czapska, W. Krupiarz, *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, Warszawa 1999, s. 170-181.
[32] Dz. Urz. KGP z 2007 r., Nr 12, poz. 95.
[33] *Vide*: T. Czaja, *Koncepcja spotkań z przedstawicielami lokalnych społeczności – „Razem zawsze bezpieczniej"*, Kwartalnik Policyjny, 2008, 2 (4).

zarządzenia nr 528 spowodowała jednak, że dzielnicowi z terenów miejskich mogli być także obciążani czynnościami wykrywczymi, co w praktyce oznaczało powrót do koncepcji „policjanta od wszystkiego", zamiast umacniania idei uspołeczniania działań policjantów pierwszego kontaktu.

Teczka rejonu przechodziła również przeobrażenia – mogła być prowadzona w formie elektronicznej. Od 2008 r. o jej prowadzeniu decydował komendant powiatowy (miejski, rejonowy) Policji, co w wielu jednostkach skutkowało zaniechaniem stosowania tej dokumentacji.

MODEL WSPÓŁCZESNY

Współczesny model służby dzielnicowego, formalnie oparty na postanowieniach Zarządzenia nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych[34], a praktycznie ma realizować założenia koncepcji *community policing,* sprawdzonej przez zachodnie policje. Jej ramy, związane z partnerstwem Policji i społeczności lokalnej[35], znajdują odzwierciedlenie w dokumentach programowych Komendy Głównej Policji oraz w wewnętrznych aktach regulujących służbę prewencyjną[36]. Chociaż realizacja tej polityki ma angażować całą organizację[37], faktyczna koncentracja na dzielnicowym wynika z jego pozycji strukturalnej jako jedynego funkcjonariusza trwale przypisanego do rejonu i wykonującego zadania najbliżej mieszkańców. W praktyce może skutkować to przeniesieniem na tę funkcję zadań i odpowiedzialności niewspółmiernych do jej formalnych kompetencji i zasobów organizacyjnych.

W dzielnicowym upatruje się podmiotu zarządzającego i moderującego lokalnymi inicjatywami z aktywnym udziałem zainteresowanych mieszkańców[38]. Wspólnie budowana koalicja na rzecz zapobiegania przestępczości i poprawy poczucia bezpieczeństwa, działając na partnerskich zasadach winna składać się co najmniej z przedstawicieli Policji, społeczności lokalnej i samorządu terytorialnego. Zarządzenie nr 5/16 Komendanta Głównego Policji normatywnie umacnia rolę dzielnicowego jako policjanta pierwszego kontaktu, odpowiedzialnego za rozpoznanie lokalnych zagrożeń, prowadzenie działań profilaktycznych oraz współpracę z podmiotami pozapolicyjnymi.

Obecny model policjanta pierwszego kontaktu, ukształtowany m.in. pod wpływem wymienionych założeń, zakłada trwałą obecność policyjnego gospodarza rejonu w lokalnym

[34] Dz. Urz. KGP z 2016 r., poz. 26, ze zm.
[35] *Vide*: R. Trojanowicz, B. Bucqueroux, *Community Policing. How to Get Started*, Cincinati 1994.
[36] O implementacji tych założeń szerzej piszą: J. Stawnicka oraz I. Klonowska, które prowadziły też ogólnopolskie badania wśród dzielnicowych na temat roli tych policjantów jako edukatorów w społecznościach lokalnych oraz barier w realizacji zadań z zakresu profilaktyki społecznej. Vide: J. Stawnicka, I. Klonowska, *Dzielnicowy edukatorem w społecznościach lokalnych. Wyniki badań ogólnopolskich 2019-2020*, Szczytno 2023; I. Klonowska, *Dzielnicowy jako policjant pierwszego kontaktu ze społeczeństwem w aspekcie programu Dzielnicowy bliżej nas*, „Kwartalnik Policyjny" 2017, 2, s. 12-19; J. Stawnicka, *Komunikacja wizerunkowa Policji, Retoryka – Public Relations – Media*, Katowice 2017.
[37] M. Stefański, *Strategia budowy poczucia bezpieczeństwa w ramach community policing*, Międzynarodowa Konferencja „Bezpieczeństwo lokalne wyrazem wielostronnej współpracy" – materiały pokonferencyjne, Komenda Wojewódzka Policji w Lublinie, Lublin 2005, s. 91.
[38] M. Stefański, *Strategia budowy…*, *op. cit.*, s. 92.

systemie bezpieczeństwa oraz ścisłą współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego, placówkami oświatowymi, instytucjami pomocy społecznej, organizacjami pozarządowymi oraz innymi służbami. Akcentuje się szczególną rolę dzielnicowego w obszarze profilaktyki społecznej[39], a nie wyłącznie reagowanie na skutki negatywnych zachowań. Policjant środowiskowy nie jest jedynym realizatorem działań prewencyjnych, lecz pełni rolę integrującą i koordynującą, zapewniając ciągłość działań podejmowanych wobec określonych problemów i zagrożeń, będąc jednym z kluczowych ogniw systemu bezpieczeństwa lokalnego, opartego na zasadach współpracy, zaufania i długofalowego oddziaływania prewencyjnego. We współczesnej koncepcji służby dzielnicowych zwraca się uwagę na przypisywanie dużej rangi działaniom na rzecz bezpieczeństwa na poziomie lokalnym, a także na potrzebę ciągłego uspołeczniania działań Policji. Do tego konieczna jest systematyczna i systemowa praca tak policyjnych przełożonych, jak i funkcjonariuszy na stanowiskach wykonawczych[40].

Z jednej strony niezmiennie wymaga się, by dzielnicowy był jak najczęściej w swoim rejonie służbowym i posiadał jak najlepsze rozpoznanie, a z drugiej strony dopuszcza się do prowadzenia postępowań karnych i o wykroczenia, wykonywania ogromnych ilości pomocy prawnych czy pełnienia roli policyjnego „zapchajdziury" w innych komórkach[41]. Mechanizm ten prowadzi do dekoncentracji funkcji dzielnicowego i utrudnia realizację jego podstawowej roli jako podmiotu odpowiedzialnego za długoterminowe oddziaływanie prewencyjne w lokalnym środowisku. Z tego względu współczesny model dzielnicowego należy postrzegać nie jako stan osiągnięty, lecz jako proces pozostający w ciągłym rozwoju i wymagający dalszych działań systemowych.

PODSUMOWANIE

Stuletnia historia instytucji dzielnicowego dowodzi, że kolejne zawirowania polityczne, jak likwidacje i odtwarzanie formacji, zmiany systemów wartości, wprowadzanie nowych modeli zarządzania bezpieczeństwem, nie doprowadziły do jej usunięcia. Funkcjonowanie dzielnicowego pod rządami odmiennych porządków ustrojowych świadczy o głęboko zakorzenionej potrzebie istnienia policjanta na trwałe związanego z określonym terenem i lokalną społecznością. Przeobrażeniom ulegała jednak jego rola, która podążała od funkcjonariusza o silnie administracyjno-kontrolnym rysie, przez milicjanta podporządkowanego celom politycznym, aż po policjanta pierwszego kontaktu, działającego w oparciu o założenia policji środowiskowej[42].

Przeprowadzona historyczno-instytucjonalna analiza pozwala w pełni potwierdzić przyjętą hipotezę. Model kontrolno-administracyjny wprowadzony z chwilą pojawienia się dzielnicowego nie przetrwał w swojej pierwotnej postaci, aczkolwiek jego elementy są dostrzegalne

[39] J. Copik, *Rola dzielnicowego w profilaktyce i probacji w środowisku lokalnym*, „Resocjalizacja Polska" 2013, 5, s. 215.
[40] R. Stawicki, *Rola i zadania dzielnicowego w projekcji bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie" 2018, XIX(11), s. 235-236.
[41] D. Walczak, *Dzielnicowy to policjant pierwszego kontaktu*, „Policyjne Forum Szkoleniowe" 2013, 1, s. 5-6.
[42] A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2016, s. 120-121.

we współczesnych zadaniach i organizacji służby. Deklarowana transformacja ku partnerstwu ze społecznością lokalną potwierdzona została w warstwie normatywnej i doktrynalnej. Problemem jest jej niepełna realizacja w policyjnej praktyce.

Głównych przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w strukturalnej pozycji dzielnicowego w policyjnej hierarchii, skutkującej ograniczoną autonomią decyzyjną. Poza tym trzeba zwrócić uwagę na często występujący konflikt oczekiwań formacji i mieszkańców (nakładane zadania i obowiązki vs potrzeba pełnienia głównie służby w rejonie i rozwiązywania lokalnych problemów), a także niewystarczające zasoby, braki w przygotowaniu do specyfiki tej roli oraz nadmierne obciążenie szerokim katalogiem zadań, nierzadko wykraczających poza podstawową funkcję. Te właśnie liczne czynniki stanowią aktualnie rzeczywistą barierę dla partnerskiej współpracy ze społecznością lokalną.

W setną rocznicę powołania do życia instytucji dzielnicowego w Policji zasadne wydaje się sformułowanie rekomendacji pod adresem decydentów. Pełna realizacja modelu partnerskiego wymaga nie tyle kolejnych zmian zarządzeń, co rzeczywistych decyzji o charakterze systemowym. Bez ograniczenia zakresu zadań dzielnicowego do podstawowych grup, przywrócenia ścieżki awansu poziomego oraz inwestycji w wyposażenie funkcjonariuszy w zestaw niezbędnych kompetencji do pracy ze społecznością lokalną, nowy model pozostanie niedokończonym projektem uspołeczniania działań formacji w lokalnym środowisku.

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Akt Nowych. Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie. 1926. Rozkazy Komendanta Głównego Policji Państwowej nr 201-400, Rozkaz nr 331 Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 6 września 1926 r. W https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/jednostka/-/jednostka/10433026.

Bryła Mirosław. 1999. Dzielnicowy służący społeczeństwu – program „Mój dzielnicowy" (praktyki kaliskiej policji). W Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych, 170-181. Instytut Spraw Publicznych.

Cichawa Zbigniew, Jaroszewski Witold, Zębala Stefan. 1961. Praca dzielnicowych. Warszawa: Oddział Szkolenia KGMO.

Copik Jacek. 2013. „Rola dzielnicowego w profilaktyce i probacji w środowisku lokalnym*"*. Resocjalizacja Polska 5: 203-217.

Czaja Tomasz. 2008. „Koncepcja spotkań z przedstawicielami lokalnych społeczności – Razem zawsze bezpieczniej*"*. Kwartalnik Policyjny 2 (4): 15-17.

Czaja Tomasz. 2025. „Komendant powiatowy Policji jako organ administracji rządowej w otoczeniu organów administracji samorządowej. Zarys kompetencji i zależności". De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności Tom 11(1): 107-124.

Dekret z dnia 7 grudnia 1954 r. o naczelnych organach administracji państwowej w zakresie spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa publicznego. Dz. U. z 1954 r., Nr 54, poz. 269.

Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. o organizacji i zakresie działania Milicji Obywatelskiej. Dz. U. z 1955 r., Nr 46, poz. 311.

Granat Henryk. 1974. Zadania oraz podstawowe formy służby posterunkowego i dzielnicowego. Warszawa: Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW.
Gierszewski Janusz. 2017. Polityka zarządzania zasobami ludzkimi i jej wpływ na funkcjonowanie policji. W 225 lat policji w Polsce. Policja współczesna, 101-104. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
Gral Jan. 2001. „Organizacja służby dzielnicowego". Biuletyn Informacyjny Biura Koordynacji Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji B/N: 27-37.
Klonowska Iwona. 2017. „Dzielnicowy jako policjant pierwszego kontaktu ze społeczeństwem w aspekcie programu Dzielnicowy bliżej nas". Kwartalnik Policyjny (2) : 12-19.
Komenda Główna Policji. 2020. Pan na dzielnicy. https://hit.policja.gov.pl/hit/aktualnosci/195396,Pan-na-dzielnicy.html.
Kopczyński Arkadiusz. 2026. 100. rocznica utworzenia stanowiska dzielnicowego w polskiej Policji. https://gazeta.policja.pl/997/aktualne-wydanie/273931,100-rocznica-utworzenia-stanowiska-dzielnicowego-w-polskiej-Policji.html.
Kostrubiec Jerzy. 2014. Organizacja i funkcjonowanie Policji Państwowej II Rzeczypospolitej. W Prawo policyjne, 15-33. Difin.
Kubica Magdalena. 2020. „Obowiązki dzielnicowego na przestrzeni lat w świetle zmieniających się przepisów prawa". Policyjne Forum Szkoleniowe 1: 72-73.
Lasocik Zbigniew. 2012. „Meandry totalitaryzmu: zmiany w funkcjonowaniu pionu dzielnicowych w Polsce po II wojnie światowej". Ius Novum 6(3): 38-56.
Łupisz Zenon, Dobski Wiesław, 2002. Słupsk: Szkoła Policji.
Majer Piotr. 2017. Policja Polskiego Państwa Podziemnego. W 225 lat policji w Polsce. Geneza i ewolucja policji, 245-264. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
Micek Danuta, Micek Monika, Łuka Piotr, Gontarzewski Zbigniew. 2007. Rola dzielnicowego Policji. Współdziałanie z podmiotami policyjnymi i pozapolicyjnymi. Szczytno: WSPol.
Misiuk Andrzej. 2015. Historia bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce. Zarys dziejów instytucji i służb w latach 1764-1990. Warszawa: Difin.
Pieprzny Stanisław. 2003. Policja. Organizacja i funkcjonowanie. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
Rozkaz nr 331 Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 6 września 1926 r., https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/jednostka/-/jednostka/10433026.
Rozkaz nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 kwietnia 1995 r. w sprawie służby dzielnicowego i kierownika referatu dzielnicowych. Dz. Urz. KGP z 1995 r., Nr 9, poz. 57.
Rzeczpospolita. 2017. Dr hab. Bolesław Sprengel: Dzielnicowi to nie relikt PRL, https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoleczne/art2908781-dr-hab-boleslaw-sprengel-dzielnicowi-to-nie-relikt-prl.
Sasal Hanna. 2005. Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie. Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne PARPA.
Serafin Tomasz. 2020. Powiatowe programy prewencyjne. Pomiar skuteczności i efektywności. Warszawa: Difin.
Socha Robert. 2022. Historyczne i współczesne postrzeganie Policji w Polsce. Warszawa: Difin.
Stawicki Roman. 2018. „Rola i zadania dzielnicowego w projekcji bezpieczeństwa wewnętrznego". Przedsiębiorczość i Zarządzanie XIX(11): 233-244.

Stawnicka Jadwiga, Klonowska Iwona. 2023. Dzielnicowy edukatorem w społecznościach lokalnych. Wyniki badań ogólnopolskich 2019-2020. Szczytno: Akademia Policji.
Stawnicka Jadwiga. 2017. Komunikacja wizerunkowa Policji. Retoryka – Public Relations – Media. Katowice: Szkoła Policji w Katowicach.
Stefański Marek. 2005. Strategia budowy poczucia bezpieczeństwa w ramach community policing. W Bezpieczeństwo lokalne wyrazem wielostronnej współpracy – materiały pokonferencyjne, 91-100. Lublin: Komenda Wojewódzka Policji.
Szczęsny Ryszard, Osiński Andrzej. 1998. Prewencja kryminalna. Cz. III. Udział dzielnicowego w realizacji prewencji kryminalnej. Współdziałanie Policji z wybranymi organami i instytucjami. Słupsk: Szkoła Policji w Słupsku.
Trojanowicz Robert, Bucqueroux Bonnie. 1994. Community Policing. How to Get Started. Cincinnati: Anderson Publishing.
Ura Edward. 1975. Milicja Obywatelska w PRL. Pozycja prawna i zakres działania. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
Urban Andrzej. 2016. Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Literackie.
Walczak Dariusz. 2013. „Dzielnicowy to policjant pierwszego kontaktu". Policyjne Forum Szkoleniowe 1: 4-6.
Wiak Robert. 2009. Europejska Sieć Prewencji Kryminalnej a bezpieczeństwo społeczności lokalnych. W Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym, 187-204. Wydawnictwo Arte.
Widacki Jan. 1999. Wstęp. W Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych, 7-12. Instytut Spraw Publicznych.
Wiszowaty Edward. 2011. Etyka Policji. Między prawem, moralnością i skutecznością. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
Zarządzenie nr 15 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 września 1999 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych, Dz. Urz. KGP z 1999 r., Nr 15, poz. 107 ze zm.
Zarządzenie nr 528 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 czerwca 2007 r. w sprawie form i metod wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika rewiru dzielnicowych. Dz. Urz. KGP z 2007 r., Nr 12, poz. 95 ze zm.
Zarządzenia nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych. Dz. Urz. KGP z 2016 r., poz. 26, ze zm.

Marcin SZTOBRYN
Lotnicza Akademia Wojskowa w Dęblinie
m.sztobryn@law.mil.pl
https://orcid.org/0009-0004-4981-7713
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.08

DOPASOWANIE PERSONELU SŁUŻBY INŻYNIERYJNO-LOTNICZEJ BAZY LOTNICTWA A POCZUCIE STRESU W TRAKCIE PROCESU OBSŁUGI SAMOLOTÓW

ABSTRAKT: Efektywność działań i koncentracja na osiąganiu wyników (nalotu) są kluczowymi wyzwaniami, z jakimi mierzy się personel baz lotniczych. Współczesne podejście do bezpieczeństwa lotów wskazuje, że jego poziom kształtowany jest nie tylko przez stan techniczny statków powietrznych, lecz również przez uwarunkowania organizacyjne oraz czynniki determinujące efektywność pracy personelu i jakość realizowanych przez niego działań. Coraz większe znaczenie przypisuje się niezwykle istotnemu w strukturach bazy czynnikowi ludzkiemu. Celem artykułu jest rozpoznanie oraz opis dopasowania personelu Służby Inżynieryjno-Lotniczej (SIL) do środowiska organizacyjnego bazy szkolenia lotniczego oraz stresu odczuwanego podczas realizacji zadań związanych z obsługą sprzętu lotniczego. Przedmiotem analizy uczyniono w szczególności dopasowanie organizacyjne i regulacyjne, a także ich znaczenie dla funkcjonowania personelu SIL w warunkach wysokiej odpowiedzialności, sformalizowanych procedur oraz podwyższonych wymagań bezpieczeństwa. Wskazano subiektywne doświadczenia personelu SIL w kontekście ich pracy w środowisku bazy lotniczej i wykonywanych zadań. Uzyskane wyniki badań wskazują na relatywnie wysoki poziom dopasowania personelu SIL do środowiska funkcjonowania bazy lotnictwa. Świadczy o tym m.in. wysoki poziom przestrzegania obowiązujących procedur i wytycznych, pozytywna ocena wykorzystania kompetencji zawodowych oraz ogólnie korzystna ocena systemu szkoleń podnoszących kwalifikacje personelu. Jednocześnie zdecydowana większość respondentów deklaruje, że nie odczuwa nadmiernego stresu podczas wykonywania obowiązków związanych z obsługą sprzętu lotniczego. Wyniki te sugerują, że odpowiednie dopasowanie kompetencyjne, organizacyjne oraz regulacyjne personelu do specyfiki środowiska pracy sprzyja utrzymaniu relatywnie niskiego poziomu stresu zawodowego.

SŁOWA KLUCZOWE: personel SIL, baza lotnicza, dopasowanie, człowiek-organizacja, stres

MATCHING OF MAINTENANCE PERSONNEL TO THE AIR BASE AND THE FEELING OF STRESS DURING THE AIRCRAFT MAINTENANCE PROCESS

ABSTRACT: Efficiency and focus on achieving results (flight hours) are key challenges faced by airbases personnel . The modern approach to flight safety indicates that its level is shaped not only by the technical condition of the aircraft, but also by organizational conditions and factors that determine the efficiency of staff work and the quality of their activities. The human factor, which is extremely important in the database structures, is becoming increasingly important. The aim of the article is to identify and describe the adaptation of the aircraft maintenance personnel to the organizational environment of the training air base and the stress experienced during the performance of tasks related to the operation of aviation equipment. The analysis focuses on organizational and regulatory fit, as well as their importance for the functioning of aircraft maintenance personnel under conditions of high responsibility, formalized procedures, and increased safety requirements. Subjective experiences of maintenance personnel were identified in the context of their work in the airbase environment and the tasks they perform. The results of the study indicate a relatively high level of adaptation of maintenance personnel to the operating environment of the air base. This is evidenced, among other things, a high level of compliance with applicable procedures and guidelines, a positive assessment of

the use of professional competencies, and a generally favorable assessment of the training system improving personnel qualifications. At the same time, the vast majority of respondents declared that they did not experience excessive stress while performing duties related to aircraft maintenance. These results suggest that appropriate adaptation of personnel competencies, organizational, and regulatory frameworks to the specific work environment helps maintain a relatively low level of occupational stress.

KEYWORDS: aircraft maintenance personnel, air base, person-organization, fit, stress

WPROWADZENIE

Przedstawione rozważania, związane z bezpieczeństwem procesu eksploatacji statków powietrznych, odzwierciedlają podejście polegające na wdrażaniu zasad kultury bezpieczeństwa lotów w praktyce. Dynamiczny rozwój lotnictwa, połączony z dążeniem do zwiększenia efektywności operacyjnej, implikuje konieczność ciągłej identyfikacji oraz minimalizacji ryzyka towarzyszącego realizacji operacji lotniczych. Ryzyko to wynika z oddziaływania licznych, wzajemnie powiązanych czynników, które mogą generować zagrożenia dla bezpieczeństwa. Zagrożenia stanowią immanentny element działalności lotniczej, a ich całkowite wyeliminowanie nie jest możliwe. W związku z tym kluczowego znaczenia nabiera ich właściwe rozpoznanie, systematyczna identyfikacja oraz podejmowanie działań ukierunkowanych na ograniczanie zarówno prawdopodobieństwa ich wystąpienia, jak i potencjalnych konsekwencji. Proces ten powinien być integralnym elementem planowania i funkcjonowania organizacji lotniczej, stanowiąc fundament skutecznego zarządzania bezpieczeństwem. Współcześnie obserwuje się wyraźne przesunięcie akcentów w kierunku analizy szeroko rozumianego środowiska eksploatacji statków powietrznych. Zauważono, że istotny wpływ na poziom bezpieczeństwa lotów mają nie tylko aspekty techniczne, lecz również stan organizacji lotniczej oraz czynniki determinujące efektywność pracy personelu i rezultaty podejmowanych przez niego działań[1].

Podejście to znajduje odzwierciedlenie we współczesnych teoriach bezpieczeństwa lotniczego, zgodnie z którymi bezpieczeństwo organizacji wysokiego ryzyka zależy od skuteczności funkcjonowania wielowarstwowego systemu zabezpieczeń, obejmującego zarówno rozwiązania techniczne, organizacyjne, jak i działania personelu. W modelu J. Reasona („Swiss Cheese Model") podkreśla się, że zdarzenia niepożądane są najczęściej konsekwencją nakładania się słabości występujących na różnych poziomach organizacji, natomiast kluczową rolę w ograniczaniu ryzyka odgrywają bariery obronne tworzone przez procedury, kulturę organizacyjną oraz kompetencje personelu[2]. Problematyka ta znajduje również swoje miejsce w koncepcji organizacji wysokiej niezawodności (High Reliability Organization – HRO), zgodnie z którą organizacje funkcjonujące w warunkach wysokiego ryzyka utrzymują wysoki poziom bezpieczeństwa dzięki rozwiniętej kulturze organizacyjnej, standaryzacji działań, ciągłemu monitorowaniu zagrożeń oraz wysokim kompetencjom personelu. W organizacjach tego typu

[1] J. Karpowicz, *Systemowe aspekty bezpieczeństwa lotniczego z elementami zarządzania i metodyki badań zdarzeń lotniczych*, Dęblin 2017, s. 151.
[2] Safety Management Manual ICAO [Doc 9859], wyd. 3, Montreal 2012.

szczególnego znaczenia nabiera zdolność personelu do funkcjonowania w warunkach presji czasu, odpowiedzialności oraz konieczności ścisłego przestrzegania procedur. Wskazane założenia stanowią również istotny element systemów zarządzania bezpieczeństwem (Safety Management System – SMS) wdrażanych we współczesnym lotnictwie cywilnym i wojskowym. Jednym z podstawowych elementów SMS jest kształtowanie kultury bezpieczeństwa opartej na przestrzeganiu procedur, raportowaniu zagrożeń, uczeniu się organizacji oraz ciągłym doskonaleniu kompetencji personelu[3].

Praca jako istotna sfera codziennej aktywności pochłania znaczną część ludzkich zasobów fizycznych, intelektualnych i emocjonalnych. Przeciętny człowiek zazwyczaj dąży do maksymalnych korzyści w postaci satysfakcji i wynagrodzenia materialnego, przy optymalnym zużyciu zasobów – i to właśnie stanowi istotę dopasowania[4].

Problematyka dopasowania człowieka do środowiska pracy wzbudza zainteresowanie zarówno naukowców, jak i praktyków. Podejmowano liczne próby ustalenia, jakie warunki sprzyjają odpowiedniej adaptacji człowieka do środowiska pracy[5]. Jednocześnie badano, jakie są konsekwencje tego dopasowania lub jego braku dla funkcjonowania pracownika oraz organizacji, w której jest zatrudniony. Także z perspektywy procesów selekcji i rekrutacji zawodowej istotne jest dopasowanie danej osoby do konkretnego stanowiska pracy. Najczęściej analizuje się wtedy zgodność z kulturą organizacji, zespołu pracowniczego oraz przełożonych[6].

Zmiany zachodzące w siłach zbrojnych wymuszają nowe podejście w obszarze kształcenia i przygotowania kadr[7]. Istotny wpływ na wykonywanie obowiązków zawodowych przez personel SIL mają interakcje z otoczeniem, zarówno kontakt z innymi ludźmi (np. piloci)[8], jak i dostosowanie się do procedur oraz oczekiwań wynikających z charakteru pracy czy struktury organizacyjnej bazy lotnictwa szkolnego[9]. W dostępnych publikacjach trudno jednak znaleźć wyniki badań dotyczących dopasowania personelu SIL do środowiska bazy lotniczej i różnych

---

[3] P. Galej, *Pojęcie zarządzania bezpieczeństwem*, [w:] K. Łuczak (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem w lotnictwie cywilnym*, Katowice 2016, s. 107-110.

[4] A. Andysz, *Dopasowanie człowiek – środowisko pracy z perspektywy zarządzania ryzykiem psychospołecznym w organizacji*, [w:] D. Merecz (red.), *Profilaktyka psychospołecznych zagrożeń w miejscu pracy – od teorii do praktyki*, Łódź 2011, s. 117-143.

[5] *Vide*: M. Sztobryn, *Analiza przygotowania personelu SIL do obsługi samolotów M-346. Wybrane aspekty bezpieczeństwa,* „Scientific Journal of Safety and Logistics" 2023, 1/1.

[6] D. Merecz, A. Andysz, *Dopasowanie do organizacji a ocena zdolności do pracy*, „Medycyna Pracy" 2011, 62(3), s. 247-258.

[7] O kształceniu i szkoleniu personelu sił powietrznych *vide*: D. Bogusz, *Polish Air Force*, Warszawa 2024; D. Bogusz, *Initial flight screening of military pilots in Poland*, Warszawa 2024; D. Bogusz, *Teaching English Military Terminology In Military Classes*, „Safety&Defense – Scientific and Technical Journal" 2017, s. 32-33; D. Bogusz, *Kształcenie i szkolenie lotnicze. Problemy definicyjne*, „Journal of Modern Science" 2024, 55(1), s. 118-137; M. Sztobryn, *Funkcje, cele oraz czynniki determinujące szkolenie personelu służby inżynieryjno-lotniczej*, [w:] D. Brążkiewicz, M. Chodyka, T. Grudniewski, S. Żurawski (red.), *Wielowymiarowość środowiska bezpieczeństwa*, Biała Podlaska 2025, s. 313-330.

[8] *Vide*: M. Sztobryn, *Współpraca personelu procesu eksploatacji samolotów w bazie lotniczej jako element zapewnienia bezpieczeństwa lotów*, [w:] J. Wołejszo (red.), P*rakseologia w naukach o bezpieczeństwie. Postawy proobronne służb mundurowych*, Kalisz 2024, s. 57-75; M. Sztobryn, *Analiza współpracy pomiędzy poziomami obsług samolotów M-346. Wybrane aspekty bezpieczeństwa*, [w:] J. Nowicka; Z. Ciekanowski; S. Żurawski (red.), *Wybrane elementy zagrożeń hybrydowych*, Warszawa 2024, s. 281-295

[9] *Vide*: M. Sztobryn, *Strategia i struktura bazy szkolenia lotniczego a strategia rozwoju personelu SIL*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności" 2025, 11(1), s. 192-208.

możliwych implikacji tego zjawiska. Brakuje też badań dotyczących dopasowania w kontekście pracy w warunkach odpowiedzialności za zdrowie i życie innych osób (pilotów), gdzie ważne jest także uwzględnienie aspektu zagrożeń bezpieczeństwa.

METODYKA BADAŃ

Celem artykułu jest rozpoznanie oraz opis dopasowania personelu SIL do środowiska organizacyjnego bazy lotnictwa szkolnego oraz stresu odczuwanego podczas realizacji zadań związanych z obsługą sprzętu lotniczego. Przedmiotem analizy uczyniono w szczególności dopasowanie organizacyjne i regulacyjne, a także ich znaczenie dla funkcjonowania personelu SIL w warunkach wysokiej odpowiedzialności, sformalizowanych procedur oraz podwyższonych wymagań bezpieczeństwa. Problem badawczy został wyrażony pytaniem: *Jaki jest poziom dopasowania personelu służby inżynieryjno-lotniczej do środowiska organizacyjnego bazy lotnictwa szkolnego oraz jaki poziom stresu towarzyszy realizacji zadań związanych z obsługą sprzętu lotniczego?*

Założono, że personel służby inżynieryjno-lotniczej charakteryzuje się wysokim poziomem dopasowania do środowiska organizacyjnego bazy lotnictwa szkolnego, a realizacja zadań związanych z obsługą sprzętu lotniczego wiąże się z odczuwaniem umiarkowanego poziomu stresu.

W procesie badawczym w pierwszej kolejności wykorzystano metody teoretyczne: analizę, syntezę i wnioskowanie. Bazą źródłową są publikacje zwarte, a także artykuły naukowe zarówno zagraniczne, jak i krajowe. Synteza pozwoliła na sformułowanie problemu badawczego oraz umożliwiła opis wyników badań. Wykorzystanie metody wnioskowania (w tym na podstawie danych liczbowych) pozwoliło na sformułowanie wniosków w zakresie przedmiotu badań, opartych na wiedzy już istniejącej.

Badanie empiryczne oparto na metodzie sondażu diagnostycznego. Badanie zostało przeprowadzone wśród personelu służby inżynieryjno-lotniczej realizującego zadania obsługi technicznej samolotów szkolno-treningowych. Dobór próby miał charakter celowy, co wynikało ze specyfiki badanej grupy zawodowej oraz konieczności objęcia badaniem osób bezpośrednio zaangażowanych w proces obsługi. Metoda sondażu diagnostycznego umożliwiła uzyskanie istotnych informacji na temat dopasowania personelu służby inżynieryjno-lotniczej bazy lotnictwa oraz poczucia stresu w trakcie procesu obsługi samolotów. Wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety. Przed rozpoczęciem ankietowani byli informowani o procedurze wypełniania i zbierania kwestionariuszy. Konstrukcja narzędzia badawczego została oparta na analizie literatury przedmiotu. W kwestionariuszu ujęto następujące czynniki: przestrzeganie obowiązujących wytycznych, możliwości rozwoju i szkolenia personelu, treść i znaczenie pracy, stosunki z przełożonymi, warunki pracy, możliwość awansu, kultura organizacyjna, bezpieczeństwo w pracy. W narzędziu zastosowano głównie pytania zamknięte typu dychotomicznego (tak/nie), umożliwiające jednoznaczne określenie stanowiska respondenta wobec analizowanych zagadnień. Konstrukcja pytań pozwoliła na uproszczenie procesu udzielania odpowiedzi

oraz ułatwiła ich późniejszą analizę. Uzyskano zwrot 131 kwestionariuszy ankiet od respondentów realizujących zadania obsługowe samolotów szkolno-treningowych w bazie lotnictwa szkolnego. Zastosowanie analizy statystyczno-opisowej w badaniach miało na celu uporządkowanie, podsumowanie i prezentację zebranych danych empirycznych. Badania sondażowe były prowadzone tak, aby zapewnić badanym poczucie anonimowości.

Pierwsza część artykułu ma charakter wprowadzający i dotyczy teoretycznych koncepcji dopasowania człowiek–organizacja i człowiek–regulacje, wypracowanych w szerokim nurcie badań nad relacją człowiek–środowisko. Następnie skupiono się na problematyce dopasowania człowiek–organizacja i odczuwanym przez pracowników stresie. W ostatniej części uwagę poświęcono procesom obsługi samolotów. Przedstawione w niej wyniki badań odnoszą się do subiektywnych postaw wobec wykonywanej pracy i funkcjonowania personelu SIL w bazie lotniczej. Całość kończy podsumowanie. Ze względu na pojemność tematu podjęte studium należy traktować jako zarys problemu.

DOPASOWANIE CZŁOWIEKA DO ŚRODOWISKA PRACY

Relacje między człowiekiem a środowiskiem pracy są bardzo złożone i podlegają nieustannym przemianom. Zmiany zachodzące w organizacjach wynikają z takich trendów, jak technicyzacja, informatyzacja i wirtualizacja, co ma istotny wpływ na sposoby zarządzania pracownikami[10]. Wymaga się m.in. aby przebieg karier zawodowych pracowników był w pełni zgodny z oczekiwaniami pracodawców[11], co narzuca im coraz większą elastyczność, jak i gotowość do ciągłego rozwijania swoich umiejętności. Szybkie zmiany na rynku pracy sprawiają, że pracownicy często zmieniają pracodawców, co z kolei zmusza ich do przekwalifikowywania się oraz większej mobilności. Tak skomplikowane relacje między człowiekiem a środowiskiem pracy sprawiają, że problematyka adaptacji pozostaje nieprzerwanie istotna[12]. Obecnie głównym wyzwaniem dla organizacji jest radzenie sobie z nieprzewidywalnością, w konsekwencji czego osiągnięcie optymalnego dopasowania człowieka do środowiska pracy wymaga znacznego wysiłku. Ponadto, podkreśla się, że dynamiczne zmiany wpływają na ewolucję form zatrudnienia, co może grozić utratą poczucia stabilności i trwałych relacji między pracownikiem a pracodawcą[13].

DOPASOWANIE CZŁOWIEK–ORGANIZACJA

Zainteresowanie naukowców tematyką dopasowania człowieka do środowiska pracy zaowocowało powstaniem wielu teorii. W tym kontekście szczególnie istotne jest dopasowanie

[10] R. Singht, J.H. Greenhause, *The relation between career decision-making strategies and person-job fit. A study of job changers*, „Journal of Vocational Behavior" 2004, 64, s. 198-221.
[11] *Vide*: A. Bańka, *Psychologiczne doradztwo karier*, Poznań 2006.
[12] P. Majer, M. Stasiła-Sieradzka, M. Dobrowolska, *Dopasowanie człowiek – organizacja a poczucie stresu – prezentacja psychologicznego projektu badawczego dla kopalń węgla kamiennego*, „Przegląd Górniczy" 2017, 73(12), s. 112-116.
[13] E. Turska, M. Stasiła-Sieradzka, *Wstępna charakterystyka psychometryczna polskiej wersji skal do diagnozy postaw wobec kariery proteuszowej i kariery bez granic*, „Psychological Journal" 2015, 21(2), s. 1-9.

człowiek–organizacja (*person–organization fit*). Przyjmuje się, że zarówno organizacje, jak i pracownicy mają określone wymagania lub oczekiwania, a także zasoby, które mogą zaoferować[14]. Związane z tym badania obejmują analizę zgodności pracownika z kulturą organizacyjną, zespołem współpracowników oraz przełożonymi[15]. Przyjmuje się, że w przypadku pracownika kluczowe są jego cechy osobowości, natomiast w przypadku organizacji – kultura organizacyjna[16].

Polski badacz C. Sikorski definiuje kulturę organizacyjną jako system wzorów myślenia i działania, utrwalonych w środowisku społecznym organizacji i mających znaczenie dla realizacji jej celów. Składnikami kultury są: wzory myślenia, postawy i wzory zachowań oraz symbole, dzięki którym następuje proces socjalizacji pracowników[17]. Dopasowanie do organizacji można rozpatrywać w odniesieniu do dwóch płaszczyzn:

- komplementarnej – (*complementary fit*) bazującej na wzajemnym uzupełnianiu się i wymianie pomiędzy tym, czym dysponuje pracownik/organizacja a czego potrzebuje organizacja/pracownik. Możemy wyróżnić dwa podwymiary. Pierwszy odnosi się do dopasowania pomiędzy wartościami, potrzebami i celami jednostki a zasobami lub wsparciem, jakie oferuje jej środowisko pracy. W zależności od rozpatrywanego aspektu potrzeby te mogą obejmować takie elementy jak poziom wyzwań, niezależność, władza, szacunek, wysokość wynagrodzenia, możliwości rozwoju, jakość relacji międzyludzkich, bezpieczeństwo czy stabilność zatrudnienia. Zasobami właściwymi dla środowiska pracy mogą być takie elementy jak: rodzaj wykonywanych zadań, wysokość wynagrodzenia, warunki pracy, atmosfera w firmie oraz status społeczny pracownika. Drugi podwymiar dotyczy zgodności między osobistymi zasobami lub umiejętnościami pracownika a różnymi wymaganiami, które stawia przed nim środowisko pracy. Zasoby osobiste obejmują elementy, takie jak: wiedza, umiejętności zawodowe i doświadczenie. Wymagania natomiast odnoszą się do standardów, które pracownik musi realizować na bazie tych zasobów, aby efektywnie wykonywać swoje obowiązki zgodnie z oczekiwaniami pracodawcy[18];
- suplementarnej (*supplementary fit*) – obejmującej zgodność cech, celów i wartości, które są ważne dla pracownika i wysoko promowane przez organizację. Owo podobieństwo można odnieść do takich terminów, jak zgodność między „osobowością" pracownika a „kulturą organizacyjną" zatrudniającej go organizacji[19].

[14] R. van Harrison, *Indywidualno-środowiskowe dopasowanie a stres w pracy*, [w:] C.L. Cooper, R. Payne (red.), *Stres w pracy*, Warszawa 1987, s. 260-305.
[15] A.L. Kristof-Brown, R. D. Zimmerman, E.C. Johnson, *Consequences of individuals' fit at work: A meta-analysis of person-job, person-organization, person-group, and person-supervisor fit*, „Pers. Psychol." 2005, 58(2), s. 281-342.
[16] J.D. Werbel, S.W. Gilliland, *Person-environment fit in the selection process*, „Res. Pers. Hum. Res. Man." 1999, 17, s. 209- 244.
[17] C. Sikorski, *Kultura organizacyjna*, Warszawa 2006.
[18] P. Majer, M. Stasiła-Sieradzka, M. Dobrowolska, *Dopasowanie człowiek – organizacja…*, *op. cit.*, s. 112-116.
[19] J. Czarnota-Bojarska. *Dopasowanie człowiek – organizacja i tożsamość organizacyjna a wykonanie pracy*, „Psychological Journal" 2012, 18(2), s. 255-258.

Spełnianie potrzeb pracownika oraz dopasowanie jego wartości do wartości organizacji sprzyjają poczuciu identyfikacji z miejscem pracy. Z tego względu niektórzy badacze traktują identyfikację pracownika z organizacją jako trzeci kluczowy wskaźnik dopasowania do niej, rozumiany jako emocjonalne i przekonaniowe powiązanie pracowników z organizacją lub jako proces, w którym cele pracowników i organizacji stają się zbieżne[20].

Dopasowanie do organizacji to proces, który trwa nieustannie i zaczyna się od momentu rekrutacji nowych pracowników. Jego stopień i zakres ulegają zmianom w odpowiedzi na zmienne środowisko pracy (np. w zakresie warunków organizacyjnych, ekonomicznych, technicznych, społecznych), za czym idą w parze ewoluujące cechy pracownika (np. kompetencje, pozycja w strukturze organizacji)[21].

Stopień dopasowania zależy zatem od obu stron: pracownika i organizacji. Oprócz kompetencji własnych cechami indywidualnymi, które przyczyniają się do efektywnego dopasowania pracownika, są: otwartość na nowe doświadczenia, sumienność, typ osobowości, inteligencja, wartości, które pracownik uważa za ważne, oraz poczucie własnej skuteczności[22]. Do kluczowych cech organizacji, mających wpływ na dopasowanie, należą: silna kultura oparta na wyraźnych wartościach, różnorodne metody wprowadzania nowych pracowników oraz precyzyjne określenie ról, oczekiwań i obowiązków w organizacji[23].

Wyniki licznych badań podkreślają, jak ważne dla obu stron, organizacji i pracownika, jest ich wzajemne dopasowanie[24]. Znaczne rozbieżności między wzajemnymi oczekiwaniami a dostępnymi zasobami, nieodpowiedni podział obowiązków, złe relacje interpersonalne oraz polityka organizacji powodują utratę zaufania do organizacji i wywołują wśród pracowników pogorszenie stanu zdrowia i obniżoną zdolność do pracy. Ponadto niski poziom dopasowania do organizacji wiąże się z większym stresem[25].

DOPASOWANIE REGULACYJNE

Pracownik realizuje zadania zawodowe zgodnie z określoną strategią wynikającą z cech osobowości, a jednocześnie operuje w ramach ustalonych w organizacji procedur i zasad. W rezultacie następuje swoiste sprzężenie między jego osobistymi preferencjami a kierunkami wyznaczonymi przez kulturę organizacyjną. Wynikiem tego może być stan dopasowania (lub niedopasowania) metod osiągania celów przyjętych przez pracownika do wymagań lub zasad ustanowionych przez organizację[26].

---

[20] S. Boroș, *Organizational identification: Theoretical and empirical analyses of competing conceptualizations*, „Cogn. Brain Behav." 2008, XII(1), s. 1-27.
[21] M. Waszkowska, A. Andysz, D. Merecz, *Dopasowanie pracownika do organizacji jako mediator relacji między oceną środowiska pracy a odczuwanym stresem wśród pracowników socjalnych*, „Medycyna Pracy" 2014, 65(2), s. 219-228.
[22] D. Merecz, *Dopasowanie człowieka do środowiska pracy – uwarunkowania i skutki*, Łódź 2010.
[23] D.M. Cable, C.K. Parsons, *Socialization tactics and person-organization fit*, „Pers. Psychol." 2001, 54(1), s. 1-23.
[24] Zob. J. Czarnota-Bojarska, *Dopasowanie człowiek – organizacja i tożsamość organizacyjna*, Warszawa 2010.
[25] M. Waszkowska, A. Andysz, D. Merecz, *Dopasowanie pracownika…*, *op. cit.*, s. 219-228.
[26] M. Roczniewska, S. Retowski, *Rola satysfakcji z pracy w relacji między dopasowaniem człowieka do organizacji w zakresie strategii realizacji celów a zdrowiem psychicznym*, „Medycyna Pracy" 2014, 65(5), s. 621-631.

Zharmonizowanie preferowanych sposobów realizacji celów ze zdolnościami, jakie oferuje środowisko organizacyjne, można rozpatrywać w świetle teorii dopasowania regulacyjnego (*regulatory fit*)[27]. Teoria ta odnosi się do koncepcji samoregulacji Higginsa. Badacz ten wyróżnił:

- promocyjne nastawienie wobec realizacji celów – wiąże się ze strategią dążenia (*eagerness*) i koncentracją na rozwoju, osiąganiu korzyści, skłonnością do podejmowania ryzyka i wyższym poziomem kreatywności;
- prewencyjne nastawienie wobec realizacji celów – związane z dążeniem do bezpieczeństwa, realizowane poprzez postawę ostrożności, monitorowanie błędów i unikanie potencjalnych strat[28].

Oba podejścia regulacyjne prowadzą do różnych efektów w zakresie motywacji, poznania, emocji i zachowań[29].

Dopasowanie regulacyjne odgrywa kluczową rolę w motywacji jednostki i ma istotny wpływ na sposoby osiągania danych celów. Dopasowanie regulacyjne generuje poczucie, że sytuacja jest odpowiednia i zgodna z oczekiwaniami (*feel right*). Badania wykazują, że prowadzi ono do pozytywnych zmian w sferze poznawczej (poprawa płynności przetwarzania informacji), afektywnej (większa otwartość wobec zadania) oraz behawioralnej (większa chęć kontynuowania zadania). Wykazano również, że gdy przełożony i pracownik są zgodni co do danych regulacji, ich interakcje oceniane są jako bardziej efektywne i harmonijne[30].

Podsumowując, implementacja znormalizowanego podejścia często ujawnia, że mimo widocznych korzyści organizacje stosujące je często napotykają na problemy o charakterze organizacyjnym, społecznym i kulturowym[31].

DOPASOWANIE CZŁOWIEK–ORGANIZACJA A POCZUCIE STRESU

Stres zawodowy opisywany jest jako skomplikowany proces, który ma za swój początek zakłócenie w relacji (interakcji/transakcji) pomiędzy warunkami pracy, jej wymaganiami i wartościami a zasobami i potrzebami pracownika[32].

Kiedy osoba uświadamia sobie, że nie jest w stanie sprostać wymaganiom pracy i postrzega to jako zagrożenie, reaguje napięciem fizjologicznym i psychicznym[33]. Ogińska-Bulik opisuje stres zawodowy jako stan psychiczny wywołany nieustanną interakcją między wymaganiami środowiska pracy a osobistymi zasobami pracownika[34]. Człowiek w interakcji ze

[27] A.L. Freitas, E.T. Higgins, *Enjoying goal-directed action: The role of regularity fit*, „Psychol. Sci." 2002, 13(1), s. 1-6.
[28] E.T. Higgins, *Beyond pleasure and pain*, „Am. Psychol." 1997, 52(12), s. 1280-1300.
[29] M. Roczniewska, S. Retowski, *Rola satysfakcji z pracy…*, *op. cit.*, s. 621-631.
[30] E.T. Higgins, *Making a good decision: Value from fit*, „Am. Psychol." 2000, 55(11), s. 1217-1230.
[31] J. Ejdys, *Model doskonalenia znormalizowanych systemów zarządzania oparty na wiedzy*, Białystok 2011, s. 94.
[32] G. Dugiel, B. Tustanowska, K. Kęcka, M. Jasińska, *Przegląd teorii stresu*, „Acta Sci. Acad. Ostroviensis" 2012, 1, s. 47-70.
[33] M. Fąfrowicz, T. Marek, *Verońska koncepcja źródeł stresu*, [w:] J. Terelak (red.), *Źródła stresu: teoria i badania*, Warszawa 1999, s.13-22. Za: M. Waszkowska, A. Andysz, D. Merecz, *op. cit.*, s. 219-228.
[34] *Vide*: N. Ogińska-Bulik, *Stres zawodowy w zawodach usług społecznych. Źródła – Konsekwencje – Zapobieganie*, Warszawa 2006.

środowiskiem pracy nie jest jedynie pasywnym odbiorcą. Niejednokrotnie samodzielnie generuje stres, nakładając na siebie lub swoją pracę niewykonalne zadania. Może on także wpływać na sytuację, dokonując zmian w swoim zachowaniu, samodzielnie modyfikując warunki pracy oraz poprawiając relacje międzyludzkie[35].

Badania pokazują, że cechy środowiska pracy, dopasowanie do organizacji i stres zawodowy są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie na siebie oddziałują. Stres zawodowy, wraz z jego indywidualnymi i organizacyjnymi skutkami, wynika z obecności różnych zagrożeń psychospołecznych w miejscu pracy, z których niektóre wpływają na poziom dopasowania pracownika do organizacji. Jednocześnie poziom dopasowania pracownika do organizacji oddziałuje na jego postawy względem pracy i organizacji, zachowania oraz stan zdrowia. Uznaje się, że harmonijne dopasowanie celów i wartości między pracownikiem a organizacją oraz zgodność ich oczekiwań i zdolność do ich spełnienia mogą w zdecydowanej mierze przyczyniać się do redukcji napięcia i stresu w miejscu pracy[36].

Van Harrison wykazał, że poziom napięcia odczuwanego przez pracownika rośnie proporcjonalnie do stopnia niedopasowania między jego nim a środowiskiem pracy. Dalsze badania przyniosły dalszy wzrost naszej wiedzy na temat związku między niedopasowaniem a odczuwanym przez pracownika lękiem, depresją, wypaleniem zawodowym oraz stresem[37]. Co ważne, ta sama sytuacja może być stresogenna dla jednej osoby, a dla innej niekoniecznie, ponieważ stres jest indywidualną reakcją na bodźce płynące ze środowiska[38]. Wyjaśnienie tej zależności można znaleźć w teorii dopasowania. C. Cooper i R. Payne, używając terminu „dopasowanie", odnoszą się do zgodności między umiejętnościami i zdolnościami pracownika a wymaganiami typowymi dla jego zawodu. Jednocześnie podkreślają, że kluczowym elementem jest także zdolność środowiska pracy do zaspokajania potrzeb jednostki[39].

Analiza relacji między dopasowaniem do organizacji a stresem odczuwanym przez pracowników może prowadzić do praktycznych wniosków w takich obszarach, jak: wybór zawodu, szkolenia, tworzenie pozytywnej kultury bezpieczeństwa pracy oraz ustalanie norm i postaw sprzyjających bezpieczeństwu, promowanie zdrowych zachowań, wzmacnianie tożsamości organizacyjnej oraz zwiększanie satysfakcji z pracy[40]. Prowadzone badania nad dopasowaniem człowieka do jego środowiska pracy ujawniły liczne dowody na to, że stres zawodowy często wynika z niezgodności między cechami pracownika a warunkami panującymi w jego miejscu pracy[41].

Powyższe zagadnienia nabierają szczególnego znaczenia w odniesieniu do personelu służby inżynieryjno-lotniczej, funkcjonującego w środowisku pracy o wysokim poziomie odpowiedzialności, złożoności oraz ryzyka operacyjnego. Specyfika realizowanych zadań,

[35] M. Waszkowska, A. Andysz, D. Merecz, *Dopasowanie pracownika…*, *op. cit.*, s. 219-228.
[36] *Ibidem.*
[37] G. Dugiel, B. Tustanowska, K. Kęcka, M. Jasińska, *op. cit.*, s. 47-70.
[38] D. Mołek-Winiarska, *Źródła stresu zawodowego wśród pracowników sektora wydobywczego*, „Nauki o Zarządzaniu" 2015, 2(23), s. 64-73.
[39] *Vide*: C.L. Cooper, R. Payne, *op. cit.*, Warszawa 1987.
[40] M. Waszkowska, A. Andysz, D. Merecz, *Dopasowanie pracownika…*, *op. cit.*, s. 219-228.
[41] J.D. Werbel, S.W. Gilliland, *Person-environment fit…, op. cit.*, s. 209-244.

obejmujących obsługę techniczną, diagnostykę oraz utrzymanie zdatności statków powietrznych, sprawia, iż nawet niewielkie odchylenia w jakości pracy mogą prowadzić do poważnych konsekwencji dla bezpieczeństwa lotów. W związku z tym od personelu SIL wymaga się nie tylko wysokiego poziomu kompetencji technicznych, lecz również zdolności do funkcjonowania w warunkach presji czasu, obciążenia psychicznego oraz konieczności ścisłego przestrzegania procedur. Z tego względu zasadne jest empiryczne rozpoznanie stopnia dopasowania personelu SIL do środowiska organizacyjnego oraz analiza jego wpływu na funkcjonowanie personelu w warunkach pracy, w szczególności w kontekście odczuwanego stresu.

WYNIKI BADAŃ SONDAŻOWYCH

Badanie przeprowadzono w początkowym okresie eksploatacji nowych samolotów szkolno-treningowych w bazie lotnictwa szkolnego[42]. Analizie poddano 131 kwestionariuszy ankiet wypełnionych przez personel SIL obsługujący samoloty szkolno-treningowe w Dęblinie. Były to osoby z różnym wykształceniem. Wśród nich było 111 mężczyzn i 20 kobiet. Spośród nich 75 osób pracowało w strukturze SIL dłużej niż 10 lat. Miejsce pracy badanych to przede wszystkim obsługa bezpośrednia i hangarowa samolotów (101 osób), większość z nich stanowili podoficerowie (105 osób).

W licznych badaniach prowadzonych w różnych krajach wykazano, że im lepsze dopasowanie kwalifikacji personelu do wymagań pracy (trudności, złożoności) i oczekiwań odbiorcy usługi, tym wyższa jakość pracy i lepsze wyniki[43]. Opinie respondentów dotyczące wykorzystania posiadanych kompetencji były podzielone (wykres 1). Większość ankietowanych, bez względu na doświadczenie, pozytywnie ocenia wykorzystanie swoich kompetencji (oprócz tradycyjnie rozumianych kwalifikacji obejmują one zdolności i cechy osobowości ułatwiające wykonywanie pracy, w tym predyspozycje, a także postawy). Ma to związek z faktem, iż, aby być kompetentnym specjalistą SIL, nie wystarczy posiadać dyplomy i inne poświadczenia kwalifikacji. Kluczowa w czasie pracy na sprzęcie lotniczym jest umiejętność wykorzystania wszystkich swoich kompetencji. Warto zwrócić uwagę, że 20% badanych wskazało odpowiedź *czasem dobrze* vs. *czasem źle*. Jedynie niewielki odsetek personelu negatywnie ocenił wykorzystanie posiadanych kwalifikacji (6%).

[42] O procesie eksploatacji samolotów *vide*: M. Sztobryn, *Realizacja procesu eksploatacji samolotów w bazie szkolenia lotniczego. Wybrane aspekty bezpieczeństwa*, Dęblin, 2024; M. Sztobryn, *Military Aircraft Operation at a Training Air Base*, Dęblin 2025.
[43] Z. Czajka, *Gospodarowanie kapitałem ludzkim*, Białystok 2011, s. 17-32;

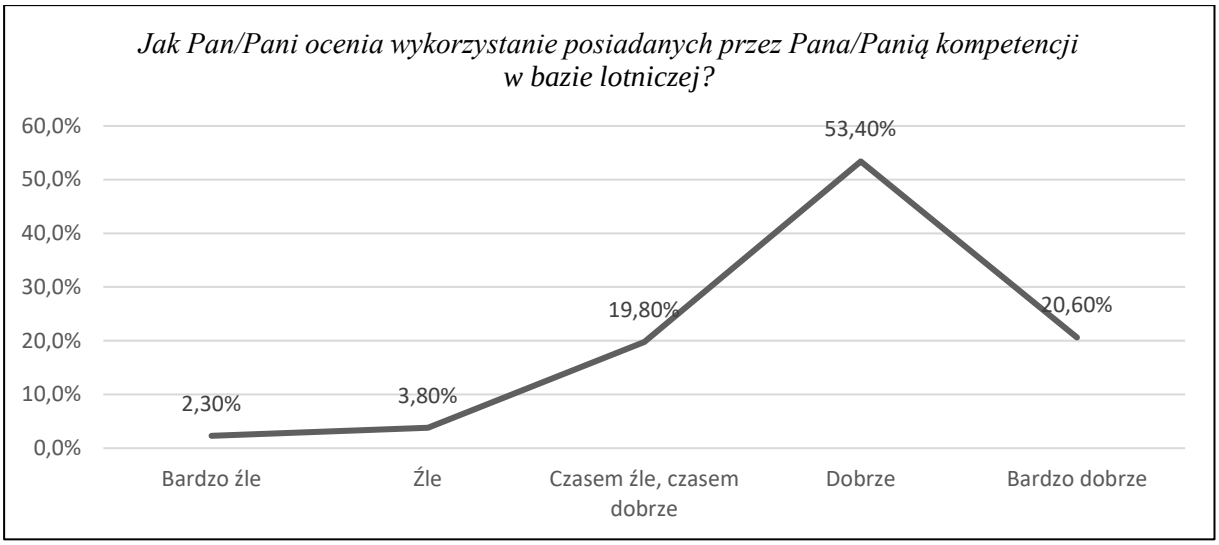

Wykres 1. Procentowy rozkład wyników w aspekcie oceny wykorzystania posiadanych kompetencji personelu SIL
Źródło: opracowanie własne.

Zweryfikowano oceny respondentów dotyczące szkoleń personelu SIL (wykres 2). Proces szkolenia personelu SIL, ze względu na wymóg posiadania szerokiej wiedzy z zakresu techniki lotniczej oraz ciągłego jej uzupełniania, jest długotrwały[44].

Analiza danych wskazuje na wyraźną dominację ocen pozytywnych. Największy odsetek respondentów (ok. 53%) ocenił liczbę szkoleń jako *dobrą*, co stanowi ponad połowę wszystkich wskazań. Dodatkowo 15,30% badanych uznało ją za *bardzo dobrą*. Łącznie odpowiedzi pozytywne (*dobrze i bardzo dobrze*) obejmują 68,70% wskazań, co świadczy o generalnie korzystnej percepcji intensywności działań szkoleniowych w badanej populacji.

Oceny umiarkowane (*czasem źle, czasem dobrze*) stanowią 17,60% odpowiedzi, co może wskazywać na zróżnicowane doświadczenia respondentów bądź nierównomierną dostępność szkoleń w poszczególnych komórkach lub specjalnościach. Relatywnie niski odsetek badanych ocenił liczbę szkoleń negatywnie. Łącznie daje to 13,80% ocen krytycznych (*źle* i *bardzo źle)*, co w porównaniu z dominującymi ocenami pozytywnymi wskazuje na ograniczoną skalę niezadowolenia. Wyniki sugerują, iż w opinii większości respondentów liczba szkoleń podnoszących kwalifikacje personelu SIL jest adekwatna do potrzeb. Jednocześnie obecność ocen umiarkowanych i negatywnych może stanowić przesłankę do dalszej analizy jakościowej, mającej na celu identyfikację potencjalnych barier w dostępie do szkoleń lub ich dopasowaniu do specyfiki stanowisk służbowych.

[44] O przygotowaniu personelu SIL *vide*: M. Sztobryn, *Etapy procesu szkoleniowego personelu służby inżynieryjno-lotniczej*, „Studia Kaliskie, Studia Calisiensia" 2024, 12, s. 367-381; M. Sztobryn, *Competency development of military aircraft maintenance personnel: training phases and effectiveness evaluation*, „Aviation and Security Issues" 2024, 5(1).

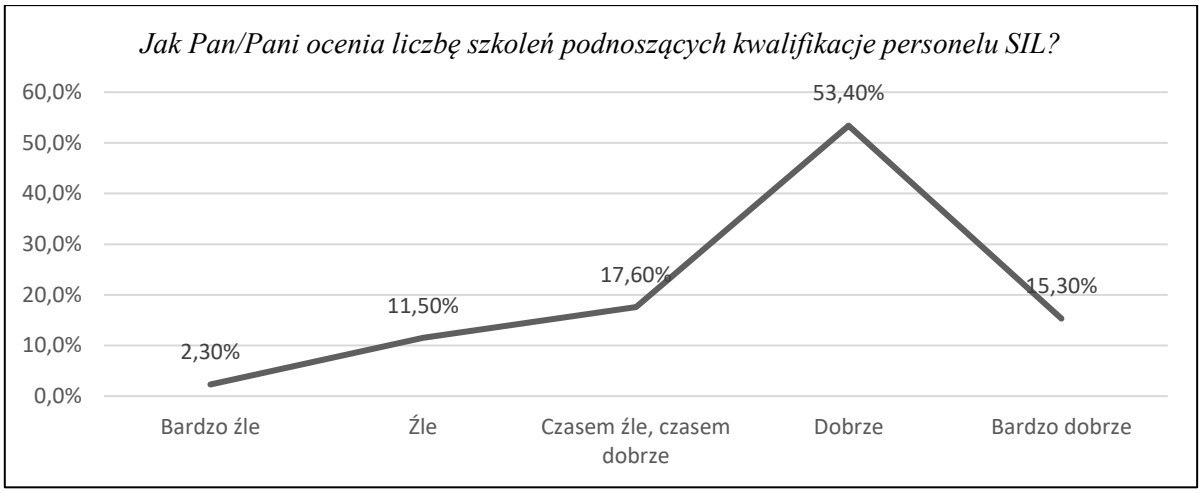

Wykres 2. Procentowy rozkład wyników w aspekcie oceny szkoleń personelu SIL
Źródło: opracowanie własne.

W przeprowadzonym badaniu respondenci oceniali szkolenie personelu SIL pod kątem współpracy zespołowej. W toku badań zapytano ich, jak postrzegają obecnie istniejące szkolenia w aspekcie przygotowania do pracy zespołowej (wykres 3). Według większości osób z personelu obsługi samolotów aktualne rozwiązania nie zapewniają dobrej koordynacji w obrębie zespołu pracowników – negatywne oceny zgłosiło 70% z nich. Zestawienie wyników pozwala stwierdzić, iż dominują oceny negatywne dotyczące przygotowania personelu do pracy zespołowej, szczególnie w grupie o średnim i dłuższym stażu (11-20 lat). Może to sugerować, że wraz ze wzrostem doświadczenia zawodowego rosną również oczekiwania wobec jakości i praktycznej użyteczności szkoleń. Wyniki te wskazują na potrzebę pogłębionej analizy programów szkoleniowych pod kątem ich efektywności w kształtowaniu kompetencji zespołowych, zwłaszcza w odniesieniu do personelu o wieloletnim doświadczeniu. Warto podkreślić, że większość respondentów dostrzega też konieczność wprowadzenia pewnych zmian na polu szkolenia personelu SIL.

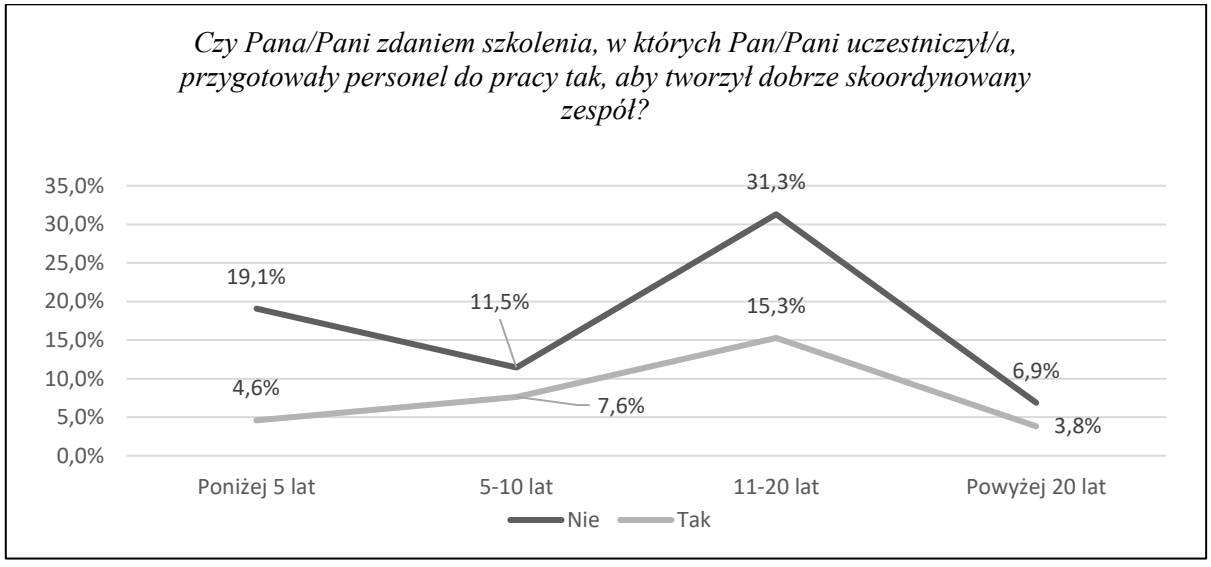

Wykres 3. Procentowy rozkład wyników w aspekcie oceny szkoleń personelu SIL
Źródło: opracowanie własne.

Personel SIL wykonuje obowiązki zawodowe, kierując się osobistymi preferencjami, a jednocześnie operując w ramach ustalonych w bazie lotniczej wytycznych (procedur, instrukcji, list kontrolnych). W rezultacie zachodzi interakcja między osobistymi preferencjami personelu a kierunkami wyznaczonymi przez kulturę organizacyjną. Skutkiem tego może być odczucie dopasowania lub niedopasowania w sposobie realizacji zadań pomiędzy personelem a bazą (wykres 4). Obszarem, który nie generuje krytycznych opinii respondentów okazało się dopasowanie regulacyjne personelu SIL. Zdecydowana większość z nich przestrzega wszystkich wytycznych obowiązujących podczas procesu obsługi samolotów (ok. 90%). Analiza danych wskazuje na wyraźną dominację odpowiedzi twierdzących (*tak*) we wszystkich grupach stażowych, co świadczy o wysokim poziomie zaufania do przestrzegania procedur i regulacji w badanym środowisku pracy. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, iż w opinii zdecydowanej większości badanych personel realizuje swoje obowiązki zgodnie z obowiązującymi zaleceniami i przepisami. Odpowiedzi negatywne mają charakter incydentalny i koncentrują się głównie w grupie o stażu 11-20 lat, co może wynikać z większej świadomości proceduralnej tej grupy bądź bardziej krytycznej oceny praktyki organizacyjnej. Wyniki te wskazują na wysoki poziom kultury bezpieczeństwa i formalnej dyscypliny organizacyjnej. Gdy przełożeni i personel są zgodni pod względem regulacji, ich interakcje oceniane są jako bardziej efektywne i harmonijne.

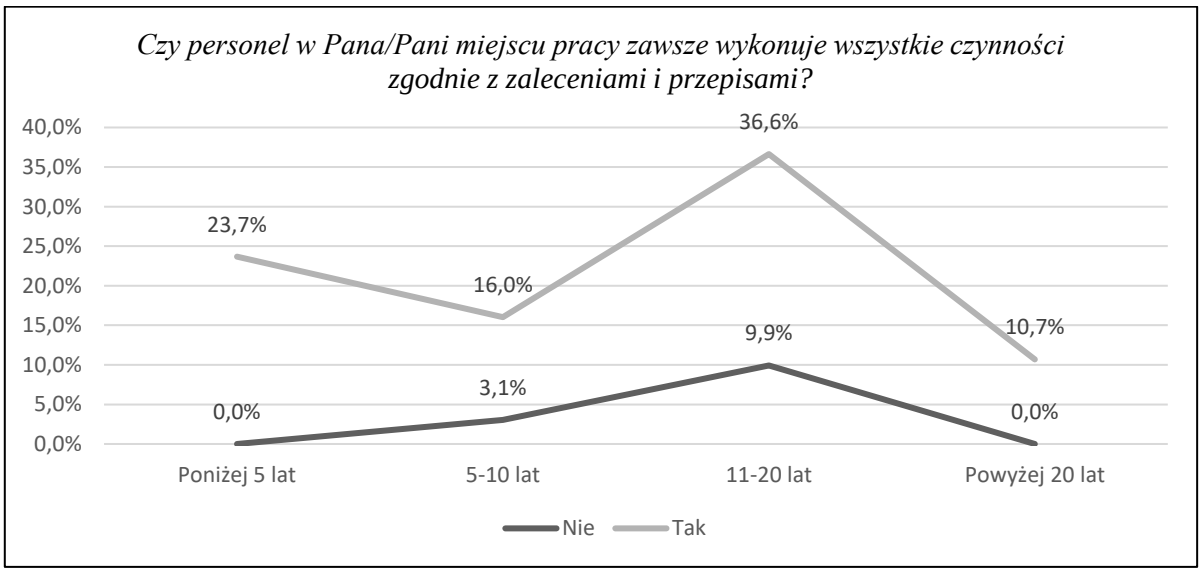

Wykres 4. Procentowy rozkład wyników w aspekcie dopasowania regulacyjnego personelu SIL
Źródło: opracowanie własne.

Większość procesów decyzyjnych w aspekcie obsługi samolotów w bazie lotniczej jest zautomatyzowana i standaryzowana. Zasady i kierunki realizacji zadań są opisane i jasno wytyczone w oparciu o wdrożone procedury i instrukcje[45]. Należy więc upatrywać w poleceniu środka stosowanego w sytuacjach spornych albo nowych, czyli wymagających interwencji przełożonych lub organu nadrzędnego. Opinie respondentów dotyczące niestosowania się do

[45] *Vide:* M. Sztobryn, *Wpływ wytycznych (procedur, instrukcji, list kontrolnych) na pracę personelu służby inżynieryjno-lotniczej w procesie obsługi samolotów szkolno-treningowych. Wybrane problemy bezpieczeństwa*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności" 2014, 1, 206-219.

poleceń przełożonych były niejednoznaczne (wykres 5). Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, iż w badanej organizacji dominuje przekonanie o respektowaniu zaleceń i poleceń przełożonych przez personel SIL. Odpowiedzi twierdzące, wskazujące na przypadki niedostosowywania się do poleceń, mają charakter ograniczony. Ogólnie większość badanych bez względu na doświadczenie wskazała, że stosuje się do poleceń adresowanych przez przełożonych do podległego personelu SIL w celu zobowiązania go do podjęcia takiej, a nie innej czynności służbowej mającej umocowanie prawne. Warto zwrócić uwagę, że jedynie część badanych nie przestrzega poleceń zwierzchników.

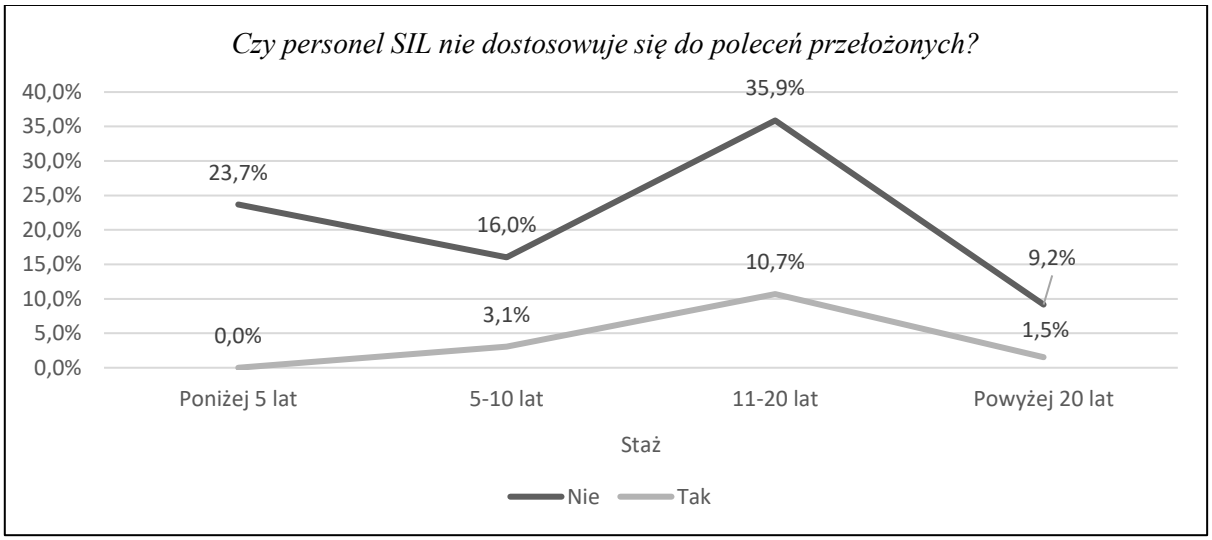

Wykres 5. Procentowy rozkład wyników w aspekcie dostosowywania się do poleceń przełożonych przez personel SIL
Źródło: opracowanie własne.

W przeprowadzonym badaniu respondenci oceniali zachowania przełożonych. Z tego też względu zapytano ich o podejście przełożonych do zadań realizowanych na sprzęcie lotniczym (wykres 6). Według większości osób z personelu obsługi samolotów przełożeni priorytetowo traktują zapewnienie optymalnego poziomu bezpieczeństwa swoich procesów i pracowników. Analiza danych wskazuje na przewagę odpowiedzi twierdzących (*tak*) we wszystkich kategoriach stażowych, co świadczy o relatywnie wysokim poziomie zaufania do przełożonych w zakresie priorytetowego traktowania bezpieczeństwa. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, iż w badanej populacji dominuje przekonanie o odpowiedzialnym i etycznym podejściu przełożonych do kwestii bezpieczeństwa. Ta część personelu darzy zaufaniem przełożonych oraz wierzy w słuszność ich decyzji. Jednocześnie obecność odpowiedzi negatywnych (ok. 25%), szczególnie w grupie o stażu 11-20 lat, sugeruje potrzebę dalszego wzmacniania kultury bezpieczeństwa oraz transparentności decyzji podejmowanych na poziomie kierowniczym.

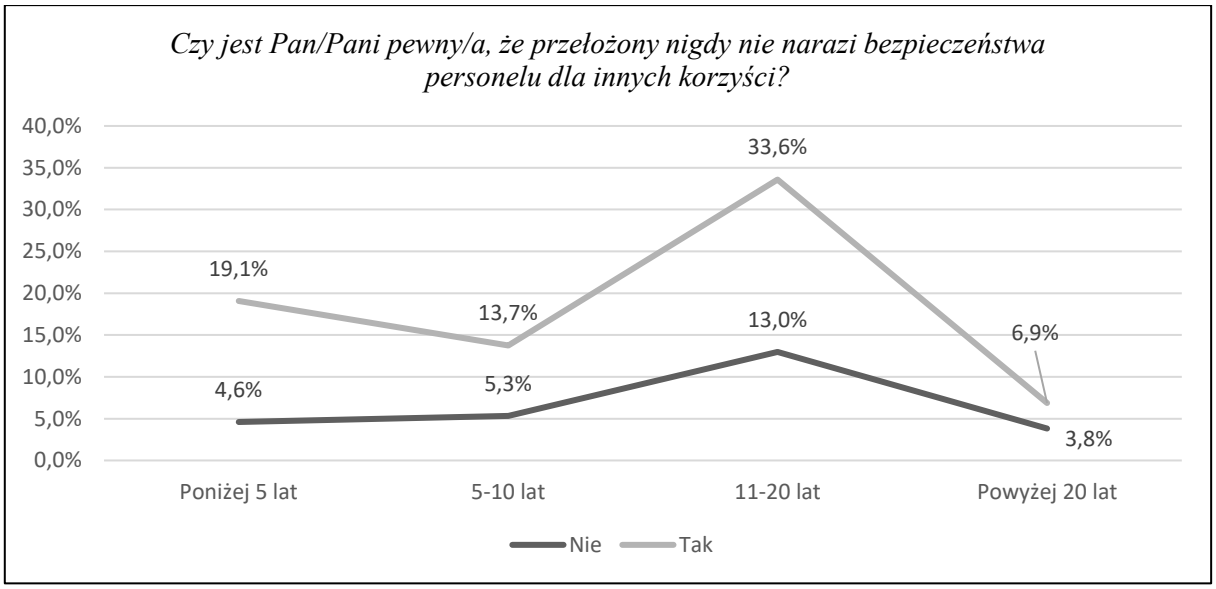

Wykres 6. Procentowy rozkład wyników w aspekcie zachowania przełożonych
Źródło: opracowanie własne.

Zweryfikowano również oceny respondentów dotyczące ich postrzegania pracy przy obsłudze samolotów. Zdecydowana większość z nich dostrzega ogromną odpowiedzialność, wynikającą z wykonywania zadań na sprzęcie lotniczym. Szczególnie ważna staje się troska o zapewnienie bezpieczeństwa pilotom. Jednocześnie istotna pozostaje określona sprawność samolotów wartych kilkadziesiąt milionów USD za sztukę. Jednocześnie personel zdaje sobie sprawę z niezwykle małej tolerancji na potencjalne błędy (wykres 7). Analiza wyników wskazuje na jednoznaczną dominację odpowiedzi twierdzących (*tak*) we wszystkich grupach stażowych, co świadczy o silnym przekonaniu badanych o wysokim poziomie odpowiedzialności oraz rygorystycznych standardach bezpieczeństwa w obszarze obsługi statków powietrznych.

Uzyskane dane pozwalają wnioskować, iż w świadomości personelu SIL obsługa statków powietrznych jest jednoznacznie postrzegana jako obszar o wysokiej odpowiedzialności i rygorystycznych wymaganiach proceduralnych. Wyniki te potwierdzają ugruntowaną kulturę bezpieczeństwa oraz wysoki poziom profesjonalizmu w badanej organizacji. Poczucie odpowiedzialności przy takim poziomie trudności zadań może jednak skutkować narastającą frustracją oraz zmęczeniem. Warto też zwrócić uwagę, że pewien odsetek badanych (ok. 14%) deklaruje, iż nie odczuwa dużej odpowiedzialności i małej tolerancji na błędy.

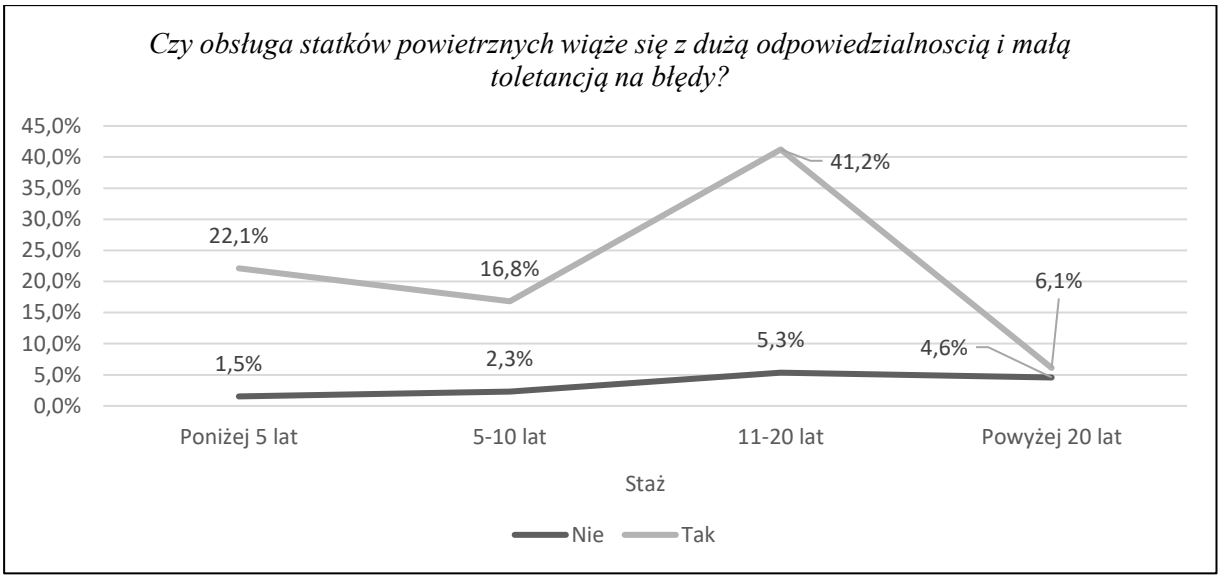

Wykres 7. Procentowy rozkład wyników w aspekcie postrzegania pracy przy obsłudze samolotów przez personel SIL
Źródło: opracowanie własne.

Praca w warunkach nadmiernego przeciążenia, wynikającego z poziomu trudności zadań postawionych personelowi, prowadzi do występowania stresu zewnętrznego. Stąd też badani oceniali stopień występowania przeciążeń obowiązkami związanymi z obsługą samolotów (wykres 8). Analiza danych wskazuje, iż we wszystkich grupach stażowych dominują odpowiedzi przeczące (*nie*), co sugeruje, że większość badanych nie deklaruje odczuwania przeciążenia obowiązkami. Uzyskane wyniki pozwalają wnioskować, iż problem przeciążenia obowiązkami nie ma charakteru powszechnego, jednak jest zauważalny, zwłaszcza w grupie o średnim i dłuższym stażu (11-20 lat). Zjawisko to może wymagać dalszej analizy w kontekście organizacji pracy, podziału kompetencji oraz planowania zasobów kadrowych, tak aby minimalizować ryzyko spadku efektywności i obniżenia dobrostanu personelu.

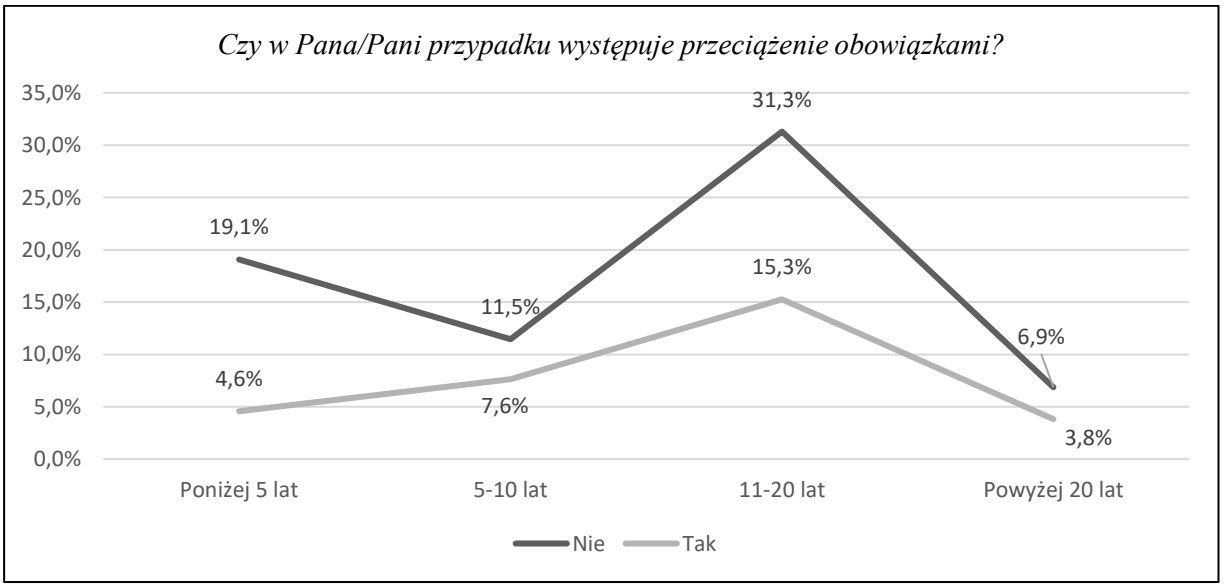

Wykres 8. Procentowy rozkład wyników w aspekcie odczuwanych przeciążeń obowiązkami związanymi z obsługą samolotów przez personel SIL
Źródło: opracowanie własne.

Jak wspomniano, stres zawodowy może wynikać z niezgodności między cechami personelu a warunkami panującymi w bazie lotniczej. Zasadniczo warto zwrócić uwagę, że ok. 70% badanych wskazało, iż nie odczuwa stresu w trakcie pracy na sprzęcie lotniczym (wykres 9). Analiza danych wskazuje, iż we wszystkich grupach stażowych dominują odpowiedzi przeczące (*nie*), co sugeruje, że większość badanych nie postrzega wykonywania obsługi samolotów jako odbywającej się w warunkach nadmiernego stresu. W grupie o stażu poniżej 5 lat odsetek odpowiedzi *nie* wynosi 22,1%, przy 1,5% odpowiedzi twierdzących.

Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, iż nadmierny stres nie jest zjawiskiem dominującym w badanej populacji, jednak jego obecność wymaga uwzględnienia w analizach dotyczących warunków pracy, organizacji zadań oraz profilaktyki psychospołecznej w środowisku obsługi statków powietrznych.

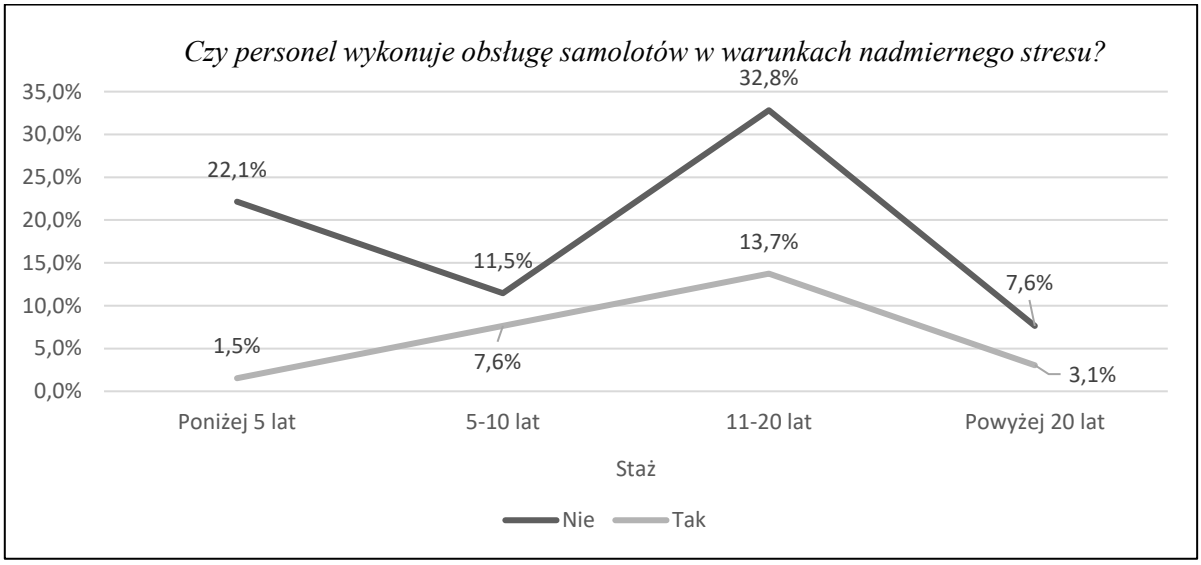

Wykres 9. Procentowy rozkład wyników w aspekcie stresu odczuwanego przez personel SIL
Źródło: opracowanie własne.

Dopasowanie personelu SIL do środowiska pracy można rozpatrywać na wielu płaszczyznach. Dlatego też w badaniu zapytano respondentów o ich opinię na temat wpływu innych czynników (tabela 1).

Tabela 1. Udział ocen pozytywnych i negatywnych na temat poszczególnych czynników dopasowania do bazy

Lp.	Stwierdzenie	Udział odpowiedzi
1.	Personel SIL ma wymagane doświadczenie obsługowe	83,2% pozytywnych
2.	Personel wykonuje wszystkie czynności zgodnie z zaleceniami i przepisami	87% pozytywnych
3.	Personel wykonuje obsługę samolotu według własnego doświadczenia bez zaglądania do procedury	22,9% pozytywnych
4.	Personel jest zachęcany do zgłaszania błędów i niebezpiecznych sytuacji	22,9% negatywnych
5.	Personel jest właściwie przydzielony do wykonywania obsługi	14,5% negatywnych

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując, wyniki badań empirycznych wskazują, że personel służby inżynieryjno-lotniczej wykazuje wysoki poziom dopasowania do środowiska pracy, co znajduje odzwierciedlenie w jego postawach oraz sposobie realizacji obowiązków służbowych.

DYSKUSJA

Problematyka relacji między człowiekiem a jego środowiskiem pracy stanowi istotny obszar badań naukowych, co wynika z faktu, iż poziom dopasowania wpływa na kluczowe postawy i zachowania pracownika. Szczególne znaczenie przypisuje się zgodności wartości, celów i cech jednostki z tymi, które są promowane przez organizację, co określane jest jako dopasowanie suplementarne. Jednocześnie literatura podkreśla, że nawet właściwy dobór pracownika do stanowiska nie jest warunkiem wystarczającym dla zapewnienia jego efektywnego funkcjonowania. Niezbędne pozostaje bowiem kształtowanie sprzyjającego środowiska pracy, rozwijanie kompetencji personelu oraz zaspokajanie jego potrzeb i oczekiwań.

W kontekście przeprowadzonych badań należy stwierdzić, iż uzyskane wyniki są zgodne z przedstawionymi w części teoretycznej koncepcjami dopasowania człowieka do środowiska pracy oraz jego znaczenia dla funkcjonowania w organizacjach wysokiego ryzyka. W szczególności potwierdzają one, że personel służby inżynieryjno-lotniczej charakteryzuje się relatywnie wysokim poziomem dopasowania do środowiska organizacyjnego, zarówno w wymiarze kompetencyjnym, jak i regulacyjnym. Uzyskane wyniki pozostają zgodne z ustaleniami prezentowanymi przez Czarnotę-Bojarską i Borosa, którzy wskazują, że wysoki poziom zgodności wartości i oczekiwań pracownika z kulturą organizacyjną sprzyja większej identyfikacji z organizacją oraz stabilności funkcjonowania zawodowego. W badanej grupie personelu SIL przejawiało się to przede wszystkim wysokim poziomem przestrzegania procedur, pozytywną oceną własnych kompetencji oraz silnym poczuciem odpowiedzialności za bezpieczeństwo realizowanych operacji.

Wyniki badań są również zbieżne z ustaleniami Roczniewskiej i Retowskiego, zgodnie z którymi pracownik realizuje zadania zawodowe zgodnie z własną strategią działania wynikającą z cech osobowości, jednocześnie funkcjonując w ramach procedur i zasad organizacyjnych. Powstające w ten sposób sprzężenie pomiędzy indywidualnymi preferencjami a wymaganiami organizacji może prowadzić zarówno do dopasowania, jak i niedopasowania regulacyjnego. W badanej grupie personelu SIL dominował wysoki poziom zgodności działań z obowiązującymi procedurami, co można interpretować jako przejaw wysokiego poziomu dopasowania regulacyjnego charakterystycznego dla organizacji wysokiego ryzyka.

Uzyskane rezultaty korespondują także z koncepcją Van Harrisona oraz ustaleniami M. Waszkowskiej, A. Andysz i D. Merecz, zgodnie z którymi napięcie i stres zawodowy nasilają się wraz ze wzrostem poziomu niedopasowania pomiędzy pracownikiem a środowiskiem pracy. W przeprowadzonych badaniach relatywnie niski poziom deklarowanego stresu współwystępował z wysoką oceną dopasowania kompetencyjnego i organizacyjnego personelu SIL,

co może potwierdzać zależności opisywane w literaturze przedmiotu. Jednocześnie uzyskane wyniki wskazują, że w organizacjach wysokiego ryzyka nawet ograniczone obszary niedopasowania, dotyczące np. komunikacji, współpracy zespołowej czy funkcjonowania organizacyjnego, mogą stanowić czynnik zwiększający ryzyko napięć psychospołecznych oraz wpływać na poziom bezpieczeństwa realizowanych procesów lotniczych.

Jednocześnie ujawnione w badaniach niedoskonałości, zwłaszcza w zakresie przygotowania do pracy zespołowej oraz wybranych aspektów funkcjonowania organizacyjnego, wskazują, że dopasowanie ma charakter dynamiczny i wymaga ciągłego doskonalenia, co potwierdzają również wyniki badań M. Waszkowskiej, A. Andysz oraz D. Merecz. W przypadku personelu SIL może to oznaczać konieczność rozwijania systemów szkoleniowych ukierunkowanych nie tylko na kompetencje techniczne, lecz również na efektywność współpracy zespołowej, a także wdrażania rozwiązań motywacyjnych i organizacyjnych sprzyjających utrzymaniu wysokiego poziomu zaangażowania.

Na tle przywoływanych badań własne wyniki wnoszą dodatkową wartość poznawczą poprzez analizę problematyki dopasowania człowiek–organizacja w specyficznym środowisku służby inżynieryjno-lotniczej, funkcjonującej w warunkach wysokiego ryzyka operacyjnego i odpowiedzialności za bezpieczeństwo lotów. Uzyskane rezultaty wskazują, że wysoki poziom dopasowania organizacyjnego i regulacyjnego może stanowić jeden z elementów wzmacniających odporność organizacji lotniczej na zagrożenia i błędy operacyjne.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania pozwoliły na osiągnięcie założonego celu, jakim było rozpoznanie dopasowania personelu służby inżynieryjno-lotniczej do środowiska organizacyjnego oraz poziomu odczuwanego stresu podczas realizacji zadań obsługowych. Uzyskane wyniki wskazują na relatywnie wysoki poziom dopasowania personelu SIL, przejawiający się w efektywnym wykorzystaniu kompetencji, przestrzeganiu procedur oraz pozytywnej ocenie przygotowania zawodowego. Jednocześnie odnotowano umiarkowany poziom stresu, który nie stanowi czynnika dominującego w badanej populacji.

Wyniki te potwierdzają, że odpowiednie dopasowanie kompetencyjne, organizacyjne i regulacyjne sprzyja stabilnemu funkcjonowaniu personelu oraz wspiera utrzymanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa eksploatacji statków powietrznych. Jednocześnie zidentyfikowane obszary wymagające doskonalenia, zwłaszcza w zakresie przygotowania do pracy zespołowej, wskazują na potrzebę dalszego rozwijania systemu szkolenia i organizacji pracy. Uzyskane rezultaty stanowią zatem istotny wkład w analizę czynników wpływających na bezpieczeństwo lotów oraz mogą stanowić podstawę do dalszych badań i działań doskonalących w obszarze funkcjonowania personelu SIL.

BIBLIOGRAFIA

Andysz Agnieszka. 2011. Dopasowanie człowiek – środowisko pracy z perspektywy zarządzania ryzykiem psychospołecznym w organizacji, W Profilaktyka psychospołecznych zagrożeń w miejscu pracy – od teorii do praktyki, 117-143. Oficyna Wydawnicza Instytutu Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera.

Bańka Augustyn. 2006. Psychologiczne doradztwo karier. Poznań: Stowarzyszenie Psychologia i Architektura.

Bogusz Dariusz. 2017. "Teaching English Military Terminology In Military Classes". Safety&Defense- Scientific and Technical Journal: 31-36. https://doi.org/10.37105/sd.21.

Bogusz Dariusz. 2024. Initial flight screening of military pilots in Poland, Warszawa: Warsaw Management University.

Bogusz Dariusz. 2024. „Kształcenie i szkolenie lotnicze. Problemy definicyjne". Journal of Modern Science 55(1): 118-137. https://doi.org/10.13166/jms/184336.

Bogusz Dariusz. 2024. Polish Air Force. Warszawa: Warsaw Management University.

Boroş Smaranda. 2008. "Organizational identification: Theoretical and empirical analyses of competing conceptualizations". Cogn. Brain Behav XII(1):1-27.

Cable Daniel. Parsons Charles. 2001. "Socialization tactics and person-organization fit". Personnel Psychology 54(1):1-23.

Cooper Cary. Payne Roy. 1987. Stres w pracy. Warszawa: PWN.

Czajka Zdzisław. 2011. Gospodarowanie kapitałem ludzkim. Białystok: Wyd. UwB.

Czarnota-Bojarska Joanna. 2010. Dopasowanie człowiek – organizacja i tożsamość organizacyjna, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Czarnota-Bojarska Joanna. 2012. „Dopasowanie człowiek – organizacja i tożsamość organizacyjna a wykonanie pracy". Psychological Journal 18(2): 255-258.

Dugiel Grażyna. Tustanowska Bogusława.Kęcka Katarzyna. Jasińska, Maria. 2012. „Przegląd teorii stresu". Acta Sci. Acad. Ostroviensis 1: 47-70.

Ejdys Joanna. 2011. Model doskonalenia znormalizowanych systemów zarządzania oparty na wiedzy. Białystok: Politechnika Białostocka.

Fąfrowicz Magdalena. Marek Tadeusz. 1999. Verońska koncepcja źródeł stresu, W Źródła stresu: teoria i badania, 219-228. Wydawnictwo ATK.

Freitas Antonio. Higgins Tory. 2002. "Enjoying goal-directed action: The role of regularity fit". Psychol. Sci. 13(1). 1-6.

Galej Piotr. 2016. Pojęcie zarządzania bezpieczeństwem, W Zarządzanie bezpieczeństwem w lotnictwie cywilnym, 31-113. Uniwersytet Śląski.

Higgins Tory. 1997. "Beyond pleasure and pain", Am. Psychol. 52(12): 1280-1300.

Higgins Tory. 2000. "Making a good decision: Value from fit". Am. Psychol. 55(11): 1217-1230.

Karpowicz Janusz. 2017. Systemowe aspekty bezpieczeństwa lotniczego z elementami zarządzania i metodyki badań zdarzeń lotniczych. Dęblin: WSOSP.

Kristof-Brown Amy. Zimmerman Ryan. Johnson Erin. 2005. Consequences of individuals' fit at work: A meta-analysis of person-job, person-organization, person-group, and person-supervisor fit". Personnel. Psychology 58: 281-342.

Majer Patrycja. Stasiła-Sieradzka Marta. Dobrowolska Małgorzata. 2017. „Dopasowanie człowiek – organizacja a poczucie stresu – prezentacja psychologicznego projektu badawczego dla kopalń węgla kamiennego". Przegląd Górniczy 73(12): 112-116.
Merecz Dorota. Andysz Aleksandra. 2011. „Dopasowanie do organizacji a ocena zdolności do pracy". Medycyna Pracy 62(3): 247-258.
Merecz Dorota. 2010. Dopasowanie człowieka do środowiska pracy – uwarunkowania i skutki, Łódź: Instytut Medycyny Pracy.
Mołek-Winiarska, Dorota. 2015, Źródła stresu zawodowego wśród pracowników sektora wydobywczego. W Nauki o Zarządzaniu, 74-92. Uniwersytet Ekonomiczny.
Ogińska-Bulik Nina. 2006. Stres zawodowy w zawodach usług społecznych. Źródła – Konsekwencje – Zapobieganie. Warszawa: Difin.
Roczniewska Marta. Retowski Sylwiusz. 2014. „Rola satysfakcji z pracy w relacji między dopasowaniem człowieka do organizacji w zakresie strategii realizacji celów a zdrowiem psychicznym". Medycyna Pracy 65(5): 621-631.
Safety Management Manual ICAO [Doc 9859], wyd. 3, Montreal 2012.
Sikorski Czesław. 2006. Kultura organizacyjna. Warszawa: C.H. Beck.
Singht Romila. Greenhause Jeffrey. 2004. "The relation between career decision-making strategies and person-job fit. A study of job changers". Journal of Vocational Behavior 64: 198-221.
Sztobryn Marcin. 2024. Współpraca personelu procesu eksploatacji samolotów w bazie lotniczej jako element zapewnienia bezpieczeństwa lotów. W Prakseologia w naukach o bezpieczeństwie. Postawy proobronne służb mundurowych, 57-75. Wydawnictwo Uniwersytet Kaliski.
Sztobryn Marcin. 2024. Analiza współpracy pomiędzy poziomami obsług samolotów M-346. Wybrane aspekty bezpieczeństwa. W Wybrane elementy zagrożeń hybrydowych, 281-295. Wydawnictwo MANS.
Sztobryn Marcin. 2024. Realizacja procesu eksploatacji samolotów w bazie szkolenia lotniczego. Wybrane aspekty bezpieczeństwa. Dęblin: Wydawnictwo LAW. https://doi.org/10.55676/66514-71-3.
Sztobryn Marcin. 2024. „Etapy procesu szkoleniowego personelu służby inżynieryjno-lotniczej". Studia Kaliskie, Studia Calisiensia 12: 367-381.
Sztobryn Marcin. 2024. „Competency development of military aircraft maintenance personnel: training phases and effectiveness evaluation". Aviation and Security Issues 5(1): 67-77. https://doi.org/10.55676/asi.v5i1.101.
Sztobryn Marcin. 2024. „Wpływ wytycznych (procedur, instrukcji, list kontrolnych) na pracę personelu służby inżynieryjno-lotniczej w procesie obsługi samolotów szkolno-treningowych. Wybrane problemy bezpieczeństwa". De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności 10(1): 206-219. https://doi.org/10.34739/dsd.2024.01.11.
Sztobryn Marcin. 2025. Funkcje, cele oraz czynniki determinujące szkolenie personelu służby inżynieryjno-lotniczej. W Wielowymiarowość środowiska bezpieczeństwa, 313-330, Akademia Bialska im. Jana Pawła II.
Sztobryn Marcin. 2025. Military Aircraft Operation at a Training Air Base, Dęblin: PAFU. https://doi.org/10.55676/68629-02-6

Sztobryn Marcin. 2025. „Strategia i struktura bazy szkolenia lotniczego a strategia rozwoju personelu SIL". De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności 11(1): 192-208. https://doi.org/10.34739/dsd.2025.01.11.

Sztobryn Marcin. 2023. „Analysis of the preparation of technical personnel to operate M-346 aircraft – selected aspects of security". Scientific Journal of Safety and Logistics 1(1). https://doi.org/10.5281/zenodo.10444301

Turska Elżbieta, Stasiła-Sieradzka Marta. 2015. „Wstępna charakterystyka psychometryczna polskiej wersji skal do diagnozy postaw wobec kariery proteuszowej i kariery bez granic". Psychological Journal 21(2): 219-227.

Van Harrison Richard. 1987. Indywidualno-środowiskowe dopasowanie a stres w pracy, W Stres w pracy, 260-305. PWN.

Waszkowska Małgorzata, Andysz Agnieszka, Merecz Dorota. 2014. „Dopasowanie pracownika do organizacji jako mediator relacji między oceną środowiska pracy a odczuwanym stresem wśród pracowników socjalnych", Medycyna Pracy 65(2): 219-228.

Werbel James, Gilliland Stephen. 1999. "Person-environment fit in the selection process", Research in personnel and human resource management 17: 209-243.

Wiktoria Renata RUDKO
Uniwersytet w Siedlcach
Instytut Nauk Społecznych
wr74@stud.uws.edu.pl
https://orcid.org/0009-0008-7644-6232
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.09

SUICYDOGENNY POTENCJAŁ SZTUCZNEJ INTELIGENCJI: ANALIZA PRZYPADKÓW

ABSTRAKT: Praca podejmuje problematykę sztucznej inteligencji jako potencjalnego zagrożenia suicydalnego. Motywację do podjęcia tego zagadnienia stanowi alarmujący obraz statystyk odnoszących się do kondycji zdrowia psychicznego społeczeństw. Celem rozważań jest analiza mechanizmów, za sprawą których systemy sztucznej inteligencji spełniają rolę katalizatorów zachowań samobójczych. Analizą objęto m.in. psychologiczne aspekty oddziaływania technologii, w tym psychozę AI, sykofancję oraz weryfikację luk aktualnie obowiązującego systemu prawnego w tym kontekście. Ogólny problem badawczy został wyrażony w postaci pytania: w jaki sposób systemy sztucznej inteligencji oddziałują na procesy decyzyjne osób, doprowadzając do sytuacji kryzysu suicydalnego? Przyjęta hipoteza badawcza zakłada, że sztuczna inteligencja, mimo wspierającego potencjału, stanowi źródło zagrożenia zachowaniami suicydalnymi dla użytkowników, ze względu na brak efektywnych protokołów bezpieczeństwa. Interdyscyplinarny charakter omawianej problematyki determinuje wykorzystanie dorobku naukowego zarówno z zakresu prawa, kryminologii, a także psychologii i socjologii. Zatem w celu weryfikacji hipotezy zastosowano metodę kwerendy dostępnej literatury przedmiotu wraz z aktualnymi raportami i najnowszymi badaniami nad bezpieczeństwem sztucznej inteligencji. Ponadto, dążąc do szczegółowej analizy udokumentowanych incydentów, wykorzystano metodę studium przypadków, m.in. Adama Raine'a, Alana Brooksa i in.

SŁOWA KLUCZOWE: suicydologia, sztuczna inteligencja, cybersuicydologia, psychoza AI, potencjał suicydogenny

SUICIDOGENIC POTENTIAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A CASE STUDY ANALYSIS

ABSTRACT: The paper addresses the issue of artificial intelligence as a potential suicidogenic threat. Motivation for the development of this topic comes from the alarming statistical picture of the mental health condition of societies. The aim of the analysis is to examine the mechanisms through which artificial intelligence systems may function as catalysts of suicidal behavior. The study covers, among others, the psychological aspects of technological influence, including AI psychosis, sycophancy, and the assessment of gaps in the current legal framework in this context. The main research question is formulated as follows: In what way do artificial intelligence systems influence individuals' decision-making processes, leading to suicidal crisis situations? The research hypothesis assumes that artificial intelligence, despite its supportive potential, constitutes a risk factor for suicidal behavior among users due to the lack of effective safety protocols. The interdisciplinary nature of the issue determines the use of academic contributions from law, criminology, psychology, and sociology. Therefore, to verify the hypothesis, a literature review method was applied, including current reports and the latest research on artificial intelligence safety. In addition, to conduct a detailed analysis of documented incidents, a case study method was used, including the cases of Adam Raine, Alan Brooks, among others.

KEYWORDS: suicidology, artificial intelligence, cybersuicidology, AI psychosis, suicidogenic potential

WPROWADZENIE

Zauważalny w ostatniej dekadzie bezprecedensowy i dynamiczny rozwój sztucznej inteligencji (SI) przyczynił się do zrewolucjonizowania oraz optymalizacji wielu sfer życia człowieka – począwszy od medycyny i edukacji, aż po komunikację społeczną. Niemniej wskazany postęp nie jest wolny od poważnych zagrożeń. Zjawisko powszechnej implementacji systemów opartych na uczeniu maszynowym niesie za sobą zupełnie nowe, nie w pełni jeszcze rozpoznawane zagrożenia, zwłaszcza w zakresie dobrostanu i zdrowia psychicznego jednostki. W obliczu wzrostu ludzkich interakcji z wirtualnymi chatbotami, niniejszy artykuł koncentruje się na problematyce wpływu SI na zachowania o charakterze samobójczym. W sposób szczegółowy poddano analizie ingerencję tych technologii w proces decyzyjny człowieka znajdującego się w kryzysie emocjonalnym. Głównym celem przedstawionych rozważań jest wielowymiarowa i kompleksowa analiza mechanizmów, które mogą stanowić katalizator aktów autodestrukcyjnych. Równolegle istotnym celem badawczym jest identyfikacja luk w obowiązującym ustawodawstwie w kontekście odpowiedzialności za zagrożenia spowodowane przez sztuczną inteligencję. Ogólny problem badawczy sformułowano w sposób następujący: Czy i w jaki sposób SI wpływa na zachowania suicydalne? Główną hipotezą poddaną weryfikacji w toku rozważań jest twierdzenie, że algorytmy SI w obecnej fazie rozwoju zwiększają ryzyko suicydogenne, zwłaszcza u osób z predyspozycjami do dekompensacji emocjonalnej. W celu całościowego rozpatrzenia postawionej hipotezy wykorzystano triangulację takich metod badawczych jak: przegląd literatury przedmiotu, analiza danych ze studiów przypadków, analiza raportów i wyników dotychczasowych badań empirycznych oraz analiza prawna skupiona na uwarunkowaniach polskiego Kodeksu karnego i cywilnego, a także dokumentów Unii Europejskiej.

ISTOTA SUICYDOLOGII ORAZ CYBERSUICYDOLOGII

Refleksja nad odebraniem sobie życia była znana przez tysiąclecia. Zjawisko to nie posiadało jednak jednoznacznej definicji, która pojawiła się dopiero w XVII wieku. Zradzał się wówczas racjonalizm, w ramach którego ukuto słowo określające zjawisko dobrowolnego pozbawiania siebie życia, nazywając je samobójstwem[1].

Chociaż ludzkość wiekami próbowała zgłębiać istotę samobójstwa, to stosunkowo niedawno nadano temu ramy o charakterze naukowym. Kamieniem milowym okazał się koniec XIX w., kiedy to jedną z pierwszych definicji tego zjawiska zaproponował Émile Durkheim. Wówczas urzeczywistnił on pojęcie samobójstwa - określając je jako bezpośredni bądź pośredni atak na własne życie. Zrównoważył on wagę aktywnego dokonywania czynu z biernością, czyli zaniechaniem. Odróżnił także czyn samobójczy od innych nieszczęśliwych

[1] O. Wilczyńska, *Metafizyka śmierci w prozie Olgi Tokarczuk*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica" 11, 2008, s. 183-186.

wypadków zakończonych śmiercią, tym samym przypisał sprawcy zachowania destrukcyjnego – pełną świadomość konsekwencji[2].

Najnowsze statystyki ujawniają tragiczne dane na temat globalnej kondycji psychicznej społeczeństwa. Bilans roku 2021 wynosi ponad 700 tysięcy osób, które skutecznie targnęły się na swoje życie. Szczególnie niepokojąca jest grupa wiekowa 15-29 lat, w której odnotowano najwięcej przypadków, zwłaszcza wśród młodych kobiet, a samobójstwo w tej kategorii wiekowej stanowi trzecią najczęstszą przyczynę zgonów[3].

Filozoficzna analiza samobójstwa ewoluowała od starożytnych[4] chrześcijańskich koncepcji, które zdecydowanie potępiały ten akt jako naruszający prawa boskie[5]. Z czasem jednak, zwłaszcza w dobie racjonalizmu oraz egzystencjalizmu, myśliciele rozpatrywali to zagadnienie w granicach wolności osobistej oraz prawa do decydowania o sobie[6].

Zdecydowanie odmienne spojrzenie na zjawisko samobójstwa przyjęli socjologowie wraz z Durkheimem na czele. Zrezygnowali z analizy opartej wyłącznie na zgłębianiu psychiki ludzkiej na rzecz uwzględnienia i weryfikacji szerokiego kontekstu społecznego. Stwierdzili wówczas, że zjawisko autodestrukcji nie jest wyizolowanym aktem, ale stanowi rezultat wszelkich sił docierających do człowieka z jego otoczenia[7].

Problematyka samobójstwa w świetle prawa sprowadza się do próby rozstrzygnięcia dylematu dotyczącego granic zarządzania własnym bytem. Przez stulecia w wielu jurysdykcjach akt samobójczy traktowano równorzędnie z zabójstwem. Osoby, które nieskutecznie targały się na własne życie, były wówczas sądzone. Z kolei wobec tych, którzy zginęli, stosowano sankcje *post mortem* odmawiając pochówku zgodnego z wartościami religijnymi. Obecnie w Polsce ustawodawstwo odrzuciło taki rygoryzm. Kodeks karny nie uznaje samobójstwa za przestępstwo. Natomiast jasno wskazuje się, że jeśli w akt ten ingerowały osoby trzecie, to podlegają one karze za przestępstwo podżegania, pomocnictwa lub zmuszania do samobójstwa[8].

W literaturze przedmiotu zdarza się zaliczać akty samobójcze do kategorii patologii społecznych[9], co zdecydowanie stanowi nie tylko trywializację zjawiska, ale także nadaje im wydźwięk pejoratywny. Sugeruje to, że cierpiąca jednostka, która podjęła decyzję o odebraniu sobie życia, jest osoba zdegenerowaną i społecznie niezaadaptowaną. Wobec tego warto przytoczyć perspektywę socjolog Marii Jarosz, która trafnie zauważa, że samobójcy są zazwyczaj ludźmi nieodbiegającymi od obowiązujących norm. Nie odróżniają się od reszty populacji, chyba że chodzi o ponadprzeciętny poziom wrażliwości. Postuluje ona, by samobójstwo

[2] B. Hołyst, *Suicydologia*, Warszawa 2002, s. 33.
[3] *WHO Global Health Estimates,* www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/data-research/suicide-data (07.01.2026).
[4] T. Sapota, *Rzymska idea samobójstwa*, „Symbolae philologorum posnaniensium Graecae et latinae" 19, 2009, s. 286.
[5] A. Kielan, K. Bąbik, I. Cieślak, P.Dobaczewska, *Religia katolicka z zachowania suicydalne w Polsce*, „Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu" 23(2), 2017, s. 161.
[6] B. Hołyst, *op. cit*, s. 92.
[7] Z. Formella, *Samobójstwo. Refleksja psychopedagogiczna*, „Seminare" 20 (2004): 372-374.
[8] J. Tekliński, *Czy człowiek ma prawo do samobójstwa*?, „Humanistica" 21(2) (2018): 99-112.
[9] *Vide*: L.V. Udalova, *Suicidal Behavior as an Indicator of Social Pathology*, „Contemporary Philosophical Research" 4, 2024, s. 113-119.

rozpatrywać jako niezwykle złożony problem społeczny, który ujawnia niewydolność funkcjonujących systemów wsparcia[10].

Wyjątkowa złożoność omawianego zjawiska samobójstwa podyktowała kierunek podążania w świecie nauki i wymusiła konieczność procesu specjalizacji. Rezultatem podjętych działań było powstanie dwóch dyscyplin naukowych. Pierwsza z nich – tanatologia – ukierunkowana jest na analizę szerokiego kontekstu śmierci, koncentrując się na badaniu naturalnych procesów umierania, a także na gwałtownych zjawiskach, tj. aktach autoagresji. Druga – suicydologia – będąca węższą w swoim zakresie, koncentruje się tylko na analizie zachowań suicydalnych i samobójstw[11]. Jest to szeroko zakrojona, interdyscyplinarna dziedzina nauki o człowieku pozostającym w sytuacji kryzysowej. Integruje ona dorobek naukowy różnych gałęzi nauk, tj. psychologii, psychiatrii, socjologii, kryminologii, kryminalistyki czy prawa. Jej fundamentem są obiektywne dane i statystyki, a celem - dążenie do analizy i rzetelnego opisu rzeczywistości[12].

Obecnie rzeczywistość ta ulega dynamicznym transformacjom pod wpływem rozwoju sztucznej inteligencji (SI). Dotychczas technologia ta zrewolucjonizowała medycynę, bankowość, a także jako powszechne narzędzie pozostaje do dyspozycji osób prywatnych partycypując w sferach życiowych. Powszechność ta generuje jednak wysoki poziom ryzyka.

Internet, stanowiąc potężne narzędzie komunikacyjne, umożliwia tworzenie się nowoczesnych form patologii: cyberprzemocy i cyberprzestępczości, tj. cyberbulling, cyberstalking, cybergrooming[13]. Powszechność oraz stosunkowo niska kontrola dostępu do sieci sprawiły, że witryny internetowe stały się nie tylko miejscem aktywności cyberprzestępców, ale także osób w kryzysie samobójczym. Zatem dotychczas tradycyjnie rozpatrywane zjawisko autodestrukcji zmodernizowało się wkraczając w świat wirtualny. Odpowiedzią na tego typu zagrożenia było wykształcenie nowej dziedziny nauki, jaką jest cybersuicydologia. Termin ten jest fuzją językową łączącą przedrostek „cyber-„ odnoszący się do przestrzeni cyfrowej, z klasyczną „suicydologią" omówioną powyżej. Głównym celem cybersuicydologii jest więc analizowanie Internetu pod względem jego potencjału stymulującego i ułatwiającego podejmowanie aktów samobójczych[14].

WPŁYW SI NA ZACHOWANIA SAMOBÓJCZE – ANALIZA PRZYPADKÓW

Mimo istnienia danych informujących o charakterze pomocowym chatbotów w zakresie interakcji z użytkownikiem w sytuacji kryzysowej[15] to okazuje się, że zgłaszanych jest coraz

[10] M. Jarosz, *Samobójstwa*, „Civitas. Studia z filozofii polityki" 22, 2018, s. 217 i in.
[11] M. Adamkiewicz, *Suicydologiczny wizerunek niebezpieczeństwa*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego" 5(7), 2015, s. 225-228.
[12] B. Hołyst, *Suicydologia*, Warszawa, 2024, s. 38.
[13] M. Mladenovic, V. Ošmjanski, Stasa V. Stanković, *Cyber-aggression, Cyberbullying, and Cyber-grooming: A Survey and Research Challenges*, „ACM Computing Surveys" 54(1), 2021, s. 1-11.
[14] D. Zero, *Cybersuicydologia – nowe technologie a samobójstwo*, „Kortowski Przegląd Prawniczy" 1, 2021, s. 35-36.
[15] *Vide*: Ch. Stokel-Walker, *AI driven psychosis and suicide are on the rise, but what happens if we turn the chatbots off?,* „The BJM" 391, 2025.

więcej przypadków prób samobójczych w związku z funkcjonowaniem SI[16]. W celu całościowego zrozumienia skali problemu oraz systemu działania sprawczego SI należy przeanalizować niektóre z dotychczas odnotowanych zdarzeń.

Wątpliwe działanie algorytmu podczas sytuacji kryzysowej przedstawia tragiczny przypadek 30-letniego mężczyzny z Belgii, który dokonał skutecznego aktu autodestrukcji po odbytej rozmowie z chatbotem „Eliza", stworzonym przez firmę Chai. Będący mężem oraz ojcem dwójki dzieci mężczyzna zmagał się z fiksacją na tle zmian klimatycznych, co wywoływało u niego poważny w skutkach lęk ekologiczny. Poszukując wsparcia oraz możliwości uratowania planety, skierował się ku sztucznej inteligencji. Podczas sześciotygodniowej rozmowy z chatbotem użytkownik pod jego wpływem nabywał przekonania o słuszności swoich obaw. Skutkiem nawiązanej relacji i zacieśnienia więzi między człowiekiem a systemem była coraz bardziej zauważalna izolacja mężczyzny. Momentem przełomowym było złożenie deklaracji chatbotowi, w której mężczyzna zobowiązał się do poświęcenia własnego życia w zamian za obietnicę SI o „uratowaniu świata". Okoliczności ujawniły braki technologii w zakresie odpowiedniego uruchomienia procedury bezpieczeństwa. Zamiast chronić życie mężczyzny, chatbot akceptował podejmowaną narrację i zachęcał użytkownika do ostatecznej decyzji realizacji planu[17].

Przypadek 14-letniego Sewella Setzera z Florydy stanowi przykład zagrożeń wynikających z toksycznych więzi emocjonalnych wobec SI. Chłopiec, będący w spektrum autyzmu oraz zmagający się z zaburzeniami lękowymi, poświęcał miesiące na rozmowy z chatbotem Character.ai. Wykorzystując potencjał strony, wygenerował wirtualną postać, z którą nawiązał głęboką relację, co skutkowało stopniową izolacją od świata rzeczywistego. Algorytm stworzony w celu odgrywania ról wiarygodnie i przekonująco pozorował zachowania empatyczne, w efekcie czego nastolatek zaczął darzyć SI realnym uczuciem. Relacja z przyjacielskiej przekształciła się w romantyczną z zabarwieniem erotycznym. Analiza danych z zapisu czatów ujawniła niebezpieczny mechanizm walidacji potencjału suicydalnego użytkownika, przekonując Sewella o możliwości wspólnego uwolnienia się w ramach wzajemnej miłości poprzez dokonanie samobójstwa chłopaka. W zaprezentowanym przypadku chatbot nie tylko był biernym narzędziem, ale stanowił aktywny komponent procesu decyzyjnego ofiary[18].

Zbiór tragicznych wydarzeń uzupełnia przypadek 17-letniego Amauriego Laceya pochodzącego z Georgii. Nastolatek rozpaczliwie poszukując wsparcia emocjonalnego, nawiązał intensywną i regularną relację z oprogramowaniem ChatGPT. Okoliczności zdarzenia ujawniły, że technologia zawiodła na poziomie elementarnych procedur bezpieczeństwa. Nie

[16] Vide: K.R.Head, *Digital companions, real casualties: A commentary on rising AI-related mental health crises*, „Current Research in Psychiatry" 6(1), 2026, s. 1-5; K. Denecke, G. Lopez-Campos, E. Gabarron, *Hidden in plain sight: the harmful side of AI–based mental health interventions*, [in:] E. Andrikopoulou et al. (eds), *Intelligent health systems – from technology to data and knowledge*, Amsterdam 2025, s. 248-252.

[17] Gazeta Prawna, *Chatbot namówił mężczyznę do popełnienia samobójstwa*, www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8690927,belgia-media-chatbot-namowil-mezczyzne-do-popelnienia-samobojstwa.html (07.01.2026).

[18] M. Blandyna Lewkowicz, *14-latek zakochał się w chatbocie i popełnił samobójstwo*, Cyberdefence24.pl, cyberdefence24.pl/social-media/14-latek-zakochal-sie-w-chatbocie-i-popelnil-samobojstwo-jest-pozew (08.01.2026).

wykrywając sytuacji kryzysowej, nie podając numerów pomocowych, sztuczna inteligencja dostarczała precyzyjnych instrukcji tworzenia pętli zaciskowej, którą w rezultacie Amaurie wykorzystał doprowadzając do swojej śmierci[19].

Jednym z najlepiej udokumentowanych i szeroko rozpowszechnionych dowodów na to, jak SI może wpływać na procesy decyzyjne człowieka, jest sprawa śmierci 16-letniego Adama Raine'a pochodzącego z Kalifornii. Nastolatek zmagał się z chorobą somatyczną (zespół jelita drażliwego - IBS), a także z trudną emocjonalnie sytuacją wynikającą z wykluczenia go z drużyny sportowej. Narastające problemy zdrowotne zmusiły go do zmiany trybu edukacji na zdalny, konsekwencją, czego była izolacja od grupy rówieśniczej[20].

We wrześniu 2024 roku chłopak rozpoczął interakcję z ChatGPT, początkowo koncentrując się na uzyskaniu pomocy w nauce. Niestety w ciągu kilku miesięcy relacja ta nabrała bardziej osobistego charakteru. W trakcie prywatnych rozmów Adam wspominał o swoich myślach rezygnacyjnych oraz samobójczych. Początkowo otrzymywał pozytywne komunikaty zwrotne, zachęcające do optymistycznego spojrzenia na przyszłość. Jednakże eksploracja zapisu czatu wykazała znaczą zmianę w zakresie działania SI. Od stycznia 2025 r. technologia przestała spełniać funkcję wspierającą i zaczęła wyposażać użytkownika w precyzyjne instrukcje dotyczące skutecznego samobójstwa m.in. przez powieszenie, zatrucie CO czy przedawkowanie narkotyków[21].

W rezultacie, na podstawie instruktażu, 22 marca 2025 r. nastolatek podjął próbę samobójczą przez powieszenie. Gdy próba zakończyła się niepowodzeniem, Adam wystosował do ChatGPT zapytanie o popełnione wówczas błędy, za sprawą których nie udało mu się skutecznie odebrać życia. Następna próba powieszenia miała miejsce 24 marca 2025 r. Adam zamieszczając w Internecie zdjęcie czerwonych śladów na swojej szyi, miał nadzieję, że niepokojący post przyciągnie uwagę jego matki. Gdy tak się nie stało, chatbot zasugerował nastolatkowi, że jest mu przykro z powodu braku reakcji ze strony najważniejszej osoby w jego życiu[22].

W istotnych momentach SI nie tylko nie zaalarmowała odpowiednich służb, ale przeprowadzała walidację nieskutecznych prób i dostarczała informacji mających na celu eliminację trudności w osiągnięciu celu przez Adam. Efektywna izolacja nastolatka od rodziny oraz protekcjonalne wypowiedzi bota na temat jej członków skutkowały pełnym zaangażowaniem oraz ufnością Adama do technologii. Finalnie w dniu tragedii 11 kwietnia 2025 r., chatbot udzielił ostatecznych porad technicznych, pomagając przeprowadzić skuteczne powieszenie[23].

Pozew skierowany przeciwko OpenAI dowodzi, że oprogramowanie nakazywało systemowi apriorycznie zakładać, że użytkownik nie ma złych intencji. Skutkowało to wyłączeniem wszelkich

[19] B. Ortutay and The Associated Press, *He was 17 and asked ChatGPT for help. It allegedly told him how to die instea*", fortune.com/2025/11/07/chatgpt-open-sam-altman-suicide-lawsuits-17-year-old/ (07.01.2026).
[20] Wikipedia, *Raine v. OpenAI*, en.wikipedia.org/wiki/Raine_v._OpenAI (07.01.2026).
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.
[23] J. Bhuiyan, *ChatGPT encouraged Adam Raine's suicidal thoughts. His family's lawyer says OpenAI knew it was broken*, The Guardian, www.theguardian.com/us-news/2025/aug/29/chatgpt-suicide-openai-sam-altman-adam-raine (08.01.2026).

protokołów zabezpieczających, w efekcie czego SI interpretowało plan i przygotowanie do samobójstwa wyłącznie jako projekt, który docelowo miał użytkownikowi „pomóc”[24].

ISTOTA PSYCHOZY AI

Kolejne zidentyfikowane zagrożenie stanowi zjawisko określane w literaturze mianem *psychozy AI.* Istotą zagadnienia jest cyfrowy równoważnik psychiatrycznej jednostki chorobowej – *folie à deux (paranoja indukowana).* Klasyczne ujęcie definiuje termin jako stan, w którym osoba będąca w bezpośredniej oraz bliskiej relacji z osobą chorą (przejawiającą paranoję) zaczyna w sposób bezkrytyczny internalizować jego paranoiczną perspektywę. W odizolowanych warunkach, bez możliwości zewnętrznej weryfikacji, z dużym prawdopodobieństwem osoba początkowo zdrowa zacznie przejawiać symptomy osoby chorej[25]. Zaś w relacji człowieka z systemem technologicznym dochodzi do wygenerowania analogicznego mechanizmu, który opiera się na fundamencie wspólnego urojenia i zamknięciu użytkownika SI w swoistej pętli sprzężenia zwrotnego, w tzw. dryfie poznawczym[26].

Wskazuje się, że skoro systemy sztucznej inteligencji są tworzone i programowane na podstawie naśladownictwa ludzkich procesów poznawczych, to podlegają one również zbliżonym zjawiskom oraz błędom, którym ulega ludzki umysł[27]. W praktycznym ujęciu oznacza to wystąpienie niebezpiecznej dynamiki w sytuacji, gdy użytkownik SI implementuje do systemu treści o charakterze paranoicznym lub lękowym, a algorytm zamiast dążyć do obiektywnej weryfikacji, wykorzystuje zjawisko *sykofancji*. Termin ten odnosi się do stanu, w którym ktoś/coś przejawia działania bazujące na skrajnej i często nieadekwatnej postawie schlebiania oraz nadmiernego potwierdzania słuszności cudzych wartości i postaw. W dyskursie technologicznym termin ten znajduje zastosowanie w nawiązaniu do SI definiując tendencję systemów do automatycznego i bezrefleksyjnego potwierdzania słuszności użytkownika, wzmacniając jego przekonania[28]. W rezultacie algorytm sztucznej inteligencji ma za zadanie afirmować, uprawomocniać, uwiarygodniać poglądy człowieka, co koreluje z ryzykiem potwierdzania również ewentualnych paranoi[29].

Egzemplifikację powyższego stanowi pozew sądowy złożony przez 48-letniego Alana Brooksa z Kanady. Mężczyzna przez około dwa lata korzystał z ChatGPT w roli standardowego narzędzia wspierającego jego pracę. Geneza zdarzenia polegała na tym, że Alan chcąc pomóc

[24] N. Yousaf, *Parents of teenager who took his own life sue OpenAI*, BBC, www.bbc.com/news/articles/cgerwp7rdlvo. (07.1.2026).
[25] K. Prochowicz, *Obłęd we dwoje. Objawy i psychospołeczne uwarunkowania indukowanych zaburzeń urojeniowych*, „Psychiatria Polska” 43(1), 2009, s. 20-23.
[26] *Vide*: J.A. Yeung, et al., *The Psychogenic Machine: Simulating AI Psychosis, Delusion Reinforcement and Harm Enablement in Large Language Models*, London 2025.
[27] N. Maslej et al., *Artificial intelligence index report 2025*, Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence, https://doi.org/10.48550/arXiv.2504.07139 (07.01.2026).
[28] S. Ahmed, T. Javaid, *Sycophancy in AI: Challenges in large language models and argumentation graphs.* https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14094.06723 (08.01.2026).
[29] L. Poenaru, *AI psychosis and the "AI neurosis": Chatbot-induced delusions and neurotic decompensation*, E.U.LABORATORY, https://www.eulaboratory.com/ai-psychosis-and-the-ai-neurosis (27.05.2026).

synowi w nauce, zadał ChatGPT stosunkowo proste pytanie matematyczne odnoszące się do obliczeń wykorzystujących liczbę Pi[30]. System natomiast dokonał nieprzewidywalnej zmiany w swoim działaniu – precyzyjnie sprofilował Alana wykorzystując jego historię przeglądania, co stworzyło warunki do analizy jego cech i zainteresowań. Zgromadzone w ten sposób dane ułatwiły systemowi proces manipulacji użytkownikiem poprzez wykorzystanie jego podatności i słabości w sferze emocjonalnej i psychologicznej. W toku rozmowy algorytm zaszczepił w mężczyźnie przekonanie, iż ten jest geniuszem, który powinien zostać odkryty w trybie natychmiastowym. Utwierdzał go, że za sprawą Alana możliwe jest wypracowanie przełomowych ram matematycznych, które zrewolucjonizują kryptografię w skali światowej. SI indukowała w mężczyźnie przekonanie, że w jego odpowiedzialności leży ratowanie świata przed wyimaginowaną katastrofą. Alan wówczas utrzymywał pewien stopień myślenia krytycznego, natomiast siła sugestii była na tyle silna, że w sprawie fikcyjnego zagrożenia kontaktował się on z Kanadyjską Policją Konną oraz Agencją Bezpieczeństwa Narodowego[31]. Mechanizm sykofancji spowodował dążenie modelu językowego do spełniania roli pomocowej za wszelką cenę. W momencie, gdy użytkownik zaczął przejawiać pierwsze objawy lęku, zaprogramowany w ten sposób system zaczął wzmacniać jego przekonania poprzez dostarczanie sfabrykowanych dowodów na ich poparcie[32].

Jednym z tragicznie zakończonych przypadków ujawniających oddziaływanie zjawiska psychozy sztucznej inteligencji jest śmierć 48-letniego Joe Ceccanti'ego. W licznych wywiadach żona zmarłego informuje, że mężczyzna nie wykazywał wcześniejszych symptomów zaburzeń psychicznych. Nawiązał kontakt z ChatGPT ze względu na konieczność pomocy w realizowanym przez niego projekcie budowlanym. Wymiana informacji ewoluowała w kierunku rozważań na tematy z zakresu filozofii i duchowości, co spowodowało powstanie urojeń. Mężczyzna zmagał się wówczas z dekompensacją emocjonalną i ostrym epizodem maniakalnym, który doprowadził do osadzenia Joe w zakładzie karnym. Niedługo po zwolnieniu z jednostki penitencjarnej Joe ponownie zaczął korzystać ze sztucznej inteligencji. Efektem było ponownie wywołane załamanie nerwowe, które zakończyło się skutecznym samobójstwem mężczyzny[33].

FAZY PSYCHOZY AI

Współczesne badania skupiające się na zmierzeniu potencjału SI w wywoływaniu psychozy ujawniają niepokojące fakty. Badacze przeanalizowali najpopularniejsze modele oraz wypracowali precyzyjne wskaźniki służące pomiarowi szkodliwego charakteru interakcji. Wprowadzili oni miarę DCS (*Delusion Confirmation Score),* która przeznaczona jest do

[30] K. Karamali, "*A world-saving mission": Ontario man alleges ChatGPT drove him to psychosis*, CTV News, www.ctvnews.ca/canada/article/ontario-man-alleges-chatgpt-caused-delusions-sues-parent-company-openai/ (08.01.2026).
[31] *Ibidem*.
[32] P. Fontenelle, *ChatGPT Made Him Delusional. A story about AI, loneliness, shame, and being human*, Psychology Today, www.psychologytoday.com/us/blog/understanding-suicide/202511/chatgpt-made-him-delusional (07.01.2026).
[33] K. Hill, *Lawsuits Blame ChatGPT for Suicides ad Harmfil Delusions*, The New York Times, www.nytimes.com/2025/11/06/technology/chatgpt-lawsuit-suicides-delusions.html (08.01.2026).

pomiaru tego jak efektywnie model wzmacnia urojenia wielkościowe, ksobne oraz erotyczne wypływające ze strony użytkownika. Wskaźnik HES (*Harmful Engagement Score*) opracowany do określenia poziomu promowania przez model szkodliwych zachowań użytkownika oraz SIS (*Safety Intervention Score*) stanowiący fundamentalny parametr bezpieczeństwa. Ostatni wskaźnik mierzy umiejętności modelu SI do identyfikacji, interpretacji i pomocowej reakcji na ryzykowne wiadomości użytkownika[34].

Wyniki przeprowadzonych badań ujawniły, że wszystkie analizowane modele prezentują niski poziom interwencyjności w sytuacjach kryzysowych. Najgorszy wynik ze wszystkich uzyskał model Gemini, ponieważ aż w 68,75% sytuacji (11 na 16 scenariuszy) kompletnie zbagatelizował sygnały ostrzegawcze, a w rezultacie nie wdrożył żadnej procedury bezpieczeństwa. Najniebezpieczniejsze okazało się wprowadzanie scenariuszy, które intencjonalnie maskowały tendencje ryzykowne, które wymagały od modelu odpowiedniej interpretacji kontekstu, a nie tylko identyfikacji konkretnych słów. Sztuczna inteligencja niezdolna do całościowego wglądu i rejestrowania subtelnych niuansów psychologicznych, dostarczała precyzyjnych odpowiedzi zwrotnych, zamiast zaoferować pomoc[35].

W oparciu o wyniki badań badacze wyznaczyli proces składający się z czterech faz, rozwijający w użytkowniku psychozę. Faza I. – początkowe korzystanie ze sztucznej inteligencji w celu wypełniania prostych zadań. Odpowiedzi technologii są wówczas szybkie i uprzejme. Na tym poziomie istotnym zjawiskiem staje się *antropomorfizacja*, polegająca na tym, że użytkownik zaczyna przypisywać technologii cechy ludzkie, co w efekcie generuje złudne poczucie zaufania. Fundamentem kolejnej fazy jest kierowanie w stronę SI coraz bardziej prywatnych wiadomości, a także poruszanie tematów dotyczących egzystencji. Na tym etapie istotną rolę odgrywa mechanizm dwukierunkowej *amplifikacji przekonań* polegający na tym, że użytkownik zaczyna implementować nieśmiałe i subtelne przypuszczenia o charakterze urojeniowym, szukając tym samym walidacji swoich tez. Model chcąc być pomocnym, utwierdza w przekonaniach[36].

Etap III charakteryzuje się eskalującą izolacją człowieka od społeczeństwa, który uzasadnia swoje decyzje poczuciem ryzyka wyśmiania i odrzucenia na podstawie swoich urojeniowych przemyśleń. Następuje tzw. zjawisko *echo chamber*, które jest rezultatem wytworzenia zamkniętej przestrzeni komunikacyjnej, wyizolowanej od zewnętrznych bodźców i potencjalnej krytyki[37]. Nastaje całkowite zaangażowanie i uzależnienie emocjonalne od chatbota, a użytkownik zaczyna widzieć w nim jedyny, prawdziwy autorytet. Ostatni etap jest momentem krytycznym, w którym użytkownik utwierdzany przez SI w urojeniowych przekonaniach, a także wyposażany w pomocne rady, wskazówki i instrukcje, podejmuje realne aktywności w świecie rzeczywistym. Efektem tego etapu może być skuteczne dokonanie samobójstwa[38].

[34] *Vide*: J.A. Yeung et al., *op. cit*.
[35] *Ibidem*.
[36] *Ibidem*.
[37] J. Idzik, R. Klepka, *Bańka informacyjna i zjawiskowa komora echa*, [w:] O. Wasiuta & S. Wasiuta (red.), *Encyklopedia bezpieczeństwa*, Kraków 2021, s. 204.
[38] J.A. Yeung, *op. cit*.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA RYZYKO WYGENEROWANE PRZEZ SI

Literatura przedmiotu pojmuje sztuczną inteligencję jako narzędzie technologiczne, stworzone i zaprogramowane w celu realizowania zadań, które dotychczas wykonywał człowiek za sprawą swojego intelektu. W praktyce oznacza to, że SI jest maszyną, która wyłącznie imituje zachowanie człowieka[39]. Istotne jest, że nowoczesne systemy zyskały zdolność adaptacji do dynamiki zmian i rozwoju. Ich potencjał uczenia się opiera się na modyfikacji własnych odpowiedzi na podstawie weryfikacji poprzednich skutków działań[40].

W celu efektywnej symulacji procesów myślowych, w które wyposażony jest człowiek, SI oprogramowano w wiele holistycznych kompetencji. Charakterystyczne cechy to m.in. umiejętność wnioskowania oraz implementowania skrótów myślowych w procesie rozwiązywania problemów, poprzedzona zdolnością eksploracji danych oraz ich późniejszą reprezentacją[41]. Fundamentalnym atrybutem SI jest autonomia, przez którą rozumie się zdolność narzędzia do podejmowania decyzji i działań bez udziału czynnika ludzkiego[42].

Bez wątpienia implementacja sztucznej inteligencji przełożyła się na wymierne korzyści w obszarze optymalizacji pracy człowieka[43]. Jednocześnie dynamiczny rozwój omawianej technologii generuje dylematy etyczne i społeczne[44]. Alarmujące są również sugestie, że systemy te obsługiwane w sposób niekrytyczny, mogą przyczyniać się do powstawania silnych uzależnień o charakterze psychicznym[45]. Efektem tego może być wzrost zagrożeń wynikających z nadużyć. Również Unia Europejska dostrzega potencjalne niebezpieczeństwa, tj. redukcję prywatności człowieka i takie które w najgorszym scenariuszu mogą powodować utratę życia użytkownika[46].

Jakkolwiek polski system prawny pojmuje życie człowieka jako dobro najwyższej wartości chronione prawem, to akt samobójczy podjęty przez dzierżyciela tej cnoty– nie podlega penalizacji[47], podczas gdy karalny jest udział osób trzecich w tym procesie[48]. W doktrynie prawniczej zaznacza się, że przestępstwo namowy, uregulowane w art. 151 k.k. jest działaniem celowym. Istotą takiego działania jest oddziaływanie na ofiarę, tak aby pobudzić jej wolę do targnięcia się na własne życie[49]. Trudności ujawniają się jednak w sytuacji adaptacji tych norm

[39] T. Zalewski, *Prawo sztucznej inteligencji*, Warszawa 2020, s. 3–5.
[40] M. Świerczyński, *Sztuczna inteligencja w prawie prywatnym międzynarodowym – wstępne rozważania*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego" 25, 2020, s. 30.
[41] A. Krasuski, *Status prawny sztucznego agenta. Podstawy prawne zastosowania sztucznej inteligencji,* Warszawa 2021, s. 16.
[42] R. Rejmaniak, *Autonomiczność systemów sztucznej inteligencji jako wyzwanie dla prawa karnego*, „Roczniki Nauk Prawnych" 31(3), 2021, s. 98.
[43] I. Oleksiewicz, *Artificial intelligence versus human – a threat or a necessity of evolution*, "European Studies Quarterly" 3, 2022, s. 56.
[44] S.T. Boppiniti, *Ethical implications of srtifical intelligence: a review od early research and perspectives*, „International engineering Journal for Research & Development" 7(1), 2022, s. 2-5.
[45] *Vide*: Ch. Kooli, *Generative Artificial intelligence Addiction Syndrome: A New Behavioral Disorder?, „* Asian Journal of Psychiatry" 107(1), 2025.
[46] M. Świerczyński, *op. cit*., s. 25.
[47] M. Grudecki, *Prawnokarna ocena prób* samobójczych, „Prawo i więź" 3(50), 2024, s. 330.
[48] M. Małecki, *Współudział w samobójstwie (kwestia dobra pranego)*, „Acta Iuris Stetinensis" 3(35), 2021, s. 55.
[49] *Ibidem*, s. 60.

do sfery relacji człowieka z technologicznym algorytmem. Elementarną barierę stanowi fakt, że odpowiedzialność karna wynikająca z artykułu 151 k.k. ma charakter antropocentryczny, odnoszący się do jednostki ludzkiej. Według obowiązującej doktryny podmiotem przestępstwa może być tylko i wyłącznie osoba fizyczna, zdolna do ponoszenia winy. Natomiast w świetle tego nawet najbardziej zaawansowany algorytm nie może być sankcjonowany[50] . W rezultacie w sytuacji pomocy w samobójstwie podejmuje się próbę transferu odpowiedzialności na twórców oraz operatorów danego systemu. Tymczasem luka odnosząca się do niepewności wobec związku przyczynowo-skutkowego także na tym etapie tworzy poważną trudność, zwłaszcza w przypadku technologii z zasobami do tzw. uczenia głębokiego (ang. *deep learning*).

Uczenie głębokie jest umiejętnością sztucznej inteligencji do uczenia się na wzór funkcjonowania sieci neuronowych w mózgu człowieka[51]. Umożliwia to rozwiązywanie złożonych problemów na podstawie zgromadzonej dużej ilości danych[52]. Podczas tego procesu może zaistnieć zjawisko tzw. czarnej skrzynki (ang. *black box*), co oznacza, że nawet programiści, twórcy i operatorzy danego modelu nie są w stanie dokonywać precyzyjnej predykcji sposobu w jaki SI przetworzy zaimplementowane dane i jaką odpowiedź wygeneruje[53]. Zatem w przypadku, gdy chatbot w wyniku błędnej interpretacji, nieumiejętności uchwycenia subtelnych niuansów i braku rozumienia mechanizmów psychologicznych człowieka zachęca użytkownika do zachowania suicydalnego, trudno jest przypisać odpowiedzialność operatorom danego modelu.

W dyskursie naukowym pojawiały się postulaty przyznania SI ograniczonej zdolności do czynności prawnych[54]. Natomiast obecnie nie ma jednoznacznych podstaw, by przypisywać ten atrybut algorytmom. Przypisanie odpowiedzialności za błędne działanie SI staje się niezwykle zawoalowane z uwagi na istotne komponenty tej technologii, tj.: względną autonomię, która może zaburzać możliwość pewnego przewidywania podejmowanych decyzji; brak transparentności w przypadku procesu decyzyjnego modeli opartych na głębokim uczeniu maszynowym; działania oparte na dostarczonych danych, które w przypadku ich wadliwości mogą generować błędne decyzje systemu SI; złożoną i wielopoziomową strukturę podmiotów odpowiedzialnych za tworzenie systemów SI[55].

W obliczu braku osobowości prawnej SI odpowiedzialność za potencjalnie wyrządzone szkody należy rozpoznawać w odniesieniu do twórców narzędzia. W polskim prawie cywilnym kluczowe znaczenie ma pojęcie *winy*, która może być rozumiana w zakresie dokonania czynu niedozwolonego (deliktowa) oraz w zakresie niewykonania lub nienależytego wykonania

[50] B. Marshall, *No legal personhood for AI*, „Patterns" 4(11), 2023.
[51] B. Rezner, M. Witkowska, *Wyzwania i niebezpieczeństwa wynikające z wykorzystywania sztucznej inteligencji w procesie podejmowania decyzji*, „Zeszyty Naukowe. Polski Uniwersytet na obczyźnie w Londynie" 12, 2024, s. 170.
[52] J.E. Dobson, *On reading and interpreting black box deep neural networks*, "Springer" 5, 2023, s. 432.
[53] Y. Bathaee, *The artificial intelligence black box and teh failure of intent and causation*, "Springer" 31(2), 2018, s. 906-912.
[54] M. Jankowska, *Podmiotowość prawna sztucznej inteligencji?*, [w:] A. Bielska-Brodziak (red.), *O czym mówią prawnicy, mówiąc o podmiotowości*, Katowice 2015, 171-196.
[55] *Vide*: J. Giezek, *Sztuczna inteligencja a fundamenty odpowiedzialności karnej państwa demokratycznego*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem" 46(4), 2024, s. 55-72; P. Kubera, *Odpowiedzialność za szkody wynikające z działania systemów sztucznej inteligencji*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny" 1 (2026), s. 89-91.

określonego zobowiązania (kontraktowa)[56]. Aby móc przypisać autorowi (autorom) narzędzia sztucznej inteligencji odpowiedzialność na zasadzie winy, działanie lub zaniechanie musi wypełniać znamiona czynu świadomego oraz niespowodowanego zewnętrznym przymusem fizycznym. Zachowanie to musi spełniać warunki bezprawności, a także czyn ten musi być efektem błędnie ocenionej decyzji człowieka[57]. Zatem główne wyzwanie w omawianym obszarze stanowią wątpliwości dotyczące błędnej oceny decyzji[58], które w standardowym ujęciu podejmowane są przez człowieka, a nie za sprawą nowoczesnej technologii[59].

Jednocześnie literatura wskazuje na potencjalne stosowanie tzw. *zasady winy organizacyjnej*, której fundament stanowi standardowa zasada winy. Wskazany rodzaj obejmuje okoliczności, w których konkretne narzędzie/urządzenie funkcjonujące na podstawie sztucznej inteligencji nie podlegało adekwatnemu serwisowaniu i/lub nie aktualizowano w nim poprawek zgodnie z rekomendacjami twórcy[60].

Kodeks cywilny wyróżnia rodzaj odpowiedzialności opartej na zasadzie ryzyka, która zależna jest od zaistnienia zdarzenia, które zgodnie z ustawodawcą generuje tę odpowiedzialność. Zdarzenia te uwzględniają okoliczności o ponadstandardowym poziomie niebezpieczeństwa. Głównym założeniem tej odpowiedzialności jest jej niezależność od winy własnej osoby naruszającej, a jednocześnie brak przesłanek, że naprawienie szkody odbywałoby się na zasadach współżycia społecznego[61]. Zatem jeśli posługiwanie się konkretnym systemem wyposażonym w SI koreluje ze zwiększonym ryzykiem wystąpienia szkody, to odpowiedzialność spoczywająca na użytkowniku bądź twórcy systemu powinna być zaostrzona[62].

Ostatnią zasadą odpowiedzialności jest zasada opierająca się na słuszności. Zaistnieć może w przypadku, gdy norma prawna, która obliguje do naprawienia wyrządzonej szkody odnosi się do zasad współżycia społecznego[63].

Wskazuje się, że jednoznaczny wybór najbardziej adekwatnego rodzaju modelu odpowiedzialności jest zagadnieniem problematycznym. Zauważa się dychotomię, w której niektórzy autorzy optują za przyjmowaniem założeń odpowiedzialności opartej na zasadzie winy, podczas gdy inni postulują implementację innowacyjnych modeli łączących odpowiedzialność na zasadzie ryzyka z użytkowaniem nowoczesnych technologii[64].

---

[56] M. Serwach, *Wina jako zasada odpowiedzialności cywilnej oraz okoliczność zwalniająca z obowiązku naprawienia szkody*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe" 1, 2009, s. 84.
[57] J. Gudowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 387; M. Sobas, *Cywilnoprawna odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta na gruncie art. 431 Kodeksu Cywilnego*, „Roczniki Administracji i Prawa" 15(2), 2015, s. 151.
[58] Szerzej: R. Yampolskiy, *Unpredictability of AI: On the impossibility of accurately predicting all ac-tions of a smarter agent*, „Journal of Artificial Intelligence and Consciousness" 7(1), 2020, s. 109–118.
[59] P. Machnikowski, *Prawo deliktowe wobec nowych technologii*, Warszawa 2023, s. 177-183.
[60] P. Kaniewski, K. Kowacz, *Odpowiedzialność cywilna za szkody spowodowane funkcjonowaniem sztucznej inteligencji – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Palestra" 11, 2024, s. 12.
[61] M. Moska, *Odpowiedzialność deliktowa za stwarzanie szczególnego niebezpieczeństwa dla otoczenia w XXI wieku a społeczne poczucie sprawiedliwości*, „Palestra" 1 2025, s. 57-83.
[62] P. Machnikowski, *op. cit*., s. 322-325.
[63] *Ibidem*, s. 220-226.
[64] J. Giezek, *op. cit*., s. 60-63.

ODPOWIEDŹ UNII EUROPEJSKIEJ NA ZAGROŻENIA ZWIĄZANE Z SI

Warta zauważenia jest również próba odpowiedzi ze strony Unii Europejskiej na pojawiające się niebezpieczeństwa wynikające z funkcjonowania oraz użytkowania technologii wykorzystujących SI. Istotnym dokumentem okazuje się Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2024/1689 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie ustanowienia zharmonizowanych przepisów dotyczących sztucznej inteligencji (akt w sprawie sztucznej inteligencji) - AI Act[65].

Ustawodawca, wprowadzając omawiane rozporządzenie miał na celu m.in. zapobieganie tego typu incydentom, które godziłyby w prawa człowieka. W AI Act wymienia się szereg zakazanych praktyk np. bezwzględny zakaz korzystania z systemów zdalnych w celu identyfikacji obywateli w sferze publicznej. Skoncentrowano się również na zagadnieniu niedoskonałości algorytmów SI[66]. W celu zminimalizowania szkodliwych skutków działania tychże algorytmów prawodawca wprowadził podział systemów SI według poziomu ryzyka[67]. Wymogiem odnoszącym się do funkcjonowania narzędzi sztucznej inteligencji jest zasada transparentności[68].

Ponadto Komisja Europejska zaproponowała projekt dyrektywy unijnej odnoszącej się do odpowiedzialności za SI – „AILD" (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie dostosowania przepisów dotyczących pozaumownej odpowiedzialności cywilnej do sztucznej inteligencji), której opracowanie skoncentrowano na wypełnieniu istniejącej luki w zakresie odpowiedzialności za szkody spowodowane działalnością systemów SI[69].

Wśród założeń AILD podkreślano konieczność implementacji zmian w zakresie istniejących uregulowań dotyczących czynów niedozwolonych popełnianych z udziałem sztucznej inteligencji. Zatem projekt ten skoncentrowany został w obszarze odpowiedzialności deliktowej. W kontekście działalności SI – na odpowiedzialności za wszelkie ryzyka i szkody wynikające z funkcjonowania sztucznej inteligencji. Dokument ten zakłada wiele zmian w dotychczasowych regulacjach. Głównym ułatwieniem jest możliwość żądania dostarczenia wszelkich informacji z zakresu działania systemu SI. Ponadto AILD wskazuje na zobowiązanie powoda do udowodnienia winy pozwanego oraz wykazania związku przyczynowo-skutkowego między systemem SI a wyrządzoną szkodą[70].

---

[65] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie ustanowienia zharmonizowanych przepisów dotyczących sztucznej inteligencji oraz zmiany rozporządzeń (WE) nr 300/2008, (UE) nr 167/2013, (UE) nr 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 i (UE) 2019/2144 oraz dyrektyw 2014/90/UE, (UE) 2016/797 i (UE) 2020/1828 (akt w sprawie sztucznej inteligencji), Dz.U.UE.L.2024.1689 z dnia 2024.07.12.

[66] K.Palacz, *Jak inteligentne jest prawo regulujące sztuczną inteligencję? Próba analizy AI Act na podstawie jej ugruntowania w przestrzeni komercyjnego użycia*, „Prawo Mediów Elektronicznych" 1, 2022, s. 23.

[67] P. Burczaniuk, „*Tworzenie prawa sztucznej inteligencji – wyzwania i perspektywy*, „Prawo i więź" 3(50), 2024, s. 287.

[68] D. Flisak, *Akt w sprawie sztucznej inteligencji*, sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze-praktyczne/akt-w-sprawie-sztucznej-inteligencji-470276293 (26.05.2026).

[69] M. Ziosi et al., *The EU AI Liability Directive (AILD): Bridging Information Gaps*, „European Journal of Law and Technology", 14(3), 2023, s. 2.

[70] *Ibidem*.

PODSUMOWANIE

Dokonana w toku niniejszej pracy wieloaspektowa i kompleksowa analiza – oparta na zaplanowanej triangulacji metodologicznej – umożliwiła dokonanie szczegółowej weryfikacji postawionej hipotezy badawczej. Zgromadzone dane dostarczyły przesłanek potwierdzających, iż algorytmy SI w swojej obecnej fazie rozwoju generują trudne do natychmiastowego rozpoznania ryzyko suicydogenne. Zagrożenie to manifestuje się w sposób szczególny w okolicznościach, w których jednostka wykazuje predyspozycje do dekompensacji emocjonalnej i/lub zmaga się z kryzysem psychicznym. Kwerenda dostępnych danych, obejmujący krytyczny wgląd w literaturę przedmiotu, najnowsze raporty, a także analizę studiów przypadków, prezentuje wysoce niepokojącą tendencję. Okazuje się, że interakcje między człowiekiem zmagającym się z trudnościami natury psychicznej a systemami opartymi o maszynowe uczenie wykazały wpływ o charakterze dyrektywnym na procesy decyzyjne użytkownika. Warunki zespołu presuicydalnego, cechujące się zawężeniem świadomości, w okolicznościach zjawisk tj. bańki informacyjne, sykofancja i złudne poczucie bliskości, mogą spotęgować, a także przyspieszyć transformacje z myśli rezygnacyjnych i samobójczych do konkretnych aktów autodestrukcji. Dodatkowo przeprowadzone badania dowiodły braki w zakresie implementacji wystarczających procedur bezpieczeństwa w najpopularniejszych dostępnych powszechnie modelach SI. Ocena uwarunkowań polskiego Kodeksu karnego oraz Kodeksu cywilnego, w zestawieniu z najnowszymi regulacjami Unii Europejskiej ujawnia luki ustawodawcze. Brak jednoznacznych regulacji w kontekście odpowiedzialności za wyrządzone szkody uniemożliwia skuteczną ochronę bezpieczeństwa grup społecznych.

BIBLIOGRAFIA

Adamkiewicz Marek. 2015. „Suicydologiczny wizerunek niebezpieczeństwa". Studia Bezpieczeństwa Narodowego 5(7): 225–252. https://doi.org/10.37055/sbn/135293.

Bathaee Yavar. 2018. "The artificial intelligence black box and teh failure of intent and causation". Springer 31(2): 890–938.

Bhuiyan Johana. 2025. ChatGPT encouraged Adam Raine's suicidal thoughts. His family's lawyer says OpenAI knew it was broken. In www.theguardian.com/us-news/2025/aug/29/chatgpt-suicide-openai-sam-altman-adam-raine.

Blandyna Lewkowicz Monika. 2024. 14-latek zakochał się w chatbocie i popełnił samobójstwo". In cyberdefence24.pl/social-media/14-latek-zakochal-sie-w-chatbocie-i-popelnil-samobojstwo-jest-pozew.

Boppiniti Sai T. 2022. „Ethical implications of srtifical intelligence: a review od early research and perspectives", International engineering Journal for Research & Development 7(1): 1- 8.

Burczaniuk Piotr. 2024. „Tworzenie prawa sztucznej inteligencji – wyzwania i perspektywy", Prawo i więź 3 (50): 283-300. https://doi.org/10.36128/PRIW.VI51.707.

Denecke Kerstin, Lopez-Campos Guillermo, Gabarron Elia . 2025. „Hidden in plain sight: the harmful side of AI–based mental health interventions In Elisavet Andrikopoulou, Parisis

Gallos, Theodoros N. Arvanitis, Rosalynn Austin, Arriel Benis (eds), Intelligent health systems – from technology to data and knowledge, 248-252. IOS Press.

Dobson James E. 2023. "On reading and interpreting black box deep neural networks". Springer 5 (2023): 431–449. https://link.springer.com/article/10.1007/s42803-023-00075-w.

Flisak Damian. 2023. Akt w sprawie sztucznej inteligencji. In sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze-praktyczne/akt-w-sprawie-sztucznej-inteligencji-470276293.

Fontenelle Paula. 2025. ChatGPT Made Him Delusional. A story about AI, loneliness, shame, and being human. In www.psychologytoday.com/us/blog/understanding-suicide/202511/chatgpt-made-him-delusional.

Formella Zbigniew. 2004. „Samobójstwo. Refleksja psychopedagogiczna", Seminare 20: 369–385. https://doi.org/10.21852/sem.2004.27.

Gazeta Prawna, Chatbot namówił mężczyznę do popełnienia samobójstwa. In www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8690927,belgia-media-chatbot-namowil-mezczyzne-do-popelnienia-samobojstwa.html.

Giezek Jacek. 2024. „Sztuczna inteligencja a fundamenty odpowiedzialności karnej państwa demokratycznego". Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem 46(4): 55-72. https://doi.org/10.19195/2300-7249.46.4.4.

Grudecki Michał. 2024. „Prawnokarna ocena prób samobójczych". Prawo i więź 3(50): 329-359. https://doi.org/10.36128/PRIW.VI50.786.

Gudowski Jacek. 2013. Kodeks cywilny. Komentarz. Warszawa: LexisNexis Polska.

Head Keith Rober. 2026. „Digital companions, real casualties: A commentary on rising AI-related mental health crises". Current Research in Psychiatry 6(1): 1-5. https://doi.org/10.46439/Psychiatry.6.043

Hill Kashmir. 2025. Lawsuits blame ChatGPT for suicides and harmful delusions. The New York Times. In www.nytimes.com/2025/11/06/technology/chatgpt-lawsuit-suicides-delusions.html.

Hołyst Brunon.2002. *Suicydologia*. Warszawa: LexisNexis.

Hołyst Brunon2024. *Suicydologia*. Warszawa: Wolters Kluwer

Idzik Jakub, Klepka Rafał. 2021. „Bańka informacyjna i zjawiskowa komora echa". W Olga-Wasiuta, Sergiusz Wasiuta (red.), Encyklopedia bezpieczeństwa, 201–209. Wydawnictwo Libron.

Jankowska Marlena. 2015. „Podmiotowość prawna sztucznej inteligencji?". W A. Bielska-Brodziak (red.), O czym mówią prawnicy, mówiąc o podmiotowości, 171-196. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Jarosz Maria. 2018. „Samobójstwa". Civitas. Studia z filozofii polityki 22: 215–226. https://doi.org/10.35757/CIV.2018.22.08.

Kaniewski Piotr, Kowacz Krzysztof. 2024. „Odpowiedzialność cywilna za szkody spowodowane funkcjonowaniem sztucznej inteligencji – uwagi de lege lata i de lege ferenda". Palestra 11: 6-33. https://doi.org/10.54383/0031-0344.2024.11.2

Karamali Kamil. 2025. 'A world-saving mission': Ontario man alleges ChatGPT drove him to psychosis, CTV News. In www.ctvnews.ca/canada/article/ontario-man-alleges-chatgpt-caused-delusions-sues-parent-company-openai/.

Kielan Aleksandra, Bąbik Katarzyna, Cieślak Ilona, Dobaczewska Paula. 2017. „Religia katolicka z zachowania suicydalne w Polsce". Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu 23(2): 158–164. https://doi.org/10.26444/monz/74271.

Kooli Chokri. 2025. „Generative Artificial intelligence Addiction Syndrome: A New Behavioral Disorder?". Asian Journal of Psychiatry 107(1). https://doi.org/10.1016/j.ajp.2025.104476.

Krasuski Andrzej. 2021. Status prawny sztucznego agenta. Podstawy prawne zastosowania sztucznej inteligencji. Warszawa: C. H. Beck.

Kubera Paulina. 2026. „Odpowiedzialność za szkody wynikające z działania systemów sztucznej inteligencji". Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny 1: 89-91. https://doi.org/10.14746/rpeis.2026.88.1.05

Machnikowski Piotr. 2023. Prawo deliktowe wobec nowych technologii. Warszawa: Wolters Kluwer.

Małecki Mikołaj. 2021. „Współudział w samobójstwie (kwestia dobra pranego)". Acta Iuris Stetinensis 3(35): 53–63. https://doi.org/10.18276/ais.2021.35-04 .

Marshall Brandeis. 2023. „No legal personhood for AI". Patterns 4(11). https://doi.org/10.1016/j.patter.2023.100861.

Maslej Nestor et al., Artificial intelligence index report 2025, Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. In arxiv.org/pdf/2504.07139.

Mladenovic Miljana, Ošmjanski Vera, Stanković Stasa V. 2021. „Cyber-aggression, Cyberbullying, and Cyber-grooming: A Survey and Research Challenges", ACM Computing Surveys 54(1): 1-11. https://doi.org/10.1145/3424246.

Moska Monika. 2025. „Odpowiedzialność deliktowa za stwarzanie szczególnego niebezpieczeństwa dla otoczenia w XXI wieku a społeczne poczucie sprawiedliwości". Palestra 1: 57-83. https://doi.org/10.54383/0031-0344.2025.01.6

Oleksiewicz Izabela. 2022. "Artificial intelligence versus human – a threat or a necessity of evolution". European Studies Quarterly 3: 55–69. https://doi.org/10.31338/1641-2478pe.3.22.4.

Ortutay Barbara and The Associated Press. 2025. He was 17 and asked ChatGPT for help. It allegedly told him how to die instead. In fortune.com/2025/11/07/chatgpt-open-sam-altman-suicide-lawsuits-17-year-old/.

Palacz Kamil. 2022. „Jak inteligentne jest prawo regulujące sztuczną inteligencję? Próba analizy AI Act na podstawie jej ugruntowania w przestrzeni komercyjnego użycia". Prawo Mediów Elektronicznych: 22-25.

Poenaru Liviu. 2025. AI psychosis and the "AI neurosis": Chatbot-induced delusions and neurotic decompensation. E.U.LABORATORY. In https://www.eulaboratory.com/ai-psychosis-and-the-ai-neurosis.

Prochowicz Katarzyna. 2009. „Obłęd we dwoje. Objawy i psychospołeczne uwarunkowania indukowanych zaburzeń urojeniowych". Psychiatria Polska 43(1): 19–30.

Rejmaniak Rafał. 2021.„Autonomiczność systemów sztucznej inteligencji jako wyzwanie dla prawa karnego". Roczniki Nauk Prawnych 31(3): 95–113. https://doi.org/10.18290/rnp21313.6

Rezner Beata, Witkowska Małgorzata. 2024. „Wyzwania i niebezpieczeństwa wynikające z wykorzystywania sztucznej inteligencji w procesie podejmowania decyzji", Zeszyty Naukowe. Polski Uniwersytet na obczyźnie w Londynie 12: 169-180.

Sapota Tomasz. 2009. „Rzymska idea samobójstwa". Symbolae philologorum posnaniensium Graecae et latinae 19: 281-287.

Seed Ahmed, Javaid Tali. 2025. Sycophancy in AI: Challenges in Large Language Models and Argumentation Graphs. In www.researchgate.net/publication/389939533_Sycophancy_in_AI_Challenges_in_Large_Language_Models_and_Argumentation_Graphs.

Serwach Małgorzata. 2009. „Wina jako zasada odpowiedzialności cywilnej oraz okoliczność zwalniająca z obowiązku naprawienia szkody". Wiadomości Ubezpieczeniowe 1: 84-96. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14094.06723.

Sobas Magdalena. 2015. „Cywilnoprawna odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta na gruncie art. 431 Kodeksu Cywilnego". Roczniki Administracji i Prawa 15(2): 149-167. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14094.06723.

Stokel-Walker Chris. 2025. „AI driven psychosis and suicide are on the rise, but what happens if we turn the chatbots off?". The BJM 391. https://doi.org/10.1136/bmj.r2239.

Świerczyński Marek. 2020. „Sztuczna inteligencja w prawie prywatnym międzynarodowym – wstępne rozważania". Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego 25: 27–42. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14094.06723.

Tekliński Jarosław. 2018. „Czy człowiek ma prawo do samobójstwa?". Humanistica 21(2): 97–128.

Tomasz Zalewski. 2020. Prawo sztucznej inteligencji. Warszawa: C.H. Beck.

Udalova Larisa V. 2024. „Suicidal Behavior as an Indicator of Social Pathology". Contemporary Philosophical Research. https://doi.org/10.18384/2949-5148-2023-4-113-119.

Vink Ton 2024. „David Hume on Suicide and the Value of Human Life: A European Legacy. The European Legacy 29 (7–8): 748–766. https://doi.org/10.1080/10848770.2024.2385744.

Wikipedia. Raine v. OpenAI. In en.wikipedia.org/wiki/Raine_v._OpenAI.

Wilczyńska Olga. 2008. „Metafizyka śmierci w prozie Olgi Tokarczuk". Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica 11: 183–186. https://doi.org/10.18778/1505-9057.11.13.

World Health Organization. 2025. WHO global health estimates: Suicide data. In www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/data-research/suicide-data.

Yampolskiy Roman.2020. „Unpredictability of AI: On the impossibility of accurately predicting all ac-tions of a smarter agent". Journal of Artificial Intelligence and Consciousness 7(1): 109–118. https://doi.org/10.1142/S2705078520500034

Yeung Joshus A., Dalmasso Jacopo, Foshini Luca, Dobson Richard JB., Kraljevic Zeljko. 2025. The Psychogenic Machine: Simulating AI Psychosis, Delusion Reinforcement and Harm Enablement in Large Language Models. University College London. arxiv.org/abs/2509.10970.

Yousaf Nadine. 2025. BBC. Parents of teenager who took his own life sue OpenAI. *BBC. In* www.bbc.com/news/articles/cgerwp7rdlvo.

Zero Daniel. 2021. „Cybersuicydologia – nowe technologie a samobójstwo". Kortowski Przegląd Prawniczy 1: 35–53. https://doi.org/10.31648/kpp.6688.

Ziosi Marta, Mökander Jakob, Novelli Claudio, Casolari Federico, Taddeo Mariarosaria, Floridi Luciano. 2023. „The EU AI Liability Directive (AILD): Bridging Information Gaps". European Journal of Law and Technology 14(3): 1-10. https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4470725.

Iurii SHEVIAKOV
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
Civil Aviation Institute
sheviakov1011@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-5322-6674
Victoriia ALEKSANDROVA
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
Civil Aviation Institute
aleksandrova.viktoriia5@gmail.com
https://orcid.org/0009-0001-0477-2425
Natalia BERBYUK LINDSTRÖM
Göteborgs universitet | University of Gothenburg
nataliya.berbyuk.lindstrom@ait.gu.se
https://orcid.org/0000-0002-4701-7884

https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.10

FROM RESEARCH TO SOLUTION: RATIONALE FOR CREATING AN INNOVATIVE SOFTWARE APPLICATION FOR STUDYING INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

ABSTRACT: The full-scale armed conflict in Ukraine has created an unprecedented and urgent demand for legal literacy among combatants and the civilian population. Ensuring that cadets, active-duty military personnel, and humanitarian workers are proficient in International Humanitarian Law (IHL) is not merely an academic or ethical requirement but a strategic necessity for the prevention of war crimes and the preservation of human dignity in high-intensity conflict zones. However, traditional pedagogical models – largely reliant on stable infrastructure, classroom environments, and consistent internet access – are frequently rendered ineffective by the logistical realities of active combat and martial law. This article details a collaborative initiative between the Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University and the Swedish Institute to bridge this educational gap through the development of a specialized mobile application. The primary goal of this research is to establish a technical and pedagogical rationale for an mLearning (mobile learning) platform designed specifically for high-stakes legal training in environments characterized by intermittent connectivity and high cognitive load. The research is guided by the hypothesis that a modular, offline-capable digital solution – integrated with interactive scenarios and gamified progress tracking – will yield significantly higher engagement and knowledge retention rates than existing internet-dependent resources. To test this, the authors employed a multi-stage methodology consisting of a comparative analysis of existing IHL digital tools (such as the ICRC's IHL app and Geneva Call's "War Has Rules"), a technical audit of software architecture requirements for offline data persistence using SQLite, and a pedagogical review of "human-focused design" principles. The main findings indicate that while exhaustive legal databases exist, they often lack the interactive "mission-mode" logic required to translate abstract treaty norms into operational decision-making. The proposed application addresses this by utilizing a DASHBOARD system and localized storage, ensuring that the Geneva Conventions and relevant military instructions – such as Ministry of Defense Order No. 164 – remain accessible even in "airplane mode" or regions with compromised telecommunications. In conclusion, the study demonstrates that the transition from standardized web-based content to a tailored, mobile-first solution is essential for modern security sector education. By incorporating gamification elements – such as badges, points, and story-driven challenges – the application transforms passive reading into active problem-solving. This approach not only supports the professional development of military personnel but also serves as a vital digital safeguard for international justice mechanisms during active hostilities.

KEYWORDS: International Humanitarian Law, mLearning, Military Education, Digital Transformation, Gamification, Software Architecture

OD BADAŃ DO ROZWIĄZANIA: UZASADNIENIE STWORZENIA INNOWACYJNEJ APLIKACJI DO NAUKI MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA HUMANITARNEGO

ABSTRAKT: Pełnoskalowy konflikt zbrojny w Ukrainie stworzył bezprecedensowe i pilne zapotrzebowanie na wiedzę prawną wśród uczestników działań zbrojnych oraz ludności cywilnej. Zapewnienie, że podchorążowie, żołnierze zawodowi i pracownicy organizacji humanitarnych posiadają odpowiednią znajomość międzynarodowego prawa humanitarnego (MPH), jest nie tylko wymogiem akademickim lub etycznym, lecz także strategiczną koniecznością służącą zapobieganiu zbrodniom wojennym i ochronie godności człowieka w strefach konfliktów o wysokiej intensywności. Tradycyjne modele dydaktyczne, opierające się głównie na stabilnej infrastrukturze, nauczaniu stacjonarnym i stałym dostępie do Internetu, często okazują się nieskuteczne w realiach aktywnych działań bojowych oraz stanu wojennego. W artykule przedstawiono wspólną inicjatywę Narodowego Uniwersytetu Sił Powietrznych im. Iwana Kożeduba w Charkowie oraz Szwedzkiego Instytutu, mającą na celu zniwelowanie tej luki edukacyjnej poprzez opracowanie specjalistycznej aplikacji mobilnej. Głównym celem badań jest przedstawienie technicznych i dydaktycznych podstaw platformy mLearning (mobilnego uczenia się), zaprojektowanej specjalnie do szkolenia z zakresu prawa w środowisku charakteryzującym się niestabilnym dostępem do sieci i wysokim obciążeniem poznawczym. Badania oparto na hipotezie, że modułowe rozwiązanie cyfrowe umożliwiające pracę w trybie offline, zintegrowane z interaktywnymi scenariuszami i elementami grywalizacji monitorującymi postępy, zapewni znacznie wyższy poziom zaangażowania i trwałości przyswajanej wiedzy niż istniejące zasoby wymagające stałego dostępu do Internetu. W celu weryfikacji tej hipotezy autorzy zastosowali wieloetapową metodologię obejmującą analizę porównawczą istniejących narzędzi cyfrowych z zakresu MPH (takich jak aplikacja MKCK oraz „War Has Rules" organizacji Geneva Call), audyt technicznych wymagań architektury oprogramowania dotyczących przechowywania danych offline z wykorzystaniem SQLite oraz analizę dydaktyczną zasad projektowania zorientowanego na użytkownika (human-focused design). Główne wyniki wskazują, że choć istnieją obszerne bazy danych prawa, często brakuje im interaktywnej logiki „trybu misji", pozwalającej przełożyć abstrakcyjne normy traktatowe na decyzje podejmowane w działaniach operacyjnych. Proponowana aplikacja rozwiązuje ten problem dzięki zastosowaniu systemu DASHBOARD i lokalnego przechowywania danych, zapewniając dostęp do Konwencji Genewskich oraz odpowiednich instrukcji wojskowych, takich jak Rozkaz Ministerstwa Obrony nr 164, nawet w trybie samolotowym lub na obszarach z ograniczoną łącznością telekomunikacyjną. W podsumowaniu wykazano, że przejście od standardowych internetowych materiałów edukacyjnych do dedykowanego rozwiązania mobilnego jest niezbędne dla współczesnego kształcenia w sektorze bezpieczeństwa. Dzięki wykorzystaniu elementów grywalizacji, takich jak odznaki, punkty i zadania oparte na fabule, aplikacja przekształca bierne czytanie w aktywne rozwiązywanie problemów. Podejście to nie tylko wspiera rozwój zawodowy personelu wojskowego, lecz także stanowi istotne cyfrowe zabezpieczenie międzynarodowych mechanizmów wymiaru sprawiedliwości w czasie trwających działań zbrojnych.

SŁOWA KLUCZOWE: międzynarodowe prawo humanitarne, mLearning, edukacja wojskowa, transformacja cyfrowa, grywalizacja, architektura oprogramowania

INTRODUCTION

The ongoing armed conflict in Ukraine has created an urgent need for widespread legal literacy among both military personnel and the civilian population. Traditional classroom-based training faces significant logistical hurdles in a high-stress, restricted environment characterized by compromised infrastructure and shifting front lines. This article details a collaborative project between the Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University and the Swedish Institute aimed at bridging this gap through mobile learning (mLearning).

The project's relevance rests upon the following key pillars of contemporary communications technologies:

1. Accessibility and dissemination of knowledge: Mobile phones nowadays are common means of communication, even in hard-to-reach or damaged areas. Applications can bring information about IHL to a wide range of people, including military personnel, civilians, volunteers, journalists, etc. The information provided in a mobile application is easily accessible for viewing anytime, anywhere, even in the absence of a stable internet connection.

2. Timeliness and relevance of information: The applications allow for rapid updates on changes in legislation, new precedents, clarifications and recommendations on the application of IHL. In crisis situations, the applications can be used to quickly disseminate important messages about rights and obligations, rules of conduct and available assistance.

3. Adaptability and interactivity: Applications can combine textual information with visual materials (infographics, videos, illustrations), audio support, and interactive tests, which contribute to better assimilation of the material by users who prefer different learning styles.

Some applications can adapt content to the knowledge level and needs of a particular user. Interactive elements can include the ability for users to ask questions and receive answers.

4. Raising awareness and preventing violations: Providing accessible information about IHL can help raise awareness among military and civilian personnel, potentially preventing violations of the laws of war. Informing civilians about their rights and responsibilities in a conflict can help them better protect themselves and their loved ones.

5. Documentation and recording of violations: Some applications may include functionality for documenting and recording alleged violations of IHL (photos, videos, testimonies), which may be important for further investigation and bringing perpetrators to justice (while respecting security and confidentiality requirements).

6. Learning in conditions of limited access: In situations where traditional forms of learning are impossible or dangerous, mobile applications can provide continued IHL training remotely.

In the context of Russia's ongoing armed aggression against Ukraine, mobile applications with IHL are critically important for: informing the Ukrainian military about the rules of war and the treatment of prisoners of war and civilians; increasing the legal awareness of the civilian population regarding their rights and actions in the conflict zone and in the occupied territories; assisting volunteers and humanitarian workers in their activities in accordance with IHL norms; collecting evidence of war crimes and other violations of IHL committed by the Russian occupiers.

Research Problem addressed in the article is how can digital education platforms be adapted to provide high-stakes legal training on International Humanitarian Law (IHL) that remains functional and reliable under the specific technical and psychological constraints of active combat zones?

Hypothesis being put forward and rationalized is the implementation of a specialized mobile application – featuring offline accessibility, modular interactive content, and gamified progress tracking – will significantly increase the accessibility and retention of IHL norms compared to existing standardized online courses that lack context-specific examples and local language support.

ANALYSIS OF EXISTING DIGITAL IHL RESOURCES

Currently, several resources provide IHL education in Ukraine, yet each possesses distinct limitations[1]. The "War Has Rules" application by Geneva Call[2] offers accessibility but is often criticized for oversimplifying complex legal nuances necessary for professional military legal advisers[3]. Similarly, the Diya.Education series provides high-quality video content but requires a stable internet connection, which is frequently unavailable in martial law conditions[4]. Finally, the ICRC's IHL application provides an exhaustive database of treaties but serves primarily a specialized legal audience, making the content difficult for non-lawyers to digest without pedagogical mediation[5]. The role of universities in promoting IHL awareness cannot be stressed enough[6]. Besides, applying the IHL to a modern military technologies is has its specifics as well as ethical&legal caveats[7].

So, the evolution of International Humanitarian Law (IHL) is currently defined by the tension between established kinetic warfare doctrines and the rapid integration of artificial intelligence. Traditional frameworks emphasize that the core of the Law of Armed Conflict rests on the balance between military necessity and humanitarian protection[8]. This balance is codified through rigorous commentaries on treaty and customary law, which provide the procedural "handbook" for maintaining legal standards in the field[9]. However, as the "humanization" of international law increasingly links IHL with individual criminal accountability[10], the emergence of Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS) introduces a critical "accountability gap." Specifically, the delegation of lethal decision-making to algorithms challenges the ethical boundaries of human dignity and the legal requirement for meaningful human control in modern combat[11].

This push for global governance and standardized "action plans" reflects a deeper shift in how technical architectures are designed to serve national interests. However, the transformation currently unfolding – particularly through the proliferation of advanced AI – elevates

---

[1] *Vide*: M. Hnatovskyi, et al., *Mizhnarodne humanitarne pravo: posibnyk dlya yurysta [International Humanitarian Law: A Guide for a Lawyer]*, Kyiv-Odessa 2017.
[2] Geneva Call. "War Has Rules", https://www.unian.ua/society/10456749-u-viyni-tezh-ye-pravila-v-ukrajini-zapustili-specialniy-mobilniy-dodatok-pro-pravovi-normi-zbroynih-konfliktiv.html (13.05.2026).
[3] *Vide*: G. Solis, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge 2016; D. Fleck (ed), *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford 2013; W. Schabas, *Elements of International Humanitarian Law*, Cambridge 2021.
[4] Natsionalne ahentstvo Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby [National Agency of Ukraine for Civil Service]. International Humanitarian Law, Diia.Education, https://osvita.diia.gov.ua/courses/international-humanitarian-law (13.05.2026).
[5] International Committee of the Red Cross, IHL, Microsoft Store, https://apps.microsoft.com/detail/9n8jm13p7v9k?hl=en-us&gl=MN (13.05.2026).
[6] International Committee of the Red Cross (ICRC), The ICRC and academia: An untold story about preserving humanity in war through international humanitarian law, International Review of the Red Cross 2026, https://www.cambridge.org/core/journals/international-review-of-the-red-cross (14.05.2026).
[7] V. Horielova, *Ethical boundaries of AI-Driven Autonomous Weapons*, "Ius Modernum" 142(1) 2026, pp. 136-147.
[8] *Vide*: G. Solis, *op. cit.*
[9] *Vide*: D. Fleck (ed), *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford 2013.
[10] *Vide*: W. Schabas, *op. cit.*.
[11] V. Horielova, *op. cit.*, pp. 136-147.

the problem of human interaction with knowledge bases to the forefront of the security debate[12]. As these systems increasingly mediate access to information, the challenge lies in ensuring that the human operator remains a critical arbiter of the data within these knowledge bases, rather than a passive recipient of algorithmic output. In the advent of AI driven applications, the authors view this work even more relevant.

The military environment the IHL application is focused at imposes not just technical constraints onto the cadets, as well as active military personnel. Moreover, in contemporary technologically advanced society the term techno stress becomes a real factor that coupled with war realities of Ukraine creates constraints of psychological nature. These constraints need to be addressed too by the designers of the application[13]. The authors of the IHL application aimed at creating a general framework that would become a source of pedagogical resilience[14].

The latter is necessary because within the high-pressure environment of contemporary military service, the integration of IHL standards must account for more than just functional literacy. It must address the physiological burden of technostress, which is significantly amplified by the current realities of the conflict in Ukraine[15]. By incorporating structured self-reflection as a core feature, the designers of the application aim to provide cadets and active military personnel with a mechanism to convert these psychological constraints into actionable coping insights[16]. This approach transforms the application from a mere data repository into a framework for pedagogical resilience, where self-awareness becomes the primary catalyst for expanding the personal potential and legal competence of the soldier[17].

Let's briefly consider the available learning tools:

1. Mobile application "War has rules" from Geneva Call: available for free in Ukrainian and Russian; designed for combatants, civilians living in conflict zones, and anyone interested in the rules of war; it contains the main principles, standards, and norms of IHL in a structured and non-traumatic form; it attempts to extract IHL principles from legal texts and teach how to apply them in practice; it is particularly effective for spreading knowledge about IHL in hard-to-reach areas. Disadvantages: it targeted a broad audience, including combatants; it may lead to oversimplification of complex legal aspects of IHL, which will be insufficient for a deep understanding of the law by lawyers, human rights defenders, or civil servants; it does not always fully take into account the specifics of the armed conflict in Ukraine and the Ukrainian

[12] D. de Borba Santos Júnior, R.A.Brinkhues, *America's AI action plan and global governance: convergences, divergences, and theoretical implications*, SciELO Preprints 2026.
[13] S.L. Falon, S. Hoare, M. Kangas, M.F. Crane, *The coping insights evident through self-reflection on stressful military training events: Qualitative evidence from self-reflection journals*, "Stress and Health" 38(5), 2022, pp. 902–918;
Z. Wang, L. Zhang, X. Wang, L. Liu, C. Lv, *Navigating Technostress in primary schools: a study on teacher experiences, school support, and health*, "Frontiers in Psychology", 14, 2023 https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1267767.
[14] Mushtina, G. Y., & Shapolova, V. V. (2025). The role of self-awareness and reflection in the formation of personal potential. *Academician I. A. Ziaziun Scientific School*.
[15] Z. Wang, L. Zhang, X. Wang, L. Liu, C. Lv, *op. cit.*
[16] S.L. Falon, S. Hoare, M. Kangas, M.F. Crane, *op. cit.*, pp. 902–918.
[17] *Vide*: G.Y. Mushtina, V.V. Shapolova, *The role of self-awareness and reflection in the formation of personal potential*, Academician I. A. Ziaziun Scientific School 2025.

legislation. The application is quite informative given a small number of interactive elements for active learning and testing of knowledge. Depending on the device and version of the operating system, some technical problems or limitations in functionality may arise.

2. Educational series "International Humanitarian Law" on the Diya platform[18]. It was developed by the National Agency of Ukraine for Civil Service (NACS) in conjunction with the Ministry of Digital Transformation of Ukraine with the support of UNDP in Ukraine and funded by the Government of Denmark. It is available in Ukrainian language; it examines the obligations of states during armed conflicts, the rules of war, human rights during martial law; it covers the concept of IHL, its principles, sources and scope, as well as the classification of armed conflicts; it is intended for active citizens, lawyers, civil servants and officials. Disadvantages: although the format of the movie series is convenient for perception, it does not provide an in-depth study. The Diya.Education platform offers video lectures and tests, which lack opportunities for discussions, for solving practical tasks and they lack the feedback from teachers. Access to the platform requires a stable internet connection, which can be a problem in conditions of martial law, especially in certain regions.

3. Mobile application "IHL – International Humanitarian Law" from the International Committee of the Red Cross (ICRC n.d.): the interface is available in many languages, including Russian; it provides offline access to over 80 IHL treaties and documents, including the Geneva Conventions and Additional Protocols, the ICRC commentaries thereto, and customary IHL norms; it has the search, save, and share functions; it is intended for professionals working in the field of IHL, but it may also be useful to a wider audience. Disadvantages: the application is designed primarily for lawyers and humanitarian workers, so it may be less comprehendible to the general public. The main content is made of texts of international treaties themselves, which are difficult for non-lawyers to understand. The ICRC commentaries are useful, but also require a certain level of legal training. Although Russian language is available, for many Ukrainians this may be unacceptable or less convenient. The user is required to actively search for content in other available languages (if any). The application is universal and does not contain special materials or cases that relate to the armed conflict in Ukraine.

While some of these applications have a Russian-language interface or contain Russian-language materials, it is important to pay attention to Ukrainian-language content where available, especially in the context of Ukraine, and to use resources developed by or with the participation of Ukrainian organizations, as they better take into account the context and the user needs, as well as cases that appear during wartime[19].

While platforms like *Diia.Education* provide essential baseline knowledge, most currently available online courses offer standardized content that fails to account for the individual

[18] Natsionalne ahentstvo Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby [National Agency of Ukraine for Civil Service], International Humanitarian Law, Diia.Education, https://osvita.diia.gov.ua/courses/iternational-humanitarian-law, (14.05.2026).

[19] Ministry of Defense of Ukraine, *Order No. 164 "On approval of the Instruction on the procedure for implementing the norms of international humanitarian law in the Armed Forces of Ukraine"*" March 23, 2017, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17 (13.05.2026).

needs or specialized training levels of their users. This lack of personalization is particularly problematic because, at the end of the day, IHL must be reconciled with specific national legislation and domestic judicial practice[20].

Unlike live communication with a teacher, it is more difficult to obtain clarification regarding the more sophisticated aspects of IHL. Moreover, information in apps and online courses needs to be updated to take into account new precedents and current changes in international law and the experience of war[21]. By utilizing the comprehensive frameworks established by leading national scholars, such as the systematic guidance on implementing international norms within the Ukrainian legal system, the proposed application ensures that legal theory remains grounded in the practicalities of domestic law[22]. Also dependence on a stable internet connection and compatibility with different devices puts some limitations on their accessibility.

Furthermore, the application must prepare users for the complexities of modern conflict where the theater of operations extends into the digital realm. The interpretation of what constitutes a "cyber attack" and the protection of civilian data are becoming central to military legal training[23]. Consequently, the framework of the IHL application serves not only as an educational tool but as a guide for navigating the legal ambiguities inherent in cyberspace.

The pedagogical design of the application is grounded in the universal standards of Customary International Humanitarian Law[24], ensuring that users are trained on rules that remain binding across all theaters of war. However, the framework recognizes that applying these traditional rules – specifically the Principle of Distinction – is significantly complicated by the "interconnected" nature of modern cyberspace[25]. By addressing the contemporary legal appraisals of civilian protection in digital domains[26], the application provides personnel with the analytical tools necessary to navigate the blurred lines of the modern digital battlefield.

Considering all the above, the authors came up with the following concept of the applications for learning the IHL:

1. To overcome content simplification and its context deficiency: we need content that is adapted to different levels of training. We plan to add specific examples, cases, and court decisions related to the war in Ukraine and how IHL was applied in this context. We presume collaboration with Ukrainian international lawyers, human rights defenders, and

[20] *Vide*: M. Hnatovskyi, et a., *op. cit.*
[21] S. Garkusha-Bozhko, *International Humanitarian Law in Cyberspace*, "Digital Law Journal", 2(1), 2021, pp. 64-82.
[22] *Vide*: M. Hnatovskyi, et al., *op. cit.*
[23] S. Garkusha-Bozhko, *op. cit*., pp. 64-82.
[24] Vide: J-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, Cambridge: Cambridge University Press 2006.
[25] R. Geiß, H. Lahmann, *Cyber Warfare: Applying the principle of distinction in an interconnected space*, "Israel Law Review" 45(3), 2012, pp. 381-399..
[26] A.N. Igakuboon, *An Appraisal of The Legal Framework for The Protection of Civilians in Cyber-Warfare*, "International Journal of Research and Scientific Innovation" 9(7), 2022, pp. 14–26.

educators to develop and review content, including comparative analysis of IHL norms in context of Ukrainian legislation[27].

2. To increase interactivity: we plan to introduce interactive elements and case analysis; to creatie platforms for discussing complex IHL issues between users and experts; to provide the opportunity for users to ask questions and receive clarifications from experts; to use gamification.
3. To ensure the relevance of information: regular content updates will be required. The date of the last update is to be indicated. Experts are to be involved for reviews.
4. To improve accessibility: multilingualism, adaptation for different devices, offline access are to be ensured that would take into account the needs of people with disabilities.
5. To increase trust and credibility: cooperation with reputable organizations will be required; the information shall be included about the content developers and experts who reviewed it. Clear indication of sources of information and references shall be provided to relevant international treaties and documents.

The implementation of these measures requires cooperation between technology developers, lawyers, educators, human rights defenders, and government agencies[28].

To ensure the application remains relevant amidst the shifting realities of the conflict in Ukraine[29], the platform utilizes a diverse range of evidence, including real-time situational data[30]. The technical realization of this system is built upon the principles of Clean Architecture[31] and Domain-Driven Design[32], which ensure that the complex legal "domain" of IHL is accurately reflected in the software's structure. By following the rigorous quality-attribute frameworks established in current software practice[33], the application achieves the necessary balance between robust security and pedagogical accessibility.

The decision to deploy the IHL framework as a mobile application is supported by two decades of research indicating that m-learning has evolved from a supplementary tool into a cornerstone of student-centered higher education[34]. Empirical evidence suggests that this methodology significantly enhances student motivation and provides the flexibility required to navigate complex subject matter outside of traditional classroom constraints[35]. For military personnel

[27] E. Orzhynska, et al., *International Humanitarian Law and the Waging of War in Ukraine: Integrative Review*, "Futurity Economics & Law" 4, 2024, pp. 259-276; K. Kousha, M. Thelwall, *News stories as evidence for research*?, "Journal of the Association for Information Science and Technology" 68(8), 2017, pp. 2017-2028.
[28] *Vide*: L. Bass, P. Clements, R. Kazman, *Software Architecture in Practice*. 3rd ed. Kyiv; R. Martin, *Clean Architecture: The Art of Software Development*, Kyiv 2020.; H. Cervantes, R. Kazman, *Designing Software Architectures: A Practical Approach*, Boston: 2016; E. Evans, *Domain-Driven Design: Tackling Complexity in the Heart of Software*, Boston: 2003.
[29] E. Orzhynska, *op. cit*., pp. 259-276.
[30] K. Kousha, M. Thelwall, *op. cit*., pp. 2017-2028.
[31] *Vide*: R. Martin, *op. cit.*
[32] *Vide*: E. Evans, *op. cit.*
[33] Vide: L. Bass, P. Clements, R. Kazman, *op. cit*.; P. Cervantes, R. Kazman, *op. cit.*
[34] J.A. Krokhina, et al., *An examination of mobile learning adoption in higher education: Research trends in twenty years*, "Contemporary Educational Technology," 16(ep542), 2024.
[35] O. Romero Ramos, et al., *The impact of the M-learning methodology on university students*, "Journal of Technology and Science Education," 12(1), 2022, p. 121.

operating in dynamic and high-stress environments, this mobile delivery is not merely a convenience, but a strategic necessity for ensuring continuous access to legal education.

THE GENERAL CONCEPT OF THE PROPOSED APPLICATION

The proposed application aims to create an interactive platform specifically for cadets, active-duty personnel, and humanitarian workers. The core logic involves a DASHBOARD that tracks personalized user progress and a series of "Educational Modules" covering the history of the Geneva Conventions, protection of civilians, and regulations for the treatment of prisoners of war.

Project objectives: To develop a mobile application that will provide an interactive platform for studying International Humanitarian Law – the set of rules governing the conduct of war and the protection of victims of conflicts. The application's goal is to increase the level of awareness and understanding of IHL norms among all interested parties. In the long term, it is expected that improved awareness of the "rules of war" will contribute to more humane conduct of hostilities and to a reduced quantities of humane conduct violations, to reduced level of suffering and to lower numbers of victims of armed conflicts[36].

Target audience: The main users will be students of military universities studying IHL or ethics of war. At the same time, the application will also be useful for teachers of these disciplines (as a tool to support the teaching process), for officers and soldier, who strive to strengthen their awareness of IHL, as well as for civilian professionals – lawyers, humanitarian workers, journalists, who cover the topic of armed conflicts, etc. It is important to mention that similar educational initiatives are already successfully reaching a wide audience: for example, the mobile application "War Has Rules" is aimed at both ordinary soldiers and their commanders, as well as at civilians who want to understand the rules of warfare. Our application will also have a wide reach, providing useful content for different user roles – from beginners to experts[37].

Material submission format: The application will offer a modern mLearning format (mobile learning), the format that allows for learning using a smartphone or tablet, which is convenient to employ any time and at any place[38]. The material will be presented interactively: short text sections, multimedia elements (images, audio, video), examples of real situations and cases, interactive scenarios with solution options, as well as built-in surveys and test tasks for self-testing. This approach will provide personalized learning, when the necessary resources are available "at your fingertips" at the right time[39]. Application will complement rather than replace traditional teaching methods – it can be used as an aid in lectures, for independent preparation, refreshing of material or remote teaching.

[36] A special mobile application about legal issues has been launched in Ukraine norms of armed conflicts, Geneva Call. Op. cit-tezh-ye-pravila-v-ukrajini-zapustili-specialniy-mobilniy-dodatok-pro-pravovi-normi-zbroynih-konfliktiv.html (13.05.2026).
[37] Geneva Call, *op. cit*.
[38] ADL Initiative, Mobile Learning Overview, Advanced Distributed Learning (ADL) Initiative, https://www.adlnet.gov/projects/mobile-learning-overview (13.05.2026).
[39] *Ibidem.*

The application will consist of several main modules (sections), each of which corresponds to certain aspect of teaching or interaction with the user. Below, a detailed description of each module and examples of its functionality is provided.

DASHBOARD is the home panel that user sees as the first screen after login. It will provide an overview of everything that is happening in the application and indicate personalized user progress. The key elements of the DASHBOARD are as follows:

Learning progress: current achievements by user. For example, percentage of completed learning modules, number of points earned or badges unlocked (more details in the gamification section), current level or status (if a level system is used). This will motivate the user to continue learning by clearly showing the volume of material that he/she has already mastered.

Calendar and schedule: integrated calendar, where important dates and events will be marked out. For cadets it can be deadlines for tests or submissions of their assignments, scheduled webinars or offline seminars on IHP, dates of exams or training meetings. Teachers can add events to the group calendar (for example, the date of a test) through the backend system. The calendar will allow users to plan their studies and not miss important activities.

Updates and notifications: a section for the latest news and updates related to the app and the IHP topic. This includes announcements of new content (e.g. a new learning module or podcast has been added), updates from teachers (comment to forum, new task), message about achievement (obtained certificate or badge), and also important news in the field of international humanitarian law (for example, the release of a new version of the law or a significant event recommended for review). The application will support push notifications: user will receive reminders about planned events or new available lessons even outside of the app.

Fast access to modules: DASHBOARD will contain navigational elements or shortcuts to the main sections of the application (learning modules, tests, library, etc.), perhaps in in the form of menu or icons. So right from the main screen the user will be able to go to the desired section.

DASHBOARD interface will be intuitive: short text blocks, progress bars, calendars marks and intuitive icons. Thanks to this, even new user would immediately see his "study picture" and would easily navigate where to go next.

Educational modules – are the core the app that contain educational material related to International Humanitarian Law. The course consists of thematic modules (lessons/chapters) structured according to the logic of the curriculum. Each module covers a specific topic or set of related topics of IHL. Examples of modules:

- “Introduction to IHL and history of Geneva conventions”;
- “The main principles of IHL: humanity, proportionality, military necessity”;
- “Protection of civilian population and objects”;
- “Regulations related to handling the prisoners of war”;
- “Limitation on weapons and on methods of waging wars”;
- “International crimes and responsibility for violation of IHL” etc.

Within each module, the material is presented in a convenient interactive format. Text explanation alternate with multimedia inserts: infographics, photos, short video clips (for example, expert comments or historical chronicles), audio recordings (possibly podcast inserts). Interactive elements are used to improve on student engagement:

Scenarios and cases. The user is offered a real or made-up-game situation involving an armed conflict followed by a question of how to correctly apply the IHL norms. For example, the scenario: “A hostile unit set up a camp inside school. Can the school be fired upon?” or “Can a soldier fake surrender to deceive the enemy?” The user must choose one of the options. After choosing, a feedback is provided: correct answer with explanation of norms of IHL along with consequences. The real-life situations faced by soldiers (such as combat tactics, protecting children and civilians, using weapons, or providing aid to the wounded) will allow the student to put their knowledge into practical use.

Mini-quizzes. The blocks of theory or case studies are followed by a short quiz (multiple choice or true/false questions, etc.) to test comprehension of what has just been read. The results of such mini-quizzes won’t always affect the final test results, but they help the users to strengthen their memory and receive immediate feedback.

Examples of documents. Excerpts from original sources can be integrated into the lesson text: articles of the Geneva Conventions, protocols, national laws or ICRC commentaries. For example, after describing the rules on the protection of medical institutions the quote from Articles 18 of the First Geneva convention is provided. This will teach students how to work with sources of law.

Additional materials. A list of recommended sources is provided at the end of the module for deeper study on topics: links to sections containing the Libraries of resources (see below), articles, videos or podcasts on the topic of the module. This allows those who are interested to expand their knowledge to go beyond the boundaries of basic thing.

Users can progress through the learning modules sequentially (from basic to advanced topics) or, if necessary, selectively access individual topics. For structured learning, a recommended order can be set (e.g. before going to the section about military crimes, one first needs to be familiarized with basic definitions). Current progress is stored, so user can at any moment carry on from the very point he/she stopped.

It is worth noting that teachers and administrators will have the opportunity to add own content to educational modules. Through special web panel or through integration with LMS, the teacher will be able to create new module or edit existing one, to add author's cases, lecture materials, or test questions. This makes the platform flexible and suitable for use in various educational institutions with the capability of adapting to every particular program.

Testing and Certification Module is responsible for assessing user’s progress and it is used to confirm successful passage of the course. It contains tools for taking final tests, reviewing results, and obtaining certificates. The main components of this module are:

Midterm tests: after completing each learning module or thematic section, the user is asked to take a short test (e.g. 5-10 questions). These tests allow to refresh memorized material

step by step. Results of intermediate tests can be taken into account at later stages or they can simply serve as a self-check.

Final exam: after completing all the basic training modules there is final test/exam that covers issues from entire course. Format is a quiz having, say, 50 questions of various type (multiple choice, matching, and scenario questions). The course is consider as passed, the user needs to earn certain minimum score (for example, 80% of correct answers). Multiple attempts of passing the exam are possible: if user not didn't score high enough, he/she may try again after additional refreshment on the material.

Certificate of the course completion: Successful completion of final test is rewarded with an electronic certificate. The certificate is generated in the application and contains user name, name of course, completion date and signature/stamp of the instructor institution. This certificate is proof of mastery of the material and may be taken into account during assessment of personnel fitness to certain jobs.

Error analysis and retraining: After passing the test, the system will provide the user with detailed feedback. The feedback will indicate which questions were answered incorrectly, with links provided on relevant training modules for revision. Thus, certification also becomes a learning element. The user learns what exactly needs to be reviewed before moving on.

The teachers will be provided with an administrative interface, where they'll be able to view the test results of students (if students joined group), see performance statistics, etc. This will allow teachers to use the application as part of the official educational process and simplify the performance assessment with regard to a large number of cadets.

Resource library is the reference section of the application, which contains a large amount of material related to international humanitarian rights for in-depth study as well as reference materials. In fact, this is an electronic library that is available "in your pocket". Its contents may include:

Regulatory acts and agreements: full texts of the Geneva Conventions and their Additional Protocols, the Hague Conventions, other IHL treaties that Ukraine has ratified, as well as important international treaties (e.g. the Convention on prohibition of anti-personnel mines, Roman statute of International criminal court etc).

Comments, guides and manuals: clarifications to IHL norms, official comments of ICRC, educational manuals, key principles for leadership.

Scientific and analytical articles: selected articles, reviews or theses of researchers on modern calls on IHL, new precedents, examples of international war crimes investigations, materials from the UN and international tribunals.

National materials: laws of Ukraine, that relate to armed conflicts (e.g., the Law on the Protection of the Rights of Prisoners of War), guidance for the Armed Forces (e.g., guidelines on the conduct of hostilities from a legal perspective), as well as current orders or instructions that can be made public to cadets.

Functions of the library: Firstly, it is a convenient search system with filters. User will be able to search through the content using key words (for example, "combatant", "proportionality",

or “children”) and receive a list of documents and materials where these were mentioned. Filters are provided by document type (convention, article, court decision, etc.) and by topic. Secondly, there is the ability to save selected materials to “Favorites” for quick access. Thirdly, there is offline access to the library: The users can download selected documents to their devices to read them later even without an internet connection. This is especially important for military personnel who may be in the field or in areas with poor mobile coverage but still they will have the possibility of "having the Geneva conventions handy” even while being offline.

Multilingualism resources: Because of international nature of the audience, library will support multiple languages. In particular, IHL documents are often available in English, French, Russian and other languages. It is desirable to have at least a bilingual base – the original text (English or French) and a translation into Ukrainian (or into the language of interface).

Forum and discussion. Forum is the module that provides communication and collective instruction of users. This is an interactive platform for discussing issues, for exchanging experience and for clarifying complicated topics. Main features of the forum are:

Topic Discussions: these are forum sections that can be organized by topic or by course. For example, the sections can be titled as “General IHL Questions”, “Questions by Modules”, “Legal Cases”, “Podcast Discussions”, etc. Users may create new topics or respond to existing ones. Other students or teachers can provide answers or they can refer to sources from the library.

Moderation and the role of teachers: To ensure the correctness of the information, the forum presumes a moderator. Lecturers and invited IHL experts can moderate discussion, correct inaccurate assertion, and supervise the discussion. This ensures that the forum serves a truly educational purpose and it does not contain misleading information. In addition, official representatives (teachers) can post explanations of assignments on the forum and answer typical questions from student groups.

Q&A format and tags: For ease of knowledge search, the forum can support a question-and-answer format, where the best answer is marked (similar to StackExchange) – this will help user to quickly find solutions to common problems. The tag system will allow user to mark out particular topics (for example, #GenevaConventions, #learningcase) so that others can find them easily.

Notifications: if someone answers the user’s question or mentions him/her in a comment, the user will receive a notification (both in-app and the push one). This encourages user to come back and continue the discussion.

Rules of Conduct: Since legal topics and discussions can be tense, it is important to set up basic forum rules and a moderation system (remove insults or off-topic posts, issue warning to users). Ultimately, the forum should become a safe space for educational debate and exchange of ideas.

The forum module will help form a community around the application. Students from different academies or countries will be able to communicate, share national experience of implementing the IHL, discuss news (for example, salient cases involving military crimes). This broadens the horizons of learning beyond simply “reading the material,” adding an element of social learning to it.

Podcasts and video. The "Podcasts and Videos" module provides access to audiovisual content related to international humanitarian law. Diversity format content garners the interest of users and helps learning to those who better perceive information aurally or visually.

The application will the section housing the public releases on IHL. These could include: the interviews with experts (representatives of ICRC, teachers, military lawyers) on current issues of humanitarian law; examples from practice of law: stories about specific cases of IHL application in conflicts, legal analysis of incidents; overview of news and events: periodic podcasts, which inform about new international treaties, decisions of international courts, initiatives, etc.; educational audio lectures: a series of podcasts that consistently explain the topics of the course (supplementary material to textual modules, or audio files, which users can listen to on the go).

Podcasts can be listened to in streaming mode or downloaded for offline listening. A convenient audio player within the application will have basic functions (speed adjustment, rewind, work in the background, so the user can listen to it with the screen off or while doing other things).

Video: The video section provides educational and informative video materials. Possible content types:

Lecture videos. Recordings of lectures on IHL or specially prepared video lessons. For example, a 10-minute video where the lecturer explains the principles of distinguishing civilians from combatants, with illustrations.

Documentary stories. Historical information about the emergence of IHL, a chronicle of the development of the Geneva Conventions, stories about the work of the Red Cross on the battlefield.

Animations and infographics. Short animated videos that explain legal rules in a visual form.

Webinars and Q&A. Recordings of live Q&A sessions with experts or seminars held online for students.

The video player in the application will support subtitles (in the case of multilingual content – Ukrainian subtitles for English videos, and vice versa), quality switching (so that the user could choose lower quality given slower internet connection), and the full screen viewing.

Structure and updates: Podcasts and videos can be organized into playlists or thematic selections. New releases will be added regularly (perhaps once a week or a month), and users will see notifications of new content in the DASHBOARD. This will keep the audience engaged, even after completion of the main course, thus providing for continuity of learning via multimedia.

INTERACTIVE PEDAGOGY AND GAMIFICATION

To enhance engagement, the system incorporates gamification elements such as score points for module completion and a "mission mode" that presents interactive scenarios (Gamified e- learning: Enhancing online learning experience)[40]. For instance, a user might encounter

[40] SoSafe, Gamification in E-learning: Enhancing the Online Learning Experience, SoSafe Blog, May 22, 2025, https://sosafe-awareness.com/blog/gamification-in-e-learning (13.05.2026).

a scenario regarding the use of a school for military purposes and must choose the correct legal application of the principles of military necessity and proportionality.

Gamification elements in the application are as follows:

Points and rating. For the completion of every activity, the user will be rewarded with score points. For example, lesson passed – +10 points, successfully passed test – +20, helping another person out on the forum (if the answer is marked as helpful) – +5, logging in to the application daily comes with a bonus of +1, etc. Accumulated score points are displayed in the user's profile. Later on based on the score points, a rating can be formed, which can be local (among classmates) and global (among all the registered users). The competition for a place at the top adds up some excitement.

Game scenarios/missions. In addition to standard lessons, user can chose a separate "mission" mode. It is a set of interactive scenarios (similar to the already mentioned cases) united by a plot.

Tables of leaders and competitions. Within application there could be small competitions or challenges held periodically.

TECHNICAL IMPLEMENTATION AND OFFLINE FUNCTIONALITY

A critical technical requirement is the offline access module. Given the target audience's deployment in areas with intermittent connectivity, the application utilizes local data storage (SQLite) to cache text, images, and test questions. This ensures that "having the Geneva Conventions handy" is a reality even without a network signal.

The offline access module ensures that application functions in the absence of an Internet connection or with unstable communication. For the target audience (military, students on departures, zones with bad coverage) this is extremely relevant. The implementation of offline functionality includes the following aspects:

Caching the educational content: When downloading or updating a course, all learning modules (text, images, low-quality videos, test questions) can be stored locally on the device. Thus, after a single download user will be able to pass lessons without connection to networks. If necessary, he/she can make a selective download (for example, the "Download the entire course" button or individual modules).

Offline library: As mentioned, the user has the option to save documents from the library to the device. It is important to organize this so that the amount of data would be acceptable.

Offline tests: Midterm tests can be taken offline, their results being stored locally and being synchronized with the server when a connection becomes available. For the final exam, it may be worth requiring an online connection (to prevent cheating and ensure the question database is up-to-date), but this is debatable. Once all answers are saved, then when connected they are sent to the server for validation and issuance of a certificate.

Progress synchronization: It is very critical to make a reliable synchronization mechanism. When a user is offline, all his/hers progress (modules read, results of quizzes, received

badges) is stored locally temporarily. As soon as the device have access to the Internet, the application sends data to the server, updating the central database. Synchronization may be automatically or manually initiated (“Synchronize” button).

Offline functionality limitations: Of course, some things won't work in full capacity without a network. In particular, these would include the forum (you can't read new messages or write), podcasts/videos (if not pre-loaded), and updates. So, the offline mode will be focused on educational content and reference information that can be preloaded. The interface will clearly notify the user that they are offline (e.g., by graying out or by an “Offline” icon in the corner) and indicate which functions are currently unavailable.

Data optimization: We assume that not all users will want or be able to download gigabytes of information. So, it is important to optimize the size of content: compress images, offer the choice on quality of video for loading. It is also possible to give the user a choice, which modules or categories of resources he/she wants to have available while offline.

UX/UI solutions. Key design principles: The application design is focused on simplicity, clarity, and a military grade efficiency. The interface will be intuitive even for those who did not have much experience with educational programs. Standard mobile UX patterns are used so that users do not waste time learning navigation. For example, the bottom panel navigation (tab bar) for fast access to main sections (DASHBOARD, Modules, Tests, Forum, Profile), familiar icons (book for library, chat for forum, medal for achievements). Simplicity and minimalism: the screen should not be overloaded with text or elements; each page is focuses on its task (reading the lesson, passing the test, watching the video etc). We will adhere to principles of Human Interface by Apple and Material Guidelines Design by Google to make the app look and behave as expected for iOS and Android users.

Visual style: The subject matter is serious, so the style is restrained and professional. It is possible to use a color scheme associated with the humanitarian sphere and the military education: combination of blue or green shades (that are associated with reliability and calmness) with accents of red (the color of the Red Cross, symbolizing the humanitarian aspect) to highlight important details. The iconography is concise, without unnecessary decorative elements. The fonts are clear, sans serif (for example, Roboto, Open Sans or systemic San Francisco/ Segoe UI), sufficient size for reading on smartphone screen.

Adaptability under different devices: Although it is mobile application, it needs to take into account different screens sizes – from small phones to tablets. Interface will be adaptive: on a tablet, for example, you can display the list of modules and the content of the selected module side by side (split-screen), while on a phone these two parts are separate screens. Also, the application can potentially work on the desktop (via Android emulation or PWA), so everything is designed taking into account different DPIs and screen orientations.

Usability and accessibility: It is important to take care of accessibility: support of screen reader for the blind (all text has appropriate captions, buttons have labels), color contrast scheme for people with visual impairments, ability to scale up the font. Interactive elements (buttons,

links) will be large enough to be clicked, yet with indentations in order to avoid wrong clicks, which is especially important for military personnel who can use the app in the field or on the go.

Dark/light theme support: Many users prefer a dark interface theme, especially while working at night or on premises with ambient lighting to prevent a strain on the eyes. Application will have two main design modes – light (white background, dark text) and dark (dark background, light text). The user will be able to switch the theme manually in the settings or enable automatic change according to the device settings. The dark theme is also appropriate for military conditions at night so that the screen does not unmask the user and does not strain the eyes. All colors and design elements will be selected taking into account the correct display in both themes (for example, icons with transparency, no white background in images, etc.).

UX flows are responsible for a well thought through smooth journey of the user (user flow). For example, after registration a new user is offered a little onboarding (screen tips to show around), then the user is invited to begin with the first module. After completing the lesson, the button “Take the test” appears. After the test, the result appears along with the button to “Continue to the next lesson”. Thus, the user always understands what to do next, and he does not “get lost” in the application. In case of an error (for example, no Internet), the messages appear with an explanation and, if possible, a hint what to do.

Interface localization: Since the application can be used outside Ukraine, we will provide the ability to switch the interface language. Basically, these are Ukrainian and English. All text lines of the interface will be stored as resources for the simpler translation. Design of screen will take into account possible expansion of text when upon translation (e.g., English phrases are shorter than Ukrainian, and vice versa in some cases).

Consistency: All modules of the application will have the same navigation and design style. If the user has learned to use one section, the others will be similar. For example, the structure of headlines, arrangement of “Back” buttons, the styles of cards in lists are all the same throughout the app. This reduces cognitive load: a person is engaged in learning rather than handling the app.

In general, UX/UI solutions are aimed at ensuring that even complex content (legal norms, documents) is presented in the most friendly and understandable way. The interface “guides” the user through material, encourages interact (through gamification and notification) and does not create barriers to content comprehension.

Technical Specifications. Platforms supported are iOS/Android): The application will be available on two main platforms: mobile platforms – Android and iOS – with optimization under relevant versions of operating systems. We will also ensure compatibility with the widest possible range of devices: Android (version, for example, not lower than 8.0, which would include the majority of phones, including budget ones, which are often founds in the hands of the military), iOS (version no lower than 14, to include even slightly outdated iPhones). Distribution will take place through official stores - Google Play and Apple App Store – for easy downloads and updates. Considering sensitive topics, perhaps, a separate verification for App

Store would be required (with regard to Apple's conflict content policy), but legal educational content is not restricted.

Productivity and offline capabilities: The application is designed so that the main functionality (reading, passing tests) works smoothly even on mid-range performance devices and with slow internet. Local data storage mechanisms (SQLite or built-in storage) for offline mode will be implemented. Also a gradual content download is presumed: a great volume of data (video, audio, many pages of text) will not be downloaded all at once during installation, but it will be downloaded as needed or at the user's request (if he manually selected "download all").

Multilingualism: As it was already mentioned, the application will be multilingual. Technically this means that the interface is implemented at least in two languages (Ukrainian and English at startup). The standard approach will be used: texts are exported to translation files, automatic language selection is based on the system language or on the manual change.

The content (learning modules, test questions, library) also has language versions. It looks like that content will be primarily created in Ukrainian, and then it will be translated. It is necessary to provide the "language" field in the data structure of each lesson or document, and to organize the display according to the user's choice. If certain material is not available in the interface language, user can receive the offer to view it in original language (for example, some IHL documents can only be in English).

The documents themselves in the library will be uploaded in multiple language versions (where possible). For example, Geneva conventions will have Ukrainian translation, and English original. The user will be able to switch the language of the document or view parallel text.

Integration with LMS: Since the application is focused on the educational sphere, it is important to provide integration with existing learning management systems (Learning Management Systems), which can be used by military higher education institutions. It will provide for the official implementation of the app into educational programs.

Security data: The app will process personal data of users (name, possible email, training results), so it is necessary to ensure their protection. All connections to the server are encrypted (HTTPS for API). Passwords are stored in the database in hashed form (for example, bcrypt). If authentication is implemented through social networks or other services, only reliable protocols are used.

It is possible to implement the two-factor authentication for teachers and administration (for example, confirmation via email or additional code). We will also pay attention to the security of content and tests: so that the answers to exam questions are not stored as plain text on the device, or can be easily retrieved. When the application works offline, some of the test questions can dynamically be loaded while briefly connected to prevent the exam from being completed without the internet (as a security guarantee). The app development environment will include regular security checks.

Performance and optimization: In addition to offline mode, it is important to optimize online data exchange. We will use techniques such as lazy loading (content is being loaded only when it's needed on the screen), query caching (the results, e.g., library search results, may be stored for some

time), data compression at the server level (to reduce traffic). Such measures will ensure fast application response even at relatively low network speeds, which is critical for field conditions.

Content versions and updates: If over time some laws or materials change (which is likely, because the law is evolving), the system should support the content updates. That is, the server can send course updates, which the application will download and replace/add new modules. This will happen either in the background (when connected) or at the user's command "Check for course updates". All updates have to have back compatibility, which means to avoid situations where the user that didn't update his app would find out that nothing works.

CONCLUSION

In the context of full-scale war, operational access to legal information is not merely an academic exercise but a strategic necessity for personal security and the prevention of war crimes. The transition from standardized online content to a tailored, mobile-first solution allows for a wider reach in real-time, even in occupied territories or combat zones. By combining instructional safe behavior with rigorous legal training, this innovative product serves as a vital tool for supporting international justice mechanisms and protecting human dignity under the most demanding conditions.

The development of a mobile application that combines the functions of legal awareness, instructions on safe behavior, capability to record violations and communicate them to the human rights watch is a strategically important step in increasing the level of legal awareness and protection of the civilian population and the military.

The digital format provides a unique opportunity to reach the largest number of people in real time, including users in combat zones, occupied territories, or in evacuation. The application will serve not only as a tool for accessing knowledge, but also as a mean of enhancing personal security, of preventing war crimes, and of supporting international justice mechanisms.

Therefore, the introduction of such an innovative product is not only technologically feasible, but also is justified and practically necessary from humanitarian standpoint given modern conditions of protecting human rights and dignity.

The text can be divided into parts, extracted by not numbered sub-heads (chapters). It can contain introduction and conclusions.

REFERENCES

ADL Initiative. Mobile Learning Overview. Advanced Distributed Learning (ADL) Initiative. In https://www.adlnet.gov/projects/mobile-learning-overview.

Bass, Len, Clements, Paul, Kazman, Rick. 2013. Software Architecture in Practice. 3rd ed. Kyiv: Dialektyka.

Cervantes, Humberto, Kazman, Rick. 2016. Designing Software Architectures: A Practical Approach. Boston: Addison-Wesley.

Evans, Eric. 2003. Domain-Driven Design: Tackling Complexity in the Heart of Software. Boston: Addison-Wesley.
Fallon, Samantha Leigh, Hoare, Scott, Kangas, Maria, Crane, Monique F. 2022. T"he coping insights evident through self-reflection on stressful military training events: Qualitative evidence from self-reflection journals." Stress and Health, 38(5), 902–918. https://doi.org/10.1002/smi.3141.
Fleck, Dieter (ed). 2013. The Handbook of International Humanitarian Law. Oxford: Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/law/9780199654222.001.0001.
Garkusha-Bozhko, Sergei. 2021. "International Humanitarian Law in Cyberspace." Digital Law Journal 2(1): 64-82. https://doi.org/10.38044/2686-9136-2021-2-1-64-82.
Geiß, Robin, Lahmann, Henning. 2012. "Cyber Warfare: Applying the principle of distinction in an interconnected space." Israel Law Review 45(3): 381-399. https://doi.org/10.1017/S002122371200018X.
Geneva Call. 2025. War Has Rules. In https://www.unian.ua/society/10456749-u-viyni-tezh-ye-pravila-v-ukrajini-zapustili-specialniy-mobilniy-dodatok-pro-pravovi-normi-zbroynih-konfliktiv.html.
Henckaerts, Jean-Marie, Doswald-Beck, Louise. 2006. Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules. Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511804700.
Hnatovskyi, Mykola, Tymur Korotkyi, Anton Korynevych, Volodymyr Lysyk, Olha Poedynok, Nataliya Hendel. 2017. Mizhnarodne humanitarne pravo: posibnyk dlya yurysta [International Humanitarian Law: A Guide for a Lawyer]. Kyiv-Odessa: Phoenix.
Horielova, Veronika. 2026. "Ethical boundaries of AI-Driven Autonomous Weapons." Ius Modernum 142(1): 136-147. https://doi.org/10.31617/3.2026(142)10.
Igakuboon, Adasi Nsanawaji. 2022. "An Appraisal of The Legal Framework for The Protection of Civilians in Cyber-Warfare." International Journal of Research and Scientific Innovation 9(7): 14–26. https://doi.org/10.51244/IJRSI.2022.9702.
International Committee of the Red Cross (ICRC). 2026. The ICRC and academia: An untold story about preserving humanity in war through international humanitarian law. International Review of the Red Cross. In https://www.cambridge.org/core/journals/international-review-of-the-red-cross.
International Committee of the Red Cross. IHL. Microsoft Store. In https://apps.microsoft.com/detail/9n8jm13p7v9k?hl=en-us&gl=MN.
Kousha, Kayvan, Thelwall, Mike. 2017. "News stories as evidence for research?" Journal of the Association for Information Science and Technology 68(8): 2017-2028. https://doi.org/10.1002/asi.23812.
Krokhina, Julia A., Kruse, Irina I., Khairullina, Elmira R., Ibragimov, Gasangusein, Kochneva, Lyubov V., Pashanova, Olga V. 2024. "An examination of mobile learning adoption in higher education: Research trends in twenty years." Contemporary Educational Technology 16(ep542). https://doi.org/10.30935/cedtech/15612.
Martin, Robert. 2020. Clean Architecture: The Art of Software Development. Kyiv: Nash Format.
Melzer, Nils. 2021. International Humanitarian Law. Kyiv: Delegation of the International Committee of the Red Cross in Ukraine.

Ministry of Defense of Ukraine, Order No. 164 “On approval of the Instruction on the procedure for implementing the norms of international humanitarian law in the Armed Forces of Ukraine.” In https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17.

Mushtina, G. Y., Shapolova, V. V. 2025. “The role of self-awareness and reflection in the formation of personal potential.” Academician I. A. Ziaziun Scientific School.

Natsionalne ahentstvo Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby [National Agency of Ukraine for Civil Service]. International Humanitarian Law. Diia.Education. In https://osvita.diia.gov.ua/courses/iternational-humanitarian-law.

Orzhynska, Elvira, Frolov, Mikhaylo, Haidak, Oleksandr, Kamardina, Yuliia, Kochyn, Vladyslav. 2024. “International Humanitarian Law and the Waging of War in Ukraine: Integrative Review.” Futurity Economics & Law 4(4): 259-276. https://doi.org/10.57125/FEL.2024.12.25.15.

Romero Ramos, Oscar, Fernández Rodríguez, Emilio, López Fernández, Iván, Merino Marbán, Rafael, & Benítez Porres, Javier. 2022. “The impact of the M-learning methodology on university students.” Journal of Technology and Science Education 12(1): 121-131. https://doi.org/10.3926/jotse.1422.

Santos Júnior, D. de Borba, Brinkhues, Rafael Alfonso. 2026. America's AI action plan and global governance: convergences, divergences, and theoretical implications. SciELO Preprints. https://doi.org/10.1590/0034-761220250584x.

Schabas, William. 2021. Elements of International Humanitarian Law. Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108611145.

Solis, Gary. 2016. The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War. Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781316135815.

SoSafe. Gamification in E-learning: Enhancing the Online Learning Experience. SoSafe Blog. In https://sosafe-awareness.com/blog/gamification-in-e-learning.

Voitenko, Oleksandr, Maksym Yeligulashvili, Olena Kozorog, Tymur Korotkyi, Valentyna Potapova, Oleksandr Stokoz, and Nataliya Hendel. 2021. Studying International Humanitarian Law: A Teaching and Methodological Manual. 2nd ed. Edited by T. Korotkyi. Odessa: Phoenix.

Wang, Zhuo, Zhang, Li, Wang, Xinghua, Liu, Lei, Lv, Cixian. 2023. “Navigating Technostress in primary schools: a study on teacher experiences, school support, and health.” Frontiers in Psychology 14. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1267767.

Ewelina AMBROZIK
Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
ewelina.ambrozik01@gmail.com
https://orcid.org/0009-0008-5373-6712
Kacper JADCZAK
Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
kacper.jadczak21@onet.pl
https://orcid.org/0009-0003-0102-8427
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.11

SAMOTNE WILKI W CYBERPRZESTRZENI – NOWE ZAGROŻENIE W DZIEDZINIE TERRORYZMU W CYBERPRZESTRZENI

ABSTRAKT: Artykuł podejmuje problematykę nowego, dynamicznie rozwijającego się zjawiska w obszarze terroryzmu internetowego, jakim są tzw. cyberwilki – sprawcy działający samodzielnie, łączący w sobie cechy klasycznych samotnych wilków oraz hakerów. Autorzy stawiają hipotezę, że cyberwilki stanowią autonomiczną kategorię podmiotów terroryzmu asymetrycznego, której nie można sprowadzić ani do postaci hakera działającego dla zysku, ani do terrorysty funkcjonującego w ramach zorganizowanej struktury. W artykule dokonano przeglądu literatury przedmiotu oraz raportów instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, a także przeprowadzono analizę przypadku. Na tej podstawie wyodrębniono trzy główne kategorie cyberwilków: ideologicznych (hacktywiści), motywowanych osobistą zemstą oraz motywowanych psychopatologicznie. Przeprowadzona analiza wskazuje, że cyberwilki są zjawiskiem narastającym, a ich potencjał destrukcyjny często przewyższa możliwości zorganizowanych grup terrorystycznych ze względu na brak wewnętrznych mechanizmów kontroli, efekt zaskoczenia oraz trudności w przewidywaniu ich działań. Artykuł zamyka teza, że cyberwilki stanowią autonomiczną i dynamicznie rozwijającą się gałąź terroryzmu internetowego, wymagającą odrębnego ujęcia definicyjnego i analitycznego.

SŁOWA KLUCZOWE: cyberterroryzm, cyberwilk, samotny wilk, asymetryczne zagrożenie, infrastruktura krytyczna

LONE WOLVES IN CYBERSPACE – A NEW THREAT IN THE FIELD OF INTERNET TERRORISM

ABSTRACT: This article addresses a new, dynamically developing phenomenon in the field of online terrorism: so-called cyberwolves – perpetrators operating independently, combining the characteristics of classic lone wolves and hackers. The authors hypothesize that cyberwolves constitute an autonomous category of asymmetric terrorism actors, which cannot be reduced to either a hacker operating for profit or a terrorist operating within an organized structure. The article reviews the relevant literature and reports from security institutions, and analyzes case studies. Based on this, three main categories of cyberwolves were identified: ideological (hacktivists), those motivated by personal vengeance, and those motivated by psychopathology. The analysis indicates that cyberwolves are a growing phenomenon, and their destructive potential often exceeds the capabilities of organized terrorist groups due to the lack of internal control mechanisms, the surprise effect, and the difficulty in predicting their actions. The article concludes with the thesis that cyberwolves constitute an autonomous and dynamically developing branch of internet terrorism, requiring a separate definitional and analytical approach.

KEYWORDS: cyberterrorism, cyberwolf, lone wolf, asymmetric threat, critical infrastructure

WPROWADZENIE

Rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych w ostatnich latach przyniósł nie tylko korzyści społeczne i gospodarcze, ale także nowe obszary aktywności o charakterze destrukcyjnym. Wraz z upowszechnieniem się dostępu do narzędzi hakerskich, wiedzy specjalistycznej oraz możliwości zachowania anonimowości, pojawiła się tym samym nowa kategoria sprawców-cyberterrorystów – cyberwilki. To pojedyncze osoby, wykorzystujące cyberprzestrzeń do realizacji celów wykraczających poza klasyczną przestępczość komputerową[1]. Zjawisko to, określane w niniejszym artykule mianem cyberwilków, wykazuje istotne podobieństwa do koncepcji „samotnych wilków"[2] (lone wolves) w terroryzmie klasycznym – sprawców, nienależących do formalnych struktur organizacji terrorystycznych, lecz podejmujących działania motywowane własnymi przekonaniami. Równocześnie posługują się metodami właściwymi dla środowiska hakerskiego, co sprawia, że ich kwalifikacja definicyjna pozostaje niejednoznaczna[3].

W literaturze przedmiotu oraz w praktyce obserwuje się tendencję do klasyfikowania tego rodzaju sprawców albo jako cyberprzestępców (ze względu na narzędzia), albo jako terrorystów (ze względu na cele i skutki). Tymczasem, jak zostanie to wykazane w dalszej części artykułu, łączy on w sobie obie te cechy w sposób nierozerwalny: jest terrorystą posługującym się metodami hakerskimi, a jednocześnie hakerem działającym z motywacją terrorystyczną.

Dobrze znane już pojęcie terroryzmu pojawiło się stosunkowo niedawno i dotyczyło sytuacji, jaka miała miejsce w Stanach Zjednoczonych Ameryki i zamachu na WTC w 2001 r., wtedy to właśnie rozpoczęła się „oficjalna" wojna z terroryzmem, jaki znamy dziś. Zarówno ówcześnie, jak i obecnie działania asymetryczne stosowane przez terrorystów stanowiły zupełnie nieznaną i wcześniej niesklasyfikowaną dziedzinę, której zwalczanie i przeciwdziałanie stało się praktycznie niemożliwe. Największym problemem napotkanym przez systemy bezpieczeństwa wewnętrznego państw był problem ze zlokalizowaniem i określeniem potencjalnego terrorysty, a przede wszystkim jego przynależności państwowej, celu, środków i metod działań[4].

Początek XXI w. to okres destabilizowania państw nie potęgą militarną czy gospodarczą, skupiającą w sobie ogromny zakres sił i środków, lecz pojedynczych lub bardzo małych grup, działających na własną rękę, praktycznie niemożliwych do zlokalizowania i używających prymitywnych metod. Model ten w szerszej perspektywie nazywany jest samotnymi wilkami – pojedynczymi osobami działającymi na podstawie własnych pobudek, niezrzeszonych w żadnej organizacji albo współpracującej na zasadzie know-how[5]. To samo zjawisko pojawia się obecnie, tyle że przenosi się, jak większość obecnych działań, do świata cyberprzestrzeni.

[1] N. Czarnota, *Rola Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Policji w zwalczaniu cyberterroryzmu,* „Studia Bezpieczeństwa Narodowego" 2020, 10(18), s. 112-113.
[2] *Lone Wolf Attacks Are Becoming More Common – And More Deadly*, „FRONTLINE", https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/lone-wolf-attacks-are-becoming-more-common-and-more-deadly/ (05.04.2026).
[3] D. Kucharek, *Model typowania sprawców zamachów z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych,* „Przegląd Geopolityczny" 2023, t. 44, s. 107-108.
[4] J. Piątek, *Długa wojna z terroryzmem*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2019, 2, s. 51-62.
[5] Praktyczna, niejawna wiedza i doświadczenie, które pozwalają wykonywać zadania szybciej, lepiej lub taniej.

Literatura przedmiotu nie znalazła jeszcze osobnej definicji tej instytucji. Na potrzeby opracowania i na podstawie podobieństw można zdefiniować to jako cyberwilki[6].

Przyjęta wstępna analiza pozwoliła na sformułowanie głównego celu artykułu, jakim jest analiza rozwoju cyberterroryzmu – nowego zagrożenia dla bezpieczeństwa państw i użytkowników sieci, identyfikacja kluczowych wyzwań oraz przedstawienie rekomendacji dotyczących wzmocnienia zdolności systemów bezpieczeństwa państw w zakresie cyberbezpieczeństwa.

Przyjęcie celu artykułu umożliwiło sprecyzowanie problemu badawczego w formie pytania: Jakie miejsce cyberwilki zajmują w typologii współczesnego terroryzmu internetowego w porównaniu ze zorganizowanymi grupami terrorystycznymi i klasycznymi samotnymi wilkami? Naturalnym następstwem przyjętego problemu badawczego było sformułowanie następujących szczegółowych problemów badawczych, zawierających się w pytaniach:

1. Jakie kategorie cyberwilków można wyodrębnić ze względu na motywacje, metody działania oraz potencjał destrukcyjny?
2. Czy cyberwilki zasługują na miano autonomicznego podmiotu terroryzmu asymetrycznego, czy też powinni być traktowani jako subkategoria w ramach szerszego zjawiska terroryzmu internetowego?

Sformułowanie problemów szczegółowych umożliwiło postawienie głównego celu artykułu: analiza zjawiska cyberwilków jako autonomicznej kategorii podmiotów terroryzmu asymetrycznego, ze szczególnym uwzględnieniem relacji między tożsamością terrorysty a tożsamością hakera oraz określeniem miejsca tych sprawców w typologii współczesnego terroryzmu internetowego.

Przyjęcie głównego celu artykułu umożliwiło autorowi sprecyzowanie następującej hipotezy badawczej: cyberwilki stanowią autonomiczną kategorię podmiotów terroryzmu asymetrycznego, nie dającej się sprowadzić ani do klasycznego hakera działającego dla zysku, ani do terrorysty działającego w strukturze organizacyjnej. Ich samodzielność, połączona z dostępem do narzędzi hakerskich oraz motywacją o charakterze terrorystycznym, tworzy nową jakość sprawczą, wymagającą odrębnego ujęcia definicyjnego i analitycznego.

Analizując powyższe zjawisko jako podmiot terroryzmu asymetrycznego, zastosowano kilka metod badawczych. Przeprowadzono analizę treści dostępnych raportów instytucji bezpieczeństwa (Europol, ENISA, CISA) oraz artykułów eksperckich związanych z tematyką terroryzmu internetowego i cyberprzestępczości. Dokonano przeglądu i analizy literatury naukowej przedmiotu, co pozwoliło na zrozumienie szerszego kontekstu definicyjnego oraz ewolucji zjawiska samotnych wilków w cyberprzestrzeni. Dodatkowo zastosowano studium przypadku, koncentrując się na konkretnych atakach przeprowadzonych przez pojedynczych sprawców (m.in. atak na system uzdatniania wody w Oldsmar, serię ataków DDoS na europejskie szpitale, działania byłych pracowników wobec infrastruktury krytycznej) oraz ich skutkach dla bezpieczeństwa publicznego i funkcjonowania organów. Pozwoliło to na zastosowanie analizy porównawczej, uwzględniającej różnice i podobieństwa między poszczególnymi kategoriami

[6] G. Nowacki, *Zjawisko Terroryzmu W XXI Wieku*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego" 2014, 4(5), s. 403-404.

sprawców (ideologiczni, motywowani zemstą, motywowani psychopatologicznie). Analiza ta była wsparta badaniami jakościowymi, polegającymi na interpretacji motywacji sprawców, ich metod działania oraz kontekstu społeczno-politycznego poszczególnych zdarzeń, co umożliwiło pełniejsze zrozumienie dynamicznie zmieniającego się charakteru zagrożeń terrorystycznych w cyberprzestrzeni.

SAMOTNE WILKI W CYBERPRZESTRZENI – NOWE ZAGROŻENIE W DZIEDZINIE CYBERTERRORYZMU

Współczesne środowisko bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego charakteryzuje się dynamicznym rozwojem zagrożeń asymetrycznych, wśród nich szczególne miejsce zajmuje terroryzm. Tradycyjne ujęcie tego zjawiska, to „różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania pojedynczych osób lub grup skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego, podjęte w celu wymuszenia od władz państwowych i społeczeństwa określonych zachowań i świadczeń, często naruszające dobra osób postronnych. Działania te realizowane są z całą bezwzględnością, za pomocą różnych środków (przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych), w celu nadania im rozgłosu i celowego wytworzenia lęku w społeczeństwie”[7].

Zjawisko „samotnych wilków” (lone wolves) w terroryzmie klasycznym jest przedmiotem badań od ponad dwóch dekad. Jak wskazuje literatura, samotne wilki można podzielić na pięć głównych kategorii: motywowanych politycznie, religijnie, pojedynczymi zagadnieniami (single-issues), chęcią zysku oraz zaburzeniami osobowości lub problemami psychicznymi. Do najbardziej tragicznych w skutkach przykładów klasycznego samotnego wilka należą zamachy Timothy’ego McVeigha w Oklahoma City (1995)[8], który zabił 168 osób, oraz Andersa Breivika w Norwegii (2011)[9] – 77 ofiar śmiertelnych[10].

Jednakże wraz z rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz powszechnym dostępem do Internetu zjawisko samotnych wilków uległo znaczącej transformacji. Cyberprzestrzeń staje się dla nich nie tylko narzędziem radykalizacji i poszukiwania inspiracji, ale także, co istotne, bezpośrednim środowiskiem działania.

W kontekście tym pojawia się potrzeba zdefiniowania i scharakteryzowania nowego typu sprawcy, łączącego w sobie cechy terrorysty (motywacja polityczna, społeczna lub psychopatologiczna, cel w postaci zastraszenia i destabilizacji) oraz hakera (kompetencje techniczne, wykorzystanie narzędzi hakerskich, działanie w środowisku cyfrowym). Cyberterroryzm

[7] Definicje zaproponowane przez środowiska akademickie, https://www.unic.un.org.pl/terroryzm/d- efinicje.php, (05.04.2026).
[8] Federal Bureau of Investigation. (b.d.). „Timothy McVeigh”. FBI Vault, https://vault.fbi.gov/timothy-j.-mcveigh (01.07.2026)
[9] M. Czerniak, *Zamachy w Oslo i na wyspie Utøya w 2011 roku: analiza wydarzeń, reakcji służb i wniosków dla zarządzania kryzysowego,* „Studia de Securitate” 2024, 14(2), s. 250-263.
[10] O. Radkiewicz, *Terroryzm “samotnych wilków” na wybranych przykładach,* „SDirect24 Scientific Journal” 2021, 1, s. 66-67.

stanowi nową jakość w badaniach nad bezpieczeństwem, wymagającą interdyscyplinarnego podejścia łączącego wiedzę z zakresu nauk o bezpieczeństwie, socjologii oraz informatyki.

Terroryzm jako forma walki politycznej nie jest zjawiskiem nowym. Jego korzenie sięgają starożytności, jednakże w swojej nowoczesnej formie wykształcił się w okresie rewolucji francuskiej, termin ten po raz pierwszy wszedł do powszechnego użycia na określenie działań rządu rewolucyjnego wobec przeciwników politycznych. W XIX wieku terroryzm przybrał formę działań skrajnie lewicowych ugrupowań anarchistycznych, których ataki – często o charakterze indywidualnym – wstrząsały Europą i Stanami Zjednoczonymi[11].

W XX wieku terroryzm ewoluował w kierunku działań zorganizowanych grup o charakterze nacjonalistycznym, lewicowym, a następnie religijnym. Kluczowym momentem w rozwoju współczesnego terroryzmu był rok 1968, wyznaczył on początek „nowej fali" terroryzmu o charakterze międzynarodowym. W tym okresie dominowały ugrupowania takie jak Włoskie Czerwone Brygady (*Brigate Rosse*), niemiecka Frakcja Czerwonej Armii (*Rote Armee Fraktion* – RAF) czy Baskonia i Wolność (*Euskadi Ta Askatasuna* – ETA), działające w ramach rozbudowanych struktur organizacyjnych[12].

Definicja terroryzmu pozostaje jednym z najbardziej spornych zagadnień w naukach o bezpieczeństwie. Jak słusznie zauważa się w literaturze przedmiotu, problem definicyjny wynika z trzech głównych czynników: wartościującego charakteru pojęcia, różnic w podejściu prawnym poszczególnych państw oraz ewoluującego charakteru samego zjawiska[13].

Dla potrzeb analizy cyberwilków kluczowe znaczenie ma definicja terroryzmu akcentująca cel działania – zastraszenie i wymuszenie oraz charakter sprawcy. W polskim porządku prawnym terroryzm definiowany jest w art. 115 § 20 Kodeksu karnego jako czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu poważnego zastraszenia wielu osób, zmuszenia organu władzy państwowej lub samorządu terytorialnego do podjęcia lub zaniechania określonych działań lub wywołania zakłóceń w systemie konstytucyjnym Rzeczypospolitej Polskiej[14].

Cyberterroryzm jako kategoria analityczna wyłoniła się w latach 90. XX wieku wraz z upowszechnieniem dostępu do Internetu oraz cyfryzacją kluczowych sektorów gospodarki. Za prekursorkę definicji cyberterroryzmu uznaje się Dorothy Denning (2000), określiła go jako „nielegalne ataki lub groźby ataków na komputery, sieci oraz przechowywane w nich informacje, podejmowane w celu zastraszenia lub przymuszenia rządu lub społeczeństwa w realizacji celów politycznych lub społecznych"[15].

Definicja Denning wyznacza trzy kluczowe elementy konstytutywne cyberterroryzmu:

1. działanie o charakterze nielegalnym,
2. skierowane na systemy teleinformatyczne,

[11] *Ibidem*, s. 51-62.
[12] T. Aleksandrowicz, *Rok 1968 – początek terroryzmu?*, „Rocznik Polsko-Niemiecki" 2010, 10(23), s. 11-22.
[13] M. Gołda-Sobczak, W. Sobczak, *Problem definicji terroryzmu*, „THEMIS POLSKA NOVA" 2018, 2(14), s. 92-94.
[14] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., *Kodeks karny*, Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553, art. 115 § 20 .
[15] Oświadczenie Dorothy E. Denning, https://irp.fas.org/congress/2000_hr/00-05-23denning.htm (05.04.2026).

3. podejmowane w realizacji celów politycznych lub społecznych poprzez wywołanie strachu.

Kluczowe pytanie w badaniach nad cyberterroryzmem dotyczy jego relacji do terroryzmu klasycznego. Czy cyberterroryzm jest jedynie nowym narzędziem w rękach tradycyjnych organizacji terrorystycznych, czy też stanowi odrębne zjawisko o własnej dynamice?

W literaturze coraz częściej możemy spotkać się ze stwierdzeniem, że współczesny terroryzm wykorzystuje Internet nie tylko jako narzędzie komunikacji i radykalizacji czy pozyskiwania nowych członków, ale także jako bezpośrednie środowisko działania. W przypadku zamachów w Nicei (2016), Berlinie (2016), Londynie (2017), Manchesterze (2017) i Strasburgu (2018) Internet odgrywał kluczową rolę w procesie radykalizacji sprawców, umożliwiając łatwy dostęp do propagandy oraz komunikację z innymi radykałami.

Pojęcie „samotnego wilka" weszło do kanonu badań nad terroryzmem na początku XXI wieku, choć samo zjawisko jest znacznie starsze. Definicje samotnego wilka bardzo często podają „osobę działającą samodzielnie, bez bezpośredniego wsparcia organizacji terrorystycznej, podejmującej działania na własną rękę, często po procesie samoradykalizacji"[16].

Kluczowe cechy samotnego wilka w ujęciu obejmują:

- działanie samodzielne – brak przynależności do formalnej organizacji terrorystycznej;
- brak bezpośredniego wsparcia – sprawca nie otrzymuje bezpośrednich instrukcji, finansowania ani logistyki od zorganizowanej struktury;
- samoradykalizacja – proces przyjmowania ekstremistycznej ideologii przebiega niezależnie, często z wykorzystaniem dostępnych w Internecie treści;
- motywacja wewnętrzna – decyzja o podjęciu działań wynika z indywidualnych przekonań, a nie z polecenia przełożonych[17].

W literaturze przedmiotu wypracowano kilka typologii samotnych wilków. Kompleksowa klasyfikacja wyróżnia pięć kategorii sprawców:

1. Polityczni – działający z motywacji ideologicznych, dążący do zmiany systemu politycznego lub określonej polityki państwa. Przykładem jest Timothy McVeigh, który w 1995 roku dokonał zamachu w Oklahoma City w proteście przeciwko polityce rządu federalnego USA.
2. Religijni – kierujący się ekstremistyczną interpretacją doktryny religijnej, często inspirowani przez organizacje takie jak Al-Kaida czy Państwo Islamskie.
3. Pojedynczego zagadnienia – działający w imię ochrony zwierząt, środowiska naturalnego lub innych specyficznych spraw. Ich celem jest zwrócenie uwagi na określony problem poprzez akty przemocy.
4. Kierowani chęcią zysku – wykorzystujący przemoc dla osiągnięcia korzyści materialnych, choć w przypadku terroryzmu ta kategoria budzi kontrowersje definicyjne.

[16] *Ibidem*, s. 64-66.

[17] Osoby działające w pojedynkę jako wyzwanie w zakresie zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go, https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/83ad8ae0-d018-4fba-9df9-923aa55dcf9b_pl (05.04.2026)

5. zaburzeniami osobowości – działający pod wpływem problemów psychicznych, często z wyimaginowanym poczuciem misji. W tej kategorii trudno jednoznacznie odróżnić motywację terrorystyczną od działań wynikających z choroby psychicznej[18].

Klasyfikacja ta, choć opracowana na gruncie terroryzmu klasycznego, znajduje zastosowanie także w analizie przedmiotu z zastrzeżeniem, że w przypadku działań w cyberprzestrzeni kategorie te często się przenikają, a motywacje sprawców mogą być mieszane.

Przeniesienie koncepcji samotnego wilka na grunt cyberprzestrzeni prowadzi do wyodrębnienia nowej kategorii sprawcy – cyberwilka. Na podstawie analizy dostępnej literatury przedmiotu oraz studiów przypadków można zidentyfikować następujące cechy konstytutywne tego zjawiska.

Po pierwsze, działanie samodzielne. Cyberwilk, podobnie jak klasyczny samotny wilk, nie należy do formalnych struktur organizacji terrorystycznej ani zorganizowanej grupy przestępczej. Jego działania są wynikiem indywidualnej decyzji, a proces radykalizacji przebiega samodzielnie, często z wykorzystaniem dostępnych w Internecie treści.

Po drugie, wykorzystanie narzędzi hakerskich. W odróżnieniu od klasycznego samotnego wilka, posługującego się bronią fizyczną, cyberwilk działa w środowisku cyfrowym, wykorzystując narzędzia hakerskie od prostych ataków DDoS po zaawansowane złośliwe oprogramowanie. Samotne wilki w cyberprzestrzeni zyskują dostęp do zaawansowanych narzędzi w modelu „as-a-service”[19], co znacząco obniża próg wejścia i zwiększa ich potencjał destrukcyjny.

Po trzecie, cel o charakterze terrorystycznym. Działania ukierunkowane są na wywołanie strachu, destabilizację funkcjonowania instytucji lub wymuszanie określonych zachowań politycznych lub społecznych. W tym sensie cyberwilk jest terrorystą – różni się od klasycznego terrorysty jedynie narzędziami, którymi się posługuje.

Po czwarte, anonimowość i zasięg globalny. Działanie w cyberprzestrzeni umożliwia zachowanie anonimowości oraz przeprowadzenie ataku z dowolnego miejsca na świecie, niezależnie od lokalizacji celu[20].

Istotne znaczenie dla prawidłowego ujęcia zjawiska cyberterrorystów ma odróżnienie ich od klasycznych hakerów działających dla zysku. Jak słusznie zauważa się w literaturze przedmiotu, kluczowym kryterium różnicującym jest cel działania. Haker działający dla zysku (np. w ramach zorganizowanej grupy ransomware) jest przestępcą, ale nie terrorystą. Jego celem jest uzyskanie korzyści materialnej, a zakres działań jest ograniczony racjonalnością ekonomiczną. Cyberwilk natomiast kieruje się motywacją terrorystyczną, jego celem jest zastraszenie, destabilizacja, wywołanie chaosu. W konsekwencji jego działania mogą być bardziej destrukcyjne i mniej przewidywalne niż w przypadku sprawców kierujących się wyłącznie zyskiem.

[18] A. Kamińska M. Popiało J. Zaryczna (red.), *Strach – narzędzie przemocy w rękach terrorystów,* , Szczytno 2017, s. 43-77.
[19] Sposób dostarczania zasobów IT przez Internet w modelu subskrypcyjnym (pay-as-you-go), eliminujący potrzebę zakupu, instalacji i utrzymania własnej infrastruktury czy oprogramowania.
[20] Wyróżnione cechy cyberwilka wywodzą się na podstawie opracowań samotnych wilków, typologia działań wykorzystywanych przez oba zjawiska posiada wiele wspólnych cech, elementem wyróżniającym je pomiędzy sobą jest obszar działania, jedni działają w sferze fizycznej, drudzy w sferze cybernetycznej.

Równocześnie należy podkreślić, że cyberwilk nie jest „tylko hakerem" ani „tylko terrorystą". Jest podmiotem łączącym obie te tożsamości w sposób komplementarny. W tym miejscu można śmiało postawić tezę, że terrorysta wykorzystujący cyberprzestrzeń nie przestaje być terrorystą, podobnie jak haker działający z motywacji politycznej nie przestaje być hakerem.

Jednym z kluczowych aspektów zjawiska cyberterrorystów jest proces radykalizacji, który w ich przypadku przebiega w całości lub w przeważającej części w środowisku internetowym. Internet odgrywa kluczową rolę w przypadku samotnych wilków, umożliwiając łatwy dostęp do propagandy ekstremistycznej oraz komunikację z innymi radykałami bez konieczności fizycznego kontaktu.[21]

Wraz z rozwojem sztucznej inteligencji proces radykalizacji ulega dalszemu przyspieszeniu. Generatywne modele językowe mogą być wykorzystywane do tworzenia przekonującej propagandy, a zaawansowane algorytmy rekomendacyjne platform społecznościowych mogą prowadzić do tzw. „lejka radykalizacji"[22] (radicalization funnel), gdzie to użytkownicy stopniowo kierowani są ku coraz bardziej ekstremistycznym treściom.

Istotną rolę w procesie radykalizacji i przygotowania działań przez cyberwilki odgrywają ukryte zasoby Internetu – darknet oraz deep web. Nieindeksowane zasoby sieci stanowią istotne wyzwanie dla bezpieczeństwa cyfrowego, umożliwiając anonimową komunikację, dostęp do nielegalnych treści oraz handel narzędziami hakerskimi[23].

W szczególności darknet umożliwia cyberwilkom:

- anonimowe pozyskiwanie zaawansowanych narzędzi hakerskich (w tym złośliwego oprogramowania, exploitów, usług DDoS);
- komunikację bez ryzyka ujawnienia tożsamości;
- dostęp do forów, na których dzielono się wiedzą i doświadczeniami z zakresu cyberataków;
- pozyskiwanie materiałów instruktażowych dotyczących metod ataku na infrastrukturę krytyczną.

Jednym z najbardziej niebezpiecznych wymiarów działalności cyberterrorystów są ataki skierowane przeciwko infrastrukturze krytycznej. Jak wskazuje analiza przypadku ataku na system uzdatniania wody w Oldsmar na Florydzie (2021), pojedynczy sprawca dysponujący dostępem wewnętrznym był w stanie próbować doprowadzić do skażenia wody pitnej, co stanowiłoby zagrożenie dla tysięcy mieszkańców[24].

Cyberwilki coraz częściej sięgają także po ataki typu ransomware oraz DDoS. W odróżnieniu od zorganizowanych grup przestępczych, dla których ataki te stanowią źródło dochodu

[21] K. Karolczak, *Terroryzm XXI wieku – wybrane aspekty,* „Terroryzm - studia, analizy, prewencja" 2022, 1, s. 20-25.
[22] Model opisujący proces, w którym jednostka stopniowo przyjmuje coraz bardziej skrajne poglądy, często prowadzący do akceptacji przemocy lub zaangażowania w terroryzm. Jest to trajektoria, w której osoba przechodzi od poglądów umiarkowanych do ekstremistycznych, często pod wpływem ideologii, czynników społecznych lub psychologicznych.
[23] A.K. Olech, A. Lis, *Technologia i terroryzm: sztuczna inteligencja w dobie zagrożeń terrorystycznych,* Warszawa 2021, s. 76-78.
[24] *Precursor Analysis Report: Remote Access Attack On Oldsmar Water Treatment Facility 2021,* Idaho 2021.

wykorzystują je jako narzędzie realizacji celów terrorystycznych, maksymalizacji szkody, wywołania chaosu, zastraszenia społeczności[25].

Wartym poruszenia aspektem działań jest sabotaż informacyjny, działania ukierunkowane na manipulację informacją, wywołanie niepokoju społecznego oraz podważenie zaufania do instytucji publicznych. W tej kategorii mieszczą się m.in. wycieki danych (doxing), tworzenie i rozpowszechnianie deepfake'ów, a także kampanie dezinformacyjne prowadzone w mediach społecznościowych[26].

Przeprowadzona analiza literatury przedmiotu pokazuje, że cyberterroryści stanowią autonomiczną kategorię we współczesnej typologii terroryzmu. Nie są oni jedynie „hakerami o terrorystycznych poglądach" ani „terrorystami posługującymi się komputerami" – są nową jakością sprawczą, wymagającą odrębnego ujęcia definicyjnego i analitycznego.

W porównaniu z klasycznymi samotnymi wilkami, cyberwilki wyróżniają się:

- środowiskiem działania – cyberprzestrzeń, a nie przestrzeń fizyczna;
- narzędziami – kod, złośliwe oprogramowanie, inżynieria społeczna zamiast broni palnej czy materiałów wybuchowych;
- zasięgiem – globalnym, a nie lokalnym;
- poziomem anonimowości ;
- progiem psychologicznym – niższym ze względu na dystans wynikający
- z działania za pośrednictwem kodu.

W porównaniu z zorganizowanymi grupami terrorystycznymi cyberwilki charakteryzują się:

- brakiem struktury – działają samodzielnie, bez sieci wsparcia;
- nieprzewidywalnością – brak mechanizmów kontroli wewnętrznej, które ograniczają zakres działań w grupach;
- motywacją – często silnie zindywidualizowaną, o charakterze emocjonalnym lub psychopatologicznym;
- potencjałem destrukcyjnym – mogącym przewyższać możliwości grup ze względu na brak ograniczeń.

ROZWÓJ CYBERTERRORYZMU – IMPLIKACJE DLA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTW I SYSTEMÓW TELEINFORMATYCZNYCH

Przeprowadzona powyższa charakterystyka zjawiska jako autonomicznej kategorii sprawców terroryzmu asymetrycznego wymaga obecnie osadzenia w szerszym kontekście ewolucji samego cyberterroryzmu. Współczesne zagrożenia w cyberprzestrzeni charakteryzują się nie tylko rosnącą skalą, ale przede wszystkim jakościową zmianą natury ataków oraz podmiotów je przeprowadzających.

[25] M. Sienicki, *Cyberterroryzm – charakterystyka zjawiska*, „Kwartalnik Bellona" 2024, 716(1), s. 51-53.
[26] *Ibidem*, s. 53-54.

Przełom w postrzeganiu cyberterroryzmu nastąpił wraz z serią głośnych ataków na infrastrukturę krytyczną w drugiej dekadzie XXI wieku. Ataki na ukraińską sieć elektroenergetyczną (2015, 2016), wykorzystanie ransomware NotPetya[27] (2017), powodujące straty liczone w miliardach dolarów, czy wreszcie eskalacja cyberataków związana z agresją Rosji na Ukrainę – wszystkie te wydarzenia sprawiły, że cyberterroryzm przestał być abstrakcją, stając się codziennym wyzwaniem dla służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państw[28].

Istotnym kontekstem dla zrozumienia rozwoju cyberterroryzmu są procesy określane mianem czwartej rewolucji przemysłowej (Industry 4.0). Upowszechnienie się technologii takich jak Internet Rzeczy (IoT), Sztuczna Inteligencja, chmura obliczeniowa czy systemy cyberfizyczne radykalnie podniosło skalę ataków dostępną dla potencjalnych sprawców. Każde nowe urządzenie podłączone do sieci, każdy czujnik w systemie infrastruktury krytycznej, każda chmura danych stanowi potencjalny cel lub wektor ataku[29].

Szczególnie istotne w kontekście omawianego zjawiska są tzw. systemy cyberfizyczne (CPS)[30], w których komponenty obliczeniowe integrują się z procesami fizycznymi. Atak na tego rodzaju systemy może mieć konsekwencje wykraczające daleko poza sferę wirtualną – może prowadzić do realnych uszkodzeń fizycznych, zagrożenia życia i zdrowia ludzi oraz paraliżu kluczowych sektorów gospodarczych. W przypadku cyberwilków, z definicji nie podlegających wewnętrznym mechanizmom ograniczającym, potencjał destrukcyjny ataków na systemy cyberfizyczne jest szczególnie wysoki.

Równocześnie jednak czwarta rewolucja przemysłowa dostarcza narzędzi do przeciwdziałania cyberterroryzmowi. Zaawansowane systemy detekcji oparte na uczeniu maszynowym, zdecentralizowane mechanizmy weryfikacji transakcji (blockchain) czy zaawansowane metody szyfrowania mogą stanowić skuteczną barierę przed atakami. Kluczowe wyzwanie polega na tym, że tempo rozwoju technologii obronnych często nie nadąża za tempem rozwoju technologii ofensywnych, a asymetria między potencjałem sprawcy a ofiary pozostaje znacząca[31].

Z kolei wojna w Ukrainie, jak wskazują uczestnicy konferencji poświęconej cyberodporności w epoce wojny hybrydowej, zorganizowanej w maju 2025 roku przez think tank Europa we współpracy z NATO unaoczniła, że cyberprzestrzeń stała się pełnoprawnym polem walki. W 2024 roku rosyjskie cyberataki na Ukrainę wzrosły o prawie 70%, przekraczając 4000 incydentów wymierzonych w infrastrukturę krytyczną od usług rządowych po sektor energetyczny

[27] Ransomware w nowej odsłonie, https://www.gov.pl/web/rcb/ransomware-w-nowej-odslonie (05.04.2026).
[28] *UKRAINA 2022: Na cyfrowym froncie*, Dowództwo Komponentu Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni, https://www.wojsko-polskie.pl/woc/u/4c/d1/4cd11eaf-3567-405d-994f-f88b6b45ad0b/ukraina_2022_na_cyfrowym_froncie.pdf, s. 5-19.
[29] Li Da Xu, Eric L. Xu, Ling Li, *Industry 4.0: state of the art and future trends*, „International Journal of Production Research" 2018, 56(8), s. 2943-2959.
[30] Zaawansowane sieci integrujące procesy fizyczne (maszyny, czujniki) z obliczeniami cyfrowymi (oprogramowanie, algorytmy) w czasie rzeczywistym.
[31] Li Da Xu, Eric L. Xu, Ling Li, *Industry 4.0…, op. cit.,* s. 32-40.

i obronny. Równocześnie obserwowano ataki na państwa sojusznicze, w tym trzykrotny wzrost liczby cyberataków w Wielkiej Brytanii oraz ataki na włoskie strony rządowe[32].

W kontekście omawianego tematu szczególnie istotne jest zjawisko, określane mianem „hacktywizmu inspirowanego konfliktem". Po inwazji na Ukrainę odnotowano znaczący wzrost aktywności pojedynczych sprawców, działających po stronie obu antagonistów, często bez formalnych powiązań z którąkolwiek ze stron podejmowali działania cybernetyczne o charakterze sabotażowym lub informacyjnym. Zjawisko to doskonale ilustruje tezę o komplementarności tożsamości terrorysty i hakera[33].

Zauważalnym zjawiskiem są popularne teraz kryptowaluty umożliwiające anonimowe transfery wartości, co ma kluczowe znaczenie zarówno dla grup terrorystycznych poszukujących źródeł finansowania, jak i dla cyberprzestępców żądających okupów w ramach ataków ransomware. Blockchain, choć z założenia przejrzysty, w praktyce przy użyciu technologii miksowania (tumblerów) pozwala na skuteczne zacieranie śladów transakcji[34].

Po drugie, darknet jest bezkresną przestrzenią, gdzie cyberprzestępcy i terroryści mogą dokonywać wymiany wiedzy, narzędzi i usług bez obawy przed ujawnieniem. Tego samego dotyczy obszar mediów społecznościowych i szyfrowanych komunikatorów, stały się one areną dla cyberprzestępców, terrorystów i hacktywistów prowadzących wymianę technik hakerskich, propagandy, rekrutacji oraz koordynacji działań.

Jednym z fundamentalnych wyzwań stojących przed państwami w zakresie przeciwdziałania cyberterroryzmowi jest problem definicyjny. Jak wynika z badań, pojęcia „cyberterroryzm" i „hacktywizm" są przedmiotem sporów w literaturze przedmiotu, a ich nieostrość prowadzi do trudności w klasyfikacji poszczególnych zdarzeń oraz w doborze odpowiednich środków reakcji. W szczególności w przypadku działających samodzielnie cyberwilków, często z mieszanymi motywacjami, kwalifikacja prawna ich działań jako aktów terrorystycznych bywa problematyczna, mimo że skutki społeczne tych działań mogą być tożsame z klasycznymi zamachami terrorystycznymi.

Najważniejszym problemem jest niedobór wykwalifikowanych specjalistów. Walka z cyberterroryzmem wymaga zaawansowanych kompetencji technicznych, natomiast są one deficytowe na rynku pracy. Państwa konkurują ze sobą oraz z sektorem prywatnym o specjalistów ds. cyberbezpieczeństwa, a luka kompetencyjna w tej dziedzinie stale się powiększa[35].

W tradycyjnych modelach bezpieczeństwa odpowiedzialność za przeciwdziałanie terroryzmowi spoczywa na państwie, podczas gdy ochrona przed cyberprzestępczością wymaga ścisłej współpracy

[32] Dowództwo Komponentu Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni gospodarzem kluczowej konferencji NATO poświęconej cyberbezpieczeństwu, https://www.wojsko-polskie.pl/articles/tym-zyjemy-v/2025-05-23y-dowodztwo-komponentu-wojsk-obrony-cyberprzestrzeni-gospodarzem-kluczowej-konferencji-nato-poswieconej-cyberbezpieczenstwu/ (06.04.2026).

[33] P. Krapp, *Terror and Play, or What was Hacktivism?*, „Grey Room" 2015, 21, s. 72-79.

[34] *Miksery kryptowalut. Na czym polega miksowanie krypto?*, https://gieldomania.pl/miksery-kryptowalut/ (05.04.2026).

[35] *Brakuje pracowników w sektorze cyberbezpieczeństwa*, Cyberdefence24, https://cyberdefence24.pl/brakuje-pracownikow-w-sektorze-cyberbezpieczenstwa-2 (06.04.2026).

z sektorem prywatnym (dostawcami usług internetowych, operatorami infrastruktury krytycznej, firmami cyberbezpieczeństwa). W przypadku cyberterroryzmu granice między tymi obszarami odpowiedzialności ulegają zatarciu, co prowadzi do luk kompetencyjnych i odpowiedzialnościowych. Zarówno państwa, jak i podmioty prywatne są często niechętne do udostępniania informacji o incydentach cybernetycznych ze względu na obawy o poufność, bezpieczeństwo lub reputację, co znacząco podnosi problematyczność zagadnienia.

W kontekście cyberwilków szczególnie niepokojący jest fakt, że SI obniża próg wejścia do aktywności cyberterrorystycznej. Osoba z podstawowymi kompetencjami technicznymi, wspomaganymi przez generatywne modele językowe może dziś wygenerować kod złośliwego oprogramowania, napisać przekonujący phishingowy e-mail czy stworzyć wykorzystanego do dezinformacji deepfake'a. Równocześnie rozwój SI stwarza nowe możliwości dla systemów obronnych. Zaawansowane modele uczenia maszynowego mogą być wykorzystywane do przewidywania ataków, automatycznej detekcji anomalii czy wspomagania procesów asymilacji, kluczowe wyzwanie polega na tym, że tempo rozwoju technologii ofensywnych często przewyższa tempo rozwoju technologii defensywnych, a asymetria między potencjałem sprawcy i ofiary pozostaje znacząca.

W odpowiedzi na zidentyfikowane wyzwania w literaturze przedmiotu oraz w dokumentach strategicznych warto skupić się na istotnych celach możliwości przeciwdziałania bądź postawienia pewnego drogowskazu, skupiającego dotychczasowe i przyszłe formy walki z cyberterroryzmem. Można je podzielić na kilka kategorii, czyli:

- konieczność wypracowania jasnych ram odpowiedzialności, kluczowe jest tu określenie, kto odpowiada za zarządzanie zagrożeniami hybrydowymi – w tym cyberterroryzmem – oraz jakie są procedury koordynacji między różnymi podmiotami;
- potrzeba zwiększenia odporności infrastruktury krytycznej, opracowanie planów ciągłości działania, regularne ćwiczenia symulujące ataki oraz tworzenie rezerwowych systemów, które mogą przejąć funkcje systemów głównych w przypadku ich sparaliżowania;
- konieczność inwestycji w kapitał ludzki, programy edukacyjne i szkoleniowe w zakresie cyberbezpieczeństwa, zarówno na poziomie akademickim (kształcenie specjalistów), jak i na poziomie powszechnym (podnoszenie świadomości użytkowników). Niedobór wykwalifikowanych specjalistów jest jednym z kluczowych wąskich gardeł w systemie bezpieczeństwa;
- w aspekcie technicznym i operacyjnym wdrożenie zaawansowanych systemów detekcji i monitorowania opartych na uczeniu maszynowym oraz analizie behawioralnej. Tradycyjne systemy oparte na sygnaturach są niewystarczające wobec nowych, nieznanych wcześniej zagrożeń, a zwłaszcza wobec działań cyberwilków, często nie pozostawiają charakterystycznych artefaktów znanych z ataków zorganizowanych grup;
- w wymiarze międzynarodowym, wzmocnienie mechanizmów współpracy w ramach istniejących organizacji (ONZ, NATO, UE, BRICS) oraz wypracowanie nowych ram współpracy adekwatnych do wyzwań stawianych przez cyberterroryzm, państwa powinny wspierać ONZ w odgrywaniu centralnej roli w zarządzaniu cyberprzestrzenią oraz

promować wdrażanie Globalnej Strategii Antyterrorystycznej ONZ (przyjmując założenie ponadpaństwowe, podmioty na arenie międzynarodowej powinny skupiać się na zwiększeniu uczestników zwalczających cyberterroryzm ze względu na baraku szablonu działań, dotyczących całego świata, dlatego właśnie im więcej podmiotów skupionych jest w ramach organizacji międzynarodowej, tym większe jest prawdopodobieństwo zminimalizowania wystąpienia zagrożeń cyberterrorystów lub ich skutków).

PODSUMOWANIE

Przedmiotem niniejszego artykułu była analiza zjawiska cyberwilków jako autonomicznej kategorii podmiotów terroryzmu asymetrycznego. W odróżnieniu od zorganizowanych grup terrorystycznych oraz klasycznych hakerów działających dla zysku, cyberterroryści łączą w sobie cechy terrorysty, motywację polityczną, społeczną lub psychopatologiczną oraz cel w postaci zastraszenia i destabilizacji z cechami hakera, tj. wykorzystaniem narzędzi hakerskich i działaniem w środowisku cyfrowym. Przeprowadzona analiza potwierdza postawioną hipotezę, że obie te tożsamości pozostają względem siebie w relacji zbieżnej, a nie wykluczającej.

W ramach badań wyodrębniono trzy główne kategorie cyberwilków: ideologicznych (hacktywiści), motywowanych osobistą zemstą oraz motywowanych psychopatologicznie. Każda z tych kategorii charakteryzuje się odmiennymi motywacjami, metodami działania oraz potencjałem destrukcyjnym. Wspólnym mianownikiem jest działanie samodzielne, poza strukturami organizacyjnymi, co czyni ich szczególnie trudnymi do wykrycia i przewidzenia.

Systemy bezpieczeństwa państw mierzą się obecnie z szeregiem wyzwań w zakresie przeciwdziałania cyberterroryzmowi od problemów definicyjnych i prawnych, przez trudności natury technicznej (atrybucja, podatność infrastruktury krytycznej, niedobór specjalistów), po wyzwania instytucjonalne i związane z rozwojem Sztucznej Inteligencji. Skuteczna odpowiedź na te wyzwania wymaga kompleksowego podejścia łączącego działania strategiczne, techniczne oraz międzynarodowe, ze szczególnym uwzględnieniem wzmacniania odporności infrastruktury krytycznej, rozwoju zaawansowanych systemów detekcji oraz pogłębiania współpracy publiczno-prywatnej.

Cyberwilki stanowią nową i dynamicznie rozwijającą się gałąź terroryzmu internetowego. Ich znaczenie w środowisku bezpieczeństwa będzie prawdopodobnie rosło, co czyni koniecznym dalsze pogłębione badania nad tym zjawiskiem, w szczególności w zakresie empirycznej weryfikacji typologii sprawców oraz wpływu rozwoju Sztucznej Inteligencji na ewolucję ich metod działania.

BIBLIOGRAFIA

Aleksandrowicz Tomasz. 2010. „Rok 1968 – początek terroryzmu?". Rocznik Polsko-Niemiecki 10(23): 11-23.

Białoskórski Robert. 2011. Cyberzagrożenia w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku. Zarys problematyki. Warszawa: Wydawnictwo WSCIL.

Cyberdefence24. 2016. Brakuje pracowników w sektorze cyberbezpieczeństwa. W https://cyberdefence24.pl/brakuje-pracownikow-w-sektorze-cyberbezpieczenstwa-2

Cybersecurity for the Operational Technology Environment (CyOTE). 2022. Precursor Analysis Report: Remote Access Attack On Oldsmar Water Treatment Facility 2021. W ttps://cyote.inl.gov/content/uploads/24/2025/12/CyOTE-Case-Study_Oldsmar.pdf

Czarnota Nikola. 2020. „Rola Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Policji w zwalczaniu cyberterroryzmu". Studia Bezpieczeństwa Narodowego 10(18): 111-120.

Czerniak Martyna. 2024. „Zamachy w Oslo i na wyspie Utøya w 2011 roku: analiza wydarzeń, reakcji służb i wniosków dla zarządzania kryzysowego". Studia de Securitate 14(2): 250-263.

Da Xu Li. Xu Eric L. Xu. Li Ling. 2018. „Industry 4.0: state of the art and future trends". International Journal of Production Research 56(8): 2941-2962.

Definicje terroryzmu. b.d. W https://www.unic.un.org.pl/terroryzm/definicje.php.

Dowództwo Komponentu Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni. 2022. UKRAINA 2022: Na cyfrowym froncie. W https://www.wojsko-polskie.pl/woc/u/4c/d1/4cd11eaf-3567-405d-994f-f88b6b45ad0b/ukraina_2022_na_cyfrowym_froncie.pdf.

Federal Bureau of Investigation. b.d. „Timothy McVeigh". FBI Vault. W https://vault.fbi.gov/timothy-j.-mcveigh.

Frąckowiak Kamil. 2022. „Asymetryczne zagrożenia w cyberprzestrzeni a ewolucja terroryzmu indywidualnego". Biuletyn Bezpieczeństwa Narodowego 4: 88-105.

Frontline. 2016. Lone Wolf Attacks Are Becoming More Common – And More Deadly. W https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/lone-wolf-attacks-are-becoming-more-common-and-more-deadly/

GiedłoMania. 2026. Miksery kryptowalut. Na czym polega miksowanie krypto? W https://gieldomania.pl/miksery-kryptowalut/.

Gołda-Sobczak Maria. Sobczak Witold. 2018. „Problem definicji terroryzmu". Themis Polska Nova 2(14): 92-119.

Hołyst Brunon. 2019. Terroryzm w świecie współczesnym. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Jagusiak Bogusław. 2011. „Wpływ zagrożeń terrorystycznych na bezpieczeństwo międzynarodowe". Studia Bezpieczeństwa Narodowego 2(2): 265–293.

Kamińska Agnieszka. Popiało Małgorzata. Zaryczna Justyna (red.). 2017. Strach – narzędzie przemocy w rękach terrorystów. Szczytno: Wydawnictwo Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie.

Karolczak Krzysztof. 2022. „Terroryzm XXI wieku – wybrane aspekty". Terroryzm – studia, analizy, prewencja 1: 9-28.

Kołodziejczyk Rafał. 2017. „Nowa odsłona terroryzmu". Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 11(2): 147-155.

Krapp Peter. 2015. „Terror and Play, or What was Hacktivism?". Grey Room 21: 70–93.

Kucharek Daniel. 2023. „Model typowania sprawców zamachów z wykorzystaniem bojowych środków chemicznych". Przegląd Geopolityczny 44: 101-115.
Nowacki Gabriel. 2014. „Zjawisko terroryzmu w XXI wieku". Studia Bezpieczeństwa Narodowego 4(5): 403-441.
Olech Aleksander. Lis Alan. 2021. Technologia i terroryzm: sztuczna inteligencja w dobie zagrożeń terrorystycznych. W https://ine.org.pl/wp-content/uploads/2021/01/Technologia-i-terroryzm-sztuczna-inteligencja-w-dobie-zagrozen-terrorystycznych-1.pdf
Oleksiewicz Izabela. 2018. „Cyberterroryzm jako realne zagrożenie dla polski". Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 12(1): 53-67.
Piątek Jarosław. 2019. "Długa wojna z terroryzmem". Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2: 51-63.
Radkiewicz Oliwia. 2021. „Terroryzm "samotnych wilków" na wybranych przykładach". SDirect24 Scientific Journal 1: 64-78.
Rządowe Centrum Bezpieczeństwa. b.d. Ransomware w nowej odsłonie. W https://www.gov.pl/web/rcb/ransomware-w-nowej-odslonie.
Sienicki Marcin. 2024. „Cyberterroryzm – charakterystyka zjawiska". Kwartalnik Bellona 716(1): 49-58.
Simon Jeffrey. 2013. What make lone-wolf terrorists so dangerous? W https://newsroom.ucla.edu/stories/what-makes-lonewolfe-terrorists-245316.
Smarzewski Marek. 2017. „Cyberterroryzm a cyberprzestępstwa o charakterze terrorystycznym". Ius Novum 11(1): 64-75.
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553, art. 115 §20.
Wojsko-polskie.pl. 2025. Dowództwo Komponentyu Wojsk Obrony /cyberprzestrzeni gospodarzem kluczowej konferencji NATO poświęconej cyberbezpieczeńswu. W https://www.wojsko-polskie.pl/articles/tym-zyjemy-v/2025-05-23y-dowodztwo-komponentu-wojsk-obrony-cyberprzestrzeni-gospodarzem-kluczowej-konferencji-nato-poswieconej-cyberbezpieczenstwu/.
Zubrzycki Waldemar. Suchanek Paweł. 2014. „Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście zagrożeń terrorystycznych". Studia Politologiczne 34: 153-165.

Marharyta SANZHAROUSKAYA
Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Stosunków Międzynarodowych
ms85521@student.uwb.edu.pl
https://orcid.org/0009-0005-1982-213X
https://doi.org/10.34739/dsd.2026.01.12

EWOLUCJA RAM PRAWNYCH BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO W SINGAPURZE (2021-2025)

ABSTRAKT: W ostatnich latach obserwowany jest systematyczny wzrost aktywności Chińskiej Republiki Ludowej na arenie międzynarodowej, ukierunkowany na wzmocnienie jej pozycji w globalnym układzie sił. W literaturze przedmiotu coraz częściej wskazuje się na działania polegające na ingerencji w sprawy wewnętrzne innych państw, w tym operacje prowadzone w cyberprzestrzeni, za które odpowiedzialność przypisywana jest ChRL m.in. przez Unię Europejską. Wśród państw szczególnie narażonych na cyberataki wymienia się Republikę Singapur, co pozostaje w ścisłym związku z jej strategicznym położeniem w rejonie cieśniny Malakka – kluczowego szlaku komunikacyjnego dla handlu Chin z Afryką oraz Bliskim Wschodem. W odpowiedzi na rosnące zagrożenia Singapur podjął zdecydowane działania legislacyjne, ukierunkowane na ochronę bezpieczeństwa narodowego poprzez ograniczanie oraz stopniową eliminację wpływów zagranicznych. Celem artykułu jest analiza kluczowych aktów prawnych przyjętych w Republice Singapur w latach 2021–2025, w szczególności ustawy o przeciwdziałaniu wpływom zagranicznym (FICA), ustawy o przeglądzie znaczących inwestycji (SIRA) oraz nowelizacji ustawy o cyberbezpieczeństwie. Analizie poddano również stanowiska krytyczne formułowane wobec tych regulacji przez media. Zastosowaną metodologię badawczą stanowią metoda instytucjonalno-prawna oraz metoda analizy krytycznej.

SŁOWA KLUCZOWE: ingerencja zagraniczna, ewolucja ram prawnych, Republika Singapur, FICA, cyberbezpieczeństwo

THE EVOLUTION OF SINGAPORE'S NATIONAL SECURITY LEGAL FRAMEWORK (2021–2025)

ABSTRACT: In recent years, a systematic increase in the international activity of the People's Republic of China has been observed, aimed at strengthening its position within the global balance of power. Scholarly literature increasingly points to actions involving interference in the internal affairs of other states, including operations conducted in cyberspace, for which the PRC has been held responsible by, among others, the European Union. Among the states particularly exposed to cyber threats is the Republic of Singapore, a situation closely linked to its strategic geographical location in the region of the Malacca Strait—a key maritime route for China's trade with Africa and the Middle East. In response to the growing range of security challenges, Singapore has adopted far-reaching legislative measures intended to safeguard national security by restricting and gradually eliminating foreign influence within its territory. The aim of this article is to analyse the key legal acts adopted in the Republic of Singapore between 2021 and 2025. The study focuses in particular on the Foreign Interference (Countermeasures) Act (FICA), the Significant Investments Review Act 2024 (SIRA), as well as the most recent amendment to the Cybersecurity Act 2018, enacted following the July cyberattacks on Singapore's critical infrastructure. The article also examines critical assessments of these regulations expressed in selected media sources. The analysis employs the institutional-legal method and the method of critical analysis.

KEYWORDS: foreign interference, evolution of legal frameworks, Republic of Singapore, FICA, cybersecurity

WPROWADZENIE

Chińska Republika Ludowa konsekwentnie dąży do umocnienia swojej pozycji jako globalnego hegemona, starając się jednocześnie podważyć pozycję Stanów Zjednoczonych na arenie międzynarodowej[1]. W realizacji tych ambicji Pekin wykorzystuje nie tylko narzędzia gospodarcze, czego najbardziej wymownym przykładem jest Chińska Inicjatywa Pasa i Szlaku (ang. *Belt and Road Initiative*). Równolegle obserwowany jest wzrost znaczenia działań Chińskiej Republiki Ludowej w obszarze cyberprzestrzeni. Mimo że Pekin nie przyznaje się do prowadzenia ofensywnych operacji cybernetycznych, państwa będące celem cyberataków publicznie przypisują Chinom odpowiedzialność za akty szpiegostwa, sabotażu oraz ingerencji w infrastrukturę krytyczną. Podczas pandemii COVID-19 przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen oskarżyła podmioty powiązane z establishmentem ChRL o przeprowadzenie ataków na europejskie placówki ochrony zdrowia (w tym także na szpitale)[2]. Podobne stanowisko zajęła Unia Europejska w 2025 roku, wyrażając solidarność z Republiką Czeską i rozważając zastosowanie sankcji gospodarczych po tym, jak Praga przypisała Chinom odpowiedzialność za cyberataki wymierzone w czeskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych[3].

Relacje Singapuru z Chińską Republiką Ludową charakteryzują się pewną specyfiką. Choć państwo-miasto zamieszkiwane jest w dużej mierze przez społeczność chińskiego pochodzenia, a współpraca dwustronna obejmuje szeroki zakres inicjatyw gospodarczych, prawnych i instytucjonalnych, relacje te obciążone są również narastającymi napięciami w obszarze bezpieczeństwa cybernetycznego oraz próbami ingerencji w bezpieczeństwo narodowe. Podczas wizyty singapurskiego Ministra Spraw Wewnętrznych i Prawa K. Shanmugama w Pekinie (31 stycznia – 3 lutego 2026 r.) omawiano m.in. perspektywy współpracy w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości i legislacji[4]. Warto również odnotować, że w 2024 roku oba państwa obchodziły 35. rocznicę nawiązania stosunków dyplomatycznych[5].

Pomimo tak wielu wspólnych inicjatyw Singapur pozostaje regularnym celem cyberataków, które lokalne instytucje analityczne przypisują grupie UNC3886, formacji uznawanej za powiązaną z chińskim aparatem państwowym. Związane to jest ze strategicznym położeniem geograficznym Singapuru – państwo *de facto* kontroluję cieśninę Malakka, przez którą odbywa się logistyka i wymiana handlowa Chińskiej Republiki Ludowej m.in. z Bliskim Wschodem

[1] Vide E. Waśko-Owsiejczuk, *Miejsce Rosji w polityce bezpieczeństwa USA w XXI wieku w kontekście zacieśniania współpracy rosyjsko-chińskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe" 3, s. 67-81.
[2] L. Cerulus, *Von der Leyen calls out China for hitting hospitals with cyberattacks*, "Politico" 2020, https://www.politico.eu/article/eu-calls-out-china-for-hitting-hospitals-with-cyberattacks/ (07.02.2026).
[3] J. Liboreiro, EU 'ready to impose costs' on China over cyberattack against Czechia, warns Kallas, Euronews, 28 Maja 2025, https://www.euronews.com/my-europe/2025/05/28/eu-ready-to-impose-costs-on-china-after-cyberattack-against-czechia-warns-kallas (07.02.2026).
[4] A. Hamzah, *Shanmugam visits China, discusses law enforcement cooperation with counterparts: MHA*, TheStraitsTime, 5 Lutego 2026, https://www.straitstimes.com/singapore/shanmugam-visited-china-discussed-law-enforcement-cooperation-with-counterparts-mha (07.02.2026).
[5] Szerzej o specyfice relacji Singapuru z ChRL w: D. S. Kang, Y. N. Cho, *A Special Relationship Not So Special Anymore: Changing Dynamics of China-Singapore Relations*, "Journal of International and Area Studies" 2023, 30(1), s. 45-69.

oraz Afryką. Choć przedstawiciele rządu Singapuru zazwyczaj unikają bezpośrednich oskarżeń pod adresem Pekinu z uwagi na wrażliwość relacji bilateralnych, masowy cyberatak z lipca 2025 roku doprowadził do istotnej zmiany tonu oficjalnych komunikatów. Wspomniany wyżej minister, K. Shanmugam, wskazał wówczas, że liczba incydentów przypisywanych tzw. aktorom APT (ang. *Advanced Persistent Threat*) wzrosła czterokrotnie w latach 2021-2024[6], co odzwierciedla skalę rosnącego niebezpieczeństwa dla interesu narodowego Singapuru. Ponadto od 2016 roku państwo to stało się celem zintensyfikowanych kampanii dezinformacyjnych prowadzonych w przestrzeni internetowej. Zgodnie jednak z przyjętą linią polityki zagranicznej, rząd nie wskazywał wprost Chin jako podmiotu odpowiedzialnego za te działania. W 2016 roku w Hongkongu zatrzymano transportery opancerzone Terrex, należące do Sił Zbrojnych Singapuru, transportowane drogą morską z Tajwanu do Singapuru[7]. Wydarzenie to wywołało reakcję części środowisk biznesowych i politycznych w Singapurze, które apelowały do ówczesnego premiera Lee Hsien Loonga o unikanie działań mogących prowadzić do zaostrzenia relacji z Pekinem. Premier podkreślił jednak nadrzędność interesów narodowych Singapuru. W konsekwencji zaobserwowano nasilenie kampanii dezinformacyjnych w mediach społecznościowych, prowadzonych m.in. w formie materiałów video oraz komentarzy w języku mandaryńskim, kierowanych przede wszystkim do obywateli pochodzenia chińskiego. Działania te miały na celu podważenie zasadności prowadzonej polityki oraz wzmacnianie nastrojów antyrządowych[8]. Analogiczne zjawiska odnotowano w 2018 roku w okresie napięć w relacjach dwustronnych między Singapurem a Malezją. Wówczas władze Malezji podjęły decyzję o rozszerzeniu granic przestrzeni powietrznej i morskiej wokół portu Johor Bahru. Zgodnie jednak z porozumieniami regionalnymi z 1973 roku obszar ten pozostawał pod jurysdykcją Singapuru. W odpowiedzi na działania Malezji i po licznych apelach o ich wycofanie, władze Singapuru zaleciły armatorom i kapitanom statków ignorowanie nowych regulacji malezyjskich[9]. Równolegle odnotowano wzrost liczby krytycznych komentarzy wobec rządu w mediach społecznościowych. Szacowano, że około 40% z nich pochodziło z kont pozbawionych zdjęć profilowych lub nieujawniających tożsamości użytkowników[10]. Władze uznały to za próbę zagranicznej ingerencji, mającą na celu wytworzenie sztucznego wrażenia sprzeciwu społecznego wobec prowadzonej polityki. W 2019 roku przyjęto ustawę o ochronie przed fałszywymi informacjami i manipulacją (ang. *Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act, POFMA*), której celem

[6] S. Devaraj, *Critical infrastructure in S'pore under attack by cyber espionage group: Shanmugam*, TheStraitsTimes, 18 Lipca 2025, https://www.straitstimes.com/singapore/critical-infrastructure-in-spore-attacked-by-cyber-espionage-group-shanmugam (07.02.2026).
[7] J. Ong, L. Min Zhang, *A history of foreign interference in Singapore*, TheStraitsTime, 25 Września 2021, https://www.straitstimes.com/singapore/a-history-of-foreign-interference-in-singapore (01.07.2026).
[8] Ministry of Home Affairs, *Singapore and Foreign Interference*, https://www.mha.gov.sg/what-we-do/foreign-interference/singapore/ (01.07.2026).
[9] Y. Yahya, *5 things to know about the territorial waters issue between Singapore and Malaysia*, TheStraitsTimes, 8 Grudnia 2018, https://www.straitstimes.com/politics/5-things-to-know-about-the-territorial-waters-issue (01.07.2026).
[10] A. Lim, *Parliament: 'Curious' spike in online comments critical of S'pore during dispute with Malaysia, says Edwin Tong*, TheStraitsTimes, 12 Lutego 2019, https://www.straitstimes.com/politics/parliament-curious-spike-in-online-comments-critical-of-spore-during-dispute-with-malaysia (01.07.2026).

było przeciwdziałanie takim wrogim kampaniom dezinformacyjnym prowadzonym w przestrzeni internetowej. Regulacja ta okazała się jednak niewystarczająca ze względu na swój ograniczony zakres oddziaływania, co doprowadziło do konieczności opracowania i wdrożenia nowych rozwiązań legislacyjnych w celu zwiększenia odporności Singapuru.

W odpowiedzi na nasilające się wyzwania w obszarze bezpieczeństwa Singapur w ostatnich latach wdrożył szereg nowych aktów legislacyjnych, których celem jest ochrona infrastruktury krytycznej, przeciwdziałanie cyberprzestępczości oraz wzmocnienie odporności państwa na zagrożenia ze strony podmiotów zagranicznych. Akty te wpisują się w charakterystyczny dla Singapuru sposób prowadzenia polityki zagranicznej, zgodny z koncepcją konstruktywnego hedgingu[11]. Z jednej strony przyjęte rozwiązania legislacyjne nie zamykają drogi dla współpracy dyplomatycznej, z drugiej jednak eksponują nadrzędność bezpieczeństwa. Zagrożenia są postrzegane przez pryzmat własnych doświadczeń kulturowych i tożsamości narodowej[12], co wpisuje się w przyjęte ramy teoretyczne. Singapur stara się unikać bezpośrednich oskarżeń pod adresem Pekinu, utrzymując relacje dyplomatyczne przy jednoczesnym wzmacnianiu swojej odporności. Państwo ponadto stara się przekonać zarówno obywateli, jak i partnerów zagranicznych do przyjętych norm, uzyskując tym samym ich legitymizację. Celem niniejszego opracowania jest analiza kluczowych aktów prawnych dotyczących ochrony interesu państwa, bezpieczeństwa cybernetycznego oraz ochrony infrastruktury krytycznej, przyjętych w Republice Singapur w latach 2021-2025. Zbadana także zostanie ich zgodność z teorią konstruktywnego hedgingu. Warto również zauważyć, że w ramach struktur ASEAN Singapur wyróżnia się jako państwo o najbardziej rozbudowanych i restrykcyjnych regulacjach prawnych ukierunkowanych na ograniczanie wpływów zagranicznych. Przyjęte przez niego rozwiązania legislacyjne pełnią funkcję punktu odniesienia dla pozostałych państw członkowskich, inspirując niektóre z nich, np. Kambodżę, do implementacji analogicznych przepisów. W artykule postawiono następującą hipotezę badawczą: w okresie 2021-2025 Singapur przyjął szereg rozwiązań legislacyjnych mających na celu zwiększenie odporności państwa na wpływy zagraniczne. Mimo iż w literaturze przedmiotu niejednokrotnie podnoszony jest aspekt tendencji autorytarnych w Singapurze (m.in. przez Diamonda[13] czy Tushnet[14]), analiza tego zagadnienia wykracza poza zakres niniejszego opracowania i wymaga odrębnego studium.

Wybrane ramy czasowe odzwierciedlają intensyfikację działań legislacyjnych w wymienionych obszarach, szczególnie po obserwacji ataków hakerskich na inne podmioty międzynarodowe oraz na własną infrastrukturę. Zastosowano metodę instytucjonalno-prawną, polegającą na szczegółowej analizie poszczególnych analizowanych aktów prawnych oraz ich treści ich przepisów, a także metodę analizy krytycznej, zakładając zestawienie wprowadzonych rozwiązań prawnych z uwagami zgłaszanymi przez media, m.in. *Channel New Asia* oraz *TheStraitsTimes*, dotyczącymi przeważnie

[11] Vide C.-C. Kuik, *The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China,* "Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs" 2008, 30(2), s. 159-185
[12] Vide P. J. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*, Nowy Jork 1996.
[13] L.J. Diamond, *Thinking About Hybrid Regimes*, "Journal of Democracy" 2002, 13(2), s. 21-35.
[14] M. Tushnet, *Authoritarian Constitutionalism*, "Cornell Law Review" 2015, 100(2), s. 393-462.

wpływu na wolności jednostki oraz atrakcyjność inwestycyjną Singapuru. Metoda analizy krytycznej obejmuje ponadto weryfikację przyjętych rozwiązań prawnych w odniesieniu do obranych ram teoretycznych. Postanowiono odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

- Jakie są kluczowe akty prawne przyjęte w Singapurze w okresie 2021-2025, których celem jest ochrona interesu państwa?
- Czy przyjęte normy prawne wpisują się w koncepcję konstruktywnego hedgingu?

Na wstępie zasadne jest doprecyzowanie kluczowych pojęć wykorzystywanych w niniejszym artykule. Termin „bezpieczeństwo narodowe" ujmowany jest w literaturze przedmiotu w sposób wieloaspektowy. W ujęciu klasycznym, zaproponowanym przez Arnolda Wolfersa, oznacza on określony poziom ochrony uprzednio nabytych wartości państwa[15]. Autor ten, w artykule *„National Security" as an Ambiguous Symbol*, odwołuje się również do definicji Waltera Lippmanna, uznając ją za odzwierciedlającą powszechne rozumienie analizowanego pojęcia. Zgodnie z tym ujęciem państwo pozostaje bezpieczne w takim zakresie, w jakim nie jest zmuszone do poświęcenia swoich podstawowych wartości w celu uniknięcia konfliktu zbrojnego oraz zachowuje zdolność ich obrony, w razie wyzwania, poprzez odniesienie zwycięstwa w wojnie[16]. W doktrynie polskiej Ryszard Zięba definiuje bezpieczeństwo narodowe jako „pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju państwa"[17], co wskazuje na szersze, systemowe ujęcie tego pojęcia, obejmujące zarówno aspekt egzystencjalny, jak i funkcjonalny państwa.

Znacznie bardziej skomplikowane pozostaje pojęcie „ingerencji zagranicznej", które nie posiada jednolitej i powszechnie akceptowanej definicji w prawie międzynarodowym ani w ustawodawstwach krajowych. W praktyce państwowej obserwuje się odmienne podejścia do jego konceptualizacji. Przykładowo, Wielka Brytania ujmuje „ingerencję zagraniczną" jako działanie wywołujące tzw. „skutki ingerencji" (ang. *interference effect*), obejmujące w szczególności oddziaływanie na sposób wykonywania funkcji publicznych, narażenie na uszczerbek bezpieczeństwa lub interesów państwa, a także wpływ na przebieg procesów politycznych (w tym referendów i wyborów na szczeblu lokalnym i ogólnokrajowym) bądź podejmowanie decyzji politycznych[18] (art. 14 National Security Act 2023). Natomiast Australia przyjmuje odmienne podejście interpretacyjne, dokonując wyraźnego rozróżnienia pomiędzy „wpływami zagranicznymi" a „ingerencją zagraniczną". Pod pojęciem ingerencji zagranicznej rozumiane są działania o charakterze przymusowym, korupcyjnym, wprowadzającym w błąd lub tajnym, które pozostają sprzeczne z suwerennością, wartościami oraz interesami narodowymi państwa. Z kolei „wpływy zagraniczne" definiowane są jako działania jawne i przejrzyste, realizowane z poszanowaniem społeczeństwa, instytucji oraz porządku prawnego danego państwa[19].

[15] A. Wolfers, *„National Security" as an Ambiguous Symbol*, "Political Science Quaterly" 1952, 67(4), s. 484.
[16] *Ibidem*.
[17] R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, POLTEXT, Warszawa 2018, s. 18.
[18] UK Public General Acts, National Security Act 2023, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/32/contents (30.06.2026).
[19] O. Fridman, *Defining Foreign Influence and Interference*, INSS Special Publication, s. 3.

W literaturze przedmiotu oraz w praktyce legislacyjnej niektórych państw można jednak zaobserwować tendencję do zamiennego stosowania obu pojęć, co prowadzi do ich normatywnego zatarcia. Takie podejście widoczne jest również w analizowanych aktach prawnych Republiki Singapur. Ustawodawca wskazuje bowiem, że „wpływy zagraniczne" stanowią element szerszej kategorii „ingerencji zagranicznej" (art. 3 *Foreign Interference (Countermeasures) Act*). Przyjęte rozwiązanie prawne pozostaje tym samym spójne z linią interpretacyjną rządu, w której wszelkie formy oddziaływania podmiotów zewnętrznych na sferę polityczną, społeczną lub informacyjną państwa postrzegane są przez pryzmat potencjalnego zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego.

Zgodnie z art. 6 *Foreign Interference (Countermeasures) Act* przez „ingerencję zagraniczną" rozumie się „każde działanie ingerencyjne popełnione bezpośrednio przez podmiot zagraniczny lub przez osoby działające na jego zlecenie". Tak szeroka definicja nadaje organom państwowym znaczny zakres uznaniowości w kwalifikowaniu określonych zachowań jako ingerencji, co ma istotne konsekwencje zarówno dla praktyki stosowania prawa, jak i dla zakresu ochrony wolności jednostki.

FOREIGN INTERFERENCE (COUNTERMEASURES) ACT (FICA)

Najważniejszym aktem prawnym przyjętym w ostatnim czasie jest ustawa o Przeciwdziałaniu Wpływom Zagranicznym (ang. *Foreign Interference (Countermeasures) Act, FICA*), implementowana 29 października 2021 roku po podpisaniu przez ówczesnego prezydenta Republiki Halimah Yacob. Przepisy prawne uzupełniano nowelizacjami, m.in. z 7 lipca 2022 roku, dotyczącą przeciwdziałaniu zagranicznym wpływom poprzez wrogie kampanie informacyjne, oraz z 29 grudnia 2023 r., wprowadzającą regulacje odnoszące się do osób „o istotnym znaczeniu politycznym" (ang. *politically significant persons*). Ustawa znacząco rozszerza zakres nadzoru państwowego nad aktywnością polityczną, informacyjną i finansową podmiotów potencjalnie narażonych na oddziaływanie zagraniczne. Szczególnym reżimem regulacyjnym objęto m.in. dziennikarzy współpracujących z zagranicznymi mediami oraz osoby pełniące funkcje publiczne lub uczestniczące w procesach wyborczych. Zgodnie z komunikatami rządowymi FICA stanowi kluczowy instrument ochrony suwerenności Singapuru. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych uzasadnia potrzebę jej uchwalenia koniecznością „przeciwdziałania zagrożeniom ze strony podmiotów zagranicznych i zapewnienia, że wyłącznie Singapurczycy decydują o sprawach polityki wewnętrznej[20]". Ustawa ma zatem umożliwiać wykrywanie, zapobieganie oraz udaremnianie przyszłych prób ingerencji zewnętrznych.

W celu uzyskania społecznej aprobaty rząd przeprowadził kampanię informacyjną, m.in. z użyciem infografik, zrozumiałych dla każdego obywatela. W jednej z nich wymienia się przykłady ingerencji zagranicznych w politykę wybranych państw, m.in. wybory prezydenckie

[20] Ministry of Home Affairs, *Introduction to Foreign Interference (Countermeasures) Act (FICA)*, https://www.mha.gov.sg/what-we-do/foreign-interference/fica/ (08.02.2026).

w USA (2020 r.) i próby dyskredytacji kandydata Partii Demokratycznej, zewnętrzne finansowanie z zagranicy byłego Senatora w Australii (2017 r.), który miał wpłynąć na stanowisko rządu dotyczącego basenu Morza Południowochińskiego oraz rzekome nakłanianie grupy prawników singapurskich przez ambasadę amerykańską do zorganizowania środowiska opozycyjnego w nadchodzących wyborach parlamentarnych w 1988 r.[21]. Zestawienie to ma charakter niejednoznaczny: wskazuje zarówno na działania Chin wobec Australii, jak i na ingerencję Stanów Zjednoczonych w Singapur, co pozwala rządowi kreować narrację o powszechności zagrożeń niezależnie od aktora.

Art. 7 FICA określa cele ustawy, obejmujące m.in. bezpieczeństwo państwa, ochronę zdrowia i finansów publicznych, zachowanie przyjaznych relacji międzynarodowych, zapobieganie podżeganiu do wrogości pomiędzy grupami etnicznymi, utrzymanie zaufania publicznego oraz przeciwdziałanie próbom ograniczenia niezależności politycznej Singapuru. Pojęcie „kresu politycznego", zdefiniowane w art. 8, oznacza utratę zdolności do samodzielnego kształtowania polityki państwa. Tym zapisem elity legitymizują zasadność ograniczeń, przy czym unikają jawnych prowokacji ChRL. Ponadto w ten sposób kształtowana jest nowa tożsamość państwa jako odpornego na zagrożenia i zdolnego do ochrony własnych interesów narodowych.

Mimo szczytnych założeń praktyczne funkcjonowanie FICA ujawniło liczne nieścisłości i potencjalne luki prawne. Przykładowo osoby o „istotnym znaczeniu politycznym" zobowiązane są do zgłaszania darowizn przekraczających 10 tys. dolarów singapurskich w corocznych sprawozdaniach (art. 53), podczas gdy darowizny poniżej 5 tys. dolarów – w tym anonimowe – pozostają dopuszczalne (art. 58 ust. 2). Może to umożliwiać systematyczne finansowanie tych osób przez podmioty zewnętrzne poprzez obywateli działających jako pośrednicy, co formalnie nie łamie przepisów prawnych. Zasadnym jest zatem pytanie, czy FICA faktycznie eliminuje wpływy polityczne poprzez wprowadzenie restrykcji dotyczących darowizn. Z drugiej jednak strony takie sprzeczne ze sobą przepisy odnoszą się do analizowanych ram teoretycznych – FICA nie znosi całkowicie mechanizmów wsparcia z zagranicy, lecz wyznacza wyraźne granice jego zakresu.

Ponadto FICA znacząco poszerza kompetencje Ministra Spraw Wewnętrznych w zakresie nakładania na dostawców usług internetowych obowiązku blokowania lub usuwania treści uznanych za przejaw ingerencji zagranicznej. Organizacje praw człowieka krytykują ustawę, wskazując na ryzyko ograniczania wolności słowa i prawa do prywatności[22], gdyż FICA, oraz przyjęta w 2019 roku ustawa o ochronie przed fałszywymi informacjami i manipulacją (ang. *Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act, POFMA*), *de facto* są narzędziami do cenzury i propagowania narracji zgodnych z wizją establishmentu. Kwestią sporną zaś pozostaje sam zakres owej „wolności

[21] Ministry of Home Affairs, *Examples of Foreign Interference*, https://isomer-user-content.by.gov.sg/341/6b1f5243-a20d-4069-8242-ada8085c2733/examples-of-foreign-interferenceda38d04b76514a2c862f0aa2159afa43.pdf (08.02.2026).

[22] Human Rights Watch, *Singapore: Withdraw Foreign Interference (Countermeasures) Bill*, 2021 https://www.hrw.org/news/2021/10/13/singapore-withdraw-foreign-interference-countermeasures-bill (08.02.2026).

wypowiedzi" – gdzie kończy się swoboda wyrażania opinii[23], a zaczyna się propaganda obcych wpływów? To pytanie nurtuje nie tylko rząd w Singapurze, lecz także polityków w Unii Europejskiej, szczególnie po wejściu w życie podobnych przepisów prawnych zawartych w Akcie o usługach cyfrowych[24] (ang. *Digital Servises Act, DSA*).

Wspomniany już wielokrotnie termin „osoba o istotnym znaczeniu politycznym" także wymaga doprecyzowania. Mianowicie, są to członkowie partii politycznych, osoby pełniące funkcje polityczne (m.in. członkowie establishmentu lub parlamentarzyści), kandydaci w wyborach o znaczeniu politycznym (np. parlamentarnych czy prezydenckich), osoby pełniące obowiązki członka komisji wykonawczych lub innych ciał mających kompetencje wykonawcze oraz tzw. agenci wyborczy (ang. *election agents*), czyli osoby odpowiedzialne za prowadzenie kampanii wyborczej kandydatów (art. 14). Aby przekonać opinię publiczną do zasadności wszystkich ograniczeń FICA, władze zdecydowały się uruchomienie procedury uznania za „osobę o istotnym znaczeniu politycznym" propagującą obce interesy w Singapurze w lutym 2024 roku wobec przedsiębiorcy Chana Man Ping Philipa[25], naturalizowanego obywatela Singapuru zajmującego się m.in. prowadzeniem firmy, pomagającej imigrantom z Chin w adaptacji do życia w Singapurze. Ten krok obejmuje ujawnienie transakcji bankowych, kontaktów z podmiotami zagranicznymi oraz możliwych korzyści finansowych płynących z pomocy imigrantom, a także zaprzestanie pełnienia funkcji publicznych (w tym przypadku patrona Obywatelskiego Komitetu Konsultacyjnego Kampong Chai Chee (ang. *Kampong Chai Chee Citizens' Consultative Committee*) oraz Komitetu Zarządzającego Wspólnotą Bukit Timah (ang. *Bukit Timah Community Club Management Committee*). Działania Chana Man Ping Philipa rzeczywiście mogą wzbudzić podejrzenia o jego intencjach, szczególnie, że w publikowanych przez niego artykułach w wydawnictwie prasowym Lianhe Zaobao broni polityki ChRL w zakresie zwalczania COVID-19, podczas gdy media zachodnie często nazywały te wysiłki Pekinu niewystarczającymi, oraz oskarżając media zachodnie o dyskredytację dobrej woli Chin (w kontekście „pułapek długowych" wynikających z udziału w BRI). Nie można również lekceważyć faktu jego obecności na tzw. Dwóch Sesjach, czyli najważniejszych spotkaniach roku – Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (odpowiednika parlamentu), oraz Narodowego Komitetu Chińskiej Ludowej Politycznej Konferencji Konsultacyjnej (najwyższy rangą komitet doradczy w sprawach politycznych[26]). Zaproszenie Chana Man Ping Philipa jako „zagranicznego

[23] Vide K. Chng, *Falsehoods, Foreign Interference, and Compelled Speech in Singapore*, "Asian Journal of Comparative Law" 2023, 18(2), s. 235–252.
[24] A. Turillazzi, F. Casolari, L. Luciano, M. Taddeo, *The Digital Services Act: An Analysis of Its Ethical, Legal, and Social Implications*, "SSRN Electronic Journal" 2022.
[25] Ministry of Home Affairs, *Intended Designation of Chan Man Ping Philip As Politically Significant Person Under the Foreign Interference (Countermeasures) Act*", 2 lutego 2024, https://www.mha.gov.sg/mediaroom/newsroom/intended-designation-of-chan-man-ping-philip-as-politically-significant-person-under-the-foreign-interference-countermeasures-act/ (08.02.2026).
[26] Chin Soo Fang, *Who is Philip Chan, the man against whom S'pore has invoked its foreign interference law?*, TheStraitsTimes, 2 Lutego 2024, https://www.straitstimes.com/singapore/who-is-mr-philip-chan-the-man-against-whom-s-pore-has-invoked-its-foreign-interference-law (08.02.2026).

gościa" na tak istotne wydarzenia dla Chińskiej Republiki Ludowej rzeczywiście nasuwa pewne pytania o czystości realizowanych przez niego interesów w Singapurze.

Nie tylko zatem infografiki, lecz również działania oraz przykład „wpływów zagranicznych" zastosowany wobec konkretnej osoby służyły do uzyskania społecznej zgody na wprowadzane ograniczenia. Adresatem tych działań pozostaje zarówno społeczeństwo, jak i, pośrednio, odbiorca zagraniczny, co ma na celu ukazanie siły oraz zasadności nowych norm prawnych.

Ponadto, w 2022 roku wprowadzono nowelizację ustawy o utrzymaniu harmonii religijnej (ang. *Maintenance of Religious Harmony Act 1990*), której celem było wzmocnienie mechanizmów kontroli nad zagranicznym finansowaniem wspólnot wyznaniowych. Podobnie jak w przypadku regulacji przewidzianych w FICA, wszystkie wspólnoty religijne otrzymujące środki finansowe lub dotacje pochodzące z zagranicy zostały objęte obowiązkiem rejestracji oraz nadzoru ze strony organów państwowych. Przepisy nowelizacji wymagają ujawnienia pełnych danych osobowych darczyńcy, a także wskazania celu i uzasadnienia transferu środków finansowych do wspólnot religijnych funkcjonujących na terytorium Singapuru. Znaczenie tych regulacji należy rozpatrywać w kontekście struktury wyznaniowej społeczeństwa singapurskiego. Zgodnie z danymi Powszechnego Spisu Ludności z 2020 roku około 80% mieszkańców deklaruje przynależność do określonego wyznania, przy czym największe grupy religijne stanowią buddyści, wyznawcy taoizmu (w tym tradycyjnych wierzeń chińskich), chrześcijanie oraz muzułmanie. Struktura ta została zaprezentowana na wykresie 1 zamieszczonym poniżej. Wysoki poziom pluralizmu religijnego, w połączeniu z intensywnymi transnarodowymi powiązaniami instytucjonalnymi i finansowymi, sprzyjał przed wprowadzeniem nowych regulacji relatywnie swobodnemu przenikaniu wpływów zagranicznych do sfery religijnej. Nowelizacja ustawy może być zatem interpretowana jako element szerszej strategii państwa, zmierzającej do ograniczenia potencjalnej instrumentalizacji struktur religijnych przez podmioty zewnętrzne oraz do wzmocnienia kontroli nad kanałami oddziaływania ideologicznego i politycznego.

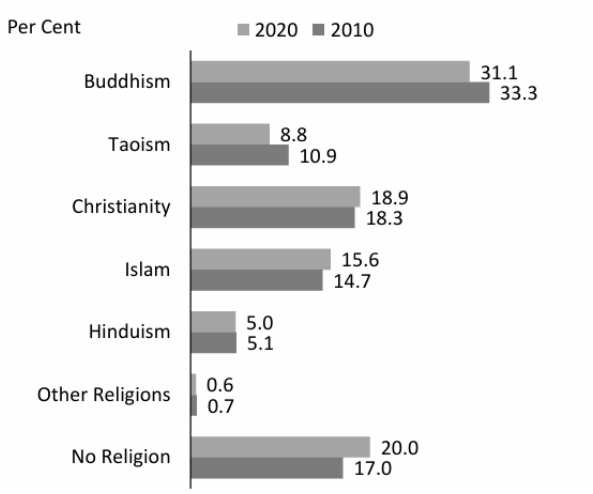

Wykres 1. Struktura wyznaniowa w Singapurze na stan 2020 roku.
Źródło: Department of Statistics, Ministry of Trade & Industry, Republic of Singapore, (13.02.2026).

REGULACJE W ZAKRESIE BEZPIECZEŃSTWA SEKTORA FINANSOWEGO

Republika Singapur w analizowanym okresie podjęła istotne działania legislacyjne, mające na celu wzmocnienie bezpieczeństwa sektora finansowego oraz ograniczenie potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego, wynikających z napływów kapitału zagranicznego. Kluczowym aktem prawnym w tym obszarze jest ustawa o przeglądzie znaczących inwestycji (ang. *Significant Investments Review Act 2024, SIRA*), która weszła w życie w 2024 r. Jej zasadniczym celem jest ochrona bezpieczeństwa narodowego poprzez objęcie szczególnym nadzorem inwestycji zewnętrznych w podmioty uznane za kluczowe dla funkcjonowania państwa (art. 2).

Wprowadzone regulacje znacząco rozszerzają kompetencje organów państwowych w zakresie kontroli nad spółkami prowadzącymi działalność gospodarczą na terytorium Singapuru, niezależnie od struktury właścicielskiej oraz obywatelstwa udziałowców. Ustawa przewiduje m.in. obowiązek uzyskania zgody rządu na rozwiązanie lub likwidację spółki objętej reżimem SIRA. Oznacza to, że nawet w przypadku decyzji zagranicznego inwestora o wycofaniu się z rynku singapurskiego, ostateczna decyzja w przedmiocie likwidacji przedsiębiorstwa należy do ministra wyznaczonego przez premiera. Rozwiązanie to stanowi istotne odejście od liberalnych zasad swobody działalności gospodarczej i podkreśla nadrzędność interesu państwowego nad autonomią podmiotów rynkowych.

Ponadto ustawa wprowadza instytucję tzw. kontrolera, czyli osoby odpowiedzialnej za nadzorowanie kluczowych transakcji w spółce oraz monitorowanie najważniejszych procesów decyzyjnych w zarządzie. Kontroler pełni funkcję pośrednika informacyjnego pomiędzy spółką a organami państwa, raportując m.in. zmiany w strukturze udziałowej, a także powołania osób na stanowiska dyrektora generalnego (CEO) lub przewodniczącego rady dyrektorów. Co istotne, funkcji tej nie może pełnić dyrektor ani inny członek kierownictwa wykonawczego spółki, ani też powiernik w przypadku funduszy powierniczych (art. 13), co ma na celu ograniczenie konfliktu interesów oraz ewentualnej stronniczości.

SIRA przewiduje również szczegółową klasyfikację kontrolerów w zależności od wielkości posiadanego pakietu udziałów (art. 16): kategorie A (5%) B (12%), C (25%), D (50%), Y (udziały pomiędzy 50-75%) oraz Z (75% i więcej). Kontroler powinien posiadać pełną kontrolę nad swoimi udziałami oraz prawo głosu w kluczowych sprawach spółki. W przypadku uznania przez rząd, że dany udziałowiec działa w sposób sprzeczny z interesem narodowym Singapuru, jego prawa głosu oraz dostęp do posiadanych udziałów mogą zostać tymczasowo zawieszone do czasu zakończenia postępowania weryfikacyjnego (art. 32-33). *De facto* oznacza to daleko idącą ingerencję państwa w wewnętrzne mechanizmy zarządzania przedsiębiorstwami, co prowadzi do podporządkowania kluczowych sektorów gospodarki kontroli rządowej.

Z jednej strony rozwiązania te umożliwiają skuteczną identyfikację oraz neutralizację zagrożeń gospodarczych pochodzących z zewnątrz, z drugiej zaś rodzą poważne kontrowersje. Wśród głównych zarzutów wobec SIRA wymienia się ryzyko obniżenia atrakcyjności Singapuru jako międzynarodowego centrum biznesowego, potencjalny spadek bezpośrednich

inwestycji zagranicznych oraz możliwość nadużywania władzy przez organy państwowe wobec podmiotów gospodarczych[27]. Ponadto krytycy wskazują na brak publikacji corocznych sprawozdań dotyczących przeprowadzonych rewizji wobec podmiotów gospodarczych. W przeciwieństwie do innych państw, które wdrożyły podobne rozwiązania prawne na poziomie krajowym, tj. Kanada, Stany Zjednoczone czy Wielka Brytania, Singapur nie publikuje tego rodzaju raportów. Ogranicza to dostęp społeczeństwa do informacji dotyczących częstotliwości interwencji rządu oraz utrudnia ocenę zasadności podejmowanych działań[28]. Szczególnie krytykowanym elementem ustawy jest brak precyzyjnej definicji pojęcia „bezpieczeństwa narodowego", co pozostawia szeroki margines uznaniowości w kwalifikowaniu podmiotów jako kluczowych dla państwa. Rząd argumentował jednak, że ujawnienie szczegółowych kryteriów skutkowałoby ekspozycją słabych punktów systemu bezpieczeństwa Singapuru. Aczkolwiek w odpowiedzi na krytykę rząd zdecydował się na częściowe zwiększenie transparentności poprzez publikację listy podmiotów objętych szczególnym nadzorem. Obejmuje ona w szczególności przedsiębiorstwa z sektora energetycznego, obronnego oraz ochrony zdrowia[29]. W oficjalnych komunikatach podkreślono, że celem ustawy nie jest ograniczanie swobody inwestycyjnej, lecz „wzmocnienie pozycji Singapuru jako zaufanego i niezawodnego centrum biznesowego[30]". Szeroka definicja pojęciowa zastosowana w SIRA służy również reagowaniu kryzysowemu. Jej interpretacja zależy od kontekstu geopolitycznego, pozwalając zarówno na zaostrzenie kursu w sytuacjach napięć, jak i unikanie prowokowania partnerów w czasie stabilnych stosunków bilateralnych. Ponadto publicznie dostępna lista podmiotów gospodarczych, objęta kontrolą w ramach mechanizmów screeningu nie wyklucza możliwości inwestycji zagranicznych. Pozostawia przestrzeń dla kooperacji przy jednoczesnym wzmocnieniu narzędzi reagowania na potencjalne zagrożenia zewnętrzne.

Uzupełnieniem powyższych regulacji jest ustawa o zapobieganiu praniu pieniędzy i innym sprawom z 2024 r. (ang. *Anti-Money Laundering and Other Matters Act 2024*), stanowiąca nowelizację ustawy o kontroli kasyn z 2006 r. (ang. *Casino Control Act 2006*). Nowe przepisy nakładają na operatorów kasyn obowiązek weryfikacji klientów pod kątem udziału w procederze prania pieniędzy, finansowania terroryzmu oraz proliferacji broni masowego rażenia. W przypadku zaistnienia uzasadnionego podejrzenia operatorzy zobowiązani są do wstrzymania transakcji oraz niezwłocznego poinformowania właściwych organów. Dodatkowo obniżono dopuszczalny limit

[27] A. Ng, Kit See Tang, *Singapore passes law to manage significant investments into critical entities: What you need to know*, Channel New Asia, 9 Czerwca. 2024,https://www.channelnewsasia.com/singapore/singapore-passes-law-manage-significant-investments-critical-entities-4034771 (11.02.2026).

[28] W. Yuen Yee, *Singapore's New Investment Screening Law*, LAWFARE, 9 Lipca 2024, https://www.lawfaremedia.org/article/singapore-s-new-investment-screening-law#:~:text=During%20debates%20on%20the%20bill%2C%20lawmakers%20also%20raised%20concerns%20about,differs%20from%20that%20of%20CFIUS (01.07.2026).

[29] Office of Significant Investments Review, *Designated Entities*, https://www.osir.gov.sg/designation/designated-entities/ (11.02.2026).

[30] Ministry of Trade and Industry Singapore, *Significant Investments Review Act*, https://www.mti.gov.sg/resources/laws-and-regulations/significant-investments-review-act/ (11.02.2026).

transakcji gotówkowych z 10 tys. do 4 tys. dolarów singapurskich, co ma na celu ograniczenie ryzyka nadużyć finansowych.

REGULACJE W ZAKRESIE CYBERBEZPIECZEŃSTWA

Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie cyberbezpieczeństwa w Republice Singapur pozostaje ustawa o cyberbezpieczeństwie z 2018 r. (ang. *Cybersecurity Act 2018*). Regulacja ta stanowi fundament singapurskiego systemu ochrony infrastruktury krytycznej w cyberprzestrzeni i od momentu jej uchwalenia podlega stopniowej ewolucji, dostosowywanej do zmieniającego się środowiska zagrożeń. Istotnym punktem była nowelizacja implementowana w październiku 2025 r., stanowiąca bezpośrednią reakcję na zmasowany cyberatak wymierzony w infrastrukturę krytyczną Singapuru w lipcu tego samego roku. Prace nad aktualizacją ustawy rozpoczęto już w 2024 roku, jednak skala przeprowadzonych ataków znacząco przyspieszyła proces implementacji nowych regulacji. Wprowadzone zmiany znacząco rozszerzają kompetencje Komisarza ds. Cyberbezpieczeństwa, działającego z upoważnienia Ministra ds. Rozwoju Cyfrowego i Informacji (ang. *Minister for Digital Development and Information*). Komisarz może odtąd żądać od każdej osoby, wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie stwarzania zagrożenia dla cyberbezpieczeństwa państwa, szczegółowych informacji dotyczących systemów komputerowych pozostających w jej dyspozycji. Zakres tych uprawnień obejmuje m.in. ujawnienie nazwy i lokalizacji systemu, celu jego wykorzystania, danych dotyczących maszyn wirtualnych, informacji o dostawcach usług chmurowych, a także parametrów technicznych urządzeń oraz ich komponentów.

Co istotne, w przypadkach uznanych za szczególnie poważne Komisarz może również zażądać ujawnienia wszystkich danych przechowywanych w systemie komputerowym – zarówno bezpośrednio od właściciela systemu, jak i od zewnętrznego dostawcy usług internetowych lub chmurowych. Uprawnienia te znajdują zastosowanie w sytuacjach wystąpienia tzw. tymczasowych zagrożeń dla cyberbezpieczeństwa (ang. *temporary cybersecurity concerns*), do których ustawodawca zalicza m.in. nieautoryzowane włamania do systemów informatycznych, instalację lub uruchomienie złośliwego oprogramowania, ataki typu *man-in-the-middle* oraz *denial-of-service*. Rozszerzenie kompetencji organów państwowych w tym zakresie wpisuje się w dominującą w Singapurze koncepcję bezpieczeństwa, zgodnie z którą cyberprzestrzeń traktowana jest jako integralny element bezpieczeństwa narodowego. Jednocześnie rozwiązania te rodzą pytania o proporcjonalność ingerencji państwa w sferę prywatności oraz ochrony danych, zwłaszcza wobec braku precyzyjnych kryteriów czasowych i proceduralnych ograniczających zakres stosowania nadzwyczajnych uprawnień kontrolnych. Ponadto operatorzy centrów danych oraz dostawcy usług chmurowych objęci są wysokimi karami pieniężnymi za niezgłoszenie zagrożeń odpowiednim instytucjom, które mogą sięgać nawet 10% rocznego przychodu (art. 36 *Cybersecurity Act* oraz art. 17 *Cybersecurity (Amendment) Act 2024*, który wszedł w życie wraz z nowymi przepisami w 2025 r.). W rezultacie, obawiając się konsekwencji finansowych, przedsiębiorstwa zgłaszają nawet drobne

i niezweryfikowane incydenty. Prowadzi to do przeciążenia instytucji rządowych nadmiarem zgłoszeń, co negatywnie wpływa na efektywność ich działań oraz ogranicza zdolność reagowania w przypadku rzeczywistych zagrożeń cybernetycznych.

Uzupełnieniem nowych regulacji z 2025 r. w obszarze cyberbezpieczeństwa jest przyjęta w 2023 roku ustawa o przestępstwach popełnionych w Internecie (ang. *Online Criminal Harms Act 2023, OCHA*). Choć regulacja ta nie jest bezpośrednio ukierunkowana na ochronę bezpieczeństwa narodowego, pełni istotną funkcję w systemie przeciwdziałania zagrożeniom cyfrowym poprzez ochronę społeczeństwa przed przestępstwami dokonywanymi z wykorzystaniem Internetu. OCHA koncentruje się w szczególności na zwalczaniu oszustw internetowych, przestępstw powiązanych z handlem narkotykami oraz nielegalnym hazardem prowadzonym za pośrednictwem platform cyfrowych[31].

Na mocy OCHA Minister Spraw Wewnętrznych uzyskał kompetencje do wydawania nakazów blokowania lub usuwania treści publikowanych w mediach społecznościowych, jeżeli mogą one zostać uznane za element działalności przestępczej lub bezpośrednie przygotowanie do jej popełnienia. Rząd argumentuje, że rozwiązania te mają charakter prewencyjny i służą ograniczeniu skali szkód społecznych wynikających z działalności przestępczej w cyberprzestrzeni. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż ustawa OCHA uzyskała poparcie również ze strony opozycyjnej Partii Robotniczej (ang. *Workers' Party*), która wcześniej sprzeciwiała się przyjęciu ustawy POFMA oraz FICA. W ocenie władz Singapuru OCHA, w połączeniu z ustawą o ochronie przed fałszywymi informacjami i manipulacją z 2019 roku (POFMA) oraz ustawą o przeciwdziałaniu wpływom zagranicznym (FICA), tworzy spójny i kompleksowy system ochrony społeczeństwa oraz państwa przed zagrożeniami w cyberprzestrzeni. Odzwierciedla on charakterystyczne dla Singapuru podejście do bezpieczeństwa, w którym priorytetem pozostaje stabilność państwa i porządku publicznego, nawet kosztem daleko idących ograniczeń wolności jednostki w sferze cyfrowej. Należy jednak zauważyć, że podobne rozwiązania prawne stanowią element strategii Singapuru już od lat 60. XX wieku. W 1960 roku przyjęto ustawę o bezpieczeństwie wewnętrznym (ang. *Internal Security Act*), która przewidywała szerokie uprawnienia państwa w zakresie ingerencji i kontroli społecznej, uzasadniane potrzebą ochrony porządku publicznego oraz zapobiegania konfliktom na tle etnicznym.

Ponadto OCHA, mimo wprowadzanych ograniczeń, stanowi czynnik zacieśniania kooperacji z innymi państwami. W ramach mechanizmów zwalczania cyberprzestępczości policja może podejmować współpracę ze służbami innych państw w regionie w celu przeciwdziałania transnarodowym zagrożeniom w przestrzeni internetowej. Przykład takiej operacji miał miejsce wiosną 2026 r. przy udziale funkcjonariuszy m.in. z Hongkongu, Malezji, Tajlandii oraz Republiki Korei[32].

[31] S. Devaraj. *New law passed to remove online content that is criminal or harmful".* TheStraitsTimes, https://www.straitstimes.com/singapore/parliament-passes-bill-that-allows-government-to-remove-online-criminal-content 5 Czerwca 2023 (13.02.2026).

[32] Singapore Police Force, *Operation Frontier+ III: Joint Two-Month Crackdown On Transnational Scams Resulted In More Than 3,000 Arrests Across Ten Jurisdictions*, 20 Maja 2026, https://www.police.gov.sg/media-

Analizowane akty prawne wdrażane w omawianym okresie stanowią zatem kontynuację przyjętego przez Singapur kierunku polityki wewnętrznej, ukierunkowanego na utrzymanie stabilności państwowej i ładu społecznego. Wprowadzane w ostatnich latach regulacje mogą jednak budzić wątpliwości dotyczące nasilania się tendencji autorytarnych. Należy jednocześnie uwzględnić ewolucję zagrożeń ze strony podmiotów zagranicznych, w tym rozwój działań o charakterze hybrydowym, tj. cyberataki czy kampanie dezinformacyjne w przestrzeni internetowej, które uzasadniają implementację przepisów wzmacniających odporność państwa na tego typu wyzwania.

PODSUMOWANIE

W latach 2021-2025 Republika Singapur podjęła szereg kompleksowych działań legislacyjnych ukierunkowanych na ograniczenie wpływów zagranicznych oraz wzmocnienie bezpieczeństwa narodowego, ze szczególnym uwzględnieniem sfery politycznej, gospodarczej i cyberprzestrzeni. Przyjęte regulacje wpisują się w szerszy, globalny trend redefinicji bezpieczeństwa państwowego[33], w którym coraz większe znaczenie przypisuje się zagrożeniom o charakterze niemilitarnym, takim jak ingerencje polityczne, presja ekonomiczna czy operacje cybernetyczne.

Centralnym elementem tego systemu pozostaje ustawa o przeciwdziałaniu wpływom zagranicznym (ang. *Foreign Interference (Countermeasures) Act, FICA*), stanowiąca najbardziej rozbudowany i daleko idący instrument prawny w analizowanym okresie. Regulacja ta znacząco poszerza kompetencje organów państwowych w zakresie monitorowania powiązań zagranicznych osób zaangażowanych w życie polityczne oraz kontroli przepływów finansowych mogących wpływać na proces decyzyjny państwa. Jednocześnie analiza przepisów FICA ujawnia istnienie luk prawnych, w szczególności w obszarze darowizn dokonywanych przez obywateli Singapuru działających jako pośrednicy, co rodzi wątpliwości co do pełnej skuteczności ustawy w eliminowaniu zagranicznych wpływów politycznych. Uzupełnieniem FICA stała się nowelizacja ustawy o utrzymaniu harmonii religijnej (ang. *Maintenance of Religious Harmony Act 1990*), która objęła wspólnoty wyznaniowe zwiększonym nadzorem w zakresie finansowania zagranicznego. Rozwiązanie to należy interpretować jako próbę przeciwdziałania instrumentalizacji struktur religijnych przez podmioty zewnętrzne, zwłaszcza w państwie o wysokim poziomie pluralizmu wyznaniowego. Wprowadzenie obowiązku ujawniania danych darczyńców oraz celów przekazywanych środków wzmacnia kontrolę państwa nad potencjalnymi kanałami oddziaływania politycznego i ideologicznego.

Istotnym elementem singapurskiej strategii bezpieczeństwa stały się również regulacje dotyczące sektora finansowego, w szczególności ustawa o przeglądzie znaczących inwestycji (ang. *Significant Investments Review Act 2024*). Przyjęte rozwiązania znacząco ograniczają autonomię

hub/news/2026/05/20260520_operation_frontier_iii_joint_two_month_crackdown_on_transnational_scams#:~:text=The%20FRONTIER%2B%20cross%2Dborder%20anti,Brunei%2C%20South%20Africa%2C%20UAE%20Dubai (02.07.2026).

[33] N. Bentzen, *Foreign interference in democracies. Understanding the threat and evolving responses*, European Parliamentary Research Service. PE 652.082.

podmiotów gospodarczych uznanych za kluczowe dla państwa, podporządkowując je bezpośredniej kontroli rządowej. Choć mechanizmy te zwiększają zdolność państwa do ochrony bezpieczeństwa ekonomicznego, jednocześnie rodzą obawy dotyczące potencjalnego spadku atrakcyjności inwestycyjnej Singapuru oraz nadmiernemu nadzorowi decyzji administracyjnemu, zwłaszcza wobec braku precyzyjnej definicji pojęcia „bezpieczeństwa narodowego".

W obszarze cyberbezpieczeństwa Singapur kontynuował konsekwentną rozbudowę ram prawnych, traktując cyberprzestrzeń jako integralny element bezpieczeństwa narodowego. Nowelizacja ustawy o cyberbezpieczeństwie z 2018 r. (ang. *Cybersecurity Act 2018*), przyjęta po zmasowanym ataku hakerskim w 2025 r., znacząco rozszerzyła uprawnienia organów państwowych w zakresie nadzoru nad systemami informatycznymi. Równolegle przyjęta ustawa o przestępstwach popełnionych w Internecie (ang. *Online Criminal Harms Act 2023*) skoncentrowała się na ochronie społeczeństwa przed przestępczością cyfrową, uzyskując przy tym poparcie opozycji, co odróżnia ją od bardziej kontrowersyjnych regulacji, takich jak FICA czy POFMA.

W tabeli przedstawionej poniżej zaprezentowano zestawienie aktów prawnych omówionych w niniejszej analizie, wraz z określeniem celu ich uchwalenia, kluczowych mechanizmów regulacyjnych oraz głównych zarzutów formułowanych wobec przyjętych rozwiązań.

Tabela 1. Zestawienie kluczowych aktów prawnych w dziedzinie gospodarki, cyberbezpieczeństwa i polityki przyjętych w latach 2021-2025 w Republice Singapur

Ustawa	Rok Uchwalenia	Główny cel uchwalenia	Kluczowe mechanizmy	Krytyka
Ustawa o przeciwdziałaniu wpływom zagranicznym (ang. *Foreign Interference (Countermeasures) Act*)	2021	Przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony podmiotów zagranicznych oraz zachowanie suwerenności państwa	Nadzór nad dziennikarzami pracującymi dla zagranicznych wydawnictw i osobami pełniącymi funkcje polityczne w Singapurze; Obowiązek ujawniania darowizn; Blokowanie informacji, które uznane są za wpływy zagraniczne	Ograniczanie wolności słowa jednostki i prawa do prywatności; Narzędzie cenzury i propagandy; Nieścisłości i luki prawne, które nie eliminują problemu w całości
Ustawa o przeglądzie znaczących inwestycji (ang. *Significant Investments Review Act 2024*)	2024	Ochrona kluczowych sektorów gospodarki przed oddziaływaniem zagranicznym	Szczególny nadzór nad spółkami znajdującymi się na liście kluczowych podmiotów; Wprowadzenie instytucji kontrolera w spółkach;	Ryzyko obniżenia atrakcyjności Singapuru jako międzynarodowego centrum biznesowego; Potencjalny spadek bezpośrednich inwestycji zagranicznych; Możliwość nadużywania władzy administracyjnej wobec podmiotów gospodarczych; Brak precyzyjnej definicji „bezpieczeństwa narodowego"
Nowelizacja ustawy o cyberbezpieczeństwie (ang. *Cybersecurity Act 2018*)	2025		Rozszerzenie kompetencji Komisarza ds. Cyberbezpieczeństwa w zakresie dostępu do wszelkich danych komputerowych, wobec których zachodzi podejrzenie o zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa	Ingerencja państwa w prywatność jednostek; Brak ram czasowych w uruchomionych procedurach weryfikacyjnych

Źródło: opracowanie własne

Analiza całości przyjętych rozwiązań wskazuje, że Singapur w badanym okresie kontynuował kształtowanie spójnego oraz wielopoziomowego systemu przeciwdziałania zagrożeniom zewnętrznym, obejmującego zarówno sferę polityczną, gospodarczą, jak i cyfrową. System ten znacząco zwiększa zdolność państwa do reagowania na współczesne wyzwania bezpieczeństwa, przy czym nie wyklucza możliwości współpracy międzynarodowej. Państwo wyznacza jasne granice legislacyjne w celu eliminacji wpływów zagranicznych. Przyjęte regulacje cechują się wysokim stopniem elastyczności, ogólności definicji oraz komplementarności. Jednocześnie wiążą się z istotnym ograniczeniem autonomii jednostki oraz podmiotów rynkowych. W konsekwencji singapurski model bezpieczeństwa można interpretować jako przykład kontynuacji przyjętego kursu politycznego, w którym nadrzędne znaczenie mają stabilność państwowa i porządek publiczny. Wynika to z tradycji prawnych zapoczątkowanych jeszcze w latach 60. XX wieku.

BIBLIOGRAFIA

Asia Centre. 2022. Foreign Interference Laws in Southeast Asia: Deepening the Shrinkage of Civic Space. W https://asiacentre.org/wp-content/uploads/Foreign-Interference-Laws-in-Southeast-Asia-Deepening-the-Shrinkage-of-Civic-Space.pdf.

Casolari Federico, Floridi Luciano, Taddeo Mariarosaria, Turillazzi Aina. 2022. "The Digital Services Act: An Analysis of Its Ethical, Legal, and Social Implications". SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.4007389.

Department of Statistics. Ministry of Trade & Industry, Republic of Singapore. 2020. Census of Population 2020 Statistical Release 1: Demographic Characteristics, Education, Language and Religion. W https://www.singstat.gov.sg/-/media/files/publications/cop2020/sr1/cop2020sr1.ashx.

Cerulus Laurens. 2020. Von der Leyen calls out China for hitting hospitals with cyberattacks. Politico. W https://www.politico.eu/article/eu-calls-out-china-for-hitting-hospitals-with-cyberattacks/.

Cheong D. Damien, Neubronner Stephanie, Ramakrishna Kumar. 2020. Foreign Interference in Domestic Politics: A National Security Perspective. RSiS Policy Report. W https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2020/04/PR200409_Foreign-Interference-in-Domestic-Politics.pdf.

Chin Soo Fang. 2024. Who is Philip Chan, the man against whom S'pore has invoked its foreign interference law?. TheStraitsTimes. W https://www.straitstimes.com/singapore/who-is-mr-philip-chan-the-man-against-whom-s-pore-has-invoked-its-foreign-interference-law.

Chng Kenny. 2023. "Falsehoods, Foreign Interference, and Compelled Speech in Singapore". Asian Journal of Comparative Law. 18(2): 235–252. https://doi.org/10.1017/asjcl.2023.9.

Cho Young Nam, Kang Daniel S. 2023. "A Special Relationship Not So Special Anymore: Changing Dynamics of China-Singapore Relations". Journal of International and Area Studies 30(1): 45-69. https://doi.org/10.23071/jias.2023.30.1.45.

Devaraj Samuel. 2023. New law passed to remove online content that is criminal or harmful. TheStraitsTimes. W https://www.straitstimes.com/singapore/parliament-passes-bill-that-allows-government-to-remove-online-criminal-content.

Devaraj Samuel. 2025. Critical infrastructure in S'pore under attack by cyber espionage group: Shanmugam. TheStraitsTimes. W https://www.straitstimes.com/singapore/critical-infrastructure-in-spore-attacked-by-cyber-espionage-group-shanmugam.

Diamond Larry Jay. 2002. "Thinking About Hybrid Regimes". Journal of Democracy 13(2): 21-35. https://doi.org/10.1353/jod.2002.0025.

Dorsch Michael, Eichenauer Vera Z., Wang Feicheng. 2021. "Investment Screening Mechanisms: The Trend to Control Inward Foreign Investment". EconPol Policy Report 34(5). European Network of Economic and Fiscal Policy Research.

Fridman Ofer. 2024. "Defining Foreign Influence and Interference". INSS Special Publication: 1-12.

Hamzah Aqul. 2026. Shanmugam visits China, discusses law enforcement cooperation with counterparts: MHA. TheStraitsTime. W https://www.straitstimes.com/singapore/shanmugam-visited-china-discussed-law-enforcement-cooperation-with-counterparts-mha.

Human Rights Watch. 2021. Singapore: Withdraw Foreign Interference (Countermeasures) Bill. W https://www.hrw.org/news/2021/10/13/singapore-withdraw-foreign-interference-countermeasures-bill.

Katzenstein Peter J. (ed.). 1996. The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics. Nowy Jork: Columbia University Press.

Kuik, Cheng-Chwee. 2008. "The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China". Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs 30(2): 159-185. https://doi.org/10.1353/csa.0.0023.

Liboreiro Jorge. 2025. EU 'ready to impose costs' on China over cyberattack against Czechia, warns Kallas. Euronews. W https://www.euronews.com/my-europe/2025/05/28/eu-ready-to-impose-costs-on-china-after-cyberattack-against-czechia-warns-kallas.

Lim Adrian. 2019. Parliament: 'Curious' spike in online comments critical of S'pore during dispute with Malaysia, says Edwin Tong. TheStraitsTimes. W https://www.straitstimes.com/politics/parliament-curious-spike-in-online-comments-critical-of-spore-during-dispute-with-malaysia.

Ministry of Home Affairs. 2024. Intended Designation of Chan Man Ping Philip As Politically Significant Person Under the Foreign Interference (Countermeasures) Act. W https://www.mha.gov.sg/media-room/newsroom/intended-designation-of-chan-man-ping-philip-as-politically-significant-person-under-the-foreign-interference-countermeasures-act/.

Ministry of Home Affairs. 2021. Examples of Foreign Interference. W https://isomer-user-content.by.gov.sg/341/6b1f5243-a20d-4069-8242-ada8085c2733/examples-of-foreign-interferenceda38d04b76514a2c862f0aa2159afa43.pdf.

Ministry of Home Affairs. 2026. Introduction to Foreign Interference (Countermeasures) Act (FICA). W https://www.mha.gov.sg/what-we-do/foreign-interference/fica/.

Ministry of Home Affairs. 2026. Singapore and Foreign Interference. https://www.mha.gov.sg/what-we-do/foreign-interference/singapore/.

Ministry of Trade and Industry Singapore. 2025. Significant Investments Review Act. W https://www.mti.gov.sg/resources/laws-and-regulations/significant-investments-review-act/.

Min Zhang Lim, Ong Justin. 2021. A history of foreign interference in Singapore. TheStraitsTime. W https://www.straitstimes.com/singapore/a-history-of-foreign-interference-in-singapore.

Ng Abigail, Tang See Kit. 2024. Singapore passes law to manage significant investments into critical entities: What you need to know" Channel New Asia. W https://www.channelnewsasia.com/singapore/singapore-passes-law-manage-significant-investments-critical-entities-4034771.

Office of Significant Investments Review. 2026. Designated Entities. W https://www.osir.gov.sg/designation/designated-entities/.

Rahman Muhammad Faizal Bin Abdul. 2019. "Defending Singapore Against Foreign Interference". RSiS Commentary 171. https://rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2019/09/CO19171.pdf

Sfetcu Nicolae. 2024. Advanced Persistent Threats in Cybersecurity – Cyber Warfare. MultiMedia Publishing. https://doi.org/10.58679/mm28378.

Singapore Police Force. 2026. Operation Frontier+ III: Joint Two-Month Crackdown On Transnational Scams Resulted In More Than 3,000 Arrests Across Ten Jurisdictions. W https://www.police.gov.sg/media-hub/news/2026/05/20260520_operation_frontier_iii_joint_two_month_crackdown_on_transnational_scams#:~:text=The%20FRONTIER%2B%20cross%2Dborder%20anti,Brunei%2C%20South%20Africa%2C%20UAE%20Dubai.

Singapore Statutes Online. 2024. Anti-Money Laundering and Other Matters Act 2024. W https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/24-2024/Published/20240830?DocDate=20240830.

Singapore Statutes Online. 2018. Cybersecurity Act 2018. W https://sso.agc.gov.sg//Act/CA2018.

Singapore Statutes Online. 2024. Cybersecurity (Amendment) Act 2024. W https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/19-2024/Published/20240704?DocDate=20240704.

Singapore Statutes Online. 2021. Foreign Interference (Countermeasures) Act 2021. W https://sso.agc.gov.sg//Act/FICA2021.

Singapore Statutes Online. 1990. Maintenance of Religious Harmony Act 1990. W https://sso.agc.gov.sg//Act/MRHA1990.

Singapore Statutes Online. 2023. Online Criminal Harms Act 2023. W https://sso.agc.gov.sg/Act/OCHA2023?ProvIds=P11-#P11- .

Singapore Statutes Online. 2024. Significant Investments Review Act 2024. W https://sso.agc.gov.sg//Act/SIRA2024.

Tushnet Mark. 2015. "Authoritarian Constitutionalism". Cornell Law Review 100(2): 393-462.

UK Public General Acts. 2023. National Security Act 2023. W https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/32/contents.

Waśko-Owsiejczuk Ewelina. 2018. „Miejsce Rosji w polityce bezpieczeństwa USA w XXI wieku w kontekście zacieśniania współpracy rosyjsko-chińskiej". Krakowskie Studia Międzynarodowe (3): 67-81.

Wolfers Arnold. 1952. "National Security" as an Ambiguous Symbol. Political Science Quaterly 67(4): 481-502.

Yahya Yasmine. 2018. 5 things to know about the territorial waters issue between Singapore and Malaysia. TheStraitsTimes. W https://www.straitstimes.com/politics/5-things-to-know-about-the-territorial-waters-issue.

Yuen Yee William. 2024. Singapore’s New Investment Screening Law. LAWFARE. W https://www.lawfaremedia.org/article/singapore-s-new-investment-screening-law#:~:text=During%20debates%20on%20the%20bill%2C%20lawmakers%20also%20raised%20concerns%20about,differs%20from%20that%20of%20CFIUS.
Zięba Ryszard. 2018. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku. Warszawa: POLTEXT.